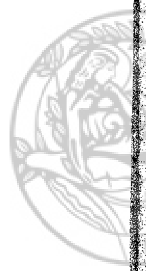
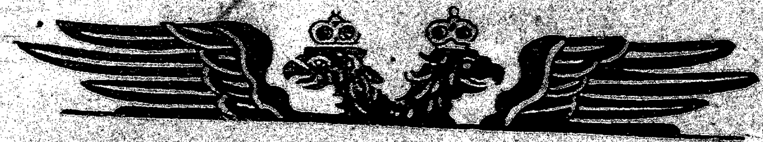

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

1453

Η ΑΛΩΣΙΣ
ΤΗΣ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ
ΤΩι 1453

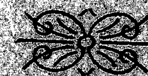

ΠΛΗΡΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΓΟΝΟΤΟΣ
ΕΠΙ ΤΗι ΒΑΣΕΙ
ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

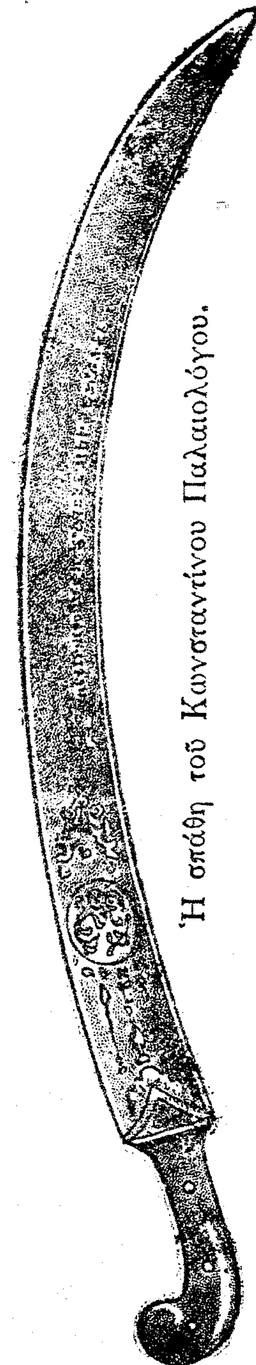
ΜΕΤ' ΕΙΚΟΝΩΝ

ὑπὸ

ΜΙΧΑΗΛ ΣΩΦΡΟΝΙΑΔΟΥ

1919

Ἡ σπάθη τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

«Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὔτ' ἐμόν ἐστιν, οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

«Σὺ δὲ καταδυναστεύων δυνάστευε, ἕως ὁ δίκαιος κριτὴς ἀποδώσει ἑκάστῳ, ἐμοί τε καὶ σοί, τὴν δικαίαν ἀπόφασιν».

(Κωνσταντῖνος πρὸς Μωάμεθ τὸν Β'.)

«Ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, παραδώσατε εἰς τὴν αἰωνιότητα τὴν ἑλληνικὴν φήμην, τὴν ἑλληνικὴν δόξαν, τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν».

(Κωνσταντῖνος πρὸς τὸν στρατόν.)

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ ΤΩ͂ ΕΛΕΥΘΕΡΙΩ͂ ΒΕΝΙΖΕΛΩ͂

Η ΛΑΪΚΗ ΜΟΥΣΑ

ΛΑΪΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

Η ΝΕΩΤΕΡΑ ΜΟΥΣΑ

ΕΙΚΟΝΕΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ο ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

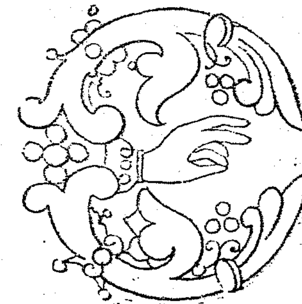
ΤΩι 1453

«Ἡ Ἱστορία εἶνε ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις»
Μισελέ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ

ΠΙ τῆς μεταξὺ τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Κερατίου Κόλπου ἄκρας τῆς Θράκης **Ἕλληνες** ἄποικοι ἐκ Μεγάρων, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βύζαντος, ἵδρυσαν τῷ 658 πρὸ Χριστοῦ, 18 ἔτη μετὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς Χαλκηδόνος, τὴν μέλλουσαν νὰ δοξασθῇ πόλιν, κληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ των **Βυζάντιον.** Διάδοχος τοῦ Βύζαντος ἐγένετο Δεινίας ὁ Μεγαρεύς, βραδύτερον δὲ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ τὸ **δημοκρατικὸν πολίτευμα.**

Καίτοι πολλὰς κατὰ καιροὺς ὑποστᾶσα ἐπιδρομὰς τῶν πέριξ βαρβάρων, ἡ Κωνσταντινούπολις διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της μέχρι τοῦ 508, ὅτε Δαρεῖος, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, κατὰ τὴν ἐκ-

στρατείαν ἐναντίον τῶν Σκυθῶν, **ὑπέταξεν** αὐτήν, οἱ δὲ κάτοικοι φυγόντες ἵδρυσαν τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου πόλιν Μεσημβρίαν. Ἀλλὰ τῷ 479 Παυσανίας, ὁ τῶν Πλαταιῶν νικητής, **κατέλυσε** τὴν περσικὴν κυριαρχίαν καὶ ἀπῴκισεν εἰς τὸ Βυζάντιον Λακεδαιμονίους.

Βραδύτερον ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπήχθη ὑπὸ τοὺς **Ἀθηναίους**, καὶ ὑπὸ τούτους καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους διατελοῦσα διαδοχικῶς, ἀνεκτήσατο τέλος τὴν **αὐτονομίαν** της διὰ τοῦ Βυζαντίου Θρασυβούλου, ὅστις καὶ ἐπανίδρυσεν ἐν αὐτῇ τὴν **δημοκρατίαν**.

Φίλιππος ὁ Β΄ τῆς Μακεδονίας ἐπολιόρκησε τὸ Βυζάντιον, ἐξ οὗ δεινῶς ἡ πόλις ἔπαθεν, ἀλλ' ἐσώθη διὰ τῆς βοηθείας τῶν **Ἀθηναίων** (341).

Ὑποκύψαντες καὶ οἱ Βυζάντιοι εἰς τοὺς Ρωμαίους, κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπροστατεύθησαν καὶ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι ἕνεκα τῆς βοηθείας, ἣν παρέσχον εἰς τοὺς Ρωμαίους, πολεμοῦντας κατὰ τοῦ Μιθριδάτου καὶ Ἀντιόχου, ἀλλὰ πολλὰ ἐν τῷ μεταξὺ παθόντες παρὰ τῶν κυριάρχων τοῦ κόσμου, ἐπὶ τέλους **ὑπετάγησαν**, κατόπιν τριετοῦς πολιορκίας, εἰς τὸν αὐτοκράτορα Σέπτιμον Σεβῆρον (196 μ. Χ.), ὅστις, θανατώσας τοὺς προὔχοντας καὶ τὸν στρατόν, κατεδαφίσας τὰ τείχη, δημεύσας τὰ ὑπάρχοντα τῶν πολιτῶν, **ὑπέταξε** τὴν Πόλιν ὑπὸ τὴν Πέρινθον (Ἡράκλειον). Ἀνεγείρας δὲ πάλιν τὸ Βυζάντιον ὁ αὐτὸς τῷ 203, ἐπωνόμασεν **Ἀντωνίναν**, ἀπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀντωνίου.

Καταστραφὲν τὸ Βυζάντιον ὑπὸ τοῦ Γαλλιηνοῦ (250—268), ἀνηγέρθη πάλιν μετ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν Βυζαντίων Κλεοδάμου καὶ Ἀθηναίου, ἀλλ' ἀμέσως ἐκ νέου κατεστράφη ὑπὸ τῶν ἐκ βορρᾶ ἐπιδραμόντων βαρβάρων (268—270).

Ἐνταῦθα λήγει ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντίου. Αἱ τύχαι αὐτοῦ ἱστορικῶς δὲν καθωρίσθησαν ἔκτοτε μέχρι τῆς ἱδρύσεως τῆς **Κωνσταντινουπόλεως**.

Τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν ἵδρυσεν ἐν Βυζαντίῳ ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, γενόμενος καὶ πρῶτος αὐτοῦ ἐπίσκοπος.

Ἡ κτίσις τῆς πόλεως ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου ἐγένετο τῷ 327—330 καὶ τὴν 11ην Μαΐου 330 μεγαλοπρεπῶς ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς. Ἀπεκλήθη **Νέα Ρώμη** καὶ **Κωνσταντινούπολις**.

Ἡ ἔκτασις τῆς πόλεως ὑπερεπταπλασιάσθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐκοσμήθη ἡ πόλις πλουσίως δι' ἀνακτόρων, μεγαλοπρεπῶν λουτήρων, στοῶν, πλατειῶν, ἀγαλμάτων καὶ ἀνδριάντων. Ἵνα δὲ

προσελκύσῃ κατοίκους, παρεχώρησεν εἰς τοὺς πολίτας πολλὰ προνόμια. Ἵδρυσε προσέτι ὁ Κωνσταντῖνος τὸν φέροντα το ὄνομά του μέγαν **Φόρον** (ἀγορὰν) ἐπὶ τοῦ δευτέρου λόφου, ὃν ἐκόσμησε καὶ δι' ἄλλων ἔργων, καὶ τοῦ ἐκ πορφυρίτου κίονος, ὅστις ἔφερέ ποτε ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, σώζεται δ' ἔτι ἐν τῇ αὐτῇ θέσει ὑπὸ το ὄνομα Τσεμπερλῆ-τάς. Πλὴν τούτου, ἵδρυσε καὶ ἄλλον Φόρον, τὸ **Αὐγουσταῖον**, μεταξὺ τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἀπεπεράτωσε τὸν ὑπὸ Σεβήρου θεμελιωθέντα **Ἱππόδρομον**, ὃν ἐκόσμησε διὰ παντοίων ἔργων τέχνης. Ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσης ἐκτίσθησαν δύο κινστέρναι, ἡ **Βασιλικὴ** (νῦν Γερὲ μπατὰν σεράϊ) καὶ ἡ τοῦ **Φιλοξένου** (Μπὶν μπὶρ ντιρέκ), τὰ περίφημα λουτρὰ τοῦ **Ζευξίππου** καὶ ὁ πρῶτος ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τέλος τὴν πόλιν περιέβαλεν ὁ Κωνσταντῖνος διὰ τείχους, οὗτινος οὐδὲν ἴχνος σώζεται. Ἡ Κωνσταντινούπολις διῃρέθη εἰς **Ρεγιῶνας**, ὡς ἡ παλαιὰ Ρώμη.

Ὁ υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κωνστάντιος (337—361) συνεπλήρωσε τὴν διακόσμησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ αὐτοκράτωρ Οὐάλης (364—378) ἔκτισε τὸ φερώνυμον αὐτοῦ ὑδραγωγεῖον. Θεοδόσιος ὁ Μέγας ἔκτισε τὴν Χρυσῆν Πύλην καὶ ἀνήγειρεν ἐν τῷ Ἱπποδρομίῳ τὸν καὶ νῦν σωζόμενον **Ὀβελίσκον**.

Τῷ 395, γενομένης τῆς διαιρέσεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους, ἡ Κωνσταντινούπολις ὡρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ πάντες οἱ αὐτοκράτορες αὐτοῦ διὰ νέων οἰκοδομημάτων καὶ μνημείων τέχνης ἐκόσμησαν αὐτήν.

Θεοδόσιος ὁ Β΄ τῷ 413 ᾠκοδόμησε νέα τείχη, τὰ ἐν ἐρειπίοις σωζόμενα σήμερον χερσαῖα τείχη, ἐπισκευασθέντα κατόπιν τοῦ σεισμοῦ τοῦ 447 καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους. Τὸ τεῖχος τοῦτο, διπλοῦν ὄν, ἔχει μῆκος 5650 μέτρων, πολυαρίθμους πύλας καὶ πύργους, ἔκειτο δὲ πρὸ αὐτοῦ **τάφρος** 20 μέτρων πλάτους.

Ἡ Κωνσταντινούπολις κατ' ἐξοχὴν ἐκαλλωπίσθη ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (527—567) μετὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, καθ' ἣν **ἐσφάγησαν** 30 **χιλιάδες** ἀνδρῶν καὶ μέγα μέρος τῆς πόλεως ἀπετεφρώθη.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνῳκοδόμησεν αὐτὴν μεγαλοπρεπεστέραν, ἐκόσμησε δὲ διὰ τοῦ περιωνύμου ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας, διὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (ὅπου σήμερον τὸ τέμενος τοῦ Κατακτητοῦ Μωάμεθ τοῦ Β΄), διὰ τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Σεργίου καὶ Βάκχου (Κιουτσοὺκ Ἅγια Σόφια) καὶ ἀνακτόρου μεγαλοπρεπεστά-

του, οὗτινος οὐδὲν ἴχνος σώζεται. Ὁ πελώριος ἔφιππος ἀνδριὰς τοῦ αὐτοκράτορος, σωζόμενος ἐν τῷ Αὐγουσταίῳ μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, μετεποιήθη, κατὰ τὴν Ἅλωσιν ὑπὸ τῶν Τούρκων, εἰς τηλεβόλα.

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (553) ἱδρύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ πρῶτα μεταξουργεῖα, χάρις εἰς τὴν εὐφυΐαν τῶν μετενεγκόντων ἐκ Σινικῆς τοὺς πρώτους βόμβυκας τοῦ μεταξοσκώληκος.

Ἡ Πόλις ὑπέστη ἔκτοτε ἐπανειλημμένας ἐπιδρομάς, ἀλλὰ τὰ τείχη της ἀντέσχον πάντοτε.

Τῷ 559 ὁ Βελισσάριος ἀπέκρουσε τοὺς Βουλγάρους.

Τῷ 616, χάρις εἰς τὸ **ἑλληνικὸν ὑγρὸν πῦρ**, ἀπεκρούσθησαν οἱ Ἄραβες καὶ οἱ Πέρσαι, τῷ 716 — 718 οἱ Ἄραβες πάλιν, τῷ 813 οἱ Βούλγαροι, κατὰ τὰ ἔτη 865, 904, 941, 1043 οἱ Ρῶσοι.

Κατὰ τὰς δύο πρώτας σταυροφορίας οἱ Σταυροφόροι διῆλθον διὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατὰ τὴν πρώτην μάλιστα ἐπὶ μακρὸν ἐν αὐτῇ διέμειναν.

Κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα ἐγένετο ἡ πρώτη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐγκατάστασις Γενουαίων καὶ Βενετῶν ἐμπόρων, οἵτινες πολλῆς προστασίας καὶ πολλῶν προνομίων ἔτυχον παρὰ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ᾤκουν δὲ κυρίως τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἤδη τῷ 1180 συνεποσοῦντο εἰς 60 χιλιάδας, βαθμηδὸν δὲ ἀπέκτησαν μεγίστην ἐν τῷ κράτει ἰσχύν, αὐξήσαντες καὶ αὐτοὶ τὰ δεινὰ τῆς πανταχόθεν πολεμουμένης καὶ ἀγωνιώσης αὐτοκρατορίας.

Τὴν 23 Ἰουνίου 1203 ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ στόλος τῶν Λατίνων Σταυροφόρων τῆς τετάρτης σταυροφορίας ἐκ τριακοσίων βενετινῶν πλοίων ὑπὸ τὸν δοῦκα Ἐρρῖκον Δάνδολον καὶ μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν ἐγένοντο οἱ Λατῖνοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν 13 Ἀπριλίου 1204. Ἡ γενομένη τότε σφαγὴ καὶ ἁρπαγὴ τῶν θησαυρῶν καὶ καταστροφὴ τῶν περικαλλῶν κοσμημάτων τῆς πόλεως εἶνε ἀπερίγραπτος. Τότε κατεστράφησαν τὰ πλεῖστα μνημεῖα τῶν χρόνων τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Τὴν 9 Μαΐου 1024 ὁ Βαλδουΐνος, ἐκλεγεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐστέφθη ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἡ αὐτοκρατορία διήρκεσε 57 ἔτη ὑπὸ 6 αὐτοκράτορας.

Τὴν 25 Ἰουνίου 1261 ἡ Κωνσταντινούπολις **ἀνεκτήθη** ὑπὸ τοῦ

γενναίου Στρατηγοπούλου, στρατηγοῦ τοῦ ἐν Νικαίᾳ Ἕλληνος αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Παλαιολόγου.

Ἔκτοτε τὸ κυριώτατον γεγονὸς τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας εἶνε αἱ πρόοδοι τῶν Τούρκων, οἵτινες, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἤδη κατέχοντες, ἐπολιόρκησαν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 1422 ἐπὶ Μουρὰτ τοῦ Β΄ καὶ κατέστησαν φόρου ὑποτελῆ τὸν Βυζαντῖνον αὐτοκράτορα, οὗτινος τὸ κράτος περιωρίζετο τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν Ἀγχίαλον, τὴν Μεσημβρίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον.

Τὴν 6 Ἀπριλίου 1453 ἐξ Ἀδριανουπόλεως ἐπεχείρησε νέαν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μωάμεθ ὁ Β΄.

Ο ΒΥΖΑΣ

Κωνσταντινούπολις, ἐπικαθημένη ἐπὶ τῆς χαριέσσης σειρᾶς τῶν προαστείων αὐτῆς, κυκλουμένη πανταχόθεν ὑπὸ εὐδένδρων κήπων καὶ πλουσίας φυτείας, παρέχουσα εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἀναψυχὴν διὰ τῶν περὶ ἑαυτὴν τερπνῶν ἐξοχῶν, διαβρεχομένη ὑπὸ τῶν ποταμῶν Κυδάρεως καὶ Βαρβύσου ἐν Κεατχανέ, καὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Κερατίου, τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς Προποντίδος, καὶ ἔχουσα ὑπερκειμένους τοὺς ἑπτὰ αὐτῆς λόφους ὥς τι διάδημα, γραφικωτάτην ἐν ὅλῳ παρέχει τὴν ἄποψιν.

«Ἐπ᾽ αὐτῆς προχέονται χαρίτων αἱ συρμάδες,
ἣν ἤπειρος προσπτύσσεται, θάλασσα δεξιοῦται,
ἠπίως ἀγκαλίζονται παλάμαι τῆς Εὐρώπης,
ἀντιφιλεῖ δ᾽ ἑτέρωθεν τὸ τῆς Ἀσίας στόμα . . .»

ἐκφραστικώτατα περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως γράφει ὁ Βυζαντινὸς χρονογράφος Κωνσταντῖνος Μανασῆς.

Ὁ Δούκας «πόλεων πασῶν κεφαλήν, κέντρον τῶν τεσσάρων μερῶν» ἀποκαλεῖ αὐτήν.

«Κωνσταντινούπολις, Κωνσταντινούπολις — εἶπεν ὁ Μέγας Ναπολέων — εἶσαι ἡ αὐτοκρατορία τοῦ κόσμου».

ΖοΣ

Ἐκ μεσημβρίας βλέπει ἡ Κωνσταντινούπολις πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ πρὸς τὸ στόμιον αὐτῆς, τὸν ἰχθυόεντα Ἑλλήσποντον, ἐξ ἀνατολῶν δὲ βλέπει πρὸς τὸν ἑπτάκις ἑλισσόμενον δίκην μεγάλου ὄφεως, ἐπὶ ἑπτὰ ἀκρωτηρίων, δι' ἑπτὰ ῥοῶν καὶ ἑπτὰ ἀντιρροῶν διαπρέποντα Βόσπορον. Διὰ τοῦ βορείου στομίου βλέπει πρὸς τὸν δυσχείμερον Εὔξεινον Πόντον.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ λόφων της **Ἑπτάλοφος** ἐκαλεῖτο. Ἡ διάταξις τῶν λόφων τούτων διὰ παρατηρητὴν τῆς σήμερον, ἀφ' ὕψους θεώμενον, ἔχει ὡς ἕπεται:

Ὁ **πρῶτος** λόφος, φέρων ἐπ' αὐτοῦ τὸ σουλτανικὸν ἀνάκτορον, τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, τὸν Ἱππόδρομον καὶ τὸ τέμενος Σουλτὰν Ἀχμέτ.

Ὁ **δεύτερος** φέρει τὸν πορφυροῦν κίονα (Τσεμπερλῆ-τὰς) καὶ τὸ τέμενος Νούρ Ὀσμανιέ.

Ὁ **τρίτος** φέρει τὸ Ἐσκῆ-σεράϊ, ἔνθα σήμερον ἐγείρονται τὰ ὑπουργεῖα τῶν στρατιωτικῶν καὶ οἰκονομικῶν, ὁ πύργος τοῦ Σερασκεράτου καὶ τὰ τεμένη Σουλεϋμανιέ.

Ὁ **τέταρτος** τὸ τέμενος Σουλτὰν Μεχμὲτ καὶ τὴν στήλην τοῦ Μαρκιανοῦ (Κίζ-τασί).

Ὁ **πέμπτος** τὸ τέμενος Σουλτὰν Σελήμ.

Ὁ **ἕκτος** λόφος κεῖται ὑπεράνω τῶν Βλαχερνῶν, ἐκτεινόμενος μέχρι τοῦ Ἐδιρνὲ-καποῦ.

Καί, τέλος, ὁ **ἕβδομος,** περιέχων τὸ τρίτον σχεδὸν τῆς Πόλεως, ἐκτείνεται ἀπὸ Ἀκ-σεράϊ μέχρι τῶν Ἑξ-Μαρμάρων.

ΖοΣ

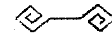
Τὴν **Κωνσταντινούπολιν** οἱ Ἄραβες καλοῦσι **Κωνσταντινιὲ** καὶ **Φαρούκ,** τουτέστι τὴν **χωρίζουσαν,** ἅτε κειμένην ἐπὶ τῶν τερμόνων τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀσίας, καὶ **Δέρ-ι-σααδέτ,** ἤτοι «Πύλην τῆς Εὐδαιμονίας». Ὡς δὲ οἱ Ἄραβες θεωροῦσι τὴν Μέκκαν μητέρα τῶν πόλεων, οἱ Τοῦρκοι ἀποδίδουσιν εἰς τὴν μητρόπολιν τοῦ κράτους λαμπρὸν καὶ διὰ τὴν θέσιν οὐχὶ ἀνάξιον ὄνομα «Μητρὸς τῆς οἰκουμένης» (Οὐμμέτ-ι-ντουνιᾶ).

Ο ΑΓΙΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ Η ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ

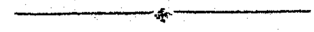
ΤΗι 29 ΜΑΪΟΥ ΤΟΥ 1453 τὸ ἀδάμας, ὁ κεκολλημένος μεταξὺ δύο σμαράγδων καὶ δύο σαπφείρων, ἐθραύετο ὑπὸ τὸ βαρὺ πλῆγμα τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Β'· ἡ κλεὶς τῶν δύο θαλασσῶν παρεδίδετο ὑπὸ τῆς Χριστιανωσύνης εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν· ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ ἐκπάγλου καλλονῆς πρωτεύουσα τοῦ Νέου Ἀνατολικοῦ κράτους, ἡ Ἀντωνίνη, ἡ Ἀνθοῦσα, ἡ Ἑπτάλοφος τοῦ Βυζαντίου μετεβάλλετο εἰς πρωτεύουσαν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας· ἡ ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῶν τειχῶν της κυματίζουσα ἀετοφόρος σημαία κατερρίπτετο, ἵνα ἀντ' αὐτῆς ἀναστηλωθῇ ἡ ἡμισέληνος· ἡ θρυλική πόλις, ἡ **εἴκοσιν ἐννέα** φορὰς ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς προσβληθεῖσα ὑπὸ ἐχθρῶν παντοίων, ὑπὸ βαρβάρων, καὶ ὑψαύχην πάντοτε τηρήσασα τὴν ἰσχὺν καὶ δόξαν αὐτῆς· ἡ Κωνσταντινούπολις, λέγομεν, 1025 ἔτη μετὰ τὴν ἀνέγερσιν αὐτῆς ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, κατέπιπτεν αἱμόφυρτος ὑπὸ τὸν τελευταῖον Αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καὶ τελευταῖον Παλαιολόγον Κωνσταντῖνον τὸν ΙΑ'.

ΤΟ ΜΕΓΑ ΤΟΥΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΔΡΑΜΑ, τὸ καταλῦσαν τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμόν, τὸ ὑποδουλῶσαν ἐπὶ 466 ὅλα ἔτη τὸ Γένος ἡμῶν, τὴν

ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

θὰ περιγράψωμεν, ὑπ' ὄψιν ἔχοντες τὰς συγγραφὰς τῶν Χαλκοκονδύλη, Φραντζῆ, Δούκα, Κριτοβούλου, Χάμμερ, Λάμπρου, Παπαρρηγοπούλου, Βερναρδάκη, Πασπάτη, Μόρτμαν καὶ Σλούμπερζερ προσπαθήσαντες νὰ συμβιβάσωμεν τοὺς συγγραφεῖς τούτους πρὸς ἀλλήλους, νὰ μὴ ἀντιπαρέλθωμεν οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον, σχετιζόμενον πρὸς τὸ θέμα, πλήρη καὶ ἀκριβῆ παρέχοντες οὕτως ἐξιστόρησιν τῶν γεγονότων.

Μωαμεθ ο Β΄ ο Πορθητης

«Ὁ μέγιστος ἡγεμὼν τοῦ κόσμου ἔσται ὁ μέλλων νὰ κατακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ μέγιστος στρατὸς τοῦ κόσμου ὁ στρατὸς αὐτοῦ».
(Οἱ σχολιασταὶ τοῦ Κορανίου)

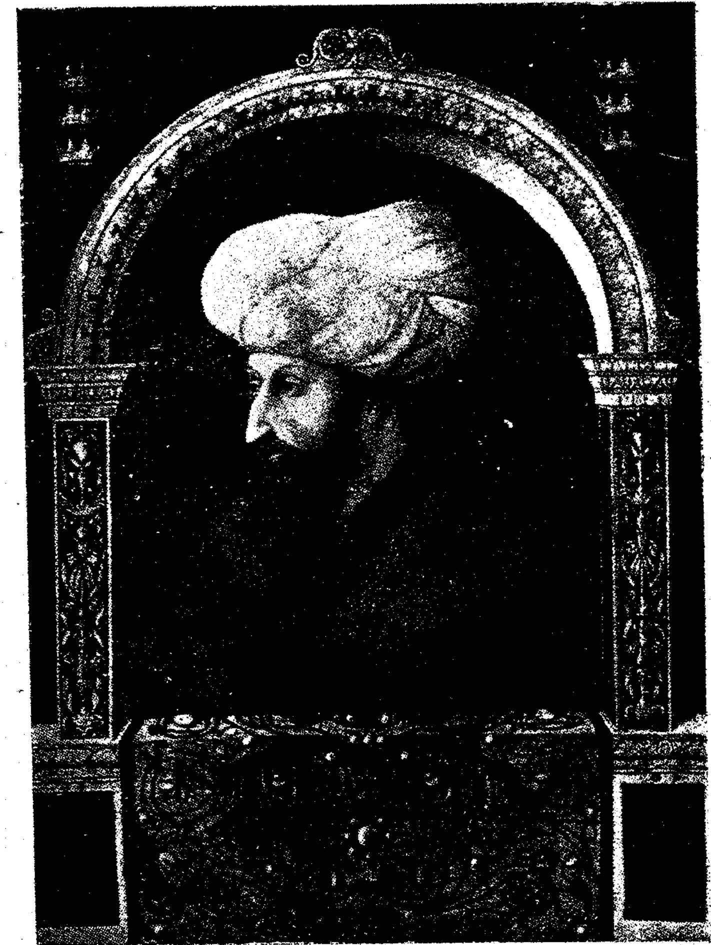
ποθανόντα ἐν Ἀδριανουπόλει, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1451, ἐξ ἀποπληξίας Μουρὰτ τὸν Β΄, διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀσμανιδῶν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μωάμεθ ὁ Β΄, ὁ ἐπονομασθεὶς **Ἐλ-Φατίχ.**

Καλῆς κράσεως, ἀναστήματος ὑψηλοῦ μᾶλλον ἢ μετρίου, τὴν ὄψιν φοβερός, πυκνὴν εἶχε καὶ χρυσίζουσαν τὴν γενειάδα καὶ γρυπὴν τὴν ῥίνα. Θαυμασίαν ἐκέκτητο ἐπιτηδειότητα πρὸς ἁπάσας τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις. Ἔξοχοι ἄνδρες, ἐπιπεφορτισμένοι τὴν ἀγωγὴν καὶ μόρφωσίν του, ἐνέπνευσαν αὐτῷ τὴν πρὸς τὴν πολεμικὴν τέχνην καὶ τὰ γράμματα κλίσιν, ἐφ᾽ ᾧ καὶ διεκρίνετο διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ πολεμικὰς καὶ φιλολογικὰς γνώσεις, κράτιστος ἀναδειχθεὶς ποιητής, γράφων, μετὰ τὴν Ἅλωσιν, ποιήματα, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον **Ἀδνῆ.**

Ἦτο γλωσσομαθέστατος. Πλὴν τῆς μητρικῆς, ἐγνώριζεν ἐξ ἄλλας γλώσσας: τὴν ἑλληνικήν, τὴν λατινικήν, τὴν ἀραβικήν, τὴν χαλδαϊκήν, τὴν περσικὴν καὶ τὴν σλαυικήν. Τὸ εὐνοούμενον ἀνάγνωσμά του ἦτο ἡ ἱστορία. Τὰ κατορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, τὰ πληρώσαντα διὰ τῆς φήμης αὐτοῦ τὸν κόσμον, ἀπλήστως ἐμελετήθησαν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ.

Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος ὑπῆρξε πάντοτε διὰ τοὺς Τούρκους σουλτάνους ἡ γοητευτικωτάτη ἱστορικὴ φυσιογνωμία, ἀλλ᾽ εἰς οὐδένα ἄλλον τὸ στρατηγικὸν πνεῦμα τοῦ μεγάλου Μακεδόνος ἐνεποίησε τοιαύτην ἐντύπωσιν, ὅσον εἰς τὸν Μωάμεθ, φιλοδοξοῦντα νὰ μιμηθῇ καὶ νὰ ὑπερβῇ ἔτι αὐτὸν εἰς τὰς κατακτήσεις.

Ὁ Μωάμεθ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας του μέγα ἐπεδείκνυεν ἐνδιαφέρον εἰς τὰς μελέτας καὶ τὴν ἀπόκτησιν παντοειδῶν γνώσεων, κατατείνων νὰ καταστῇ ἀνώτερος τῶν προκατόχων του καὶ νὰ ἐκτείνῃ τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου του.

ΜΩΑΜΕΘ Ο Β΄ Ο ΚΑΤΑΚΤΗΤΗΣ

Συνήθροιζε περὶ ἑαυτὸν σοφοὺς καὶ ὑποβαλλόμενος εἰς μεγάλας δαπάνας, ἐκάλει ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ διασήμους καλλιτέχνας. Εἶχεν ἀναγνώσει ὅλην τὴν ἱστορίαν ἀραβιστὶ καὶ περσιστί, καὶ ὅλα τὰ ἔργα τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὅσα εἶχον μεταφρασθῆ εἰς τὰς δύο αὐτὰς γλώσσας, ἰδιαιτέρως δὲ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν Στωικῶν.

Μικρὸν μετὰ τὴν Ἅλωσιν προσέλαβεν εἰς τὴν ἀκολουθίαν του τὸν Γεώργιον Ἀμερούκην, βαθὺν γνώστην τῆς φιλοσοφίας, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν, μετὰ τοῦ ὁποίου συνεζήτει περὶ τῶν φιλοσοφικῶν ζητημάτων καὶ τὸν ὁποῖον καθ' ἑκάστην περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους συνεβουλεύετο.

Ἐνδιεφέρετο ἐπίσης καὶ εἰς ζητήματα ἀφορῶντα τὰς ξένας χώρας. Τῇ διαταγῇ του μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἀραβικὴν τὰ γεωγραφικὰ συγγράμματα τοῦ Πτολεμαίου, διέταξε δὲ τὸν Ἀμερούκην νὰ σχεδιάσῃ χάρτην τοῦ κόσμου, ἐν ᾧ νὰ καθορίζωνται αἱ διάφοροι χῶραι, οἱ ποταμοί, τὰ ὄρη, αἱ πόλεις καὶ αἱ ἀποστάσεις, χρησιμωτάτην θεωρῶν διὰ τοὺς κατακτητικούς σκοπούς του τὴν ἐπιστήμην τῆς γεωγραφίας.

Ἐν καιρῷ τῆς ἐκστρατείας του κατὰ τῆς Μιτυλήνης καὶ τῆς Λήμνου, ἐπεσκέφθη τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Τροίας καὶ τοὺς τάφους, τοὺς ἀποδιδομένους ὑπὸ τῆς παραδόσεως εἰς τὸν Ἀχιλλέα καὶ τοὺς ἄλλους ἐπικοὺς ἥρωας, καὶ ἐμακάρισε τὴν καλὴν τύχην τῶν ἡρώων, τῶν ὁποίων τὰ κατορθώματα ἔψαλε καὶ ἀπηθανάτισεν ὁ μέγιστος τῶν ποιητῶν, ὁ Ὅμηρος.

Ὁ Μωάμεθ δὲν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς φανατικὸς ὀπαδὸς τῆς θρησκείας του. Ἠκολούθει μὲν τοὺς τύπους τῆς μουσουλμανικῆς πίστεως, ἀνήγειρε τεμένη, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπέδειξε φανατισμὸν ἄκρατον. Φαίνεται μᾶλλον ἐλευθερόφρων. Τούτου ἕνεκεν οἱ Τοῦρκοι χρονογράφοι — καὶ οἱ Τοῦρκοι δημοσιογράφοι τῆς σήμερον ἔτι — παράπονα κατ' αὐτοῦ διατυποῦσιν ὡς μὴ ἀκολουθήσαντος τὸ παράδειγμα τῶν Ἀράβων κατακτητῶν, οἵτινες ἐθανάτουν τοὺς μὴ ἀσπαζομένους τὸν Ἰσλαμισμόν.

Εἰς τὸν Μωάμεθ τὸν Β΄ ὀφείλεται ἡ διοργάνωσις τῶν Τούρκων εἰς κυριαρχοῦσαν δύναμιν. Εἰς αὐτὸν ἐπίσης ὀφείλεται ἡ δημιουργία τῆς Τουρκίας εἰς εὐρωπαϊκὴν πολιτείαν.

Οἱ μετὰ ταῦτα σουλτάνοι ᾠκοδόμησαν ἐπὶ τῶν θεμελίων, τὰ ὁποῖα αὐτὸς πρῶτος ἵδρυσεν. Ἐὰν ὀλίγοι ἀκόμη σουλτάνοι

ἐκέκτηντο τὴν ἱκανότητα, τὴν ἀποφασιστικότητα, τὸ φιλελεύθερον τοῦ Μωάμεθ καὶ ἐξησφάλιζον ἔννομον καὶ δικαίαν διοίκησιν τοῦ κράτους, ἡ Τουρκία θὰ κατελέγετο μεταξὺ τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν τοῦ κόσμου καὶ δὲν θὰ κατέρρεεν, ὡς τοῦτο σήμερον γίνεται . . .

Δὲν ἦτο, λοιπόν, Μωάμεθ ὁ Β΄ αἱμοδιψὴς τύραννος;

Τοὐναντίον, καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν μακρὰν ἡγεμονίαν διετράνωσεν, ὅτι ἀγάλλεται εἰς τὰ ἀνθρώπινα δεινά, ὅτι τέρπεται εἰς τὴν ἄδικον αἱματοχυσίαν.

Εἰς αὐτὸν παρατηρεῖται ὅ,τι καὶ εἰς τὸν Νέρωνα, καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον ἔτι ἐποχήν, εἰς τὸν Καίσαρα τῆς Γερμανίας. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, παρὰ τὴν ἔκτακτον αὐτῶν μόρφωσιν καὶ τὴν ποιητικὴν ἔξαρσιν, στυγεροὶ ὑπῆρξαν ἡγεμόνες, ἐντρυφῶντες εἰς τὸ αἷμα καὶ τὸν ὄλεθρον.

Εἰς τὸν Μωάμεθ — ὡς καὶ εἰς τοὺς δύο προμνησθέντας ἐστεμμένους αἱμοβόρους — δύο ὄψεις τοῦ χαρακτῆρός του διακρίνονται καὶ διφυΐα εἰς τὸν βίον του ὅλον. Ἀφ' ἑνὸς παρουσιάζεται ὡς σκεπτικιστής, ὡς φιλόσοφος, συζητῶν μετὰ τῶν διασημοτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς του, Ἑλλήνων τὸ πλεῖστον, περὶ τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς, ὡς καλλιτέχνης, ὡς ποιητής, ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὡς τύραννος αἱμοδιψής. Αἱ δύο αὗται ὑποστάσεις ἀδιαλείπτως καὶ ἀδιασπάστως ἐν ἑαυτῷ συγχωνεύονται. Καθ' ὃν χρόνον εἰς μελέτας ἐπεδίδετο, ἠδύνατο νὰ **διατάσσῃ σφαγὰς** καὶ οἶκτον, ἐν ταὐτῷ, νὰ ἐκδηλοῖ διὰ τὰ βάσανα τῶν θυμάτων του! . . . Καὶ πολλάκις, κατόπιν, βλέπομεν αὐτὸν μετανοοῦντα, καὶ δὴ δακρύοντα, ἐπὶ τῇ αἱματοχυσίᾳ, ἣν πρὸ ὀλίγου αὐτὸς διέταξεν, ἢ **ἰδίαις χερσὶν** εἰς αὐτὰς προέβη . . .

Παρὰ τοῖς Ἕλλησι τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μουράτ, ἀπηνοῦς τῶν Χριστιανῶν διώκτου, ἐξήγειρε, τὸ πρῶτον, μεγίστην χαρὰν καὶ ἐγέννησε κενὰς ἐλπίδας. Ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ οἱ ἀπώτερον βλέποντες καὶ καταληφθέντες πολὺ μᾶλλον ὑπὸ δυσθυμίας ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσει τοῦ Μωάμεθ. Συνεζητοῦντο δὲ τὰ τοιαῦτα οὐ μόνον παρὰ τὸν Βόσπορον καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου.

Ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ τῆς Τραπεζοῦντος βλέπομεν τὸν Γεώργιον Φραντζῆν, τὸν ἱστορικὸν καὶ πιστὸν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου φίλον, ὅτε ἠγγέλθη αὐτῷ ὡς δῆθεν εὐφρόσυνον

τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Μουράτ, σκυθρωπάζοντα καὶ λέγοντα ἀντὶ χαρμοσύνου λίαν ὀδυνηρὰν τὴν ἀγγελίαν, «διότι ὁ τεθνηκὼς ἀμηρᾶς (σουλτάνος) ἦν γέρων, ὁ δὲ νῦν γεγονὼς ἐστι νέος **καὶ παιδιόθεν ἐχθρὸς ἦν τῶν Χριστιανῶν,** πρὸς τὸ ὑβρίζειν καὶ ἐπαπειλεῖν αὐτούς, λέγων, ὅτι, ὅταν καιρὸν εὕρῃ ἐπιτήδειον καὶ τὴν τῆς βασιλείας ἐξουσίαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ λήψεται, τὴν ἀρχὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ πάντων Χριστιανῶν ἔχει **ἐξολοθρεῦσαι καὶ ἀφανίσαι.** Τὰ νῦν καὶ ἡ Πόλις ἠπορημένη ἐστὶ διὰ τὸν αὐθέντην μου καὶ βασιλέα, νεωστὶ τὰ σκῆπτρα λαβόντα, ὃς καὶ ἐκ τῶν τῆς βασιλείας εἰσοδημάτων πολλὰ ὀφείλει διὰ τὰς ἐξόδους καὶ τὰ φιλοδωρήματα, ἃ ἐχαρίσατο τοῖς στρατιώταις καὶ πάσῃ τῇ αὐλῇ· διὸ δεῖται καιροῦ εἰρηνικοῦ πρὸς τὸ ἐξοικονομῆσαι τὰ τῆς μάχης καὶ τοῦ πολέμου ἀναγκαῖα καὶ ἐπιτήδεια. Καὶ ἐὰν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὁ Θεὸς παραχωρήσῃ, καὶ αὐτὸς ὁ ἀλητήριος ὑπὸ τῆς νεότητος αὐτοῦ καὶ κακογνωμίας ὁρμήσοι ἂν μάχην ποιῆσαι κατὰ τῆς Πόλεως, οὐκ οἶδα τί γενήσεται εἰς ἡμᾶς. Ναί, ἀληθῶς εὐφρόσυνος ἀγγελία ἦν, **εἰ ἀπέθανεν ὁ νῦν γεγονὼς ἀμηρᾶς . . .»**

Τὰ πράγματα δὲν ἤργησαν νὰ δείξωσιν, ὅτι ἦσαν ἀληθεῖς οἱ περὶ τῆς κακογνωμίας τοῦ νέου σουλτάνου φόβοι τοῦ Φραντζῆ, ὅστις ἐγίνωσκε καλῶς τὰ τῆς σουλτανικῆς αὐλῆς ἐκ τῶν προτέρων αὐτοῦ πρὸς τὸν Μουρὰτ τὸν Β΄ πρεσβειῶν.

Καθ' ὃν χρόνον ἀπέθανεν ὁ πατήρ του, ὁ Μωάμεθ εὑρίσκετο ἐν Μαγνησίᾳ, διοικητὴς ὢν αὐτῆς.

Ἅμα ὡς ἔμαθε τὸν θάνατον, ἱππεύσας δρομαῖον ἀραβικὸν ἵππον καὶ εἰπὼν «ὁ ἀγαπῶν με ἀκολουθήτω μοι», διέβη τὸν ἐν Χερσονήσῳ πορθμὸν ἐν δυσὶν ἡμέραις, ἔχων ἔμπροσθεν τοὺς οἰκείους, δούλους καὶ γίγαντας τοξότας καὶ ὠκυδρόμους του πεζούς, ὄπισθεν δὲ τοὺς ξιφοφόρους καὶ ἀκοντιστάς. Φθάσας εἰς Καλλίπολιν, ἀφοῦ διέμεινε δύο ἄλλας ἡμέρας, μέχρις ὅτου συναθροισθῶσιν οἱ ἀκολουθήσαντες αὐτόν, ἔπεμψε πάραυτα ταχυδρόμον εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου διὰ κηρύκων ἐγένετο πρότερον γνωστὴ ἡ ἄφιξις αὐτοῦ εἰς Καλλίπολιν. Διηυθύνθη κατόπιν εἰς Ἀδριανούπολιν, εἰς προϋπάντησιν δὲ αὐτοῦ προσῆλθον οἱ βεζύραι καὶ σατράπαι, ἔπαρχοι καὶ δήμαρχοι, οἱ τῆς θρησκείας μύσται καὶ διδάσκαλοι, οἱ ἐν ἐπιστήμαις καὶ τέχναις ἀσχολούμενοι καὶ μέρος πολὺ τοῦ συρφετώδους λαοῦ.

Ὁ Μωάμεθ ἐγκαινίασε τὴν βασιλείαν του διὰ τῆς **σφαγῆς**

ἁπάντων τῶν ἀδελφῶν, καὶ τοῦ μικροῦ ἔτι Ἀχμέτ, ὃν ὁ πατήρ του ἀπέκτησεν ἐκ τῆς νομίμου αὐτοῦ συζύγου, θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Σινώπης, **ἐνῷ αὐτὸς κατήγετο ἐκ δούλης.** Καθ' ἣν στιγμὴν ἡ μητρυιά του προσῆλθε δακρυρροοῦσα εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ θρόνου, ἵνα συλλυπητήρια ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πατρὸς καὶ συγχαρητήρια συνάμα ἐπὶ τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσει αὐτοῦ ὑποβάλῃ, ὁ Μωάμεθ ἔπεμψεν Ἀλῆν τινα νὰ πνίξῃ τὸν υἱόν της ἐν τῷ λουτρῷ! «Εὑρὼν παιδίον ἄρρεν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ — γράφει ὁ Δούκας — ὡς μηνῶν ὀκτώ, γεννηθὲν ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἡγεμόνος Σινώπης Σπεντιάρ, νομίμου γυναικὸς οὔσης, τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῷ παλατίῳ ἐπὶ παραμυθίᾳ τοῦ τυράννου, ἔστειλεν ἕνα τῶν ἀρχόντων, Ἀλῆν ὀνόματι, πρωτοστιάριον, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς ρηθείσης τὸ παιδίον ἔπνιξεν οὗτος. Ἐπὶ τὴν ἐπαύριον δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἀλῆν **ἐθανάτωσεν!»**

Αὐθημερὸν καὶ τὴν μητρυιάν του ταύτην ἐξηνάγκασε νὰ ὑπανδρευθῇ δοῦλόν τινα, Ἰσὰκ καλούμενον.

~~~~~~~~

ΤΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΕΠΙ ΜΩΑΜΕΘ

Κατὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Μωάμεθ ἐπὶ τὸν θρόνον, τὸ κράτος αὐτοῦ δὲν εἶχεν ἔτι τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν βραδύτερον προσέλαβεν.

Ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν διετέλει τὸ πρόσθιον ἥμισυ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, καὶ ἐν Εὐρώπῃ ἡ Θρᾴκη, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θεσσαλία. Ἐν Ἀλβανίᾳ κραταιοὶ διεξήγοντο ἀγῶνες πρὸς τὸν Γεώργιον Καστριώτην, τὸν Σκενδὲρ βέην, ἐν τῷ Ἀρχιπελάγει ἦρχον, πρὸς τοῖς Ἕλλησιν, οἱ Γενουαῖοι καὶ Βενετοί. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐσώζοντο ἔτι οἱ Καραμάνογλου, οἱ Ζουκαρδοὶ καὶ ἄλλα τινὰ λείψανα τοῦ κράτους τῶν Σελδσουκιδῶν. Ἐν Τραπεζοῦντι ὑπῆρχεν αὐτοκρατορία τῶν Κομνηνῶν. Ἐν Συρίᾳ καὶ Αἰγύπτῳ ἦρχον οἱ Μαμελοῦκοι.

~~~~~~~~

Ο ΝΕΟΣ ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΥΠΟΣΧΕΤΑΙ ΤΗΝ ΤΗΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ

Μωάμεθ ὁ Β΄ δὲν ἀπεκάλυψεν ἀμέσως τοὺς κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μυχίους αὐτοῦ σκοπούς. Ἐπειδὴ ὁ ἐν Ἀσίᾳ ἀρχαῖος τοῦ γένους πολέμιος, ὁ ἡγεμὼν τῆς Καραμανίας, ἅμα μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Μουράτ, εἰσέβαλεν ἐντὸς τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, καταλαβὼν τρία φρούρια, ὁ νέος σουλτάνος προετοίμησε νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς κατατροπώσεως τοῦ ἐχθροῦ τούτου. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ περισπασμῶν, εὐμενῶς ἐδέχθη ἐν Ἀδριανουπόλει τοὺς **πρέσβεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως** καὶ τῆς Τραπεζοῦντος, τῶν δεσποτῶν τῆς Πελοποννήσου Θωμᾶ καὶ Δημητρίου, τῶν ἡγεμόνων Λέσβου, Χίου καὶ Ἀκαρνανίας, τῶν ἱπποτῶν Ῥόδου καὶ τῶν Γενουαίων τοῦ Γαλατᾶ, προσελθόντας, ἵνα συγχαρητήρια καὶ σέβη ἐπὶ τῇ ἀναρρήσει ὑποβάλωσιν.

Εἰς πάντας **ὑπεσχέθη** ὁ Μωάμεθ τὴν τήρησιν τῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γενομένων συνθηκῶν, καὶ ρητῶς ἀνέλαβε νὰ πληρώνῃ ἐτησίως εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ἔπραττε καὶ ὁ πατήρ του, 3 χιλιάδας δουκάτων πρὸς συντήρησιν τοῦ Ὀρχάν. Ἦτο δὲ οὗτος ἐπικίνδυνος Ὀσμανίδης βασιλόπαις, ἔγγονος τοῦ Σουλεϊμάν, ἀδελφοῦ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Α΄, παραδεδομένος εἰς τὴν φύλαξιν τῆς αὐλῆς τοῦ Βυζαντίου χάριν ἀποφυγῆς κινδύνων τοῦ δυναστεύοντος σουλτανικοῦ οἴκου.

«Ὁμοίως καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκοῦντες δύστηνοι Ἕλληνες σὺν τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ — γράφει ὁ Δούκας — μαθόντες τὴν ἐναλλαγὴν τῆς ἡγεμονίας, ἔστειλαν πρέσβεις χάριν παραμυθίας καὶ τῆς ἀρχῆς τὴν καθέδραν προσαγορεύοντες, τίνες τίνα; Οἱ ἄρνες τὸν λύκον, οἱ στρουθοὶ τὸν ὄφιν, οἱ ψυχορραγοῦντες τὸν θάνατον. Ἐκεῖνος δὲ ὁ τῆς τοῦ Χριστοῦ μου ποίμνης φθορεύς, φιλικὸν προσωπεῖον ἐνδυθείς, ὡς μαθητὴς τοῦ μεταμορφωθέντος εἰς ὄφιν Σατανᾶ, ἀποδέχεται τὴν πρεσβείαν καὶ γράφει νέας διαθήκας καὶ ὀμνύει τοῦ στέργειν καὶ ἐμμένειν ἐφ' ὅρου ζωῆς αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ καὶ ὁμονοίᾳ μετὰ τῆς πόλεως σὺν πᾶσι τοῖς περιχώροις καὶ πόλεσιν, ὑπὸ τὴν αὐτὴν δεσποτείαν, καὶ τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν διάθεσιν, ἣν ἐκέκτητο ὁ πατὴρ αὐτοῦ μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ νῦν, ἐν αὐτῇ τῇ γνώμῃ καὶ αὐτὸς ζῆσαι καὶ τεθνῆξαι».

Ἐξώρμησε, μετὰ ταῦτα, ὁ Μωάμεθ κατὰ τοῦ ἐν Ἀσίᾳ ὁμοθρήσκου πολεμίου, πρῶτον διὰ τοῦ Ἰσὰκ πασᾶ, καὶ αὐτός, κατόπιν, μεταβὰς εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης. Ἐν Ἄκ-σεχὶρ ἀφίκοντο πρέσβεις τῆς Καραμανίας, ἐπικαλούμενοι εἰρήνην καὶ προτείνοντες εἰς τὸν Μωάμεθ νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος. Τούτου δὲ συναινέσαντος, συνήφθη εἰρήνη κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν πρὸς πάντας τοὺς ἐν Ἀνατολῇ ὁμόρους ἡγεμόνας.

Ὁ Μωάμεθ ἔσπευσε νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Καραμανίας, διότι, ὡς ἐλέχθη, κύριον εἶχε σκοπὸν καὶ μύχιον πόθον νὰ διαρρήξῃ τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον φιλίαν. Ἐπέσπευσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου νέα πρεσβεία τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προσελθοῦσα αὐτῷ κατὰ τὴν εἰς Καραμανίαν ἐκστρατείαν, αἰτιωμένη αὐτοῦ, ὅτι **δὲν ἀπέδωκε**, παρὰ τὰ συμπεφωνημένα, τὴν ὑπὸ τοῦ Ὀρχὰν σύνταξιν, ἀπαιτοῦσα δὲ τὸν διπλασιασμὸν αὐτῆς καὶ ἄλλως ἀπειλοῦσα ἀπόλυσιν τοῦ ἡγεμονόπαιδος.

Ὁ Μωάμεθ, ἀποκρύψας τὰς κατὰ τοῦ Βυζαντίου προθέσεις του, ἀπεκρίθη εἰς τοὺς πρεσβευτάς: «Διὰ συντόμως ἐν Ἀδριανουπόλει μέλλομεν εἶναι, κἀκεῖ ἐλθόντες ἅπαντα τὰ τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ Πόλει ἀναγκαῖα ἀναγγείλατέ μοι καὶ ἑτοίμως ἔχω τοῦ δοῦναι πᾶν τὸ ζητούμενον».

ΠΑΡΑΣΠΟΝΔΙΩΝ ΕΝΑΡΞΙΣ

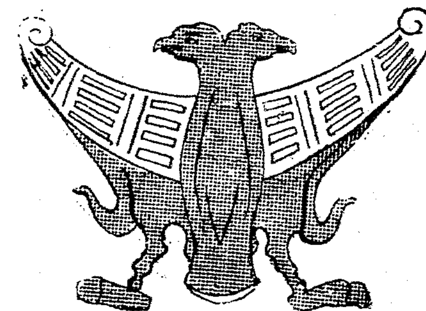
Παρὰ τὰς ὑποσχέσεις του καὶ τὰς συνθήκας, εἰς Καλλίπολιν διαβὰς ὁ Μωάμεθ, **ἐξέβαλεν** ἐκεῖθεν τοὺς Ἕλληνας κατοίκους, ἀρχομένου δὲ τοῦ χειμῶνος, διέταξε τὰς ἀνὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν καὶ ἀσιατικὴν Τουρκίαν ἀρχὰς νὰ συλλέξωσι χιλίους οἰκοδόμους καὶ τέκτονας μετὰ παντὸς τοῦ ἀναγκαίου ὑλικοῦ, πρὸς ἀνέγερσιν φρουρίου ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου.

Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τοῦ Βοσπόρου, εἰς τὸ στενώτερον τοῦ πορθμοῦ τούτου μέρος, ἐκεῖ περίπου, ἔνθα περὶ τὸ 515 π. Χ. κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Σαμίου Μανδροκλέους ἡ γέφυρα, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Δαρεῖος διεπέρασε μετὰ τοῦ στρατοῦ, ὃν ἦγε κατὰ τῶν Σκυθῶν, μικρὸν βορειότερον τοῦ Γκιὸκ-Σουγιοῦ, οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐγείρει πρὸ καιροῦ, ἐπὶ Βεγιαζὴτ τοῦ Α΄, τὸ φρούριον, τὸ ὁποῖον, μέχρι τῆς σήμερον σωζόμενον, καλεῖται Ἀνατὸλ-Χισάρ.

Ἀλλὰ τὸ φρούριον τοῦτο δὲν ἦτο ἱκανὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην διαπεραίωσιν τῶν τουρκικῶν στρατιῶν καὶ ἔτι ὀλιγώτερον νὰ καταστήσῃ τοὺς Τούρκους κυρίους τοῦ Βοσπόρου, καθ' ὃν χρόνον οὗτοι οὔτε στόλον εἰσέτι ἀρκετὸν εἶχον, οὔτε πυροβολικὸν ἰσχυρόν.

Ὁ νέος σουλτάνος, ἀποφασίσας τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὄχι μόνον τὴν διάβασιν ἐκείνην ὤφειλε νὰ ἀσφαλίσῃ, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τι ὑπέλαβεν ἀπαραίτητον, νὰ παρακωλύσῃ τὴν εἰς τὴν Πόλιν ἀπὸ θαλάσσης εἰσαγωγὴν πάσης ἐπικουρίας ἀνθρώπων, πλοίων, πολεμεφοδίων καὶ τροφῶν. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ Ἑλλησπόντου ἤλπιζε νὰ κατορθώσῃ τοῦτο διὰ τοῦ στόλου, τὸν ὁποῖον παρεσκεύαζεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ στόλος οὗτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπαρκέσῃ καὶ εἰς τοῦ Βοσπόρου τὴν κατοχήν, ἐδέησεν ὁ πορθμὸς οὗτος νὰ φραχθῇ ἄλλως. Ὅθεν, πρὸς ἐπιτυχίαν πάντων τούτων τῶν πλεονεκτημάτων, ἔκρινε, πρὸ πάντων, ἀναγκαῖον, νὰ κατασκευάσῃ ἀντικρὺ τοῦ προϋπάρχοντος φρουρίου, ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς τοῦ Βοσπόρου ὄχθης, φρούριον πολὺ τοῦ πρώτου ὀχυρώτερον.

Καὶ ἐπὶ τούτῳ, ἐν ἀρχῇ τοῦ χειμῶνος τοῦ 1451 πρὸς τὸ 1452, διέταξεν, ὡς εἴδομεν, χιλίους οἰκοδόμους νὰ ἑτοιμάσωσι τὸ χρήσιμον ὑλικόν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

«Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὔτ' ἐμόν ἐστιν, οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φησόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».

(Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος)

Καιρὸς νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἡρωϊκὸν ὑπερασπιστὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, τὸν τελευταῖον τῶν Παλαιολόγων.

Τὸν θρόνον κατεῖχε πρὸ αὐτοῦ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης Παλαιολόγος, ἀποθανὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῇ 31 Ὀκτωβρίου 1448, ἐν ἡλικίᾳ 58 ἐτῶν, βασιλεύσας ἔτη 23.

Τοῦ Ἰωάννου τελευτήσαντος ἄνευ ἀμέσων ἀπογόνων, ἐδέησε νὰ μεταβιβασθῇ ἡ ἀρχὴ εἰς ἕνα τῶν ἐπιζώντων τριῶν αὐτοῦ ἀδελφῶν, Κωνσταντίνου, Θωμᾶ καὶ Δημητρίου. Ὁ μὲν Κωνσταντῖνος καὶ Θωμᾶς ἐκυβέρνων τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Δημήτριος ἦτο ἄρχων τῆς Σηλυβρίας.

Ὁ τελευταῖος οὗτος, πλησιέστατα τῆς βασιλευούσης διατρίβων, ἐπειράθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἦτο πορφυρογέννητος, ἤτοι ὅτι ἐγεννήθη βασιλεύοντος τοῦ πατρός του. Ἀντ' αὐτοῦ ὅμως, ταῖς ἐνεργείαις, ἰδίᾳ, τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἑλένης, τοῦ Θωμᾶ, τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ καὶ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ, ὅστις ἔτυχε τότε παρεπιδημῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, προετιμήθη ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς ἱκανώτερος καὶ νουνεχέστερος, καίπερ ἀπών.

Γενομένης τῆς ἐκλογῆς, ἐστάλησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον ὡς πρέσβεις ὁ Μανουὴλ Παλαιολόγος, ὁ ἐπιλεγόμενος Ἴαγρος καὶ ὁ Ἀλέξιος Φιλανθρωπινός, ὅπως προσφέρωσι τὸν θρόνον εἰς αὐτόν. Συνέπλευσε δὲ εἰς Πελοπόννησον καὶ ὁ Φραντζῆς.

Ἡ ἀνάρρησις ἐγένετο ἐν Μυστρᾷ τῇ 5 Ἰανουαρίου.

Ὁ νέος αὐτοκράτωρ, συμπαραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Φραντζῆν, κατέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ καταλωνικῶν τριήρεων τῇ 12 Μαρτίου 1449. Οἱ δὲ πολῖται τῆς βασιλευούσης πανηγυρικῶς ἐδεξιώθησαν τὸν νεόστεπτον βασιλέα, εἰς

ὃν εἶχεν ἐπικλώσει ἡ Μοῖρα νὰ περιβληθῇ τὴν πορφύραν τοῦ Βυζαντίου ὡς ὕστατος τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων...

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ ἐπιλεγόμενος Δραγάσης ἀπὸ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου (τοῦ Σέρβου τὸ γένος τοπάρχου τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀξιοῦ διαρρεομένης βορειοανατολικῆς Μακεδονίας, Κωνσταντίνου Δραγάση), εἶχεν, ὅτε ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου ἀνῆλθεν, ἡλικίαν ἐτῶν 49, γεννηθεὶς τῇ 9 Φεβρουαρίου τοῦ 1404.

Μετὰ τὸν θάνατον τῶν δύο συζύγων, τῆς Θεοδώρας Τόκκου καὶ τῆς Αἰκατερίνης Γατελούζου, ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀνάγκην ἀρρενογονίας χάριν διαδοχῆς τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου, ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν ἀδελφῶν εἶχεν ἄρρενα τέκνα, ἐσκέφθη κατ' ἐπανάληψιν περὶ νέου γάμου.

Δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ὤν, εἶχε πέμψει εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Φραντζῆν, ἵνα πρὸς τοῖς ἄλλοις διενεργήσῃ καὶ περὶ νέου γάμου μετά τινος τῶν ἡγεμονίδων τῆς Τραπεζοῦντος. Ἀλλ' οὐδὲν ἐπετεύχθη. Καὶ ὁ Δόγης τῆς Βενετίας Φραγκῖσκος Φόσκαρης προέτεινε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ συνοικέσιον τοῦτο, ἕνεκα πολιτικῶν λόγων, δὲν ἐνεκρίθη ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐγένετο κατόπιν λόγος καὶ περὶ τῆς χήρας Μουρὰτ τοῦ Β' Μαρίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ δεσπότου τῆς Σερβίας Γεωργίου Βράγκοβιτς καὶ ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος Ἰωάννου Κομνηνοῦ, ἥτις διετήρησε τὴν πάτριον θρησκείαν. Αὕτη, ἧς ἡ συμβίωσις μετὰ τοῦ σουλτάνου Μουρὰτ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχής, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὸν πατρικὸν οἶκον. Ὁ γάμος οὗτος, ὑπὲρ οὗ συνηγόρει καὶ ὁ Φραντζῆς, ἀπέτυχεν ὡσαύτως, εἴτε διότι ἡ ἐκπάγλου καλλονῆς Μαρία, παρὰ τὰ 50 αὐτῆς ἔτη, δὲν ἠθέλησε νὰ συναινέσῃ, ἐπειδὴ εἶχε τάξει, ἂν ὁ Θεὸς ἤθελε δι' οἱουδήποτε τρόπου ἐλευθερώσει αὐτὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀσεβῶν, νὰ μὴ συνέλθῃ εἰς δεύτερον γάμον, εἴτε διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει δυσμένειαν κατὰ τῆς Σερβίας. Ὅθεν ἐδέησε νὰ ἐξακολουθήσῃ ὁ Φραντζῆς τὰς διαπραγματεύσεις του, καὶ ἐπὶ τέλους, κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1451, προετιμήθη ὁριστικῶς ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰβηρίας Γεωργίου.

Ἀλλὰ τὰ γεγονότα, ραγδαίως ἐπελθόντα, ἐκώλυσαν πᾶσαν σκέψιν περὶ τελέσεως γάμου. Οὕτω δὲ ἄγαμος καὶ ἄτεκνος διατελῶν, μόνον

περὶ τῆς πατρίδος εἶχε νὰ φροντίσῃ ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὰς κρισίμους ἐκείνας ὥρας τοῦ Βυζαντίου.

Ὡραῖος τὴν ὄψιν καὶ εὐσταλὴς ὁ νέος τοῦ Βυζαντίου αὐτοκράτωρ, διεκρίνετο διὰ τὸ ἄκαμπτον τοῦ χαρακτῆρος καὶ τὴν ἄκραν αὐτοῦ γενναιότητα καὶ φιλοπατρίαν.

Ἐν Πελοποννήσῳ, ἅμα ὡς ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν τοῦ δεσποτάτου, εἶχεν ἐπιδείξει ἀπαράμιλλον ταχυεργίαν καὶ πατριωτικὴν δρᾶσιν, ἀνοικοδομήσας τὸ τεῖχος τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, κτισθὲν μὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου τῷ 1415, καταστραφὲν δὲ ὑπὸ τοῦ Τουρχὰν πασᾶ κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ 1422 καὶ 1432. Τὸ γιγάντιον τοῦτο ἔργον τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ τείχους συνετελέσθη ἐντὸς 30 μόνον ἡμερῶν.

Ἡ οἰκοδόμησις τοῦ τείχους τοῦ ἰσθμοῦ ἦτο ἡ ἀπαρχὴ τῆς γενναιοτέρας πολιτείας, ἣν ἀπεφάσισε νὰ μετέλθῃ ὁ Κωνσταντῖνος, ἐπωφελούμενος τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ σουλτάνου Μουράτ, πολεμοῦντος ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Καραμανίας, καὶ ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τῶν Οὔγγρων καὶ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ δεσποτάτου καὶ πέραν τοῦ ἰσθμοῦ, ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου χωρῶν τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος, ὑπῆρξε τὸ πρόγραμμα τοῦ Κωνσταντίνου.

Καὶ κατὰ πρῶτον εἰσορμᾷ εἰς Βοιωτίαν. Καταλαβὼν δὲ τὰς Θήβας, ἐξηκολούθησε τὴν νικηφόρον προέλασιν μέχρι Λεβαδείας καὶ τοῦ Ζητουνίου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῶν Ἀγράφων ἀφ' ἑτέρου. Οἱ παρὰ τὸν Πίνδον οἰκοῦντες Βλάχοι καὶ οἱ κατέχοντες τὸ Φανάριον τοῦ σημερινοῦ δήμου Ἰθώμης, ἀναγνωρίσαντες τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπείσθησαν ὑπ' αὐτοῦ ν' ἀναλάβωσι τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν κατεχόντων τὴν Θεσσαλίαν Τούρκων. Οὕτω δὲ ἡ ἀπελευθερωτικὴ κίνησις ἐπεξετάθη μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἠπείρου, ἐν συμπράξει μετὰ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου.

Ἐν γένει ἡ καθ' ὅλα τοῦ Κωνσταντίνου δρᾶσις ὡς δεσπότου τῆς Πελοποννήσου ἀνέδειξεν αὐτὸν ἄνδρα γενναιόφρονα, τετιμημένον ἀμύντορα τῆς Πίστεως καὶ Πατρίδος, «**πανάριστον δεσπότην**» παρὰ τῶν κατοίκων ἀποκαλούμενον.

Ὁ καρδινάλιος Βησσαρίων ἐκ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ παρούσης δράσεως αὐτοῦ κρίνων τὴν μέλλουσαν, καὶ οἱονεὶ προδικάζων τὴν ὑστεροφημίαν, ἣς ἔμελλε ν' ἀξιώσῃ αὐτοῦ ἡ ἱστορία μετὰ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει μαρτύριον, ἐκορύφονεν ἐν ὑπομνήματι τὴν

περὶ αὐτοῦ ἀρίστην γνώμην τῶν συγχρόνων διὰ τῶν ἑξῆς ἀξιομνημονεύτων λόγων : «**Ζήσεις παρὰ τῇ μνήμῃ τῶν ὀψιγόνων ἀνθρώπων ἀθάνατος, οὐδὲ συναποθανεῖταί σου τῷ σώματι ἡ φήμη καὶ τὸ ὄνομα, ὡς τῶν πλείστων βασιλέων καὶ ἀρχόντων, ἀλλὰ τῇ νῦν εὐφημίᾳ ἀνάλογον καὶ τὴν μετὰ θάνατον εὔκλειαν ἕξεις . . .**»

Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ

Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος σκέπτεται τίνι τρόπῳ νὰ παρασκευασθῇ πρὸς τὸν ἀγῶνα. Ἀλλὰ καὶ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ;

Τὸ λεγόμενον κράτος αὐτοῦ περιωρίζετο τότε, ἀληθῶς εἰπεῖν, εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν. Πρὸς νότον κατεῖχεν εἰσέτι παρὰ τὴν Προποντίδα τὴν Σηλυβρίαν καὶ τὰ περὶ αὐτήν, τὴν Πέρινθον, τὸ φρούριον τῶν Ἐπιβατῶν καὶ ἄλλους τινὰς πύργους, καὶ πρὸς βορρᾶν, παρὰ τὸν Εὔξεινον, τὴν Μεσημβρίαν, τὴν Ἀγχίαλον, τὸν Βίζωνα. Ταῦτα πάντα ὅμως, πλὴν τῆς Σηλυβρίας, δὲν ἠδύναντο οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ν' ἀνθέξωσιν εἰς τοὺς Τούρκους. Πᾶσα ἡ ὕπαιθρος χώρα τῆς περιφερείας ἐκείνης εἶχεν ἤδη ὑποκύψει εἰς αὐτοὺς ἢ θὰ κατελαμβάνετο ὑπ' αὐτῶν.

Ὁ Γαλατᾶς κατείχετο ὑπὸ τῶν Γενουαίων, οἵτινες ὄχι μόνον σύμμαχοι εἰλικρινεῖς δὲν ἦσαν, ἀλλὰ διετέλουν πάντοτε πρόθυμοι νὰ συνεννοηθῶσι μετὰ τῶν πολεμίων.

Αἱ ὀλίγαι τινὲς μικραὶ τοῦ Αἰγαίου νῆσοι καὶ ἡ Πελοπόννησος, ὅσαι ἐλογίζοντο εἰσέτι ὑπαγόμεναι εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἦσαν εἰς τοιαύτην ὑλικὴν καὶ διοικητικὴν κατάστασιν, ὥστε ὁ Κωνσταντῖνος εὐλόγως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ παρ' αὐτῶν οὔτε χρήματα οὔτε ἄνδρας. Ἐν τῇ ἀξιολογωτέρᾳ ὁπωσοῦν τῶν κτήσεων τούτων, ἐν Πελοποννήσῳ, οἱ κυβερνῶντες τότε αὐτὴν δύο ἀδελφοί του, Δημήτριος καὶ Θωμᾶς, ἐδιχονόουν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὁ πρῶτος, μάλιστα, δὲν ἐδίστασε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τῶν Τούρκων ! Καὶ ἑκατέρωθεν τοῦ Βοσπόρου ἔτι ἅπασα ἡ χώρα ἦτο ἤδη Τουρκική.

Ἐπὶ τῆς Σερβίας, Βλαχίας, Μιτυλήνης καὶ ἄλλων τινῶν νήσων ἤσκει μόνον εἶδός τι τιμαριωτικῆς κυριότητος ἡ Κωνσταντινού-

πολις, ἧς ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεωρεῖτο εἰσέτι ὡς ὁ ἀνώτατος ἄρχων τῶν
πρεσβευόντων τὴν ἀνατολικὴν ὀρθόδοξον πίστιν.
Ὥστε, ἐπαναλαμβάνομεν, ἡ πραγματικὴ τοῦ Κωνσταντίνου
ἐξουσία δὲν ἐξετείνετο πέραν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως καὶ τὸ πολὺ τῆς Σηλυβρίας.
'Η Κωνσταντινούπολις, ἥτις ἄλλοτε διὰ τῶν ἰδίων πόρων,
καὶ μάλιστα τῶν χρηματικῶν, ἠδύνατο ν' ἀντισταθμίσῃ ὁλόκληρον
τὸ λοιπὸν Κράτος, περὶ τὰ μέσα τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταε-
τηρίδος εἶχε περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην παρακμήν. 'Ενῷ ἡ πρω-
τεύουσα αὕτη περιελάμβανεν ὑπὲρ τὰς πεντακοσίας χιλιάδας κατοί-
κους, δὲν εἶχε τώρα πλείονας τῶν **ὀγδοήκοντα** χιλιάδων. Οἱ χρη-
ματικοὶ πόροι καταπληκτικῶς ἠλαττώθησαν. Τοσαύτη ἦτο ἡ ἀπο-
ρία τοῦ ταμείου ὅτε ἦλθεν ἐκ Πελοποννήσου ὁ νέος αὐτοκράτωρ,
ὥστε ἠναγκάσθη οὗτος νὰ **δανεισθῇ** τὰ χρήματα, δι' ὧν ἔμελλε
νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς εἰθισμένας πρὸς τοὺς στρατιώτας καὶ τὴν
αὐλὴν φιλοδωρίας.
'Ενῷ ἄλλοτε στόλοι πολυάριθμοι ἐναυλόχουν ἐντὸς τοῦ Κερα-
τίου κόλπου, οἱ δὲ ναύσταθμοι εἶχον τοσαύτην προμήθειαν ξυλείας
καὶ πάσης ἄλλης ὕλης, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου ἠδύναντο νὰ κατα-
σκευασθῶσιν ἑκατοντάδες πλοίων, ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων ὀλίγα
τινά, τὸ πολὺ **δέκα** σκάφη, περιεσώζοντο αὐτόθι, ὁ δὲ νέος αὐτο-
κράτωρ προσῆλθεν ἐκ Πελοποννήσου ἐπὶ καταλωνικῶν, ὡς εἴδομεν,
τριήρεων.
Δὲν ἐστερεῖτο μόνον ὑλικῶν πόρων ἡ Κωνσταντινούπολις,
ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς ἦτο ἀσθενεστάτη.
Εἰς τὸν Γεώργιον Φραντζῆν ὡμολόγει ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτι
οὐδένα εἶχε περὶ ἑαυτὸν σύμβουλον, εἰλικρινῆ ἢ ἔμπειρον, μετὰ
τοῦ ὁποίου νὰ συσκεφθῇ κατὰ τὰς κρισίμους ἐκείνας περιστάσεις.
Ὅπως λοιπὸν κατήντησαν τὰ πράγματα, ὁ Κωνσταντῖνος οὐδὲν
σχεδὸν εἶχε νὰ πράξῃ οἴκοθεν.
'Εκ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων δύο καὶ μόνον εἶχον ἀποδεί-
ξει δι' ἔργων, ὅτι εἶνε πρόθυμοι ν' ἀγωνισθῶσι πρὸς τοὺς Τούρ-
κους, ἡ Οὐγγαρία καὶ ὁ πάπας τῆς Ρώμης. 'Αλλ' ἡ μὲν Οὐγγαρία,
ἡττηθεῖσα παρὰ τὸ Κοσσυφοπέδιον, εἶχε συνομολογήσει πρὸς τὸν
Μουρὰτ τὸν Β΄ ἑπταετῆ ἀνοκωχήν, ὁ δὲ πάπας ἀδιαλείπτως ἀπῄ-
τει τὴν ἕνωσιν τῶν 'Εκκλησιῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ καὶ
μόνου. Ὥστε καὶ ἐξ αὐτοῦ δὲν ἠλπίζετο βοήθεια.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΠΙΚΑΛΕΙΤΑΙ ΒΟΗΘΕΙΑΣ

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς 'Ανατολῆς ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίαν, εἶχον συνειθίσει νὰ βλέπωσι τοὺς Τούρκους ἀδιακόπως ἐπιτιθεμένους, ὥστε τὰ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β΄ μελετώμενα δὲν ἦσαν δι' αὐτοὺς νέα καὶ απροσδόκητα. 'Αλλά, παρὰ ταῦτα, ἡ ἀγγελία τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατασκευῆς τοῦ νέου παρὰ τὸν Βόσπορον φρουρίου κατέπληξε τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. «Νῦν, ἔλεγον — γράφει ὁ Δούκας — τὸ τέλος ἤγγισε τῆς πόλεως, νῦν τὰ σήμαντρα τῆς φθορᾶς τοῦ ἡμετέρου Γένους, νῦν αἱ ἡμέραι τοῦ ἀντιχρίστου. Καὶ τί γίνωμεν, ἢ τί ποιήσωμεν ; 'Αρθήτω ἀφ' ἡμῶν ἡ ζωὴ ἡμῶν, Κύριε, καὶ μὴ ἴδωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δούλων σου τὴν φθορὰν τῆς Πόλεως, μηδὲ εἴπωσαν οἱ ἐχθροί σου, Δέσποτα, ποῦ οἱ φυλάσσοντες ταύτην ἅγιοι ;»

'Ο Κωνσταντῖνος ἐγνώριζεν, ὅτι ὁ νέος τῶν 'Οθωμανῶν σουλτάνος, ἐν ἀκμῇ ὢν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς φιλοδοξίας, θὰ ἐπανελάμβανε δραστηρίως τὸ ἀρχαῖον κατακτητικὸν τῆς γενεᾶς αὐτοῦ σύστημα καὶ ὅτι ἐμελέτα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὁποίαν σπουδαίως δὲν εἶχεν ἐπιχειρήσει ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μουράτ. 'Εγνώριζεν ὅτι Μωάμεθ ὁ Β΄ ἐνόησεν, ὅτι τὸ ἐν Εὐρώπῃ κράτος τῶν 'Οθωμανῶν δὲν θὰ ἐπιστεγασθῇ οὔτε θὰ ἔχῃ ἀσφαλῆ ἀφετηρίαν πρὸς περαιτέρω κατακτήσεις, ἐν ὅσῳ δὲν προσκτηθῇ **τὸ ἱερὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας** καὶ δὲν κυριαρχήσῃ τῆς πόλεως ἐκείνης, ἥτις ἐκράτει τὴν κλεῖδα τῶν δύο τῆς 'Ανατολῆς θαλασσῶν καὶ ἀπετέλει τὴν μεταξὺ 'Ασίας καὶ Εὐρώπης γέφυραν.

Καὶ ἤρχισεν ἀνησυχῶν ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ἠρέμως συνδιεσκέπτετο μετὰ τοῦ φίλου καὶ ὑπουργοῦ του Φραντζῆ περὶ τοῦ πρακτέου. Ἦτο ἐξ ἐκείνων, οἵτινες πρὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου δὲν πτοοῦνται εὐκόλως καί, πρόθυμοι νὰ ἐκπληρώσωσι τὸ καθῆκον ἐν παντὶ καιρῷ καὶ χρόνῳ, ἐπιτελοῦσιν αὐτὸ τοσούτῳ μᾶλλον ἀταράχως, ὅσῳ ἐπὶ τέλους εἶνε ἕτοιμοι καὶ ν' ἀποθάνωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ.

Καὶ ἐθεώρησεν ἐπιβεβλημένον αὐτῷ ν' ἀναγγείλῃ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην τὸ κρίσιμον τῶν πραγμάτων.

Ἔπεμψε πρέσβεις πρὸς τὸν πάπαν, ἐπιτετραμμένους νὰ

ζητήσωσι συνδρομὴν κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἐν ταὐτῷ τὴν ἀποστολὴν ἱερωμένων λογίων καὶ ἐπιτηδείων νὰ κατορθώσωσι τὴν ἕνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Συγχρόνως ἀπετάθη πρὸς τὰς ἄλλας τῆς Εὐρώπης Δυνάμεις, ἰδίως πρὸς τὴν Βενετίαν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΡΟΣ ΜΩΑΜΕΘ

Ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν ἐν Ἀδριανουπόλει ἔτι διαμένοντα σουλτάνον ἔπεμψε πρέσβεις, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἴσως ἀποτρέψει αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τῆς κατασκευῆς τοῦ νέου φρουρίου.

Ὁ Κωνσταντῖνος διεμήνυσε τῷ Μωάμεθ τάδε:

«Ἡμεῖς ἤδη τὴν σήμερον ἔτος ἐστί που ἑκατοστὸν καὶ ἐπέκεινα, ἀφ' οὗ τὴν Ἀδριανούπολιν ὁ σὸς πάππος Μουράτ, ὁ τοῦ Ὀρχὰν υἱός, ἔλαβε· καὶ ἔκτοτε συνθήκας ποιήσαντες οἱ ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ καταγόμενοι μέχρι σοῦ, οὐδεὶς ἐμελέτησε πύργον ἢ καλύβην πῆξαι ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Πόλεως. Εἰ γὰρ καὶ αἰτία τις εὑρίσκετο καὶ μάχην ἀμφότεροι συνήπτων, ἀλλὰ δι' ἄλλης συμβι- βάσεως τὰ τῆς εἰρήνης ἐπράττοντο. Ὁ γὰρ σὸς πάππος, ὁ Μεχ- μέτ, βουληθεὶς ἐν τῇ πρὸς Ἀνατολὴν κειμένῃ τοῦ πορθμοῦ γῇ κτίσαι φρούριον, παρακλητικῶς, καὶ ὡς υἱὸς πρὸς πατέρα, τὴν αἴτησιν οὐ μικρὰν ὁ Μεχμὲτ πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ ἐποίη- σεν. Ὅθεν καὶ κατένευσεν, ἐπὶ σκοπῷ ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ ᾠκοδο- μητο τὸ ἔργον καὶ ἡ Ἀνατολὴ πᾶσα πρὸ χρόνων πολλῶν ἦν αὐτῷ προσῳκειωμένη. Τὸ δὲ σὺ τὴν νῦν καλῶς ἐχόντων πάντων σὺν σοί, ὁρῶμεν ἀσφαλῶς ὅτι μέλλεις τὴν θάλασσαν τὴν Ποντικὴν ἄβατον ποιῆσαι τοῖς Φράγκοις καὶ τὴν Πόλιν λιμοκτονῆσαι καὶ τὰς εἰσόδους τῶν ἐν αὐτῇ τελουμένων κομμερκίων κωλῦσαι. Δεόμεθα οὖν, **ταύτην τὴν** βουλὴν ἀπόκοψον, καὶ ἐσόμεθα φίλοι σου χρηστοὶ καθὰ καὶ σὺν τῷ πατρί σου, τῷ χρηστῷ ἡγεμόνι. Εἰ βούλει καὶ **τέλος** διδόναι, δώσωμεν».

ΜΩΑΜΕΘ ΠΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ

Μωάμεθ ὁ Β' κατ' ἀρχὰς ὡμίλησε μετὰ μετριοπαθείας, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν παρωξύνθη, καὶ ἐν τέλει ὀργίλως ἀπήντησεν:

«Ἐγὼ ἐκ τῆς Πόλεως οὐ λαμβάνω τι. Ἐκτὸς τῆς τάφρου οὐκ ἔχει οὔτε κέκτηταί τι. Καὶ γὰρ εἰ ἤθελον κτίσαι ἐν τῷ ἱερῷ στομίῳ φρούριον, οὐκ εἶχε δίκαιον τοῦ κωλύειν με. Πάντα γὰρ ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν εἰσὶ καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὴν κείμενα τοῦ στομίου φρούρια, καὶ ἐκτὸς αὐτῶν Τοῦρκοι κατοικοῦσι, καὶ τὰ ἐν Δύσει ἄοικα ἐμά εἰσι καὶ γὰρ Ῥωμαῖοι οὐκ ἔχουσιν ἐπ' ἀδείας τοῦ οἰκῆσαι. Ἢ οὐκ οἴδατε ἐν ποίᾳ στενοχωρίᾳ ὑπέστη καὶ δεινῇ περιστάσει ὁ ἐμὸς πατήρ, ὅταν τοῖς Οὔγγροις ὁ βασιλεὺς συνετέθη, καὶ διὰ ξηρᾶς ἐλθόντες ἐκεῖνοι, διὰ θαλάσσης τὰς τῶν Φράγκων τριήρεις ἐν ταύτῃ τῇ Ἑλλησπόντῳ ἠγάγετο, καὶ τὸν Καλλιπόλεως πορθμὸν ἀποκλείσαντες οὐκ ἐδίδουν πορείαν τῷ ἐμῷ πατρί; Ἀναβὰς οὖν μέχρι τοῦ τόπου τοῦ ἱεροῦ στομίου ἐγγύς, καὶ ἐν τῷ πολυχνίῳ ὃ ἐδείματο ὁ πατὴρ αὐτοῦ, σὺν ἀκατίοις περάσας Θεοῦ εὐδοκοῦντος. Καὶ γὰρ αἱ τριήρεις τοῦ βασιλέως ἐκεῖ κατεσκόπευον τοῦ κωλῦσαι τὴν διάβασιν. Ἐγὼ δὲ ἐκαθήμην ἐν Ἀδριανουπόλει παιδίον ὤν, ἐκδεχόμενος τὴν τῶν Οὔγγρων ἄφιξιν· οἱ δὲ Οὔγγροι ἐλεηλάτουν τὰ πέριξ τῆς Βάρνης, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων ἐφραίνετο, καὶ τὸ τῶν Μουσουλμάνων γένος ἐδυσφόρει καὶ οἱ Γκιαούρηδες ἐχαίροντο. Τότε ὁ ἐμὸς πατὴρ περάσας μετὰ πολλοὺς τοὺς κινδύνους, ὤμοσε τοῦ ποιῆσαι καταντικρὺ τοῦ φρουρίου, τοῦ κειμένου πρὸς ἀνατολήν, ἕτερον φρούριον πρὸς δύσιν. Ἐκεῖνος οὐκ ἔφθασε τοῦ ποιῆσαι. Ἐγὼ τοῦτο μέλλω ποιῆσαι Θεοῦ ἀρωγοῦντος. Τί μὲ κωλύετε; Ἢ οὐκ ἔξεστι ποιῆσαι ἐν τοῖς ἐμοῖς ὃ βούλομαι; Ἀπέλθετε, εἴπατε τῷ βασιλεῖ: Ὁ νῦν ἡγεμὼν οὐκ ἔστι τῶν πρώην ὅμοιος· ἃ οὐκ ἠδύναντο ἐκεῖνοι ποιῆσαι, οὗτος ὑπὸ τὴν χεῖρα καὶ εὐκόλως ἔχει τοῦ πρᾶξαι, καὶ ἃ οὐκ ἐβούλοντο ἐκεῖνοι, οὗτος θέλει καὶ βούλεται. **Καὶ ὁ ἐλθὼν ἀπὸ τοῦ νῦν ἕνεκα τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἀφαιρεθήσεται τὴν δοράν».**

Ἐπιστρέψαντες οἱ πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνήγγειλαν τὴν μετ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ γενομένην ἀπάντησιν.

«Τότε — γράφει ὁ Δούκας — οἱ τῆς πόλεως ἅπαντες, ἐν ἀγω-

νίᾳ καὶ φόβῳ συνεχόμενοι, ἀλλήλους ὁμιλοῦντες ἔλεγον: Οὗτός ἐστιν ὁ μέλλων εἰσιέναι ἐν τῇ Πόλει καὶ φθεῖραι καὶ αἰχμαλωτίσαι τοὺς ἐν αὐτῇ καὶ καταπτῆσαι τὰ ἅγια, καὶ ἀφανίσαι τοὺς τιμίους ναούς, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς κείμενα λείψανα θεοφόρων ἀνδρῶν καὶ μαρτύρων ἐν ταῖς πλατείαις καὶ ταῖς τριόδοις ἐναπορρῖψαι. Οἴμοι! τί πράξωμεν; ποῦ φύγωμεν;»

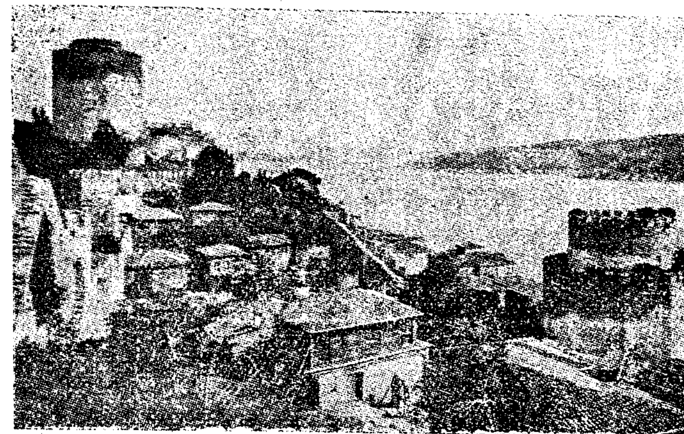
Ἡ ἀπάντησις αὕτη, ὄντως, οὐδεμίαν κατέλιπεν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς ἀμεταθέτου ἀποφάσεως, ἣν εἶχεν ὁ Μωάμεθ νὰ κτίσῃ τὸ νέον φρούριον.

Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅσον ἀπαράσκευος καὶ ἂν ἦτο, ἐθεώρησεν ἑαυτὸν ὑπόχρεων νὰ ἐμποδίσῃ διὰ παντὸς τρόπου τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τοῦ Μωάμεθ, **κηρύττων πρῶτος τὸν πόλεμον**. Ἀλλ' ἡ σύγκλητος τῶν ἱερωμένων καὶ λαϊκῶν, εἰς ἣν εἶχεν ὑποβάλλει τὴν γνώμην του, ἀντέστη, ἀποφανθεῖσα ὅτι ἡ φρόνησις ἀπαιτεῖ νὰ ἴδωσι πρῶτον τί θὰ πράξῃ ὁ σουλτάνος. «Μὴ ἀποκαλυφθείτω ἡ μάχη παρὰ τῆς βασιλείας σου, ἕως ἂν ἴδωμεν τί βούλεται αὐτὸς πρᾶξαι».

ΤΟ ΦΡΟΥΡΙΟΝ ΜΠΟΓΑΖ ΚΕΣΕΝ Ἢ ΡΟΥΜΕΛΙ ΧΙΣΑΡ

Τὸ ἔαρ τοῦ 1452 κατέφθασε τὸ παραγγελθὲν ὑλικὸν εἰς τὸ προορισθὲν μέρος μεθ' ἱκανῆς συνοδείας καὶ μετ' οὐ πολὺ κατῆλθε καὶ ὁ σουλτάνος ἐξ Ἀδριανουπόλεως εἰς Καλλίπολιν, ὅπου, ἐπιβιβασθεὶς μετὰ τῶν ἐν τέλει ἐπὶ ἓξ τριηρῶν ἐξωπλισμένων, δεκαοκτὼ διηρῶν καὶ δεκαὲξ φορτηγῶν πλοίων, ἔφθασε τὴν 26 Μαρτίου εἰς τὸν Βόσπορον. Ἐχάραξε δὲ αὐτὸς τὸ σχέδιον τοῦ οἰκοδομηθησομένου τριγωνοειδοῦς φρουρίου ἐπὶ τοῦ Ἑρμαίου ἀκρωτηρίου, ὅπου ἀνεγείρετο ὁ ναὸς τῶν Ἀσωμάτων, ὃν κατηδάφισεν.

Εἰς τὴν οἰκοδομὴν ταύτην ἀποδίδων μεγίστην σημασίαν, ἀνέθηκε τοῦ μὲν πύργου τὴν ἐπιστασίαν εἰς τὸν μέγαν βεζύρην Χαλὴλ πασᾶν, τὸν γηραιὸν στρατηγὸν Σαριτζὲ πασᾶν — Ἕλληνα τὸ γένος, κατὰ Χαλκοκονδύλην — τὸν κηδεστὴν τοῦ σουλτάνου Ζαγανὸν πασᾶν καὶ τὸν ἀρχιευνοῦχον Σεχαβεδδὶν πασᾶν. Τὴν μεταξὺ τῶν τειχῶν ἐπιστασίαν ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ σουλτάνος. Χίλιοι κτῖσται, βοηθούμενοι ὑπὸ δύο χιλιάδων ἐργατῶν, εἰργάζοντο πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν μέρος τοῦ κτιρίου καὶ ἰσάριθμοι ἐσωτερικῶς. Καὶ αὐτοὶ οἱ μεγιστᾶνες ἐβοήθουν εἰς τὸ ἔργον.

Τὸ Ρούμελι Χισάρ.

Τὸ φρούριον ἐντὸς ἑξαμηνίας ἦτο καθ' ὅλα ἕτοιμον. Εἶνε δὲ τοῦτο τὸ μέχρι σήμερον σωζόμενον **Ρούμελι Χισάρ.** Τότε ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Τούρκων **Μπογὰζ-κεσέν,** ἤτοι πορθμοτόμος, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων **Λαιμοκοπία.**

Τεῖχος εἶχε τὸ φρούριον πάχους 25 ποδῶν καὶ ὕψους 60, καὶ διηρεῖτο εἰς τρεῖς πύργους, ἐξ ὧν οἱ μὲν δύο χερσαῖοι, ὁ δὲ τρίτος θαλάσσιος. Ὁ μεσαῖος ὑπερεῖχε τῶν λοιπῶν. Ἐξωπλίσθη διὰ πυροβόλων ὀρειχαλκίνων, ριπτόντων σφαίρας 600 λιτρῶν βάρους καὶ ἀπεθηκεύθησαν ἐν αὐτῷ ὅπλα, πολεμεφόδια καὶ τροφαί.

Ἡ φρουρά, ὑπὸ τὸν Φεροὺζ βέην, ἀπετελεῖτο ἐκ 400 ἀνδρῶν. Ὁ φρούραρχος διετάχθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου νὰ μὴ ἐπιτρέπηται εἰς οὐδὲν πλοῖον, μέγα ἢ μικρόν, εἴτε ἀναπλέον εἴτε καταπλέον, νὰ διαβῇ, πρὶν ἢ ὑποστείλῃ τὰ ἱστία καὶ καταβάλῃ διόδια, πᾶν δὲ τὸ ἀπειθοῦν νὰ καταβυθίζηται ἀμέσως.

Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ἐν λόγῳ φρουρίου πολλαὶ ἐπήρχοντο συμπλοκαὶ μεταξὺ Χριστιανῶν, κατοίκων τοῦ ἄνω Βοσπόρου, καὶ Τούρκων ἐργατῶν.

Οἱ ἐργάται εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἐχρησιμοποίουν τὰ ἐρείπια τῶν κτιρίων, τῶν κοσμούντων ἄλλοτε τὴν περίχωρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ αὐτὰ ἔτι τὰ οἰκήματα τῶν περιοίκων, ἐξ οὗ πολλοὶ ἀντέτασσον δι' ὅπλων ἀντίστασιν. Οἱ τολμητίαι οὗτοι συλλαμβανόμενοι, διαταγῇ τοῦ σουλτάνου, **ἐφονεύοντο.**

Ἀφ' ἑτέρου ἡ τῶν ἐσπαρμένων ἀγρῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καταπάτησις, ἡ τῶν ποιμνίων τῶν Χριστιανῶν ἁρπαγὴ πολλὰς προεκάλουν, καθ' ἑκάστην σχεδόν, αἱματηρὰς συμπλοκάς, ὧν μία ἀληθὴς ἀπέβη μάχη, παρὰ τὸ σημερινὸν **Κανλὶ-Καβάκ.**

ΚΗΡΥΞΙΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

«Σὺ δὲ καταδυναστεύων δυνάστευε, ἕως ὁ δίκαιος κριτὴς ἀποδώσει ἑκάστῳ, ἐμοί τε καὶ σοί, τὴν δικαίαν ἀπόφασιν».

(Κωνσταντῖνος)

Ἡ τοιαύτη προκλητικὴ τοῦ σουλτάνου στάσις καὶ ἡ μετὰ ταῦτα γενομένη παρὰ τῶν Γενιτσάρων **σφαγὴ** τῶν κατοίκων τῶν Ἐπιβατῶν, προαστείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠνάγκασε τὸν αὐτοκράτορα νὰ προβῇ εἰς ὅ,τι ἐπέβαλλεν αὐτῷ ἡ τιμή. Καί, κατ' Ἰούλιον, **ἔκλεισε τὰς πύλας τῆς πόλεως,** ἀφοῦ προσεκάλεσε τοὺς Χριστιανοὺς χωρικοὺς νὰ εἰσέλθωσιν ἐντὸς τῆς πόλεως μετὰ τῶν ὑπολειφθέντων αὐτῶν ζῴων.

Διεμήνυσε δὲ ταὐτοχρόνως πρὸς τὸν σουλτάνον διὰ δύο ἀπεσταλμένων τὰ ἑξῆς:

«Ἐπὶ τὰ τῆς μαχης ᾑρετίσω, καὶ οὔτε ὅρκοις οὔτε κολακείαις πεισθῆναι ποιῆσαί σε ἔχω, ποίει ἃ βούλει. Ἐγὼ γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν καταφεύγω, καὶ εἰ θελητὸν αὐτῷ ἐστι τοῦ δοῦναι καὶ τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖράς σου, τίς ὁ ἀντιπεῖν δυνάμενος; Εἰ δὲ πάλιν ἐμφυτεύσει εἰρήνην ἐν τῇ καρδίᾳ σου, καὶ τοῦτο ἀσπασίως ἀποδέχομαι. **Πλὴν κατὰ τὸ παρὸν λάβε σου τὰς συνθήκας καὶ τοὺς ὅρκους. Ἐγὼ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως κεκλεισμένας ἔχω καὶ τοὺς ἔνδον φυλάξω, ὅσον ἡ δύναμις. Σὺ δὲ καταδυναστεύων δυνάστευε, ἕως ὁ δίκαιος κριτὴς ἀποδώσει ἑκάστῳ, ἐμοί τε καὶ σοί, τὴν δικαίαν ἀπόφασιν».**

Ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως, ὁ σουλτάνος διέταξε ν' **ἀποκεφαλισθῶσιν** οἱ ἀπεσταλμένοι! . . .

Ὁ σουλτάνος, διευθετήσας τὰ κατ' αὐτόν, τακτοποιήσας ἅμα καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἕνεκα τῆς ἀτελείας τῶν ὁποίων μόλις τὸ τρίτον τῶν προσόδων μέχρι τοῦδε ἐλάμβανε, καὶ μὴ ἔχων πλέον ἀνάγκην προφυλάξεων, **ἐκήρυξε τὸν πόλεμον.**

Περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ἐπέστρεψεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ἵνα διοργανώσῃ τὰ κατὰ τὴν ἔφοδον.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει διαμονῆς του, παρὰ τὰς πολεμικάς του ἐνασχολήσεις, κατεσκεύασε τὰ ἐν τῇ πόλει

ταύτῃ πολυτελέστατα ἀνάκτορα, τὰ σῳζόμενα μέχρι σήμερον καὶ ἀποκαλούμενα ἕνεκα τῆς περιβλέπτου αὐτῶν θέσεως **Δζιχανουμὰ** (Περίβλεπτα), ἐντὸς κήπων καὶ παραδείσων.

Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ

Μωάμεθ ὁ Β', πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατείαν, ἠθέλησε — καθ' ἃ ὁ Φραντζῆς γνωματεύει— νὰ παρεμποδίσῃ τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ ἀδελφοὺς τοῦ Κωνσταντίνου, τοὺς δεσπότας Θωμᾶν καὶ Δημήτριον, ν' ἀποστείλωσι βοηθείας τῷ ἀπειλουμένῳ Βυζαντίῳ. Ἐφ' ᾧ καὶ διέταξε τὸν Τουρχὰν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ Τουρχάν, ἐκκινήσας ἐκ Θεσσαλίας τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1452 μετὰ πολυαρίθμου στρατιᾶς, ἧς ἡγοῦντο, πλὴν αὐτοῦ, οἱ δύο υἱοὶ Ἀχμὲτ καὶ Ὀμέρ, ἀντεπεξῆλθε τὸ πρῶτον κατὰ τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου. Πολλοὶ τῶν ἀμυντόρων αὐτοῦ ἔπεσον ἐν τῇ συγκροτηθείσῃ μάχῃ, ἀγωνιζόμενοι πρὸς τὸ πολὺ μεγαλείτερον Τουρκικὸν πλῆθος, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ἡ μὲν σύμπασα Τουρκικὴ στρατιὰ προεχώρησε, μετὰ τὴν νίκην ταύτην, ἀπὸ τῆς Κορίνθου εἰς τὰ ἐνδότερα, καὶ προέβη μέχρι τῆς Ἀρκαδίας, σκυλεύουσα καὶ ἀνδραποδίζουσα τοὺς κατοίκους. Εἶτα ὁ Τουρχάν, χωρίσας μέρος τῆς στρατιᾶς καὶ τάξας αὐτὸ ὑπὸ τὸν υἱόν του Ἀχμέτ, αὐτὸς ἐξηκολούθει τὴν νικηφόρον αὐτοῦ πορείαν διὰ τῆς Ἰθώμης καὶ τῆς Μεσσηνίας μέχρι τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου. Καὶ ταύτης μὲν τῆς στρατιᾶς συνεχεῖς ὑπῆρξαν μέχρι τέλους αἱ δῃώσεις καὶ αἰχμαλωσίαι, μόνον τὸ πολιορκηθὲν Σιδηρόκαστρον μὴ δυνηθείσης νὰ κυριεύσῃ. Ἀλλὰ τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Ἀχμέτ, εἰς ὃν ὁ πατὴρ εἶχε δώσει ἐντολὴν νὰ προσβάλῃ τὸ ἰσχυρὸν Λεοντάρι, οἰκτρῶς ἀπέτυχεν. Ὁ γυναικάδελφος τοῦ Δημητρίου Παλαιολόγου Ματθαῖος Ἀσάνης κατώρθωσε νὰ **νικήσῃ** τὴν στρατιὰν ἐκείνην, ἐπανερχομένην ἐκ τῆς Ἀρκαδίας, παρὰ τὰ σημερινὰ Δερβενάκια, πολλοὺς φονεύσας καὶ αἰχμαλωτίσας. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς ὁ Ἀχμέτ, ὃν ὁ νικητὴς ἀπέστειλεν εἰς Μυστρᾶν, πρὸς τὸν Δημήτριον, ὅστις καὶ

ἀπέδωκεν αὐτόν, μετ' οὐ πολύ, εἰς τὸν πατέρα, ἔναντι σπουδαίων ἀνταλλαγμάτων.

Ἱστορικοί τινες ἀπορίαν ἐκφράζουσι διατί οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν στρατείαν ταύτην δὲν κατέλαβον ὁριστικῶς τὴν ἐξηντλημένην Πελοπόννησον, ὡς καὶ δὲν ἐπεχείρησαν τοῦτο ἐπὶ Μουράτ, κατόπιν ἐπιτυχῶν μάλιστα ἐπιδρομῶν. Τὸ αἴτιον τῆς ἀποχωρήσεως αὐτῶν ἐκ τῆς Χερσονήσου δὲν ἦτο βεβαίως ἡ αἰχμαλωσία τοῦ υἱοῦ τοῦ Τουρχὰν Ἀχμέτ. Οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης ἐφεκτικότητος ἔχουσι, μᾶλλον, ῥίζας βαθυτέρας ἐν τῇ καθ' ὅλου πολιτείᾳ τῶν σουλτάνων, κρινόντων χάριν δυσεπιλύτων ἄλλων πολιτικῶν συνδυασμῶν ἀτελέσφορον τὴν τελικὴν κατάλυσιν τῶν δεσποτάτων τῆς Πελοποννήσου πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ ταύτην δὲ τὴν ἔποψιν ἔχει, βεβαίως, δίκαιον ὁ Φραντζῆς, παριστῶν ὡς σκοπὸν τῆς ὑπὸ τὸν Τουρχὰν ἐπιδρομῆς ταύτης κατὰ τῆς Πελοποννήσου τὴν παρακώλυσιν τῶν δεσποτῶν, ὅπως, δεσμευομένων τῶν χειρῶν αὐτῶν διὰ τοῦ ὑφισταμένου πολέμου, καταστῇ εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον νὰ σπεύσωσιν εἰς Βυζάντιον ὡς σύμμαχοι καὶ βοηθοὶ τοῦ κινδυνεύοντος ἀδελφοῦ. Τοῦτο δὲ καὶ πράγματι κατώρθωσεν ὁ Μωάμεθ, ἀπομονώσας τελείως τὸν Κωνσταντῖνον κατὰ πάσης τυχὸν προσδοκωμένης ἐκ τῆς Πελοποννήσου βοηθείας.

~~~~~~

ΑΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΥΣΑΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ ΕΞΩΘΕΝ ΕΠΙΚΟΥΡΙΑΙ

Ἐλέχθη, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, ὡς εἶχον τὰ τοῦ κράτους, δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς ἀξίας λόγου παρασκευάς. Ἀλλὰ καὶ δὲν παρέλειψεν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ πράξῃ.

«Ὁ Κωνσταντῖνος — γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος— περιεβλήθη τὸ ἀκάνθινον τοῦ Βυζαντίου στέμμα, ἀπαραλλάκτως, ὅπως ἀξιωματικός, προχειρισθεὶς φρούραρχος πόλεως, πανταχόθεν ὑπὸ τῶν πολεμίων περιεζωσμένης καὶ μὴ ἐχούσης οὔτε ὀχυρώματα ἀποχρῶντα, οὔτε φρουρὰν ἱκανήν, ἤθελεν ὑπακούσει εἰς τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ ἐντολήν. Οὕτως ἀνέλαβε τὸ ὑπὸ τῆς τύχης ἐπιβληθὲν αὐτῷ μαρτύριον».

Δὲν ἐδειλίασεν, οὐδ' ἐσκέφθη ἀμαχητὶ νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν, ὡς θὰ ἔπραττεν ἄλλος τις, μὴ Ἕλλην, κυρίαρχος ἄλλου κράτους, πρὸ τῆς ἀδηρίτου εὑρισκόμενος ἀνάγκης.

Ὁ Φραντζῆς γράφει:

«Ὁ μακαρίτης ὁ αὐθέντης μου καὶ βασιλεὺς τί οὐκ ἔπραξε κρυφῶς ἢ φανερῶς ὑπὲρ τῆς πόλεως; Καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι, εἰ ἤθελεν, εὐκόλως ἠδύνατο φυγεῖν. Πλὴν οὐκ ἤθελεν, ἀλλ' ἠγωνίζετο ὡς ὁ ποιμὴν ὁ καλός, ὃς τίθησι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὡς καὶ ἐποίησεν».

Ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ ἔτους μηνῶν ἤρξατο εἰσάγων ἐντὸς τῆς πόλεως τοὺς γεωργοὺς τῆς περιχώρου καὶ τοὺς ἄλλους αὐτῆς κατοίκους, τρόφιμα πλεῖστα ὅσα καὶ ἰδίως σῖτον.

Εἶτα προέβη καὶ ἐξηκρίβωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν προαιρουμένων καὶ δυναμένων νὰ ὁπλοφορήσωσι, τὴν κατάστασιν τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, τῶν ὀχυρωμάτων, καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ δυνατὸν ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς ἀμύνης τῆς πόλεως.

Ἀλλὰ πάντα τὰ μέτρα ταῦτα ἦσαν τόσον μικρά, ὥστε ἦτο πρόδηλον, ὅτι ἄνευ ἐξωτερικῆς ἐπικουρίας οὐδὲν θὰ κατωρθοῦτο. Τούτου δ' ἕνεκεν ἀπὸ τῶν τελευταίων ἔτι μηνῶν τοῦ 1451 εἶχεν ἀποστείλει, ὡς εἴπομεν, πρέσβεις εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἵνα παραστήσωσιν οὗτοι τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον καὶ προκαλέσωσι διὰ παντὸς τρόπου τὴν ἀποστολὴν ἐπικουριῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερῖκος ὁ Γ΄ διεπραγματεύθη πρὸς τὸν πάπαν περὶ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑπεσχέθη συνάμα, ὅτι θὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' οὐδὲν ἔπραξε.

Καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἠστόχησαν αἱ ἐνέργειαι τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1451 μάτην εἶχε προσπαθήσει νὰ κινήσῃ τὸν βασιλέα Κάρολον Ζ΄ ὑπὲρ ἀναλήψεως σταυροφορίας ἐναντίον τῶν Τούρκων ὁ Ἰταλὸς Φραγκῖσκος Φίλελφος, ὃν συνέδεε πρὸς τοὺς Ἕλληνας, πλὴν τοῦ ἀκράτου αὐτοῦ φιλελληνισμοῦ, ὁ γάμος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἰωάννου Χρυσολωρᾶ Θεοδώρας. Διὰ τοῦ ἐν Παρισίοις πρέσβεως τοῦ Βυζαντίου, τοῦ Νικολάου Στανισᾶ, ἀπήντα τὸ ἔαρ τοῦ 1452 ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, διαβιβάζων ἁπλῶς εὐχὰς καὶ συμπαθείας ὑπὲρ ἀγαθῆς ἐκβάσεως τοῦ ἐπικειμένου ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ τὴν ὁμολογίαν, ὅτι μετὰ λύπης ἠδυνάτει, ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ παράσχῃ οἱανδή-
~~~~~~

ποτε βοήθειαν, ἐφ' ὅσον δὲν εἶχε περατωθεῖ ὁ μακρός, ἐπὶ ἑκατὸν ὅλα ἔτη, διαρκέσας μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας πόλεμος, οὗ ἡ τελευταία πρᾶξις ὑπῆρξε, μετ' οὐ πολύ, κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡ παρὰ τὸ Σατιγιὸν ἧττα τοῦ Ἄγγλου στρατηγοῦ Τάλβοτ. Μεθ' ὅλα ταῦτα, εἰς τὸν καρδινάλιον Βησσαρίωνα, διαπέμψαντα τὰ συγχαρητήρια τοῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ ταῖς ἐπιτυχίαις τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, ἀπήντησεν ὁ Κάρολος τῇ 32 Αὐγούστου διὰ τοῦ καγκελλαρίου Μπωβαρλαὶ μόνον διὰ συμπαθῶν εὐχῶν ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ἔλεγεν ὁ καγκελλάριος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ τοὺς Ἕλληνας «**ἔθνος ἐπιφανέστατον καὶ ἄξιον παντὸς ἐγκωμίου, εἰς ὃ πλεῖστα ὅσα ἐγκαλλωπίσματα ἐχρεώστει τὸ ἀνθρώπινον γένος**», ὑπομιμνήσκων, σὺν τοῖς ἄλλοις, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ πολιοῦχος τῆς Γαλλίας, ὁ ἅγιος Διονύσιος, ἦτο γέννημα τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' αἱ συμπάθειαι αὗται ἦσαν ἥκιστα ἐπίκαιροι, ἐφ' ὅσον δὲν συνώδευον αὐτὰς βοήθειαι ὑλικαὶ πρὸς τοὺς κινδυνεύοντας τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας, Σικελίας καὶ Νεαπόλεως Ἀλφόνσος προετράπη μὲν ὑπὸ τῶν Γενουαίων, πρὸς οὓς διετέλει εἰς πόλεμον, νὰ στρέψῃ πάλιν τὰ ὅπλα πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως, ἀλλ' οὐδὲν ἔπραξεν.

Ὁ Οὐνυάδης, ἀντιβασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, ἀπέναντι τῆς συνδρομῆς, ἣν θὰ παρεῖχεν, ἀπήτησε τὴν παραχώρησιν τῆς Σηλυβρίας ἢ τῆς Μεσημβρίας. Ἀλλά, λαβὼν τὴν Μεσημβρίαν, οὐδὲν ηὐκαίρησε νὰ πράξῃ.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Καταλωνίας ἀπήτησε τὴν Λῆμνον, ἥτις καὶ τῷ ἐδόθη, ἀλλ' οὐδὲν καὶ αὐτὸς ἠδυνήθη νὰ πράξῃ.

Ἐκ τῶν ἀνατολικῶν ἡγεμονιῶν, ἡ μὲν Σερβία ἀπέστειλε, πράγματι, χρήματα καὶ ἄνδρας πολλούς, ἀλλ' ἀπέστειλε ταῦτα εἰς τὸν **σουλτάνον** ἀντὶ εἰς τὸν **Κωνσταντῖνον**. Ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου, ὅστις ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Τούρκους διέκειτο, πολλὰ ὑπεσχέθη, ἀλλ' οὐδὲν ἔπραξεν.

Οἱ Βενετοί, οἱ Γενουαῖοι καὶ ὁ πάπας πολλὰ ὑπεσχέθησαν, ἀλλὰ μέρος μόνον τῶν ὑποσχέσεων δι' ἔργων ἐτήρησαν. Οἱ Βενετοί, μάλιστα, καὶ οἱ Γενουαῖοι εἶχον συμφέρον νὰ βοηθήσωσι τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπειλουμένην πόλιν. Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ ἦτο δι' αὐτοὺς πλῆγμα καίριον, διότι, μετὰ τὴν ἐνδεχομένην πτῶσιν τοῦ προμαχῶνος τούτου, θὰ ἠδύναντο ν'

ἀνθέξωσιν ἐπὶ πολὺ αἱ πλεῖσται, ἂν ὄχι ὅλαι, αἱ κτήσεις καὶ αἱ ἀποικίαι, τὰς ὁποίας εἶχον διεσπαρμένας καθ' ἅπασαν τὴν Ἀνατολήν ; Ἐν τούτοις ἐλάχιστα καὶ οὗτοι ἔπραξαν ὑπὲρ τῆς ἰδίας σωτηρίας.

Ὁ δόγης τῆς Βενετίας Φραγκῖσκος Φόσκαρης ἐμνησικάκει πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ὡς ἀπορρίψαντα τὴν περὶ γάμου μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ πρότασιν, ἀλλ' ἀπέκρυπτε τὰς διαθέσεις του καὶ διέταξε τὸν ναύαρχον Ἰάκωβον Λορεδανὸν νὰ συλλέξῃ ἐν Κρήτῃ, Κερκύρᾳ, Μεθώνῃ, Ναυπλίῳ καὶ Εὐβοίᾳ ὅσῳ τὸ δυνατὸν περισσότερα πλοῖα καὶ στρατεύματα καὶ ἄλλα ἐφόδια καὶ πλεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς ἀπειλουμένης βασιλίδος τῶν πόλεων. Ἀλλ' ἀντὶ πάσης ταύτης τῆς τοσοῦτον πομπωδῶς προαγγελθείσης παρασκευῆς, ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1452, **δύο** μόνον πολεμικαὶ γαλέραι, ὑπὸ τὸν κυβερνήτην Γαβριὴλ Τρεβιζάνον.

ΚΑΤΑΠΛΟΥΣ ΠΛΟΙΩΝ

Ἀπὸ τοῦ Βοσπόρου ἐπεχείρησαν νὰ καταπλεύσωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν τέσσαρες ἐμπορικαὶ γαλέραι, δύο μὲν ὑπὸ τὸν κυβερνήτην Ἱερώνυμον Μοροζίνην, μία ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Ρίτσον καὶ μία ὑπὸ τὸν Ἰάκωβον Κόκον.

Αἱ δύο ὑπὸ τὸν Μοροζίνην προερχόμεναι γαλέραι, ἅμα ἔφθασαν, τῇ 12 Νοεμβρίου, ἔμπροσθεν τοῦ Ρούμελι Χισάρ, διετάχθησαν νὰ ὑποστείλωσι τὰ ἱστία. Ὁ κυβερνήτης, εἰς δευτέραν διαταγήν, ἔστρεψε κατά τι τὰ πλοῖα πρὸς τὴν παραλίαν, ἡ Τουρκικὴ ὅμως φρουρὰ ἀπήτησεν ἐντελῶς νὰ πλησιάσῃ καὶ ἤρχισε νὰ πυροβολῇ, φονεύσασα δέκα ἐκ τῶν ναυτῶν. Ὁ κυβερνήτης ἐφάνη τότε πρόθυμος νὰ ὑπακούσῃ καὶ διετάχθη ἡ παῦσις τοῦ πυρός. Ἀλλ' ὁ πονηρὸς Βενετός, βεβαιωθεὶς ὅτι τὰ πλοῖά του, προβαίνοντα, εὑρίσκοντο ἤδη ἐκτὸς βολῆς, ἀνεπέτασεν αἴφνης ὅλα τὰ ἱστία καὶ κατέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνθουσιωδῶς γενόμενος δεκτός.

Ὁ Ἀντώνιος Ρίτσος ἔφθασε τῇ 26 Νοεμβρίου πρὸ τοῦ Ρούμελι Χισάρ. Ἀλλ' ἀποποιηθέντος αὐτοῦ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὴν διαταγήν, ὅπως σταματήσῃ ἐκεῖ, τὸ πλοῖόν του, προσβληθὲν διὰ πυροβόλου σφαίρας, κατεποντίσθη. Ὁ κυβερνήτης μετὰ τριάκοντα ἀνδρῶν,

διασωθέντες ὑπὸ τῶν προσδραμόντων ἀκατίων καὶ συλληφθέντες, ἀπεστάλησαν δέσμιοι εἰς τὸν ἐν Διδυμοτείχῳ τότε διατρίβοντα σουλτάνον. Ἐκεῖ, διαταγῇ αὐτοῦ, ὁ μὲν Ρίτσος **ἀνεσκολοπίσθη**, ὁ δὲ ναύκληρος, νέος ὢν καὶ εὐειδής, ἀπήχθη εἰς τὸ σουλτανικὸν ἀνάκτορον. Οἱ ναῦται πάντες **ἀπεκεφαλίσθησαν.**

Ὁ Ἰάκωβος Κόκος ἔφθασεν ἐκ Τραπεζοῦντος εἰς Βόσπορον τῇ 2 Δεκεμβρίου. Ἅμα ὡς προσήγγισεν εἰς τὸ φρούριον, περιεστοιχίσθη ὑπὸ δώδεκα ἀκατίων. Οὐδεμίαν ἐπεχείρησεν ἀντίστασιν, φιλικῶς μετὰ τοῦ ναυκλήρου συνδιελέχθη καὶ **δῶρα προσέφερεν** εἰς αὐτόν. Προσποιηθεὶς ὅτι παρακολουθεῖ τὰ ἀκάτια, ἵνα προσορμισθῇ, ἐκωπηλάτησε πρὸς τὰ πρόσω, καὶ ὅτε ἀρκούντως προὐχώρησε, διὰ σαλπισμάτων ἐχαιρέτισε τρὶς τὴν Τουρκικὴν φρουρὰν καὶ εἰσέπλευσε σῷος εἰς τὸν λιμένα.

Τὰ τρία ταῦτα σκάφη ἦσαν μὲν ἐμπορικά, ἀλλὰ μεγάλα καὶ ἐπὶ πολέμῳ καλῶς ἐφωδιασμένα.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ

Πολύτιμος ὑπῆρξεν ἡ ἐξ ἀνδρῶν Γενουαίων προσελθοῦσα, τῇ 20 Ἰανουαρίου 1453, ἐπικουρία ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Ἰωάννην Ἰουστινιανόν, μετὰ δύο μεγάλων πλοίων καὶ 700 ἀνδρῶν.

Ὁ Ἰωάννης Ἰουστινιανός, καὶ Λόγγος ἐπικαλούμενος, πρὸ δύο ἐτῶν ἦτο **ποδεστά**, ἤτοι διοικητής, τῆς γενουητικῆς παροικίας τοῦ Καφφᾶ τῆς Κριμαίας. Διεκρίνετο ἐπὶ ἐκτάκτῳ ῥώμῃ καὶ στρατηγικῇ τέχνῃ, ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας ἀφοσιωθεὶς εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἰς πολέμους.

Δὲν ἀπεστάλη οὗτος παρὰ τῆς κυβερνήσεως τῆς Γενούης, ἀλλ' ἦλθεν αὐτόκλητος, παρακλήσει τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἐξ ἰδίων παρασκευασθείς.

Γινώσκων ὁ αὐτοκράτωρ τὴν μεγάλην τοῦ ἀνδρὸς πολεμικὴν ἱκανότητα, ἰδιαζόντως τὸν ἐτίμησεν, εἰς αὐτὸν ἀναθέσας τὴν ὑπερτάτην τῶν στρατευμάτων ἡγεμονίαν.

Ἅμα ὡς ἀνέλαβε τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν, ὡς καὶ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀμυντικῶν ἔργων, συνεχίζων τὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀρξάμενον ἤδη ἔργον, ὠχύρωσε τὰς σπουδαιοτέρας ἐπάλξεις

διὰ τῶν μικρῶν αὐτοῦ σιδηρῶν τηλεβόλων καὶ τῶν ἄλλων λιθοβόλων μηχανημάτων. Ἐτοποθέτησε τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πόλεως καθ' ὁμίλους ἐθνικοτήτων καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν τειχῶν καὶ καθώρισεν ἑκάστου ἀρχηγοῦ τὴν θέσιν. Ἐπελάβετο συνάμα τῆς ἐπιδιορθώσεως τῶν διὰ τοῦ χρόνου ἐρειπωθέντων πολλαχοῦ τῶν τειχῶν μερῶν. Ταῖς ὁδηγίαις αὐτοῦ ἐγυμνάσθησαν εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων οἱ πολῖται, ἱερεῖς καὶ μοναχοί, οἵτινες μετὰ τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν πολεμιστῶν ὤφειλον ν' ἀμυνθῶσι κατὰ τῶν ἐπερχομένων ἀλλοθρήσκων.

Ο ΠΑΠΑΣ ΚΑΙ Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ἀρχηγὸς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἦτο Νικόλαος ὁ Ε΄.

Ὁ ποντίφηξ οὗτος τῆς Ρώμης παντοῖα ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐμηχανεύετο, εἴτε διὰ τῆς μεγάλης κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἰσχύος του, εἴτε διὰ δολοπλοκιῶν, ἵνα προσδέσῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸ ἅρμα τῆς Δυτικῆς, ὑπὸ τὸν τύπον τῆς ἑνώσεως, καθ' ὃν ἰδίᾳ χρόνον τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου κατεῖχεν ὁ Ἰωάννης Παλαιολόγος. Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἀπέβαινον μάταιαι.

Μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τοῦ Κωνσταντίνου, ἔσπευσε Νικόλαος ὁ Ε΄ ν' ἀποταθῇ πρὸς αὐτὸν δι' ἐπιστολῆς, δι' ἧς καταδικάζει τὴν ἀπροθυμίαν καὶ τὰς ὑπεκφυγὰς τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου καὶ εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἀξιώσεων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας παρορμᾷ τὸν Κωνσταντῖνον ὡς «προαιρετικώτερον τῶν θείων καὶ ἀρετῇ πολλῶν διαφέροντα τοῦ ἀδελφοῦ». Καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις προβαίνει καὶ εἰς ἀπειλάς... Ἐν τῇ ἐπιστολῇ του κατ' ἀρχὰς ἀξιοῖ ν' ἀναγνωρισθῶσι τὰ πρωτεῖα τῆς Ρώμης καὶ τοῦ ἄρχοντος αὐτῆς, χάριν ἑνότητος τῆς Ἐκκλησίας καὶ παροτρύνει κατόπιν τὸν νέον αὐτοκράτορα εἰς ἐπισκόπησιν τῆς τύχης τοῦ Βυζαντίου, ἐπιμένοντος εἰς τὸ σχίσμα.

«Σκέψαι πρὸς Θεοῦ ἀκριβῶς—γράφει — τισιδήποτε ἁμαρτήμασιν ἔθνος τηλικοῦτον ὑφ' ἑνὸς ἀρχόμενον αἰεὶ αὐτοκράτορος, τὸ πρόσθεν εὐσθενοῦν ὁσιωτάτοις καὶ σοφωτάτοις ἀνδράσιν, εἰς

τοῦτο κακοδαιμονίας ἐληλυθὸς περιεῖδε Θεός, ὥστ' εἶναι πάντων
ἐθνῶν κακοδαιμονέστατον».

Ἱστορῶν δὲ διὰ βραχέων τὰ τῆς ἀποσχίσεως τῶν δύο Ἐκκλη-
σιῶν καὶ τὰ γενόμενα ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ ἐκθέτων τὰ τῆς παρελκύ-
σεως καὶ τῶν ἀναβολῶν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ **Ὅρου**, καταλήγει εἰς
τὸ συμπέρασμα, γράφων τὰ ἑξῆς:

«Ἀπόκρισις μὲν οὖν ἥ δε σοι παρ' ἡμῶν, ὦ αὐτοκράτορ, ὅτι
καὶ ἡμεῖς δὴ ἀποκρινόμενοι διατελέσομεν, ἕως τὰ παρ' ἡμῶν
τάδε γράμματα ἀποκρίνῃ. Καὶ ἢν μὲν ὑγιέστερον βουλευσάμενος
μετὰ τῶν εὐπατριδῶν τε καὶ δημοτῶν τὴν τῆς ἑνώσεως παρα-
λάβῃς θέσιν καὶ στέργων τοῖς γενομένοις διατελέσῃς, ἕξεις ἡμᾶς
τε καὶ τοὺς ἡμετέρους ἀδελφοὺς καρδινάλεις καὶ πᾶσαν ἁπλῶς
τὴν ἑσπέριον Ἐκκλησίαν συμπράσσοντάς σοι ἀεὶ τὰ περὶ τὴν σὴν
ἀρχὴν καὶ τιμὴν τὴν σύμπασαν προθυμότατα. Εἰ δὲ μή, ἴσθι τοιαῦτα
ἅττα ἐξ ἀνάγκης ἡμᾶς προνοησομένους, οἷα δὴ εἰς τιμὴν μὲν
ἡμετέραν, εἰς σωτηρίαν δέ, δεῖ γάρ, οὕτως εἰπεῖν, τῶν ἡμετέρων
ψυχῶν συνοίσει γενόμενα».

Καὶ ὡς ἀπαρχὴν τῆς τοιαύτης πολιτείας, ἀπῄτει, τέλος, ῥητῶς
ὁ πάπας τὴν ἐγγραφὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης
ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διπτύχοις καὶ τὴν μνημόνευσιν αὐτοῦ ἐν
ἁπάσαις ταῖς ἑλληνικαῖς ἐκκλησίαις.

Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ πάπα, ἣν δυνάμεθα νὰ ὀνομά-
σωμεν τελεσίγραφον τῆς Δύσεως πρὸς τὸ Βυζάντιον, γίνεται κατά-
δηλον, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος οὐδαμῶς εἶχε προηγουμένως προσ-
χωρήσει εἰς τὰς ἀξιώσεις τῆς Ρώμης, ὡς ὑπό τινων νεωτέρων
ξένων ἱστορικῶν ὑποδηλοῦται. Ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἐπίσης ταύτης
διασαφηνίζεται, ὅτι ἡ Ρώμη μετὰ τῆς λοιπῆς Ἰταλίας ἀπέκρου-
σαν πᾶσαν αἴτησιν βοηθείας, ἐφ' ὅσον ὁ πάπας δὲν ἀνεγνωρίζετο
ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρχηγὸς συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ πρόσ-
χημα τῶν δογμάτων καθῃρεῖτο πλέον. Περὶ ἑνὸς καὶ μόνου
προέκειτο ἀπροκαλύπτως, περὶ τῶν **πρωτείων τοῦ πάπα**. «Σᾶς
σώζομεν ἀπὸ τῶν Τούρκων, ἂν ὑποταχθῆτε εἰς τὴν Ρώμην . . .».
Τοιοῦτο ἦτο τὸ πρόγραμμα τοῦ πάπα.

Η ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑ

Ὁ Κωνσταντῖνος, παρὰ ταῦτα, ἀπηυθύνθη καὶ πρὸς τὸν ὕπατον
τῆς Ρώμης ἀρχιερέα, ἐπικαλούμενος τὴν ὑλικὴν αὐτοῦ συνδρομὴν
ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης ἐν τῇ Ἀνατολῇ Χριστιανωσύνης.
Νικόλαος ὁ Ε' ἀπέστειλε **πεντήκοντα** μόνον ἄνδρας!.. Ἀλλ'
ὑπεσχέθη, ὅτι σημαντικὰς θὰ ἔστελλε βοηθείας, ἐὰν ἡ Μεγάλη
Ἐκκλησία ἔστεργεν, ὁριστικῶς πλέον, τὸν Ὅρον τῆς ἑνώσεως,
καθ' ὃν τρόπον καὶ τύπον, ὡς ἐλέχθη, ἀπῄτει ἡ Ἐκκλησία τῆς
Ρώμης.

Οἱ πεντήκοντα μαχηταὶ κατέπλευσαν ἐπὶ μεγάλου γενουητικοῦ
πλοίου κατ' ἀρχὰς εἰς Χίον, ὑποκειμένην τότε τῇ Γενούῃ. Ἐκεῖ
ἐστρατολογήθησαν προσέτι ἑκατὸν πεντήκοντα Καθολικοί, ἐν οἷς
καὶ ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Μιτυλήνης Λεονάρδος. Παραλαβόν-
τες πάντες οὗτοι καὶ ἕτερον πλοῖον, τὸ ὁποῖον διηυθύνετο εἰς
Καφφᾶν τῆς Κριμαίας, κατέπλευσαν, κατὰ Σεπτέμβριον, εἰς Κων-
σταντινούπολιν.

Ἐπίτροπος τοῦ πάπα διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῆς μεταξὺ τῶν δύο
Ἐκκλησιῶν διαφορᾶς ἦτο ὁ καρδινάλιος Ἰσίδωρος, ἐπίσκοπος τοῦ
Κιέβου, Πελοποννήσιος τὴν καταγωγήν, αὐτομολήσας πρὸς τὴν
Λατινικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μετὰ ζήλου πολλοῦ ὑπηρετῶν τὰ συμ-
φέροντα αὐτῆς.

Ὁ ἐπίτροπος οὗτος, καὶ πολέμαρχος συνάμα, κατῆλθεν εἰς
Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν πεντήκοντα μαχητῶν του
καὶ τῶν ἐν Χίῳ στρατολογηθέντων ἑκατὸν πεντήκοντα Καθολικῶν.

Ὁ καρδινάλιος οὗτος προσέφερε τῷ αὐτοκράτορι ξίφος, σῳζό-
μενον μέχρι τοῦδε. Ἐπὶ τῆς κωπίδος αὐτοῦ εἰσὶν ἐγκεχαραγμένα
τὰ ἀκόλουθα:

«Σύ, βασιλεῦ ἀήττητε, λόγε Θεοῦ παντάναξ,
Νίκης βραβεῖα δώρησε κατὰ τῶν πολεμίων
Τῷ Ἡγεμόνι καὶ πιστῷ αὐθέντι Κωνσταντίνῳ,
Ὥσπερ ποτὲ τῷ βασιλεῖ Μεγάλῳ Κωνσταντίνῳ».

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΡΧΙΑ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

«**Κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι** ἐν μέσῃ τῇ πόλει **φακιόλιον** βασιλεῦον Τούρκων ἢ καλύπτραν **λατινικήν**».

(Λουκᾶς Νοταρᾶς)

Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος κάλλιστα ἐγνώριζεν, ὅτι τὸ ἔργον τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ πάπα ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἑνώσεως θὰ προσέκρουε κατὰ πολλῶν δυσχερειῶν. Ἀλλ' ἐλπίζων, ὅτι προσεχῶς καὶ ἄλλη, σημαντικὴ τῇ φορᾷ ταύτῃ, θὰ ἤρχετο ἐκ Ρώμης πολεμικὴ βοήθεια, εὐμενῶς ὑπεδέχθη τὸν Ἰσίδωρον καὶ **ἀπεφάσισεν ἀντὶ πάσης θυσίας** νὰ φανῇ ἐνδοτικὸς εἰς **τὰς** ἀπαιτήσεις τοῦ καρδιναλίου.

Πολλαὶ ἐγένοντο προδιασκέψεις.

Ἐν τέλει συνεκροτήθη ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ, ἤτοι ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Σοφίας, συνάθροισις, καθ' ἣν, μετὰ ἐκτενῆ πρὸς τὸν Θεὸν δέησιν, ὁ καρδινάλιος Ἰσίδωρος ὡμίλησε πρὸς τὴν ὁμήγυριν, ἥτις ἐν τέλει **ἔστερξε τὸν Ὅρον τῆς ἑνώσεως**, ἐπὶ τῇ συμφωνίᾳ, ὅτι, παρελθόντος τοῦ ὑφισταμένου κινδύνου, ὁ Ὅρος θὰ ἀνεθεωρεῖτο, εἴ που ἐκρίνετο μὴ ὀρθοτομῶν.

Τῇ 12 Δεκεμβρίου τοῦ 1452, καθ' ἣν ἡμέραν ἑωρτάζετο ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ἐτελέσθη **κοινὴ λειτουργία ὑπὸ Λατίνων καὶ Ἑλλήνων ἱερέων**, καὶ ἐμνημονεύθη ἐν τοῖς διπτύχοις ὁ πάπας Νικόλαος καὶ ὁ ἐν Ρώμῃ ἐξόριστος πατριάρχης Γρηγόριος, οὗ τὴν ἀνάκλησιν ἠξίου, πρὸς ταῖς ἄλλαις **ἀξιώσεσιν**, ὁ πάπας.

Παρὰ ταῦτα ὅμως, πολλοὶ τῶν μετασχόντων τῆς κοινῆς λειτουργίας ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶσιν ἀντίδωρον, διαμαρτυρόμενοι διὰ τὴν γενομένην πρᾶξιν ὡς **ἀντικανονικήν**, καὶ φωνοῦντες, ὅτι «δὲν ἑνοῦνται πρὸς τοὺς ἀζυμίτας».

Σημειωτέον, ὅτι ἐκτὸς τῆς μεγαλειτέρας μερίδος τοῦ λαοῦ καὶ πολλοὶ ἐκ τοῦ ἀνωτέρου κλήρου καὶ ἅπας ὁ κατώτερος κλῆρος, οἱ μοναχοὶ καὶ αἱ μοναχαί, ἐντόνως ἀπέκρουον τὴν ἕνωσιν.

Τὰ πράγματα, ὡς εἰκός, κατέληξαν εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἀναρχίαν.

Οἱ μετριοπαθεῖς ἐκ τοῦ κλήρου καὶ ἐκ τοῦ λαοῦ, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τὸν αὐτοκράτορα, ὑπ' ὄψιν λαμβάνοντες τὸ δεινὸν τῶν περιστάσεων, ἐφαίνοντο ἐμμένοντες εἰς τὸ τετελεσμένον τῆς ἑνώσεως γεγονός.

Ἀλλ' ὁ λαός; Παρ' ὅλας τὰς γενομένας προτροπάς, ἐδείχθη ἀμετάπειστος.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἐλησμόνησε τὴν λῃστρικὴν σταυροφορίαν τοῦ 1204, τὴν σύλησιν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν ἁρπαγὴν τοσούτων πολυτίμων ἐκθεμάτων τῆς Πόλεως. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, ἀνενδότως ἐπιμένων εἰς λατρείαν τῶν πατρίων, ἀπεστρέφετο τοὺς Καθολικούς. «Τί καλὸν ἐγένετο — ἔλεγον — ἐκ τῆς ἐν Λουγδούνῳ γενομένης συνόδου ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ πρώτου Παλαιολόγου, ἐκ τῆς πρὸ ὀλίγου ἐν Φλωρεντίᾳ καὶ τί μέλει γενέσθαι ἐκ τῆς σημερινῆς ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ;»

Καὶ προσελθὸν λαοῦ πλῆθος εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος, πρὸς τὸν λαοφίλητον μοναχὸν Γεννάδιον — πατριάρχην μετὰ τὴν Ἅλωσιν ἀναγορευθέντα — ἐφώνει: «Καὶ ἡμεῖς τί ποιήσωμεν;»

Ὁ Γεννάδιος ἀσθενῶν ἠδυνάτει νὰ ἐμφανισθῇ πρὸ τοῦ πολιορκήσαντος τὴν μονὴν λαοῦ. Ἀλλ' αὐτοῦ ἐπιμένοντος, λαβὼν χάρτην, ἔγραψε τὴν γνώμην αὐτοῦ διὰ τῶν ἑξῆς:

«Ἄθλιοι, εἰς τί ἐπλανήθητε καὶ ἀπεμακρύνατε ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἠλπίσατε εἰς τὴν δύναμιν Φράγκων καὶ σὺν τῇ Πόλει, ἐν ᾗ μέλει φθαρῆναι, ἐσχάσατε καὶ τὴν εὐσέβειάν σας; Ἵλεώς μου, Κύριε· μαρτύρομαι ἐνώπιόν σου, ὅτι ἀθῷός εἰμι ἐκ τοῦ τοιούτου πταίσματος. Γινώσκετε τί ποιεῖτε, καὶ σὺν τῷ αἰχμαλωτισμῷ, ὃς μέλει γενέσθαι εἰς ὑμᾶς, ἐσχάσατε καὶ τὸ πατροπαράδοτον καὶ ὡμολογήσατε τὴν ἀσέβειαν; Οὐαὶ ὑμῖν ἐν τῷ κρίνεσθαι».

Μόλις ταῦτα ἀναγνώσας ὁ λαός, ἐξεμάνη, ἀνεβόησεν «ἀνάθεμα κατὰ τοῦ Ὅρου τῆς συνόδου καὶ κατὰ πάντων τῶν στεργόντων αὐτόν», εἶτα δέ, τραπεὶς ἀνὰ τὰς ὁδούς, ἐπανελάμβανε τοὺς ἀναθεματισμοὺς κατὰ τῶν ἑνωτικῶν καὶ ἐπεκαλεῖτο ὑπὲρ τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἀπειλουμένης Πόλεως τὴν προστασίαν τῆς Θεομήτορος, ὡς ἄλλοτε ἐπροστάτευσεν αὐτὴν κατὰ τῶν Περσῶν καὶ Ἀράβων. Ἐν τέλει ὁ λαὸς ἐφώνει: «Τὴν γὰρ Λατίνων οὔτε βοήθειαν οὔτε ἕνωσιν χρῄζομεν· ἀπέστω ἀφ' ἡμῶν ἡ τῶν ἀζυμιτῶν λατρεία».

Καὶ αὐτοὶ οἱ μεγιστᾶνες ἦσαν διῃρημένοι. Ἐκ τῶν «ἑνωτικῶν» ἦτο καὶ ὁ Φραντζῆς, ὅστις εἶχε συμβουλεύσει τὸν αὐτοκράτορα ν' ἀναγορεύσῃ πατριάρχην τὸν Ἕλληνα τὸ γένος καὶ ἐπίτροπον τοῦ πάπα καρδινάλιον Ἰσίδωρον, ἀλλὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἐνέκρινεν. Ἄλλοι πολλοὶ τῶν μεγιστάνων «ἀνθενωτικοὶ» ἀναφανδὸν συνέπραττον μετὰ τοῦ μοναχοῦ Γενναδίου.

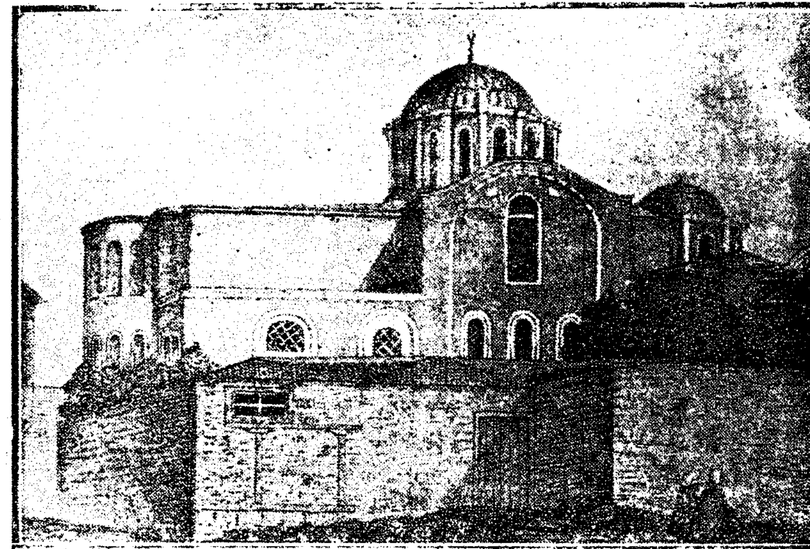
Ἐπιφανέστατος τούτων ἦτο ὁ ὕπατος τοῦ κράτους λειτουργός, ὁ μέγας δοὺξ Λουκᾶς Νοταρᾶς. Τοσαύτην κατὰ τῶν Λατίνων ἔτρεφεν οὗτος ἀποστροφήν, ὥστε, καθ' ὃν χρόνον, μετά τινας μῆνας, περιεκυκλώθη ἡ Πόλις ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς ἔλεγον: «εἴθε παρεδίδομεν τὴν πόλιν εἰς τοὺς Λατίνους, τοὺς πιστεύοντας, τοὐλάχιστον, εἰς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον, ἵνα μὴ ἀπορριφθῶμεν εἰς τὰς τῶν ἀσεβῶν παλάμας», ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς, λέγομεν, ἐπιμένων μέχρι τέλους εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἀνέκραξε τὸ περίπυστον ἐκεῖνο:

«Κρειττότερόν ἐστιν εἰδέναι ἐν μέσῃ τῇ πόλει φακιόλιον βασιλεῦον Τούρκων ἢ καλύπτραν λατινικήν».

Ἤρχισαν αἱ ἡμέραι τῆς ἐαρινῆς πολυημέρου νηστείας, καὶ αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες καὶ στάσεις, κατ' αὐτὰς τὰς παραμονὰς τῆς πολιορκίας, πάντας ἐλυμαίνοντο. Οἱ Χριστιανοὶ τὰς ἡμέρας τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος προσερχόμενοι, ἵνα ἐξομολογηθῶσιν, ἠρωτῶντο ὑπὸ τῶν πνευματικῶν ἂν πρότερον ἐκοινώνησαν μετὰ τῶν σχισματικῶν, ἢ ἂν ἤκουσαν λειτουργίαν παρ' ἱερέως ἑνωτικοῦ. Εἰς τούτους βαρὺ ἐπεβάλλετο ἐπιτίμιον.

Τοιοῦτο ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν χάος, ἐν ᾧ εὑρίσκετο ἡ Κωνσταντινούπολις, ἔχουσα χηρεύοντα τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἀκέφαλον καὶ ἀνερμάτιστον τὴν Ἐκκλησίαν, ταλαντευομένας τὰς συνειδήσεις τῶν μεγάλων ἅμα καὶ μικρῶν, ἀναποφασίστων περὶ τῆς πίστεως, καθ' ἃς ἡμέρας τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων διέτρεχεν ἡ πατρίς.

«Ὁποία οἰκτρὰ πραγμάτων κατάστασις! —ἀναφωνεῖ ὁ Παπαρρηγόπουλος. Ἡ μὲν Πόλις περιεζωσμένη ὑπὸ πολεμίου πανισχύρου, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς τοσοῦτον ἐμπαθῶς πρὸς ἀλλήλους διῃρημένοι! Ἀλλὰ καὶ ὁποία ἡ ἐνώπιον τῆς ἱστορίας εὐθύνη τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης, ὅστις, ἀντὶ ν' ἀφήσῃ, τοὐλάχιστον, αὐτοὺς ν' ἀγωνισθῶσιν ὁμοθυμαδὸν ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως, ὑπέθαλπε τὴν δᾷδα τῆς διχονοίας, καὶ τοῦτο, ἵνα ἀποστείλῃ εἰς αὐτοὺς

Μονὴ Παντοκράτορος Χριστοῦ (Ζεϊρὲκ τζαμῆ).

πεντήκοντα ἀνδρῶν βοήθειαν! Οὐδεὶς δὲ οὐδεπώποτε τῶν ἐπὶ γῆς ἡγεμόνων παρέστη εἰς δεινοτέραν τοῦ Κωνσταντίνου ἀμηχανίαν. Μίαν μόνον ἔσχε παραμυθίαν, ὅτι ὅσῳ διῃρημένος καὶ ἂν ὑπῆρξεν ὁ λαὸς οὗτος, οὐδεὶς ἐξ αὐτοῦ ἀνεδείχθη προδότης ἢ δειλός. Καὶ αὐτὸς ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς, ὅστις τοσοῦτον ἀναφανδὸν ἐπρέσβευεν, ὅτι προτιμᾷ νὰ ἴδῃ βασιλεύοντας τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοὺς Τούρκους μᾶλλον ἢ τοὺς Λατίνους, δὲν ἔπαυσε μέχρι τέλους γενναίως ὑπὲρ τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀμυνόμενος».

ΤΟ ΚΟΛΟΣΣΙΑΙΟΝ ΠΥΡΟΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΟΡΒΑΝΟΥ

Καθ' ὃν χρόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄρχοντες καὶ λαὸς περιεσπῶντο ἐκ τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων, ἐν Ἀδριανουπόλει Μωάμεθ ὁ Β' ἐσκέπτετο τίνι τρόπῳ ἀσφαλέστερον νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν εὐχήν, ἣν ἀπὸ ὀκτακοσίων ἐτῶν δὲν ἔπαυσε τρέφων ὁ Μωαμεθανισμός. Ἰδίᾳ χειρὶ σχεδιαγραφήσας τὴν περιοχὴν τῆς Πόλεως, ἐδίδασκεν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς εἰς ποῖα σημεῖα ὤφειλον νὰ τοποθετήσωσι τὰ τηλεβόλα, ποῦ νὰ ἐνεργήσωσι τὴν τειχορουχίαν. Ἰδίως ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς τὸ πυροβολικόν. Τηλεβόλα εἶχε πολλά, ἀλλὰ τότε ἐμελέτησε τὴν κατασκευὴν ἄλλων μεγαλειτέρων, τὸ μὲν ἵνα ἐξοπλίσῃ δι' αὐτῶν τὸ νέον φρούριον Ρούμελι Χισάρ, τὸ δὲ ἵνα εὐχερέστερον καταρρίψῃ τὰ ἰσχυρὰ τῆς Πόλεως τείχη.

Τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ μεγάλως ἐβοήθησεν ὁ Οὗγγρος τεχνίτης Ὀρβανός, ὅστις, μὴ λαμβάνων ἐπαρκῆ μισθὸν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, ἔφυγε λάθρα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ προσελθὼν πρὸς τὸν Μωάμεθ, ἐτάχθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, τιμῶν καὶ μισθοῦ μεγάλου ἀξιωθείς. Ἀνέλαβε δὲ οὗτος τὴν κατασκευὴν τεραστίου τὸ μέγεθος τηλεβόλου, περὶ οὗ πολλὰ τὰ μυθώδη ἱστοροῦσιν οἱ χρονογράφοι. Κατεσκευάσθη ἡ χωνεία ἐκείνη, ἡ Βασιλικὴ ἐπονομασθεῖσα, ἐντὸς τριῶν μηνῶν. Περίμετρον εἶχεν ἑπτὰ ποδῶν, αἱ λίθιναι δὲ αὐτῆς σφαῖραι ἐκ μέλανος σχιστολίθου, εἶχον περίμετρον δύο σχεδὸν μέτρων καὶ βάρος πεντακοσίων ὀκάδων. Ἡ πλήρωσίς της ἀπῄτει δύο ὥρας, ἡ δὲ ὑπηρεσία αὐτῆς 400 πυροβολητάς.

Ἐν Ἀδριανουπόλει, παρόντος τοῦ σουλτάνου, ἐδοκιμάσθη τὸ τερατῶδες τοῦτο πυροβόλον. Ἡ σφαῖρα ἐξηκοντίσθη εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλίου καὶ ἐνεπάγη εἰς βάθος μιᾶς ὀργυιᾶς.

Ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1453, ἤρχισεν ἡ ἐξ Ἀδριανουπόλεως μεταφορὰ τοῦ κολοσσιαίου τηλεβόλου, ὅπερ ἔφθασε μόλις τελευτῶντος τοῦ Μαρτίου εἰς ἀπόστασιν πέντε μιλίων ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ μεταφορὰ ἀνετέθη εἰς τὸν Καρατζᾶν πασᾶν, ἡγούμενον δεκακισχιλίων ἀνδρῶν. Προηγοῦντο ἑκατοντάδες σκαπανέων καὶ τεκτόνων, ἰσοπεδούντων τὰς ὁδούς, πηγνυόντων, ὅπου παρίστατο ἀνάγκη, ξυλίνας γεφύρας. Διακόσιοι ἄνδρες, πορευόμενοι ἑκατέρωθεν τοῦ τηλεβόλου, ἐχρησίμευον ἵνα τηρῶσιν αὐτὸ ἐν ἰσορροπίᾳ, συρόμενον ἐπὶ τριάκοντα ἁμαξῶν ὑπὸ 140 βοῶν.

Διὰ τοιούτων μέσων κατωρθώθη νὰ μετακομισθῇ ἔναντι τῆς Πόλεως ὁ πελώριος ἐκεῖνος ὄγκος, οὗ ἐκπυρσοκροτοῦντος, τεραστία ἦτο ἡ βοή. «Ὁ δὲ λίθος—γράφει ὁ Κριτόβουλος — φερόμενος μετὰ βίας σφοδροτάτης καὶ ῥύμης, προσέπιπτε τῷ τείχει, καὶ εὐθὺς κατεσείει αὐτὸ καὶ κατέβαλε καὶ ἐς πολλὰ παρεῤῥήγνυ καὶ φόνον τῶν προστυχόντων ποιῶν». Ὁ Χαλκοκονδύλης, ἀφ᾽ ἑτέρου, γράφει: «Ὁ γὰρ λίθος, δαιμονίᾳ φερόμενος ῥύμῃ καὶ φορᾷ ὑπερφυῆ, ἐλυμαίνετο ἀνηκέστως. Λέγεται δὲ τὸν ψόφον αὐτὸν ἀμήχανόν τινα ὄντα ἐπέχειν τὴν γῆν πέριξ ἐπὶ σταδίοις τεσσαράκοντα σειομένην. Κατεβάλλετο μὲν τὸ ἐκτὸς τεῖχος καὶ οἱ πύργοι, καὶ τὸ ἐντὸς ἅμα ἐτύπτετο. Ἠφίει δὲ τῆς ἡμέρας ὁ τηλέβολος λίθους ἑπτά, καὶ ἕτερον τῆς νυκτός . . . Καὶ οὕτω τὴν ἀρχὴν ἔκπληξίς τε ἅμα καὶ δέος ἔσχε τοὺς Ἕλληνας».

Ἐκτὸς τοῦ τηλεβόλου τούτου καὶ δώδεκα ἄλλα κατεσκεύασεν ὁ Ὀρβανός, κατὰ πολὺ μεγαλείτερα τῶν ἐν χρήσει τότε ἐν τῷ Τουρκικῷ στρατῷ.

~~~~~~~~

Ο ΒΕΖΥΡΗΣ ΧΑΛΗΛ ΠΑΣΑΣ

Μετὰ τὴν ἐν Ἀδριανουπόλει δοκιμὴν τοῦ τεραστίου τηλεβόλου, τοῦ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν κληθέντος «χωνείας βασιλικῆς», ὁ Βεζύρης Χαλὴλ πασᾶς τὰ περὶ ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ δυνάμεως διεμήνυσε κρυφίως πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον.

Δὲν ἦτο ἡ πρώτη φορά, καθ᾽ ἣν ὁ Χαλὴλ πασᾶς προέδιδε τὰ μυστικὰ τῆς ὑπηρεσίας του εἰς τοὺς Ἕλληνας. Εὐκαιρίας διδομένης, ἔσπευδε νὰ καθιστᾷ ἐνήμερον τὸν Κωνσταντῖνον παντὸς ἀφορῶντος τὴν δύναμιν καὶ τὰς κινήσεις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐπ᾽ ἐλπίδι χρηματικῆς ἀμοιβῆς.

Περὶ τοῦ βεζύρου τούτου, τὸν ὁποῖον καὶ μετὰ ταῦτα θὰ συναντήσωμεν, ἀναφέρομεν τινά, οὐχὶ ἀνάξια μνείας.

Εἰς ἔπακρον φιλοχρήματος ἦτο ὁ Χαλὴλ πασᾶς. Ἐκ τῆς φιλοχρηματίας του δὲ ταύτης δὲν ἠδύνατο, βεβαίως, νὰ μὴ ἔχῃ καὶ ἐλαστικὴν τὴν συνείδησιν. Διαχειριζόμενος τα οἰκονομικὰ τοῦ Ἀσιατικοῦ κράτους καὶ φροντίζων περὶ τῶν πολεμεφοδίων καὶ τῶν ἄλλων προμηθειῶν, σπουδαῖα ποσὰ δ᾽ ἑαυτὸν παρεκράτει. Μέγα ἰσχύων παρὰ τῷ σουλτάνῳ, ἐξήσκει τὴν ἐπιρροὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἐξ ἄλλων βίᾳ χρήματα λαμβάνων, ἢ δωροδοκούμενος παρ᾽ ἄλλων.

Ὁ ἔντιμος οὗτος τοῦ κράτους λειτουργὸς διεμήνυσεν, ὡς ἐλέχθη, τῷ Κωνσταντίνῳ, ἔναντι χρημάτων, πᾶν ὅ,τι κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διενήργει ὁ Μωάμεθ. Ὁ Τοῦρκο ἱστορικὸς Μεχμὲτ-Σαῒτ ἀναφέρει, ὅτι αἱ δωροδοκίαι ἐγίνοντο δι᾽ ἰχθύων, ὧν ἡ κοιλία ἐπληροῦτο χρυσοῦ καὶ ἀργύρου! . . .

Οἱ ὁμόθρησκοι τοῦ βεζύρου, ἐκ τῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον σχέσεων τούτων, ἀπεκάλουν αὐτὸν «**Γκιαοὺρ ὀρταγῆ**», ἤτοι «σύντροφον τῶν ἀπίστων».

Τὸ περίεργον εἶνε, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος, καίπερ γνωρίζων τὸ φιλοχρήματον τοῦ βεζύρου του καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀποῤῥέοντα, τὸν ἀγνοοῦντα προσεποιεῖτο, θεωρῶν αὐτὸν ἱκανὸν κατὰ τὰ ἄλλα καὶ σύμβουλον πιστόν.

Ἰδὼν ποτε ὁ σουλτάνος ἀλώπεκα συλληφθεῖσαν ἐν παγίδι, εἶπεν: «Ἀνόητον ζῷον, διατί δὲν ἐδωροδόκησες τὸν βεζύρην μου Χαλήλ, διὰ να διαφύγῃς;» Καὶ ἐγέλασε, τοῦθ᾽ ὅπερ σπάνιον τῷ ἦτο. Ὄντως, ὁ Μωάμεθ ἦτο πάντοτε σκυθρωπὸς καὶ τὴν ὄψιν ἄγριος, καὶ δὴ ἐν μέσῳ τῶν αὐλικῶν καὶ οἰκείων του.

Κατ᾽ αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον, καθ᾽ ὃν ἀδιαλείπτως νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἠσχολεῖτο περὶ τὰς πολεμικὰς παρασκευάς του, ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν γεγονός, μαρτυροῦν τάς τε ὑπονοίας τοῦ κυριάρχου καὶ τοὺς περὶ τούτου φόβους τοῦ ὑπουργοῦ του.

Τὰ κατ᾽ αὐτὸ διηγεῖται ὁ Δούκας ὡς ἑπομένως:
~~~~~~~~

Μιᾷ οὖν τῶν νυκτῶν περὶ δευτέραν φυλακὴν στείλας τῶν τῆς αὐλῆς φυλάκων τινὰς ἤγαγον τὸ Χαλὴλ πασᾶν· ελθόντες δὲ καὶ τοῖς τούτου εὐνούχοις ειπόντες το μήνυμα, αὐτὸν ἐν τῷ κοιτῶνι εισελθόντες ἀπήγγειλαν πῶς ὁ ἡγεμὼν καλεῖ αὐτοῦ. Αὐτος δὲ σύντρομος γενόμενος και τὴν γυναῖκα και τα τέκνα κατασπασάμενος, ἄπῃει, φέρων μεθ᾽ ἑαυτοῦ δίσκον ἕνα χρυσοῦν πλήρη νομισμάτων χρυσῶν. Εἰσελθὼν δὲ ἐν τῷ κοιτῶνι τοῦ ἡγεμονος, εἶδε καθήμενον και ἐνδεδυμένον. Προσκυνήσας δὲ και ἔμπροσθεν θεσας τον δίσκον, ο ἡγεμὼν εἶπε: «Τί ταῦτα, λαλα ;» Ὁ δὲ απεκρίνατο: «Κύριε, ἔθος ἐστι τοῖς σατράπαις, ὅταν ο ἡγεμων φωνήσῃ τινα τῶν μεγιστάνων παρ᾽ ὥραν, μὴ εισέρχεσθαι κενὸς εἰς θεώριαν αὐτοῦ. Ἐγὼ οὖν οὐδὲν ἐκ τῶν ἐμῶν ἔφερον εἰς θεόρετρα, ἀλλ᾽ ἐκ τῶν σῶν τα σα προσέφερον». Ὁ δὲ απεκρίνατο: «Οὐκ ἔστι μοι χρεία τῶν σῶν, μᾶλλον καὶ ἔτι πλείονα δωρήσομαί σοι. Ἕν ἐστι το ζητούμενον, **τὸ τὴν Πόλιν διδόναι μοι»**. Ὁ δε Χαλὴλ ἐπὶ τῷ λόγῳ σύντρομος γέγονεν. Ἦν γὰρ αει ὑπερασπιζων τοῖς Ἕλλησι καὶ οἱ Ἕλληνες τοῦτον ὡς δεξιὰν χεῖρα ἐκέκτηντο, καὶ την δεξιὰν αὐτοῦ δώροις ἐπλήρουν. Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Χαλὴλ τῷ ἡγεμόνι εἶπε: «Κύριε, ὁ Θεός, ὁ δούς σοι το πολλοστὸν μέρος τῆς γῆς τῶν Ἑλλήνων, αὐτός σοι καὶ τὴν Πόλιν δωρήσεται. Ὡς γαρ ἐμοὶ δοκεῖ, ἐκ τῶν χειρῶν σου οὐ φεύξεται, καὶ σὺν Θεῷ καὶ τῷ κράτει σου καὶ ἐγὼ καὶ πάντες οἱ δοῦλοί σου συναγωνισόμέθα οὐκ ἐν πλούτῳ μόνον, ἀλλὰ σὺν σαρκὶ καὶ αἵματι. Καὶ περὶ τούτου τοῦ σκέμματος ἀμέριμνος ἔσο». Ταῦτα πρὸς ὀλίγον ἡμέρωσαν τὸν ἄγριον θῆρα, καὶ λέγει τῷ Χαλὴλ: «Βλέπεις τὸ προσκεφάλαιον; Τὴν πᾶσαν νύκτα διεβίβασα ἕλκων ἀπὸ τῆς μιᾶς γωνίας τοῦ κοιτῶνος εἰς τὴν ἄλλην, καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης εἰς τὴν ἑτέραν, ἀνακλινόμενος καὶ ἐξεγειρόμενος, καὶ ὕπνος τοῖς ὀφθαλμοῖς μου οὐκ ἐρχόμενος. Λέγω οὖν, ἀργύριον ἢ χρυσίον μή σε δελεάζων ἀπορρίψῃ τῆς ἀποκρίσεως, ἧς ἀπεκρίνω μοι νῦν. Ἀλλὰ σταθερῶς ἀνταγωνισώμεθα τοῖς Ἕλλησι καὶ θαρρῶντες Θεοῦ τῇ νεύσει καὶ τῇ εὐχῇ τοῦ προφήτου τὴν Πόλιν ληψόμεθα». Σὺν τούτοις καὶ ἑτέροις κολακευτικοῖς λόγοις, ἐχούσας ἐν τῷ μέσῳ τῶν κολακειῶν καὶ τὰς τὴν καρδίαν στυφούσας καὶ τὸ αἷμα ξηραινούσας δακνώδεις μνήμας, ἀπέλυσεν, εἰπών: «Ὕπαγε ἐν εἰρήνῃ».

~~~~~~

ΑΙ ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

Ὁπόσον ἦτο ἀκριβῶς τὸ πλῆθος τῆς στρατιᾶς, τὴν ὁποίαν συνεκόμισεν ὁ Μωάμεθ ἔκ τε τῆς Ἀσίας καὶ τῶν ὑποτεταγμένων χωρῶν, δὲν δύναται νὰ γνωσθῇ, ἕνεκα τῆς μεγάλης ὡς πρὸς τοῦτο διαφωνίας τῶν πηγῶν.

Κατὰ τὸν Χαλκοκονδύλην καὶ Δούκαν ἡ ὁλικὴ δύναμις ἀνήρχετο εἰς 400 χιλιάδας, ἐξ ὧν 15 χιλιάδες Γενιτσάρων, σωματοφύλακες τοῦ σουλτάνου, κατὰ τὸν Κριτόβουλον εἰς 300 χιλιάδας, κατὰ τὸν Φραντζῆν, εἰς 258 χιλιάδας.

Ἐκτὸς τοῦ μαχίμου τούτου στρατοῦ, πολυάριθμοι ἠκολούθουν Δερβίσαι καὶ ἄλλοι ἱερωμένοι, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξάπτωσι τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν θρησκοληψίαν τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ, προθύμως ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἀσίας εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ σουλτάνου προσελθόντες, τὸ μὲν ἐκ φανατισμοῦ κατὰ τῶν ἀπίστων, τὸ δὲ ἵνα συμμετάσχωσι τῆς ἐκ τῆς βεβαίας νίκης ἐπαγγελλομένης πλουσίας λείας τῆς πλουσιωτάτης, ὡς ἐνομίζετο, Κωνσταντινουπόλεως.

Ἀλλ᾽ ἰδίᾳ τὸ πυροβολικὸν τῶν Τούρκων ἦτο κατ᾽ ἀριθμὸν καὶ ὁλκὴν κατὰ πολὺ ὑπέρτερον τοῦ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Σλούμπερζερ περὶ αὐτοῦ γράφει:

«Ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τῆς γιγαντιώδους ἐπιχειρήσεως τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ μᾶλλον περικλεὲς ἴσως τοῦ κόσμου, εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ ἐπιτιθεμένου στρατοῦ χρῆσις τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὰ ἐκ τούτου ἀποτελέσματα. Ὁ σουλτάνος ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ μόνος ἡγεμών, ὅστις εἶχεν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ συνεργεῖον τηλεβόλων. Ἡ μεγάλη ἑλληνικὴ πρωτεύουσα, ἡ αἰωνόβιος καθέδρα τῶν τελευταίων διαδόχων τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης, ἡ μέχρι τοῦδε διαφημιζομένη ὡς δυσάλωτος, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πόλις, ἥτις ὑπέκυψεν ἐκ τῆς χρησιμοποιήσεως μεγάλων τηλεβόλων, τῆς συστηματοποιουμένης τὸ πρῶτον νέας ταύτης πολεμικῆς δυνάμεως. Ἀπὸ τῆς χρονολογίας ἐκείνης αἰσθητῶς μεταβάλλεται ἡ πολεμικὴ ἐπιστήμη καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ ὄψις τοῦ κόσμου. Ἡ πτῶσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἑνὶ λόγῳ, ἀποτελεῖ ἀφετηρίαν πανισχύρου ὀργάνου τῆς πολεμικῆς τέχνης. Ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων μετὰ
~~~~~~

τῶν θαυμασίων τειχῶν αὐτῆς δὲν θὰ ἔπιπτεν ὑπὸ τὴν ἄμεσον πίεσιν τῶν ἀπειραρίθμων στρατευμάτων τοῦ Μωάμεθ. Τὸ διπλοῦν καὶ ἰσχυρὸν τῆς Πόλεως τεῖχος, τὸ προασπίσαν αὐτὴν ἐκ προσβολῶν ἑκατοντάδος ἐθνῶν διαφόρων Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς, θὰ παρέμενε, καὶ τὴν φορὰν ταύτην, ἀνυπέρβατον, ἐὰν μὴ ἐκανονιοβολεῖτο, διηνοίγετο καὶ κατόπιν κατερρίπτετο διὰ τῶν νέων τούτων καταστρεπτικῶν ὀργάνων».

Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς παρατάξεως καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν ἀπέναντι τειχῶν εἶχον στηθῆ τηλεβόλα μεγάλα, ἅτινα **σκευὰς** ὠνόμαζον δημωδῶς οἱ Βυζαντινοί. Τὰ κατασκευασθέντα πυροβολεῖα ἦσαν **δεκαπέντε** ἐν ὅλῳ, ὧν τὰ πλεῖστα εἶχον ἀνὰ τέσσαρα πυροβόλα.

Ἐκτὸς τῶν τηλεβόλων, ἡ στρατιὰ τοῦ Μωάμεθ ἐποιεῖτο χρῆσιν, ὡς καὶ οἱ Ἕλληνες, **καταπελτῶν** καὶ **βαλλιστρῶν,** δι' ὧν ἐξετοξεύοντο λίθοι.

Ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ, κατ' ἀριθμὸν ἀνώτερος ἦτο ὁ Τουρκικὸς στόλος τοῦ τῶν ἡμετέρων.

Καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ἐπικρατεῖ διαφωνία. Ὁ Φραντζῆς ἀναγράφει ἐν ὅλῳ πλοῖα, μεγάλα καὶ μικρά, 420. Ὁ Δούκας λέγει, τριακοσίας ἐν ὅλῳ τὰς τριήρεις καὶ διήρεις τῶν Τούρκων ἐκτὸς τῶν μικροτέρων πλοιαρίων. Ὁ Κριτόβουλος ἀναβιβάζει τὰς πολεμικὰς νῆας εἰς 350, ἄνευ τῶν σκευαγωγῶν «καὶ τῶν κατ' ἄλλην τινὰ χρείαν ἢ ἐμπορίαν ἀφικνουμένων».

Ἐναυπηγήθη ὁ στόλος οὗτος ἐν Ἑλλησπόντῳ καὶ ὁ σκευαγωγὸς ἐν διαφόροις λιμέσι τοῦ Εὐξείνου.

«Ὁ ἰσχυρὸς οὗτος στόλος —γράφει ὁ Κριτόβουλος— διελθὼν τὸν Ἑλλήσποντον, προὐκάλει τὴν κατάπληξιν καὶ τὸν τρόμον πάντων, διότι τὸ πρῶτον ἤδη ἐνεφανίζετο πρὸ αὐτῶν τοσαύτη ναυτικὴ δύναμις. Δυστυχεῖς Ἕλληνες! Μέχρι τοῦδε, κατὰ τὰς προηγουμένας ἐχθρικὰς ἐπιθέσεις, ἀπὸ ξηρᾶς μόνον ἠμύνοντο· ἀλλὰ τώρα καὶ ἀπὸ θαλάσσης κραταιὸς ἐπήρχετο ὁ πολέμιος». Ἐπὶ λέξει γράφει:

«Ἀνήγοντο αἱ νῆες τάχει πολλῷ ξὺν βοῇ καὶ θορύβῳ καὶ ἀλαλαγμῷ, ἔκπληξιν δὲ καὶ φόβον ὅτι πλεῖστον παρέχουσαι τοῖς ὁρῶσι. Διὰ πολλοῦ γὰρ χρόνου οὐδαμοῦ τοσοῦτος στόλος νηῶν καὶ παρασκευὴ τοσήδε κατὰ θάλασσαν ἐγεγόνει».

Ρητέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη ἀναφέρει ἡ ἱστορία

Σουλτὰν Ὀρχὰν ὁ Α',
ἱδρυτὴς τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων (**1326—1360**).

Τουρκικὸν στόλον. Οἱ προκάτοχοι Μωάμεθ τοῦ Β' ὀλίγα εἶχον καὶ ἀσήμαντα πλοῖα.

Ναύαρχος τοῦ στόλου τούτου, ἤτοι ὁ πρῶτος Καπεταν πασᾶς, ἦτο ὁ Μπαλτάογλους Σουλεϋμὰν βέης, Βούλγαρος ἀρνησίθρησκος.

«Τὸν κατὰ θάλατταν πόλεμον — γράφει ὁ Κριτόβουλος — ὁ ἡγεμὼν ἐγχειρίζει Μπαλτάογλῳ, ἀνδρὶ γενναίῳ τε καὶ στρατηγικῷ, ὃν ἡγεμόνα τοῦ ναυτικοῦ παντὸς εἵλετο, καὶ τῆς παραλίας ἁπάσης, ἀσιανῆς τε καὶ εὐρωπαίας, σατράπην ὄντα Καλλιπόλεως».

ΓΕΝΙΤΣΑΡΟΙ

Εἴδομεν ὅτι 15 χιλιάδες Γενιτσάρων ἀπετέλουν τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ νεαροῦ σουλτάνου. Διὰ τὸ τάγμα τοῦτο τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον διέπρεψε κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῆς Πόλεως καὶ διεκρίθη διὰ την θηριωδίαν κατα τὴν μετὰ ταύτην δῄωσιν καὶ σφαγήν, ἐπίκαιρον κρίνομεν ν' ἀναφέρωμεν πληροφορίας τινάς.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀρχάν, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀλαεδδὶν ἐπρότεινε νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν ἐκ **χριστιανοπαίδων**, διὰ βιαίου προσηλυτισμοῦ εἰς τὸν Μωαμεθανισμόν. «Οἱ ἡττημένοι —ἔλεγεν— εἰσὶ δοῦλοι τῶν νικητῶν, εἰς οὓς καὶ νομίμως ἀνήκουσι τὰ ὑπάρχοντα, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία αὐτῶν. Προσηλυτίζοντες διὰ τῆς βίας τὰ τέκνα των εἰς τὸν Μωαμεθανισμὸν καὶ κατατάσσοντες αὐτὰ εἰς τὸν στρατὸν διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πίστεως, ἐργαζόμεθα διὰ τὴν εὐτυχίαν αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ».

Ἡ ἰδέα αὕτη δὲν ἦτο ἐντελῶς νέα, διότι ὁ ἑκούσιος ἢ διὰ τῆς βίας ἐξισλαμισμὸς ἦτο συνηθέστατος ἐπὶ τῶν πρώτων καλιφῶν τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦδε συστηματοποιεῖται ἡ εἰς τὸν στρατὸν κατάταξις τῶν νέων χριστιανῶν. Οἱ ἠλικιωμένοι ἀρνησίθρησκοι διατηροῦσι, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον, τοὺς δεσμοὺς καὶ τὰς ἐντυπώσεις τῆς προηγουμένης αὐτῶν ζωῆς καὶ πίστεως, ἀλλ' οἱ χριστιανόπαιδες εὐκόλως ἀλλαξοπιστοῦντες ἐν τρυφερᾷ τῶν ἑπτὰ ἐτῶν ἡλικίᾳ καὶ ἀποβάλλοντες τὸ αἴσθημα τῆς οἰκογε-

νείας, τῆς πατρίδος, τῆς θρησκείας, μὴ στερεοποιούμενον ἔτι
παρ' αὐτοῖς, μεταβάλλονται ἐντελῶς ἐν τῇ νέᾳ πίστει.

Κατα το **παιδομάζωμα** τοῦτο οἱ παῖδες μέχρι τῆς ἐποχῆς
τῆς στρατολογίας αὐτῶν, ἠσκοῦντο εἰς σκληρὰν πειθαρχίαν καὶ
εἰς πολλας ὑπεβάλλοντο στερήσεις, κατηχούμενοι συνάμα καὶ μὴ
ἔχοντες δικαίωμα ἀνδρούμενοι να νυμφευθῶσιν. Οὕτως, ἐστερη-
μένοι οἰκογενείας και οἴκου, ὑποχρεούμενοι διαρκῶς νὰ διαμέ-
νωσιν ἐντὸς τῶν στρατώνων, ἄγαμοι καὶ μὴ δεσμευόμενοι δι'
ἄλλου δεσμοῦ, ἠναγκάζοντο ν' ἀφιερωθῶσιν εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ
τὸ τάγμα αὐτῶν καὶ ἀκράδαντον να τηρῶσι τὴν πίστιν. Ἡ θρη-
σκευτικὴ αὐτῶν ἀγωγή, ἐκτὸς τῆς κατηχήσεως, συνίστατο εἰς
τὴν διαρκῆ ὑπόμνησιν, ὅτι τὰ πάντα ὀφείλουσιν εἰς τὸν ἀρχη-
γόν των.

Βάσις τοῦ τάγματος ἦτο ἡ ἑστία (ὀτζάκ), τὸ δωμάτιον
(ὀντάς), τὸ μαγειρεῖον, ἡ τράπεζα (σοφρᾶς) κτλ. Ὁ ἀρχηγὸς
ἐλέγετο τσορμπατζῆς, οἱ δὲ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ ἐκαλοῦντο
ἀρχιμάγειροι (ἀχτσήμπαση), ἀρχιυδροφόροι (σακάμπαση) καὶ
οὕτω καθ' ἑξῆς. Τὸ λοφίον των, οὕτως εἰπεῖν, ἦτο ξύλινον κοχλιά-
ριον, φερόμενον ἐπὶ τοῦ σαρικίου των μεθ' ὑπερηφανείας καὶ
προπετείας. Ὡς σημαίας εἶχον τὰς χύτρας ἑκάστου λόχου καὶ
ἐθεωροῦντο ἱεραί. Ἀνατρεπόμεναι καὶ φερόμεναι ἐπὶ κοντῶν,
ἐσήμαινον στάσιν. Καὶ δυστυχία εἰς πάντα, καθ' οὗ ἡ στάσις βεζύ-
ρην ἢ καὶ σουλτάνον!

Περὶ τῆς ἐπιρροῆς τῶν Γενιτσάρων εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ
κράτους, καὶ ἰδίᾳ τὰς σχετιζομένας πρὸς τὸν θρόνον τοῦ σουλτά-
νου, ἀναφέρομεν τὸ ἑπόμενον ἀστεῖον ἐπεισόδιον τῆς Τουρκικῆς
ἱστορίας:

Κατὰ τὸν θάνατον Μωάμεθ τοῦ Α', αἰφνιδίως ἐπελθόντα τῷ
1421 ἐξ ἀποπληξίας ἐν Ἀδριανουπόλει, ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ διάδοχος
Μουρὰτ ὁ Β' εὑρίσκετο ἐν Ἀμασείᾳ. Οἱ μεγιστᾶνες ἀπέκρυψαν
τὴν τελευτὴν τοῦ σουλτάνου, μέχρις οὗ ὁ διάδοχος πληροφορού-
μενος αὐτὴν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντος διαγγελέως, κατα-
λάβῃ τὸν θρόνον ἐν Προύσῃ. Συγχρόνως τὸ Διβάνιον, ἵνα διχάσῃ
τὸν ἐν Εὐρώπῃ στρατὸν καὶ ἐνισχύσῃ τὸν νέον ἡγεμόνα ἀπέναντι
τῶν ἀδελφῶν του, διεκδικούντων τὸν θρόνον, ἐκήρυξεν ἐν ὀνό-
ματι τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ, περὶ τοῦ ὁποίου μόνον ὅτι ἀσθενεῖ
ἐλέχθη, ὅτι θὰ ἐγίνετο ἐκστρατεία εἰς Ἀσίαν καὶ ὅτι τὰ στρα-

Φρουρὸς τῆς ὁπλοθήκης, Ταγματάρχης τῶν ὁπλοποιῶν, Μποσταντζῆς τῶν ἀνακτόρων τῆς Ἀδριανουπόλεως, Δρομεύς.

Ἀρχιμάγειρος, Παραμάγειροι, Ὑδροφόρος.

Κυνηγός, Ἀρχιτεχνίτης ἀνώτερος ἀξιωματικὸς ἐν μεγάλῃ στολῇ, Κυνηγός.

Πυροβοληταί.

Σουλτὰν Ὀσμὰν ὁ Β΄,
ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων ἐκθρονισθεὶς καὶ φονευθεὶς (1618—1622).

Σουλτὰν Ἰμπραὴμ ὁ Α΄,
Ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων ἐκθρονισθεὶς καὶ φονευθεὶς (1640—1648).

Σουλτὰν Μαχμοὺτ ὁ Β΄, ὁ ἐξολοθρευτὴς τῶν Γενιτσάρων.

τεύματα θὰ συναθροισθῶσιν ἐν Πηγαῖς. Οἱ Γενίτσαροι ὅμως, πρὶν ἢ ἐκστρατεύσωσιν, ἀπῄτησαν νὰ ἴδωσι τὸν σουλτάνον καὶ πεισθῶσιν ὅτι ζῇ. Οἱ μεγιστᾶνες ἀντέκρουον τοῦτο, λέγοντες ὅτι κατὰ τὴν διαταγὴν τῶν ἰατρῶν ὤφειλεν ὁ ἀσθενῶν ἡγεμὼν νὰ μὴ ἀνησυχῇ, μηδένα εἰς ἀκρόασιν δεχόμενος. Ἀλλὰ τῶν Γενιτσάρων ἐπιμενόντων, ἐνεκρίθη νὰ φανῇ ὁ νεκρὸς ἤδη σουλτάνος ὡς ζῶν! . . . Καὶ ἐτέθη ὁ νεκρὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐν σκιάδι τινὶ τῶν ἐν Ἀδριανουπόλει ἀνακτόρων, φέρων τὰ ἐμβλήματα τῆς ἀρχῆς. Ὄπισθεν τοῦ θρόνου παῖς ἐκίνει τὴν δεξιὰν καὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ, εἰς σημεῖον χαιρετισμοῦ τοῦ σουλτάνου πρὸς τοὺς ἀπωτέρω εὑρισκομένους Γενιτσάρους, οἵτινες, βεβαιωθέντες ὅτι ὄντως ζῇ οὗτος, καὶ ζητωκραυγάσαντες ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπῆλθον εἰς Πηγάς. Ἐπὶ τεσσαράκοντα ὅλας ἡμέρας ἀπεκρύβη ὁ θάνατος, μέχρις ὅτου, ἐπανελθὼν ὁ ἀγγελιαφόρος, ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Μουράτ, ἐλθὼν εἰς Προῦσαν, κατέλαβε τὸν θρόνον.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατῶνος, δεχόμενος τοὺς νεοσυλλέκτους, ἀντὶ πάσης ἄλλης προσαγορεύσεως, ἐρράπιζεν ἕνα ἕκαστον καὶ βιαίως εἷλκυε τὸ οὖς αὐτοῦ. Ἡ ὅλη, ἐν γένει, διαπαιδαγώγησις διεξήγετο διὰ τῆς δίψης, πείνης καὶ δαρμοῦ.

Τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων διετηρήθη ἀπὸ τοῦ 1260 μέχρι τοῦ 1824, ἤτοι ἐπὶ ἔτη 564. Ἐτησίως 5 χιλιάδες χριστιανοπαίδων, κατ' ἐλάχιστον, παρεδίδοντο εἰς τὸν Γενιτσαρισμόν. **Τρία ἑκατομμύρια Ἑλλήνων**, ἑπομένως, κατέφαγεν ἡ Λερναία αὕτη Ὕδρα. Ἀνυπολόγιστοι, ἀφ' ἑτέρου, αἱ ἐκ τοῦ τάγματος τούτου ἐπελθοῦσαι κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ὑλικαὶ καὶ ἠθικαὶ εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν καταστροφαί.

Οἱ Γενίτσαροι, κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου Μαχμοὺτ ἐξόντωσιν αὐτῶν, ἀνήρχοντο εἰς 140 χιλιάδας. Ὁ καταδικαστικὸς αὐτῶν φετφᾶς ἐδικαιολογεῖτο ὡς ἑξῆς: «Ἐπιτρέπεται ἡ ἐξόντωσις τῶν Γενιτσάρων ὡς ἐπικινδύνων τῷ κράτει καὶ ὡς καταγομένων ἐξ ἀπίστων».

ΑΙ ΚΑΤΑ ΞΗΡΑΝ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Ἀπέναντι τοσούτων καὶ τηλικούτων ἐχθρικῶν δυνάμεων, τί εἶχεν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ παρατάξῃ; Ὁποῖα καὶ ὁπόσα ἦσαν τὰ ὀχυρώματα, τὰ στρατεύματα, τὰ ὅπλα καὶ τὰ πλοῖα, ὅσα ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ εἰς τὴν πεζικὴν ἐκείνην καὶ ναυτικὴν δύναμιν, ἥτις ἔμελλε τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ περιζώσῃ;

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀμυντόρων, εἰς οὓς θ' ἀνετίθετο ἡ ἐσχάτη ἄμυνα τῆς Πόλεως, ἦτο ἐλάχιστος.

Ὁ πιστὸς τοῦ αὐτοκράτορος φίλος καὶ πρωτοβεστιάριος Φραντζῆς διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ νὰ παραλάβῃ παρὰ τῶν δημάρχων καὶ στρατηγῶν τοὺς καταλόγους τῶν ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένων στρατιωτῶν καὶ ἐθελοντῶν καὶ ὅπλων ἐν γένει, καὶ τὴν ἀπογραφὴν τούτων νὰ παρουσιάσῃ αὐτῷ. Ὁ Φραντζῆς «μετὰ λύπης καὶ σκυθρωπότητος» παρέδωκε τῷ Κωνσταντίνῳ τὸ «καταστιχίδιον» ἐκεῖνο, ἔχον ἐν συνόλῳ ἀναγεγραμμένους **4973** Ἕλληνας. Τῆς ἀποθαρρυντικῆς ταύτης ἀπογραφῆς τὴν δημοσίευσιν ἀπηγόρευσεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἀπαιτήσας νὰ τηρηθῇ μυστική.

Αἱ μέχρι τοῦδε ἔξωθεν ἐλθοῦσαι ἐπικουρίαι δὲν ὑπερέβαινον ἐν ὅλῳ τοὺς δισχιλίους ἄνδρας. Ἦσαν οὗτοι Γενουαῖοι, Βενετοί, Ρωμαῖοι, Κρῆτες καί τινες Ἱσπανοί. Ὥστε τὸ σύνολον τοῦ στρατοῦ συνεποσοῦτο εἰς **ἑπτὰ χιλιάδων ἀνδρῶν.**

Ἀλλὰ καὶ τὰ ὅπλα τῆς φρουρᾶς ὑπελείποντο οὐ μόνον κατ' ἀριθμόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ ποιὸν τῶν ὅπλων τῶν πολεμίων. Ὁ ὁπλισμὸς ἦτο κρᾶμα τῶν ἔκπαλαι ἐν χρήσει ὅπλων καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα ἐπινοηθέντων, ἀπετελεῖτο δηλαδὴ ἐκ τόξων, βελῶν, ὑγροῦ πυρός, πυρίτιδος, τηλεβόλων, μᾶλλον δ' εἰπεῖν, λιθοβόλων μετρίας ὁλκῆς καὶ ἐκ βαρέων τινῶν τυφεκίων, ἐκσφενδονιζόντων πέντε ἢ δέκα ὁμοῦ μολύβδινα σφαιρίδια.

Ἐπλεονέκτουν μὲν οἱ ἡμέτεροι τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἐπιτηδειότητα περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ ὑγροῦ πυρός, ἀλλὰ τοῦτο δὲν θὰ ἴσχυε νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐνέργειαν τῶν μεγάλων τοῦ σουλτάνου τηλεβόλων, καὶ δὴ τοῦ κολοσσιαίου τηλεβόλου τοῦ Ὀρβανοῦ.

Εἶνε ἀληθές, ἐπίσης, ὅτι τινὲς τῶν ἡμετέρων ἦσαν **κατάφρα-**

κτοι, ὑπὸ τὰς περικεφαλαίας, τοὺς θώρακας καὶ τὸν ἄλλον σιδηροῦν μεσαιωνικὸν ἱματισμόν. Οἱ τοιοῦτοι ὅμως ἦσαν ὀλίγοι.

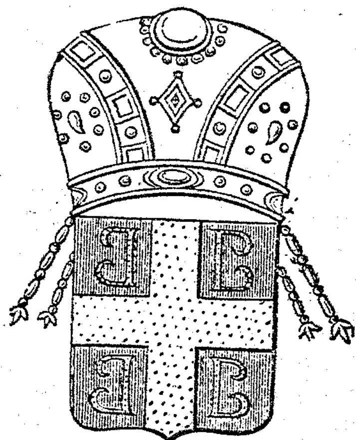
Ξένοι ἀρχηγοὶ ἀναφέρονται 18, ἰθαγενεῖς δὲ 8 μόνον, καὶ τοῦτο διότι οἱ ξένοι ἀξιωματικοὶ ἦσαν ἐπιτηδειότεροι περὶ τὰ ἔργα τῆς ἀμύνης.

Ὁ ὅλος αὐτοκρατορικὸς στόλος, διαρκούσης τῆς πολιορκίας, συνίστατο ἐκ **δέκα** πλοίων, καὶ τούτων οὐχὶ μεγάλων. Εἰς ταῦτα προσετίθεντο **δεκαπέντε** συμμαχικά, ὧν πέντε ἐκ Γενούης, ἓν ἐξ Ἀγκῶνος, πέντε ἐκ Βενετίας, ὑπὸ τὸν Ἀλοΐσιον Διέδον καὶ τὸν Γαβριὴλ Τρεβιζᾶνον, τρία ἐκ Κρήτης καὶ ἓν ἐξ Ἱσπανίας.

Παρὰ τὰ πενιχρὰ ταῦτα μέσα, Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος τὴν στερρὰν εἶχεν ἀπόφασιν νὰ μὴ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν βάρβαρον κατακτητήν. Καὶ ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα μετὰ σθένους ψυχῆς ἀξίας θαυμασμοῦ, καίπερ ἔχων τελείαν ἐπίγνωσιν τῆς ἰδίας ἀδυναμίας, τῆς ἀνεπαρκείας τῆς ἀμύνης τῆς βασιλευούσης, τῆς ἐξαντλήσεως τοῦ δημοσίου καὶ ἰδιωτικοῦ ταμείου καὶ τῆς λυσσώδους τόλμης καὶ τῶν κολοσσιαίων δυνάμεων τῶν πολεμίων.

«Ὁ αὐτοκράτωρ—γράφει ὁ ἱστορικὸς Σπυρίδων Λάμπρος— καὶ οἱ περὶ αὐτὸν παλαιουσι κατὰ τοῦ ὑπερφιάλου κατακτητοῦ μὲ τὴν μεγάλην δύναμιν τῆς ψυχῆς, ἥτις τονόνει τὰ νεῦρα καὶ δεκαπλασιάζει τὰ σώματα, ὡσεὶ μὴ ἐμάχοντο διὰ τοῦ μικροῦ πλήθους τοῦ ἤδη καταρρεύσαντος κράτους, ἀλλὰ μετὰ τῆς κραταιᾶς συμμαχίας τῆς **Ἑλληνικῆς ἰδέας**, οἱονεὶ ἔχοντες ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πλὴν τῆς Ὑπερμάχου στρατηγοῦ, τῆς πλέον ἢ ἅπαξ σωσάσης τὴν Πόλιν, συναγωνιζόμενον ὁλόσωμον τὸν ἀπ' αἰώνων Ἑλληνισμὸν καὶ μαχόμενοι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος τοῦ Χριστοῦ μὲ πίστιν ἀκράδαντον εἰς τὸ αἰωνόβιον τῶν δύο ἀθανάτων κόσμων, **τοῦ Ἑλληνισμοῦ** καὶ τοῦ **Χριστιανισμοῦ**. Οἱ μελλοθάνατοι ἔχουσι πολλάκις σαφεστέραν τὴν ἀντίληψιν καὶ διαυγεστέραν τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τοῦ προγράμματος τοῦ παρελθόντος αὐτῶν βίου καὶ οἱονεὶ προφητικώτερον διαβλέπουσι τὰ μέλλοντα. Οὕτω καὶ οἱ δυσέλπιδες ἀμύντορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχον συνείδησιν τελείαν τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος, τοῦ ἐπιβεβλημένου εἰς αὐτοὺς ἀγῶνος, καὶ ἡ ἐσχάτη ἐκείνη πάλη δὲν ἐγένετο μόνον περὶ βωμῶν καὶ ἑστιῶν, ἀλλ' ἦτο εἴπέρ τις καὶ ἄλλη ἀγὼν ὑπὲρ πατρίδος. Τὸ μακροχρόνιον πλάσμα περὶ Βυζαντίου ὡς κράτους ρωμαϊκοῦ, συνεχίζοντος τὰς παραδόσεις τῆς ἀρχαίας Ρώμης, εἶχεν ἐκλείπει

πλέον· ἡ ἐθνικὴ συνείδησις εἶχεν ἐξεγερθῆ. Οἱ παρασκευαζόμενοι εἰς τὴν ἐσχάτην θυσίαν ὡμίλουν πλέον περὶ τοῦ **Γένους**, οὗ τὸ γλυκὺ ὄνομα ἔφερον ἤδη τότε τὸ πρῶτον οἱ ἔσχατοι τῶν συγχρόνων λογίων ἐπὶ τὰ χείλη, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Γένους ἐκείνου, ὁ ἑτοιμαζόμενος νὰ πέσῃ, πρὶν ἢ ἴδῃ τὴν Πόλιν ἐξουθένωμα τοῦ Τούρκου, προσφωνεῖ **Ἕλληνας** τοὺς συμμετόχους τῆς αἱματηρᾶς του θυσίας. Καὶ ἔπεσε τὸ Βυζάντιον καὶ ὑπεδουλώθη ἡ Πόλις, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐρειπίων καὶ τῆς τέφρας ἀνέθαλεν ὁ φοῖνιξ τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ, κληροδότημα τοῦ μαρτυρίου τοῦ Κωνσταντίνου εἰς τοὺς ὑποδούλους τῆς αὔριον . . .»

Τὸ στέμμα τῶν Παλαιολόγων.

ΟΙ ΓΕΝΟΥΑΙΟΙ ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ

Ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ τραγῳδίᾳ τῆς Ἁλώσεως σημαῖνον ὑποδύονται πρόσωπον οἱ Γενουαῖοι τοῦ Γαλατᾶ, ἐφ' ᾧ σκόπιμον κρίνομεν ν' ἀναφέρωμεν περὶ αὐτῶν ὀλίγα τινά.

Πρὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, τῷ 1204, οἱ ἐν τῷ κράτει ἐμπορευόμενοι Γενουαῖοι συγκατῴκουν τὴν παραλίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔνθα σήμερον ὁ σταθμὸς τοῦ σιδηροδρόμου. Οἱ Βενετοὶ εἶχον ἅπασαν τὴν παραλίαν, ἐκτεινομένην ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Περάματος, νῦν Μπαλοὺκ-παζάρ, μέχρι τῆς πύλης τοῦ Δρουγγαρίου, νῦν Ζινδὰν-καπουσοῦ. Ὅλαι αἱ ἐν τῇ παραλίᾳ ταύτῃ ἐμπορικαὶ συνοικίαι, κυρίως τῶν τυροπωλῶν καὶ κηροποιῶν, ἦσαν κτήματα τῶν Βενετῶν.

Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τοῦ κράτους ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, τῷ 1261, οἱ Γενουαῖοι, οἱ μᾶλλον πάντων τῶν ξένων εὐνοούμενοι, ὡς ἐπίκουροι κατὰ τῶν Λατίνων, κατέλαβον πρῶτον τὴν Ἡράκλειαν, μετέπειτα τὸν **Γαλατᾶν,** παρασχεθείσης ἅμα αὐτοῖς τῆς ἀδείας νὰ περιταφρεύσωσι τὴν νέαν αὐτῶν παροικίαν.

Πεντήκοντα ἔτη μετὰ ταῦτα, ἐνοχλούμενοι ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν περιοίκων, ὀρεγομένων τὰ πλούτη αὐτῶν, ᾔτησαν τὴν χάριν νὰ περιτειχίσωσι τὸν τόπον, ὡς μὴ δυνάμενοι ν' ἀμύνωνται διὰ μόνης τῆς τάφρου. Συνῄνεσαν οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου καὶ οἱ Γενουαῖοι ἀνήγειρον ἐπὶ τῆς τάφρου τεῖχος μετὰ πύργων ἐρημνῶν.

Μετὰ καιρόν, σκώπτοντες τὰς ἀπειλὰς τῶν ἀπέναντι Ἑλλήνων, ἐκήρυξαν πόλεμον καὶ διὰ λιθοβόλων μηχανῶν, τεθειμένων ὅπου σήμερον τὸ Ἀγγλικὸν νοσοκομεῖον, μικρὸν πρὸς νότον τοῦ Πύργου τοῦ Γαλατᾶ, μεγάλως ἐζημίουν τοὺς ἀντικρὺ πολεμίους ἅμα καὶ φίλους!

Ἡ πάλη αὕτη μετ' ὀλίγον κατέπαυσεν, ἀφοῦ οἱ Γενουαῖοι πολλὰ πλοῖα τοῦ Βυζαντινοῦ στόλου ἠφάνισαν, ἄλλα δὲ συνέλαβον.

Παρεχωρήθη τότε ὁριστικῶς ὡς κτῆμα αὐτῶν καὶ τῆς δημοκρατίας τῆς Γενούης ὁ Γαλατᾶς μέχρι τοῦ Τοπχανέ, καὶ περιετειχίσθη ὅλη ἡ ἔκτασις, καὶ τοιοῦτον παρέμενε τὸ προάστειον μέχρι τῆς Ἁλώσεως.

Οἱ Γενουαῖοι ἦσαν πλουσιώτεροι τῶν Βυζαντινῶν. Ἡ σιτοπομ-
πία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Εὐξείνου καὶ τῆς Ρου-
μανίας ἐγίνετο κυρίως διὰ πλοίων τῶν Γενουαίων, οἵτινες ἀπὸ
τοῦ ἐμπορίου τοῦ Εὐξείνου ἀπέκλειον οὐχὶ μόνον τοὺς Ἕλλη-
νας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁμογενεῖς αὐτῶν Βενετούς.

Φαυλόβιοι πολλοὶ ἐκ τοῦ ἀπέναντι Βυζαντίου κατέφευγον εἰς
Γαλατᾶν, ὡς εἰς ἄσυλον.

Εἶχον οἱ Γενουαῖοι ἴδιον διοικητήν, Ποδεστὰ καλούμενον, κατ'
ἔτος ὑπὸ τῆς Γενούης διοριζόμενον. Εἶχον δὲ καὶ πολιτικὴν
ἰδίαν, οὐχὶ τὴν μεγαλουργὸν ἐκείνην τῶν Καρχηδονίων, τῶν Βενε-
τῶν ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἐν Γενούῃ συμπολιτῶν των, ἀλλὰ μικρο-
πρεπῆ. «Τὰ φρονήματα καὶ αἱ πράξεις αὐτῶν κατ' οὐδὲν ἦσαν
καπήλων ἀνώτερα», λέγει ὁ Δούκας. Τὸ ἀτομικὸν συμφέρον εἶχον
ὡς μόνον γνώμονα τῶν πράξεων αὐτῶν, χάριν δὲ τοῦ συμφέρον-
τος ὄχι μόνον εὐτελεῖς, ἀλλὰ καὶ προδόται, ὡς θὰ ἴδωμεν. ἐδεί-
χθησαν.

Οἱ Γενουαῖοι οὗτοι ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ συμπράξωσιν εἰς
τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, γνωρίζοντες, ὅτι ἡ πτῶσις
τῆς βασιλευούσης θὰ συμπαρέσυρεν ἐξάπαντος καὶ τὸν Γαλατᾶν.
Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, μηδόλως κηδόμενοι τῆς τύχης τοῦ ὅλου
χριστιανικοῦ κόσμου, ἀποβλέποντες δὲ μᾶλλον εἰς τὸ μικρὸν καὶ
τοπικὸν αὐτῶν συμφέρον, διεμήνυσαν διὰ πρέσβεων εἰς τὸν ἐν
Ἀδριανουπόλει ἔτι διατρίβοντα σουλτάνον, διαβεβαιοῦντες τὴν
πρὸς αὐτὸν φιλίαν των. Εὐμενέστατα ὑπεδέξατο τοὺς πρέσβεις
Μωάμεθ ὁ Β΄, πολλὰ προσέφερεν αὐτοῖς δῶρα, ὑποσχόμενος τὴν
διαρκῆ φιλίαν του, ἐπὶ τῷ ὅρῳ αὐστηρᾶς ἐκ μέρους αὐτῶν ἐν τῷ
προκειμένῳ ἀγῶνι οὐδετερότητος.

Καὶ ὁ μὲν καὶ οἱ δὲ ἐξηπάτων ἀλλήλους. Διότι μόνον ἡ πρόσ-
δεσις τῆς ἁλύσεως — περὶ ἧς ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ θ' ἀναφέ-
ρωμεν — ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Γαλατᾶ, ἦτο ἤδη πρᾶξις ἐναντίον
τῆς οὐδετερότητος. Ἀλλ' ὁ σουλτάνος δὲν ἐλεπτολόγησε, γινώ-
σκων, ὅτι ἄλλως ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς παλιμβουλίας τῶν
Γενουαίων. «Ἐάσω κοιμᾶσθαι τὸν ὄφιν — εἶπε, κατὰ Δούκαν —
ἕως οὗ καθελῶ τὸν δράκοντα».

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Κωνσταντινούπολις ὠχυροῦτο ἔκπαλαι διὰ τειχῶν χερσαίων
τε καὶ παραλίων.

Τὰ χερσαῖα τείχη, περιβάλλοντα τὰς τρεῖς πλευρὰς τῆς
Πόλεως καὶ ἑνούμενα ἑκατέρωθεν μετὰ τῶν παραλίων, διήκοντα
δὲ ἀπὸ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ λιμένος, εἶχον κτισθῆ ἐπὶ τῶν
ἡμερῶν Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ,
ἐπισκευασθέντα καὶ ἀνακτισθέντα κατόπιν, κατὰ τὸν δέκατον, ἰδίᾳ,
αἰῶνα.

Τὸ Θεοδοσιακὸν τεῖχος ἦτο διπλοῦν, ἔχον 240 πύργους μεγά-
λους, ᾠκοδομημένους ἐναλλὰξ ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους ἢ τοῦ
ἐξωτερικοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἐσωτερικὸν τεῖχος εἶχε πάχος μόνον ἑνὸς
καὶ ἡμίσεος μέτρου, μέρος δὲ αὐτοῦ κατείχετο ὑπὸ τῶν ἐπάλξεων,
ὥστε διὰ τὸ στενὸν τοῦ χώρου καθίστατο ἀδύνατον νὰ ἵστανται
ἐπ' αὐτοῦ ἄνδρες πολεμοῦντες. Ἐξαίρεσιν ἀπετέλει τὸ ὀχυρώτα-
τον Ἡράκλειον τεῖχος, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου
τῷ 614, περὶ τὸ ἁγίασμα τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου κατηδαφίσθη τὸ
Θεοδοσιακόν, ὡς ἄχρηστον πλέον. Μόνον ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου τού-
του τείχους, πλατυτέρου τοῦ Θεοδοσιακοῦ, ἠδύναντο νὰ μάχωνται
πολεμισταί.

Οἱ ἀμυνόμενοι τῆς Πόλεως ἠγωνίζοντο πρὸς τοὺς ἔξωθεν πολε-
μίους ἢ ἀπὸ τῶν πύργων ἢ ἀπὸ τοῦ μεταξὺ τοῦ ἐσωτέρου
καὶ ἐξωτέρου τείχους ἐπιμήκους χώρου, ὃν Περίβολον οἱ Βυζαν-
τινοὶ ἐκάλουν.

Περιεβάλλοντο τὰ χερσαῖα τείχη ὑπὸ τάφρου, ἣν «σοῦδαν»
ὠνόμαζον. Εἶχε δὲ αὕτη πλάτος εἴκοσι μέτρων καὶ βάθος μέχρι
δέκα καὶ πλέον, καὶ ὠχυροῦτο ὑπὸ ἰδίων ὀχυρῶν τειχῶν μετ'
ἐπάλξεων. Παρὰ τὴν φαινομένην λειψυδρίαν τῶν περὶ τὰ χερσαῖα
τείχη τόπων, ἐν περιπτώσει κινδύνου δυσδιάβατος καθίστατο
ἡ τάφρος ἐκ τοῦ εἰς αὐτὴν διοχετευομένου ἀφθόνου ὕδατος ἀπὸ
τοῦ χειμάρρου τοῦ Λύκου καὶ ἄλλοθεν. Μόνον μεταξὺ τῆς πύλης
Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, τῶν τειχῶν κει-
μένων ὑψηλότερον κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου ἡ φάραγξ τοῦ χει-

μάρρου Λύκου, δὲν ἠδύνατο, ἕνεκα τῆς κατωφερείας, νὰ σταθῇ τὸ ὕδωρ ἐν τῇ τάφρῳ.

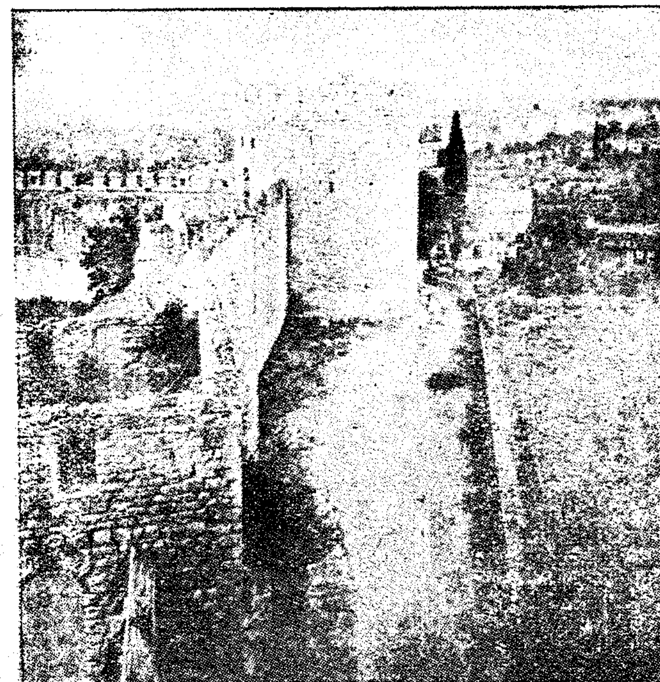
Ἐπὶ ἑκάστης τῶν τριῶν γωνιῶν τοῦ τριγώνου, τοῦ ἐγκλείοντος τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὑψοῦτο ἰσχυρὸν φρούριον. Ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως (Σεράι μπουρνοῦ) ἔκειτο τὸ φρούριον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἐπὶ τῆς δευτέρας γωνίας τοῦ τριγώνου, κατὰ τὸ ἕτερον τέρμα τοῦ λιμένος, ὑψοῦτο τὸ Κυνήγιον, νῦν Χαϊβὰν ἢ Ἀϊβὰν σεράι, ἤτοι ἀνάκτορον τῶν ζῴων, ἀμφιθέατρον, προωρισμένον εἰς ἀγῶνας θηρίων. Ὄπισθεν αὐτοῦ ἀνηγείροντο τὰ μεγάλα τῶν Βλαχερνῶν ἀνάκτορα, προτιμώμενα τῶν ἄλλων τοιούτων παρὰ τῶν τελευταίων Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Ἐπὶ τοῦ τρίτου τέρματος τῆς Πόλεως ἦτο τὸ Κυκλώβειον ἢ Πενταπύργιον, τὸ νῦν Ἑπταπύργιον.

Εὔκαιρον ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Προποντίδα θαλασσίας πλευρᾶς, μεταξὺ τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἑπταπυργίου, ὑπῆρχον δύο τεχνητοί, νῦν δὲ κεχωσμένοι καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν περικεκλεισμένοι λιμένες, ὁ Ἐλευθέριος ἢ Θεοδόσιος (νῦν Βλάγκα μποστανῆ) καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ἢ Σοφιανὸς (νῦν Κάτιργα λιμανῆ), ἐντὸς τῆς σημερινῆς συνοικίας τοῦ Κοντοσκαλίου. Οἱ δύο οὗτοι λιμένες ἦσαν κεκοσμημένοι δι' ἀνακτόρων. Μεταξὺ τῆς ἄκρας τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ Ἰουλιανείου λιμένος ἀνηγείροντο τὰ κάτω αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα τοῦ Βουκουλέοντος, καλούμενα οὕτως ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς προσόψεως αὐτῶν λιθογλυφοῦς συμπλέγματος λέοντος καὶ ταύρου, τὰ δὲ ἄνω ἢ μεγάλα αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα ἔκειντο ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ σεραΐου. Μεταξὺ τοῦ Ἐλευθερίου λιμένος καὶ τοῦ Κυκλωβείου (Ἑπταπυργίου) ἔκειντο τὰ ἀνάκτορα τῶν Ὑψωμαθείων, παρὰ τὴν φερώνυμον πύλην.

Ἐπὶ τῆς δευτέρας πρὸς τὴν θάλασσαν πλευρᾶς τῆς Πόλεως, τῆς μεταξὺ τῆς ἄκρας τῶν ἀνακτόρων καὶ τῆς συνοικίας τῶν Βλαχερνῶν, δέκα τέσσαρες πρὸς τὸν λιμένα φέρουσι πύλαι, ἐκ τῶν ὁποίων ὅμως πέντε μόνον μνημονεύονται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πολιορκίας: Ἡ τοῦ Κυνηγίου, ἡ Ξυλόπορτα, ἡ τῶν Βλαχερνῶν, ἡ τοῦ Πετρίου, ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Φαναρίου, καὶ ἡ Ὡραία (Μπαλοὺκ παζάρ).

Ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν ξηρὰν πλευρᾶς πρώτη πύλη εἶνε ἡ Χαρσία, ἢ ἡ Καλλιγαρία, τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι μετωνόμασαν Ἐγρὶ

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ἑπταπύργιον.

καποῦ, ἤτοι «πύλην κυρτήν». Ἡ δευτέρα πύλη, ἡ νῦν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐκαλεῖτο Μυρίανδρος ἢ Πολύανδρος. Τρίτη καὶ μεσαία εἶνε ἡ τοῦ Ρωμανοῦ, ἥτις ἐκ τοῦ παμμεγέθους τηλεβόλου, τοῦ ἔμπροσθεν αὐτῆς σταθέντος, καλεῖται καὶ νῦν Τὸπ καποῦ, ἤτοι «πύλη τοῦ τηλεβόλου». Παρ' αὐτὴν ὑψοῦτο καὶ πύργος. Μετὰ ταῦτα εἵπετο ἡ πύλη, ἐξ ἧς ἡ ὁδὸς ἦγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Πηγῶν (Μπαλουκλῆ) καὶ διὰ τοῦ Ρηγίου (Τσεκμετζὲ) εἰς Συληβρίαν, ἐφ' ᾧ καὶ ἐκαλεῖτο πύλη τῆς Πηγῆς, πύλη τοῦ Ρηγίου καὶ πύλη τῆς Συληβρίας. Τὸ τελευταῖον ὄνομα ἐτήρησεν ἄχρι τῆς σήμερον. Πέμπτη καὶ τελευταία εἶνε ἡ Χρυσῆ πύλη, δι' ἧς εἰσήρχοντο εἰς τὴν Πόλιν οἱ θριαμβευταὶ αὐτοκράτορες καὶ στρατηλάται. Ἡ πύλη αὕτη, κεκοσμημένη διὰ μαρμαρίνων ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων, εὐθὺς μετὰ τὴν δι' αὐτῆς διέλευσιν Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, διετειχίσθη, ἐκ φόβου μὴ πληρωθῇ λαϊκὴ πρόρρησις, προλέγουσα τὴν διὰ τῆς πύλης ταύτης ἅλωσιν τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι τὴν αὐτὴν πιστεύουσι προφητείαν. Μόνον τὰ πρόσωπα ἀντηλλάγησαν διὰ τὴν ἀλλαγὴν τῶν κατόχων τῆς Πόλεως. Ὁ Χάμμερ γράφει ἐπὶ λέξει: «Διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης, δι' ἧς τοσάκις οἱ φιλόχριστοι αὐτοκράτορες εἰσῆλθον ἐν θριάμβῳ, μέλλουσι, κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν τῶν Τούρκων βεβαιωμένην προφητείαν, ἐν θριάμβῳ αὖθις οἱ Χριστιανοὶ νὰ εἰσέλθωσιν ἡμέραν τινὰ εἰς τὴν τῇ πίστει τῶν πατέρων αὐτῶν ἀποδιδομένην Πόλιν τοῦ Κωνσταντίνου».

Αἱ πύλαι αὗται ἐκαλοῦντο «Πολιτικαὶ πύλαι», δι' αὐτῶν δέ, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς εἰρήνης, οἱ πολῖται εἰσήρχοντο εἰς τὴν Πόλιν, διερχόμενοι τὰς γεφύρας, αἵτινες, διαταγῇ τοῦ Κωνσταντίνου, κατεστράφησαν, ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς πολιορκίας. Πλὴν τούτων, ὑπῆρχον καὶ αἱ καλούμεναι «Στρατιωτικαὶ πύλαι», ἄγουσαι ἐκ τῆς πόλεως, διὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους, πρὸς τὰς διαφόρους ὠχυρωμένας τοποθεσίας, αἵτινες ἦσαν γνωσταὶ εἴτε διὰ τῶν ἀριθμῶν των, εἴτε ἐκ τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, τῶν σταθμευόντων παρ' αὐταῖς. Σπουδαιότεραι τῶν πυλῶν τούτων ἦσαν ἡ Τρίτη καὶ ἡ Πέμπτη. Ἡ τελευταία ἔκειτο παρὰ τὴν Πεδιάδα, εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ Τὸπ καποῦ καὶ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Τὰ σπουδαιότερα στρατιωτικὰ γεγονότα τῆς ἱστορίας τῆς

Κωνσταντινουπόλεως ἐπισυνέβησαν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πεδιάδος τοῦ Λύκου, μεταξὺ τοῦ Τὸπ καποῦ, πρὸς νότον, καὶ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, πρὸς βορρᾶν, ἐφ᾿ ᾧ ὀφείλομεν, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, νὰ γνωρίζωμεν τὴν χωρογραφίαν τοῦ μέρους.

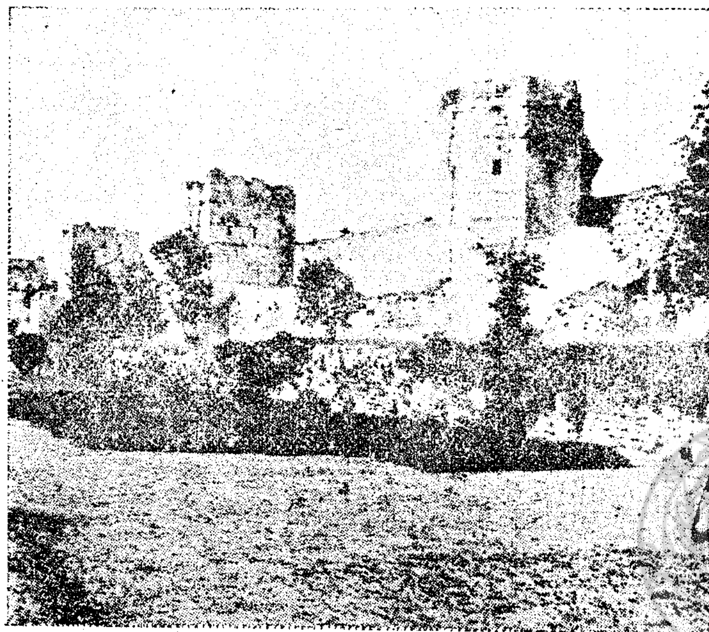
Ἑκάστη τῶν πυλῶν κεῖται ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου, τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως εὑρισκομένης εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς Πόλεως. Εἰς τὸ ὕψωμα ἐκεῖνο ὑπῆρχεν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅστις ἀντικατέστησε τὸν Περσέα, καθ᾿ ἣν ἐποχὴν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμόν. Μεταξὺ τῶν δύο πυλῶν ὑπάρχει πεδιάς, ἀρδευομένη ὑπὸ μικροῦ ρυακίου, τοῦ Λύκου. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο πυλῶν ἀπόστασις εἶνε ἑπτὰ ὄγδοα μιλίου, συνδέονται δὲ αὗται διὰ τοῦ διπλοῦ Θεοδοσιακοῦ τείχους. Πρὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους ὑπῆρχε περίβολος μετὰ προμαχῶνος ἐπὶ τῆς τάφρου. Τὰ ὕδατα τοῦ Λύκου διήρχοντο κάτωθεν τῶν τειχῶν δι᾿ ὀπῆς θαυμασίως κατεσκευασμένης. Πρὸς βορρᾶν τοῦ πύργου, τοῦ εὑρισκομένου εἰς τὸ μέσον τοῦ τείχους, μεταξὺ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τοῦ Τὸπ καποῦ, κεῖται ἡ πέμπτη «στρατιωτικὴ πύλη», καλουμένη **«Πύλη τοῦ Ρωμανοῦ»**, καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων «Χουτζοὺμ καποῦ», ἤτοι «πύλη τῆς ἐφόδου».

Τὰ μεταξὺ Τὸπ καποῦ καὶ πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως τείχη ἦσαν γνωστὰ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μεσοτείχιον».

Τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰσχυρότατα ἐθεωροῦντο, καὶ ἦσαν πράγματι. Ἐξ αὐτῶν ἡ Πόλις καθίστατο ἀπόρθητος. Ἐξ **εἴκοσιν ἐννέα** πολιορκιῶν, ἃς ὑπέστη, δὶς μόνον ἐκυριεύθη, ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων τῷ 1204 καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1453.

Τὸ ἀσθενέστερον μέρος τῶν χερσαίων τειχῶν ἦτο τὸ μεταξὺ τοῦ παλατίου τοῦ Ἑβδόμου καὶ τοῦ Ἐγρῆ καποῦ διάστημα, ὅπου οὔτε δεύτερον τεῖχος ὑπῆρχεν, οὔτε τάφρος. Πρὸς τοῦτο ὁ χῶρος ἐκεῖνος εἶχε τὸ μειονέκτημα νὰ ἔχῃ πρὸ αὐτοῦ λόφον, ἐξ οὗ ἠδύναντο οἱ πολέμιοι νὰ προσβάλλωσι τοὺς ἀμυνομένους.

Πύργοι τῶν τειχῶν τούτων διατηροῦνται ἄχρι σήμερον 87 (ἐξ ὧν 12 ἠρειπωμένοι), 2 πεντάγωνοι, 8 ἑξάγωνοι, 3 ἑπτάγωνοι, 15 ὀκτάγωνοι (ἐξ ὧν 4 κατηρειπωμένοι) καὶ 5 μηνοειδεῖς.

Πύργοι χερσαίων τειχῶν μεταξὺ Ἐδιρνὲ καποῦ καὶ Τὸπ καποῦ.

Η ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ

Εἰς τὸν Καρατζᾶν πασᾶν ἀνέθηκεν ὁ σουλτάνος τὴν ἐξ Ἀδριανουπόλεως προέλασιν. ἐπὶ κεφαλῆς 10 χιλιάδων στρατοῦ καὶ πυροβόλων πολλῶν. Ὁρμητικῶς προβὰς ὁ στρατηγὸς οὗτος, κατέλαβεν εἴτε διὰ παραδόσεως, εἴτε μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, τὰ περίχωρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐκυρίευσεν, ἐπίσης, τὴν παραθαλάσσιον ὀχυρὰν κώμην Ἐπιβάτας καὶ τὰς περὶ τὸν Ἀθύραν καὶ Μέλανα ποταμὸν κωμοπόλεις. Οἱ κάτοικοι τῆς κώμης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, οἵτινες ἐνεκλείσθησαν ἐν τοῖς ὀχυροῖς αὐτῶν πύργοις, ὅπως ἀμυνθῶσι, **κατεσφάγησαν.** Μόνη ἡ Σηλυβρία ἐξηκολούθησεν ἀνθισταμένη, καὶ μόνον μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς βασιλευούσης ἐκυριεύθη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν παρεκώλυσε τὸν Καρατζᾶν πασᾶν ν' ἀποκλείσῃ πανταχόθεν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς τὴν Κωνσταντινούπολιν. περὶ τὴν ὁποίαν, ἄλλως τε, πρὸ μηνῶν, κατεσκήνουν τρία τουρκικὰ σώματα. διακωλύοντα δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος πᾶσαν τῶν κατοίκων τῆς Πόλεως ἔξοδον.

Περὶ τὰ τέλη Μαρτίου εἶχε φθάσει καὶ τὸ μέγα τοῦ Ὀρβανοῦ τηλεβόλον καὶ τὸ ἐπίλοιπον πυροβολικόν.

Διανοιγείσης οὕτω τῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁδοῦ, Μωάμεθ ὁ Β΄ ἐξώρμησεν ἐξ Ἀδριανουπόλεως μετὰ σύμπαντος τοῦ ἐπιλοίπου στρατοῦ, τῇ δὲ 5 Ἀπριλίου, ἡμέρᾳ Πέμπτῃ, ἐστρατοπέδευσεν εἰς ἀπόστασιν δύο καὶ ἡμίσεος μιλίων ἀπὸ τῶν τειχῶν.

Οἱ ἱστορικοὶ διὰ μακρῶν περιγράφουσι τὴν μεγάλην ταύτην στρατιωτικὴν προέλασιν. Ἦτο ὄντως μεγαλοπρεπὴς ἡ διὰ μέσου τῆς Θράκης πορεία ἐκείνη μυριάδων στρατοῦ καὶ χιλιάδων κτηνῶν, ἄπειρα ἐγειρόντων νέφη κονιορτοῦ, ἐν μέσῳ ἐκκωφωτικοῦ πατάγου τῶν συρομένων ὀγκωδῶν τηλεβόλων καὶ ἄλλων μηχανῶν, τῶν συγκρουομένων πανοπλιῶν τῶν πολεμιστῶν, τῶν ἤχων τῶν ἐμπνευστῶν μουσικῶν ὀργάνων, τῶν τυμπανισμῶν, τῶν μυκηθμῶν τῶν βουβάλων.

ΠΑΡΑΤΑΞΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

Ἡ πρὸ τῆς Πόλεως ἄφιξις τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ τοῦ Μωάμεθ καὶ ὁ κατάπλους τῆς τελευταίας μοίρας τοῦ στόλου εἰς Διπλοκιόνιον (Μπεσικτάς), ἐσήμαινον τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας.

Καὶ πράγματι, κήρυκες, περιτρέχοντες τὸ στρατόπεδον, ὅτε ἡ στρατιὰ τὴν πρωΐαν τῆς 7 Ἀπριλίου προσήγγισεν εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς μιλίου ἀπὸ τῆς Πόλεως, ἤρχισαν κραυγάζοντες, ὅτι ἤρχισεν ἡ πολιορκία. Τὸν δὲ θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ὃν ἤθελε νὰ προσδώσῃ ὁ σουλτάνος, ἀποδεικνύουσι τοῦτο μὲν ἡ προσευχή, ἥν, στρώσας τὸν τάπητα, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Προφήτην, στρέψας τὰ ὄμματα πρὸς τὴν Μέκκαν, τοῦτο δὲ αἱ παρορμήσεις τῶν οὐλεμάδων, περιερχομένων, διαταγῇ τοῦ σουλτάνου, τὰ τάγματα καὶ παρακελευόντων τοὺς πιστοὺς χαρμοσύνως νὰ ἐπιληφθῶσι τοῦ ἐπικειμένου ἔργου, ἀφοῦ τοιοῦτον ἦτο τὸ θέλημα τοῦ Προφήτου, προφητεύσαντος, ὅτι ἡ περιλάλητος Πόλις μωαμεθανικὴ θὰ καθίστατο. . .

Οὕτως ὁ ἥλιος τῆς 7 Ἀπριλίου ἀνατείλας ἐφώτισε τὰ μουσουλμανικὰ πλήθη, κατέχοντα τὰς τεταγμένας θέσεις.

«Ὁποῖον καταπληκτικὸν θέαμα—γράφει ὁ Σλούμπεργερ—εἰς τὸν ἀστικὸν πληθυσμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἑλκυσθέντα ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἐκ τοῦ τρομεροῦ θορύβου τῆς ἀπειροπληθοῦς ἐκείνης στρατιᾶς !... Καὶ ὁποῖος ὁ τρόμος αὐτῶν, βλεπόντων τὴν Πόλιν ἐγκλειομένην διὰ κλοιοῦ ἐκ σιδήρου καὶ χάλυβος ! . . .»

Τὸ στρατηγεῖον τοῦ Μωάμεθ ἐστήθη ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος τοῦ μικροῦ λόφου, τοῦ σήμερον καλουμένου Μάλτεπε, καὶ φέροντος ἐπῳκοδομημένον τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον, ἐν μέσῳ τῶν δύο σημερινῶν στρατώνων Δαοὺτ πασᾶ καὶ Ραμῆ τσιφλίκ. Ὁ λόφος κεῖται ἀπέναντι τῶν τριῶν πυλῶν τοῦ Ρωμανοῦ, τῆς Χαρσίας καὶ τοῦ Μυριάνδρου. Ἔμπροσθεν καὶ ἀμφοτέρωθεν τοῦ στρατηγείου ἐτάχθησαν δεκαπεντακισχίλιοι Γενίτσαροι, ἀποτελοῦντες τὴν σωματοφυλακὴν τοῦ Μωάμεθ, καὶ ἡ σουλτανικὴ αὐλὴ μετὰ τοξοτῶν καὶ ὑπασπιστῶν.

Δεξιᾷ τοῦ ἀρχηγείου, ἀπὸ τοῦ **Μάλτεπε** μέχρι τῆς Προποντίδος, ἔπηξε τὰς σκηνὰς αὐτοῦ ὁ ἀνατολικὸς στρατός, ἀριστερᾷ δέ, ἀπὸ τοῦ Μάλτεπε μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Κερατίου κόλπου, παρετάχθη ὁ θρᾳκικὸς στρατός. Ὡς ἐφεδρεία προσδιωρίσθη τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ, τοποθετηθὲν ὄπισθεν τοῦ στρατηγείου. Ὁ Ζαγανὸς πασᾶς, κηδεστὴς τοῦ σουλτάνου, κατέλαβε μετὰ στρατοῦ πολλοῦ τοὺς πέραν τοῦ Κερατίου λόφους, ὄπισθεν τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Κασιμ πασᾶ, ἤτοι τὰ ὑψώματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνεγείρεται ἡ τότε ἄκτιστος καὶ ἀκατοίκητος, πλήρης ἀμπέλων καὶ δένδρων, Περαία, τὸ σημερινὸν Σταυροδρόμιον ἢ Πέραν.

Τὴν θέσιν ἐκείνην κατέχων ὁ Ζαγανός, ἐπετέλει τὸ διπλοῦν ἔργον τῆς ἐπιβλέψεως τῶν πλοίων τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Γενουαίων καὶ τῆς περιφρουρήσεως τοῦ ἐν Διπλοκιονίῳ ὁρμοῦντος τουρκικοῦ στόλου απο πάσης προσβολῆς τῶν Γενουαίων τοῦ Γαλατᾶ.

Καθ' ὅλην την περιφέρειαν ταύτην ἐστήθησαν 14 τηλεβολοστοιχίαι, εκτος δὲ τούτων ὁ σουλτάνος ἔταξεν ἀπέναντι τῶν πρὸ τοῦ ἀρχηγείου πυλῶν 12 μεγαλείτερα τηλεβόλα, ὧν το μέγιστον, τὸ τοῦ Ὀρβανοῦ, ἐτέθη εντος τοῦ ἀρχηγείου, ἵνα δίδῃ το σύνθημα τῆς ἐπιθέσεως.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΕΤΟΙΜΟΣ ΠΡΟΣ ΑΜΥΝΑΝ

Τὸ κυριώτατον σημεῖον, εἰς ὃ ἐστρέφετο ἡ προσοχὴ τῶν πολιορκουμένων, ἦτο ἡ πύλη τοῦ Ρωμανοῦ. Παρ' αὐτὴν λοιπὸν ἐτάχθη ὁ αὐτοκράτωρ, στήσας το στρατηγεῖον ἐν αὐτῷ τῷ παρὰ τὴν πύλην ὁμωνύμῳ ἐκκλησιδρίῳ καὶ ἔχων περὶ ἑαυτὸν τρισχιλίους τῶν ἀρίστων στρατιωτῶν, ἐν οἷς καὶ τετρακόσιοι Γενουαῖοι τοῦ Ἰωάννου Ἰουστινιανοῦ μετὰ τοῦ γενναίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ, καὶ ὁ δὸν Φραγκῖσκος, ἐκ Τολέδου, συγγενὴς τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐκεῖ, τῇ 7 Ἀπριλίου, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ σουλτάνος, στήσας τὸ στρατηγεῖον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μάλτεπε, ἀνήγγειλε τὴν ἔναρξιν τῆς πολιορκίας, ἐπορεύθη ἐκ τῶν ἀνακτόρων ὁ Κωνσταντῖνος καὶ παρέμεινε μέχρι τέλους, δεινὸν ἀγωνιζόμενος ἀγῶνα.

Εἰς τὴν Χαρσίαν πύλην, ὅπου σήμερον ἡ συνοικία τῶν Ἀθιγγάνων, ἦτο τεταγμένος ὁ Θεόδωρος Καρυστηνός, ἀνὴρ γενναῖος καὶ δεξιώτατος τοξότης.

Τὴν ἄμυναν κατὰ τὴν ἑπομένην πύλην, τὴν τοῦ Μυριάνδρου,

τὴν σημερινὴν πύλην τῆς Ἀδριανουπόλεως, εἶχον ἀναλάβει οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ Παῦλος, Ἀντώνιος καὶ Τρωΐλος Βοκιάρδιοι, μετ' ὀλίγων Γενουαίων.

Τὸ μέρος τῶν τειχῶν, τὸ ἀπὸ ταύτης τῆς πύλης ἐκτεινόμενον πρὸς τὸν Κεράτιον καὶ προασπίζον τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, ἐφρούρει ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βενετὸς πρόξενος Ἱερώνυμος Μινότος, ἐπὶ κεφαλῆς Βενετῶν ἐμπόρων. Ὑπὲρ τὰ ἀνάκτορα ταῦτα, παραπλεύρως τῆς ἀετοφόρου σημαίας, ἐκυμάτιζε καὶ ἡ Βενετικὴ σημαία τοῦ Λέοντος τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Κατόπιν ἤρχετο τὸ μονότειχον μέρος τοῦ Περιβόλου, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ προσβληθῇ καὶ ἀπὸ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πόλεως λόφου. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο πιθανόν, ὅτι πρὸς τὸ μέρος τοῦτο θὰ διηύθυνον οἱ Τοῦρκοι τὰς ὑπονόμους αὐτῶν, ἀνετέθη τοῦτο εἰς τὸν Ἰωάννην Γράντ, ἐπιτήδειον μηχανικὸν καὶ ὑπονομοποιόν.

Εἰς τὴν βορείαν τοῦ τριγώνου ἄκραν, παρὰ τὸ σημερινὸν Ἐγιούπ, ἵστατο ὁ καρδινάλιος καὶ πολέμαρχος Ἰσίδωρος, ἐπὶ κεφαλῆς 200 Ρωμαίων καὶ Χίων.

Ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης μέχρι τῆς πύλης τοῦ Πετρίου ἐφρούρουν δύο Γενουαῖοι, ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μυτιλήνης Λεονάρδος. Ἰδιαιτέρως εἰς τὴν πύλην τῶν «Φάρων», τὸ σημερινὸν Φανάριον, ἐτάχθη ὁ Ἀλέξης Δισύπατος.

Εἰς τὸ ἀπὸ Πετρίου μέχρι τῆς πύλης τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας (Ἀγιὰ καποῦ) διάστημα καὶ πλεῖστον μέρος τῆς παραλίας τοῦ Κερατίου, ἐφρούρει ὁ μέγας δοὺξ Λουκᾶς Νοταρᾶς, ἐπὶ κεφαλῆς 100 ἱππέων καὶ 500 τοξοτῶν, καὶ ὁ Ἰωάννης Βλάχος.

Ὁ κυβερνήτης, οἱ ναύκληροι καὶ οἱ ναῦται Κρητικῆς τριήρεως κατέλαβον τὸν παρὰ τὴν πύλην τοῦ Νεωρίου ἢ Ὡραίαν πύλην (Μπαγτσὲ καποῦ) κείμενον πύργον τοῦ Βασιλείου, ἐνδόξως αὐτὸν ὑπερασπίσαντες **καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔτι τῆς Πόλεως.**

Ὁ Τοῦρκος ἡγεμονόπαις Ὀρχάν, μετά τινων ὀλίγων πιστῶν εἰς αὐτὸν Τούρκων ἀκολούθων, ἐτάχθη φρουρὸς κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν, ἧς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ Ἐσκὶ σεράϊ. Οὐ μακρὰν αὐτῶν ἐστάθμευον καλόγηροι φρουροί.

Ἀπὸ τοῦ Βουκολέοντος, μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ Ἀχὴρ καπού, μέχρι τῆς πύλης τοῦ Κοντοσκαλίου (Κοὺμ καπού) ἐφρούρει ὁ πρόξενος τῆς Ἱσπανίας Πέτρος Ἰουλιανός.

Τὸ ἀπὸ Κοντοσκαλίου μέχρις Ὑψωμαθείων διάστημα κατεῖχεν ὁ Βενετὸς Ἰάκωβος Κονταρίνης.

Καθ' ὅλην ταύτην τὴν παραλίαν ἡ φρουρὰ ἦτο τοσοῦτον ἀραιά, ὥστε ἐπὶ ἑκάστης ἐπάλξεως εἷς μόνον ἵστατο τοξότης ἢ σφενδονίτης, κατὰ δὲ τὸν Κριτόβουλον, ἐπάλξεις δύο καὶ τρεῖς εἶχον ἕνα μόνον ὑπερασπιστήν!

Ἀπὸ τῆς γωνίας τοῦ Ἑπταπυργίου μέχρι τῆς Χρυσῆς πύλης διῴκουν ὁ Γενουαῖος Μανουὴλ καὶ ἕτερος Κονταρίνης, ἐπὶ κεφαλῆς 200 Ἰταλῶν.

Τὴν ἀμέσως ἑπομένην πύλην (ἀποτετειχισμένην σήμερον), μεταξὺ τῆς πύλης τοῦ Ἑπταπυργίου καὶ τῆς πύλης τῆς Σηλυβρίας, κατεῖχεν ὁ Βενετὸς Κορνέρος.

Τὴν πύλην τῆς Σηλυβρίας κατεῖχεν ὁ σοφὸς μαθηματικὸς Θεόφιλος Παλαιολόγος, ὁ Γενουαῖος Μαυρίκιος Καταναῖος καὶ ὁ Βενετὸς Μοτσενῖγος.

Ὁ Πύργος ἢ Φάρος, φυλάττων τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος, ἀνετέθη εἰς τὸν Βενετὸν τριήραρχον Γαβριὴλ Τρεβιζάνον, ἐπὶ κεφαλῆς 50 ἀνδρῶν.

Ὁ Δημήτριος Καντακουζηνὸς καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ Νικηφόρος Παλαιολόγος ἐτοποθετήθησαν μετὰ 700 ἀνδρῶν ἐν τῷ κέντρῳ τῆς πόλεως, καταλαβόντες τὸν κενὸν χῶρον, τὸν περιβάλλοντα τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἧς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ τέμενος Μωάμεθ τοῦ Κατακτητοῦ, οἰκοδομηθὲν 16 ἔτη μετὰ τὴν Ἅλωσιν, κατὰ σχέδιον τοῦ Ἕλληνος ἀρχιτέκτονος Χριστοδούλου. Οἱ ἄνδρες οὗτοι, ἐπὶ κεφαλῆς 500 μοναχῶν, ἐντολὴν εἶχον νὰ περιφέρωνται, προστρέχοντες χάριν βοηθείας ὅπου ἤθελε παραστῇ ἀνάγκη.

Ἄλλοι μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς διετάχθησαν νὰ διαμερισθῶσιν ἐν τῷ Περιβόλῳ τῆς Πόλεως, τοῦτο μὲν ἐξιλεούμενοι τὸ θεῖον διὰ δεήσεων ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς βασιλευούσης, τοῦτο δὲ χρησιμεύοντες εἰς τὴν ἄμυναν ὡς ἡμεροσκόποι καὶ νυκτοσκόποι.

Ἐλέχθη, ὅτι τὸ ἀσθενέστερον μέρος τῶν χερσαίων τειχῶν ἦτο τὸ μεταξὺ τοῦ παλατίου τοῦ Ἑβδόμου (Τεκφοὺρ σεράϊ) καὶ τοῦ Ἐγρὶ καπού διάστημα. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐπεχείρησε νὰ ἐξασφαλίσῃ, ὅσῳ τοῦτο ἦτο δυνατόν, τὸ ἀσθενὲς τοῦτο μέρος, καλέσας τὸν Βενετὸν πλοίαρχον Διέδον νὰ ὀρύξῃ διὰ τῶν πληρωμάτων τῶν πλοίων του

τάφρον, ἀπὸ τοῦ παλατίου τοῦ Ἑβδόμου μέχρι τῆς Ἀποτετειχισμένης Πύλης (Ξυλόπορτας).

Τῇ 14 Μαρτίου ἤρξατο τοῦ ἔργου ὁ Διέδος. Οἱ ναῦται πυρετωδῶς εἰργάζοντο, ἐμψυχούμενοι ὑπ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν μεγιστάνων. Ἡ τάφρος ἐπερατώθη ἐντὸς 17 ἡμερῶν.

Τῇ 2 Ἀπριλίου ὁ Κεράτιος κόλπος ἐκλείσθη διὰ τῆς **ἁλύσεως.**

Ἡ ἅλυσις αὕτη, ἧς ἕκαστος κρίκος ἐκ παχέων ξύλων εἶχε μῆκος 85 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου καὶ συνεδέετο διὰ σιδηρῶν ράβδων, ἀνέκαθεν ἐχρησιμοποιεῖτο, πολλάκις σώσασα τὴν Πόλιν ἀπὸ ἐπιδρομῶν πολεμίων στόλων. Ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Ὡραίας πύλης τῆς πόλεως, ἢ τῶν πυλῶν τοῦ Εὐγενίου (Μπαγτσὲ καποῦ) μέχρι τοῦ ἀπέναντι Γαλατᾶ, ἀσφαλῶς στηριζομένη ἔν τινι ἀρχαίῳ παραλίῳ πύργῳ, ἔνθα σήμερον τὸ Ὑγειονομεῖον. Ἡ ἰσχυρὰ καὶ ἀδιάσειστος αὕτη ἅλυσις ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Πόλεως εἰς Γαλατᾶν, εἰς ἣν σχεδὸν θέσιν εὑρίσκεται σήμερον ἡ Γέφυρα.

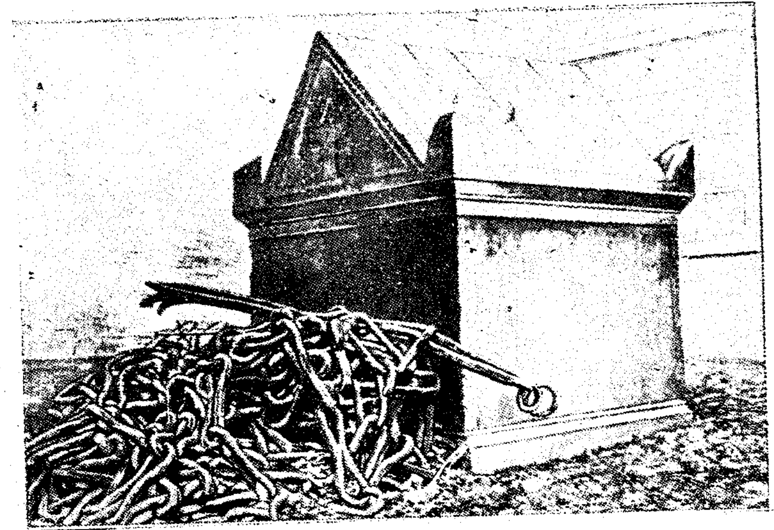
Μέρος τῆς ἱστορικῆς ταύτης ἁλύσεως εὑρίσκεται ἐν τῇ αὐλῇ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, ἥτις εἶνε σήμερον ὁπλοθήκη καὶ Μουσεῖον.

Τὸ ἀσφαλιστικὸν τοῦτο μέσον ἀνέκαθεν μετεχειρίζοντο οἱ Ἕλληνες. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον δι' ἁλύσεως ἔκλειον τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς, καὶ ἔκτοτε, φαίνεται, διεσώθη μέχρι τῶν Βυζαντινῶν.

Ἐννέα ἐκ τῶν μεγαλειτέρων πλοίων παρετάχθησαν ὄπισθεν τῆς ἁλύσεως πρὸς φύλαξιν αὐτῆς τε καὶ τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐμποροπλοιάρχου Ἀντωνίου.

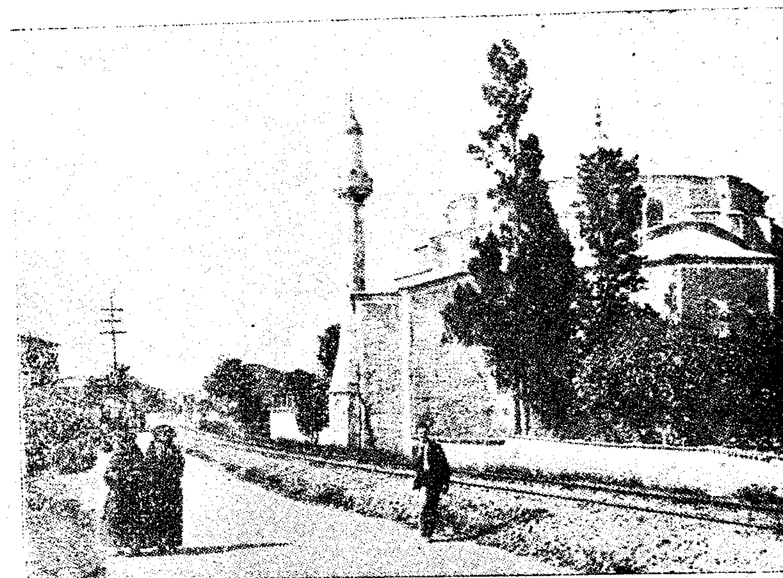
Ἐπὶ τοῦ **Πύργου τοῦ Γαλατᾶ** ἐτάχθη Ἕλλην ναύτης, ὅπως διὰ συμφωνηθέντων σημάτων εἰδοποιῇ τὰς κινήσεις τοῦ ἐν Μπεσικτὰς Τουρκικοῦ στόλου.

Ὑπομιμνήσκομεν ἐνταῦθα, ὅτι ὁ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὑπάρχων Πύργος τοῦ Γαλατᾶ, ὁ καλούμενος τότε Πύργος τοῦ Χριστοῦ, ἐκτίσθη τὸ μὲν πρῶτον εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ σημερινοῦ ὕψους ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου τοῦ Δικόρου, αὐξηθεὶς τῷ 1348 ὑπὸ τῶν Γενουαίων.

Μέρος τῆς ἱστορικῆς ἁλύσεως,
ἥτις ἔκλειε τὸν λιμένα τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, νῦν Ὁπλοθήκη καὶ Μουσεῖον, ὅπου φυλάσσεται ἡ ἱστορικὴ ἅλυσις.

Η ΠΡΩΤΗ ΑΠΟΞΗΡΑΣ ΚΑΙ ΘΑΛΑΣΣΗΣ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς πολιορκίας ὁ Μωάμεθ, ὡς ἀπαρχὴν τοῦ ἐξολοθρευτικοῦ αὐτοῦ σχεδίου, ἐλεηλάτησεν ὅλα τὰ ἑλληνικὰ χωρία, ὅσα εἶχον διαφύγει τὴν δῄωσιν τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς αὐτοῦ, καὶ κατέστρεψε τὰ ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ παραλίᾳ τοῦ Βοσπόρου ὀχυρώματα, ἐν οἷς καὶ τὸ ἰσχυρότατον τῶν Θεραπείων. Οἱ κάτοικοι τοῦ προαστείου τούτου **ἐφονεύθησαν,** τεσσαράκοντα δὲ τῶν μαχητῶν παραδοθέντες, **ἀνεσκολοπίσθησαν.**

Ἐν Πριγκήπῳ ἰσχυρὸν ὑπῆρχε φρούριον, πρὸ τῆς μεγάλης μονῆς, ἐν ᾗ ἐξόριστοι ἐκ τῶν βασιλικῶν τοῦ Βυζαντίου οἴκων ἐνεκλείοντο. Μοῖρα τοῦ ἐν Μπεσικτὰς ὁρμοῦντος Τουρκικοῦ στόλου ἀναπλεύσασα, ἔφθασε πρὸ τῆς νήσου καὶ ἤρχισε κανονιοβολοῦσα τὸ φρούριον. Οἱ ἐν αὐτῷ τριάκοντα στρατιῶται καὶ οἱ κάτοικοι τῆς νήσου γενναίως ὑπερήσπιζον αὐτό. Παρὰ τὸν συνεχῆ ἀπὸ θαλάσσης κανονιοβολισμὸν καὶ τὴν συνεχῆ ἐπίθεσιν τοῦ εἰς τὴν ξηρὰν ἀποβάντος ἀποσπάσματος, ἡ ἡρωϊκὴ τῶν Ἑλλήνων φρουρὰ δὲν παρεδίδετο. Ὁ ναύαρχος Σουλεϋμὰν βέης, ὁ ἀρνησίθρησκος, ὡς ἐλέχθη, Βούλγαρος Μπαλτάογλου, διέταξε τότε τοὺς ναύτας ν' ἀθροίσωσι γύρῳ τοῦ φρουρίου εὐφλέκτους ὕλας μετὰ θείου καὶ ἄλλων ἐκκρηκτικῶν ὑλῶν. Μετ' ὀλίγον οὐρανομήκεις φλόγες ἐκάλυψαν τὸ φρούριον. Πολλοὶ ἐκ τῶν γενναίων ὑπερασπιστῶν οἰκτρὸν ἐντὸς τῶν φλογῶν εὗρον θάνατον. Οἱ ἐναπομείναντες ὀλίγοι παρεδόθησαν. Πάντες οὗτοι καὶ οἱ κάτοικοι, διαταγῇ τοῦ ναυάρχου, **ἐσφάγησαν.**

Ἀπὸ τῆς 12ης Ἀπριλίου αἱ Τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι ἤρχισαν βομβαρδίζουσαι νυχθημερὸν τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Αἱ τεράστιαι λίθιναι σφαῖραι, ἐκσφενδονιζόμεναι ἐκ βραχείας ἀποστάσεως ἐν μέσῳ πυκνοῦ καπνοῦ, διέσχιζον τὸν ἀέρα μετὰ τρομακτικοῦ μυκηθμοῦ καὶ ἐθρυμματίζοντο εἰς χιλιάδας τεμάχια ἐπὶ τῶν τειχῶν.

Οἱ πλεῖστοι, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, πάντες σχεδὸν οἱ πολιορκούμενοι, ἀδιακόπως εἰργάζοντο πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῶν ρηγμάτων.

Διὰ πρώτην φορὰν οἱ ἐν Βυζαντίῳ ἐδοκίμαζον τοσαύτην φθορὰν ἐκ τῶν μεγάλων τοῦ ἐχθροῦ τηλεβόλων. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατ-

ενοήθη, ὅτι δὲν ἦτο δυνατὸν ἐπὶ μακρὸν ν' ἀντιστῶσι τὰ ὑπερηφάνως ὑψούμενα ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς βασιλείας Θεοδοσίου τοῦ Β΄ τείχη. Μάτην οἱ ἀμυνόμενοι ἐκάλυπτον αὐτὰ διὰ μαλλίνων καλυμμάτων καὶ ἄλλα ἐπενόουν μέσα πρὸς μείωσιν τῆς προξενουμένης βλάβης. Αἱ λίθιναι σφαῖραι οὐδενὸς ἐφείδοντο. Παρέσυρον πρὸ αὐτῶν πᾶν τὸ προστυχόν.

Τὴν 18ην Ἀπριλίου μέρος τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους καὶ δύο πύργοι τοῦ ἐσωτερικοῦ, πρὸς τὸ μέρος τῆς πεδιάδος τοῦ Λύκου, εἶχον καταστραφῆ, ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς ἠναγκάσθη νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς ἀνέγερσιν χαρακωμάτων πρὸς ἄμυναν τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν, τῶν μαχομένων εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἀκριβῶς ἡ ἐπίθεσις των Τούρκων ἦτο ἀγριωτέρα καὶ μεγαλειτέρα ἡ βλάβη τῶν τειχῶν.

Τὰ τοιχώματα τῆς τάφρου, ὡς καὶ ὁ προμαχών, εἶχον κρημνισθῆ, ἡ δὲ τάφρος, πρὸς τὸ μέρος τοῦτο, ἐκ τῶν συντριμμάτων εἶχεν ἐν μέρει ἀναχωματισθῆ.

Διὰ τῆς ἐπιτυχίας τῶν μεγάλων τηλεβόλων ἐπίστευσεν ὁ σουλτάνος, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ κυριεύσῃ τὴν Πόλιν, πρὸς τοῦτο δέ, δύο ὥρας μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου τῆς 18 Ἀπριλίου, ἔδωκε διαταγὰς πρὸς γενικὴν ἔφοδον. Τῆς ἐφόδου ταύτης μετέσχον μέρος τοῦ πεζικοῦ, οἱ θωρακοφόροι, οἱ τοξόται καὶ οἱ λογχοφόροι. Οἱ ἐφορμήσαντες διῆλθον τὴν τάφρον καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ διαρρήξωσι τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος.

Οἱ πολιορκούμενοι, κατὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν, ἐχρησιμοποίουν δοκούς, σανίδας καὶ κληματίδας. Ταῦτα ἐδοκίμασαν νὰ καύσωσιν οἱ Τοῦρκοι, ἀλλ' ἀπέτυχον. Οἱ ἡμέτεροι ἔσβενον τὸ πῦρ, πρὶν ἢ μεταδοθῇ εἰς τὴν ξυλείαν.

Οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρησαν κατόπιν νὰ καταρρίψωσι διὰ τῶν ἐπὶ τῶν λογχῶν των ἁρπάγων τὰς μεγάλας πλίνθους, τὰς ὁποίας οἱ ἡμέτεροι εἶχον τοποθετήσει ἐν εἴδει περιφράγματος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέτυχεν. Ὁ Ἰουστινιανός, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γενναίων μαχητῶν αὐτοῦ, ἐπὶ τετράωρον ἠγωνίζετο, τὸ μὲν διορθῶν τὰ διανοιγόμενα τείχη, τὸ δὲ ἀμυνόμενος. Τέλος οἱ Τοῦρκοι, ἐγκαταλείψαντες διακοσίους νεκροὺς καὶ τραυματίας, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῆς πρώτης ἐφόδου τῶν Τούρκων ἐνίσχυσε τὸ ἠθικὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἰταλῶν, οἵτινες μετὰ ζωηροτέρου ζήλου ἐπεδόθησαν εἰς τὰς ἐπισκευὰς τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους.

Ἔκτοτε καθ' ἑκάστην πλέον προέβαινον εἰς κανονιοβολισμοὺς καὶ ἐφόδους, ἐναντίον, ἰδίᾳ, τῶν περὶ τὴν πεδιάδα τοῦ Λύκου θέσεων.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἐκ Πριγκήπου ἐπάνοδον τῆς ναυτικῆς μοίρας, καθ' ἣν ἡμέραν ἤρχισεν ἡ πρώτη ἀπὸ ξηρᾶς ἔφοδος, ὁ ναύαρχος Σουλεϋμὰν βέης διετάχθη νὰ ἐκβιάσῃ τὴν διὰ τῆς ἁλύσεως κεκλεισμένην εἴσοδον τοῦ Κερατίου κόλπου.

Ἐξέπλευσεν οὗτος ἐκ τοῦ παρὰ τὸ Διπλοκιόνιον ἀγκυροβολίου του μετὰ πολλῶν πλοίων καὶ διηυθύνθη κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ στόλου, τοῦ παρατεταγμένου ἔσωθεν τῆς ἁλύσεως. Μόλις ἐκινήθησαν τὰ πλοῖα, τὰ τουρκικὰ πληρώματα ἐξερράγησαν εἰς κραυγάς, ἀλαλάζοντα : «Ἀλλάχ ! Ἀλλάχ !» Φθάσαντα εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπὸ τῶν πλοίων τῶν ἡμετέρων, ἐξώρμησαν πρὸς ἔφοδον, προσπαθήσαντα νὰ πυρπολήσωσι τὰ σκάφη διὰ βελῶν, περιτετυλιγμένων δι' ἀνημμένου βάμβακος.

Σημαντικὰς ὑπέστησαν οἱ ἐπιτιθέμενοι ζημίας. Ἀπό τε τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης ἐξεσφενδονίζοντο τεράστιοι λίθοι καὶ βέλη, πολλῶν τῶν πολεμίων φονευομένων ἢ τραυματιζομένων. Μετὰ βραχεῖαν πάλην, οἱ Τοῦρκοι, βλέποντες, ὅτι, ἐπὶ τοῦ παρόντος τοὐλάχιστον, ἀδύνατον ἀπέβαινεν ἡ κατάληψις τοῦ λιμενοφράκτου, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς τὸ ὁρμητήριον αὐτῶν.

Η ΝΑΥΜΑΧΙΑ

145 ΤΟΥΡΚΙΚΑ ΠΛΟΙΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ... 4!

Γεγονός, ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων ἐπεισοδίων τῆς διεξαγομένης πάλης, συνέβη τῇ 20 Ἀπριλίου. Εἶνε δὲ τοῦτο ἡ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως γενομένη ναυμαχία, καθ' ἣν 145 Τουρκικὰ πλοῖα, ἐπιτεθέντα ἐναντίον 4 μόνον Χριστιανικῶν, ἠναγκάσθησαν, καταναυμαχηθέντα, νὰ διακόψωσι τὴν ἐπίθεσιν καὶ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν ὅρμον αὐτῶν.

Τρία μεγάλα Γενουητικὰ πλοῖα εἰς Κωνσταντινούπολιν διηυθύνοντο. Ἀλλά, καταληφθέντα ὑπὸ βορείων ἀνέμων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιβραδύνωσι τὸν πλοῦν καὶ καταφύγωσιν εἰς Χίον, ὅπου παρέμειναν καθ' ὅλον τὸν Μάρτιον καὶ μέρος τοῦ Ἀπριλίου. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἔφερον στρατιώτας καὶ ἐπιτήδεια εἰς τὴν πολιορκουμένην Πόλιν.

Ἡ ἄφιξις νέου στρατοῦ πολύτιμος θὰ ἦτο βοήθεια κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας τῆς ὑπερτάτης κρίσεως, πάντες δὲ οἱ κάτοικοι, ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος μέχρι τοῦ τελευταίου ἀστοῦ, μετ' ἀνυμονησίας διηρεύνων τὸν ὁρίζοντα ἡμέρας καὶ νυκτός, ὅπως διακρίνωσι τοὺς ἐρχομένους σωτῆρας.

Τὴν 15 Ἀπριλίου, πνεύσαντος νοτίου ἀνέμου, τὰ Γενουητικὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐκ Χίου, διευθυνόμενα εἰς Δαρδανέλλια. Καθ' ὁδὸν συνήντησαν ἓν αὐτοκρατορικὸν μεταγωγικόν, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πλοιάρχου Φλαντανελᾶ, τὸ ὁποῖον ἔπλεεν ἐκ Σικελίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, φέρον φορτίον σίτου.

Περὶ τὴν 10ην πρὸ μεσημβρίας τῆς 20 Ἀπριλίου τὰ τέσσαρα ταῦτα πλοῖα ἐπεφάνησαν καταπλέοντα, καθ' ὃν καιρὸν τὰ πλεῖστα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἦσαν ἠγκυροβολημένα εἰς τὸν παρὰ τὸ Διπλοκιόνιον κόλπον τοῦ σημερινοῦ Δολμᾶ Μπακτσέ.

Μόλις οἱ πρόσκοποι τοῦ στόλου ἔσπευσαν ν' ἀναγγείλωσι τὴν ἐμφάνισιν τῶν πλοίων τούτων, ὁ σουλτάνος διέταξε τὸν Καπετὰν πασᾶν νὰ ἐκπλεύσῃ ἀμέσως πρὸς συνάντησιν τῶν ἀγνώστων σκαφῶν καὶ νὰ αἰχμαλωτίσῃ ἢ νὰ καταστρέψῃ αὐτά.

Ὁ ναύαρχος, ἀναχθεὶς μετὰ 145 πλοίων, συνήντησε τὰ 4 πλοῖα κατέναντι ἀκριβῶς τοῦ μέρους, τοῦ ἐκτεινομένου μεταξὺ τοῦ Ἑπταπυργίου καὶ τοῦ Βλάγκα-μποστανῆ.

Οἱ κυβερνῆται καὶ τὰ πληρώματα πλήρη περὶ τοῦ θριάμβου ἔτρεφον πεποίθησιν. Καὶ τίς ἠδύνατο ν' ἀμφιβάλῃ περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος 4 μεταγωγικῶν σκαφῶν ἐναντίον 145 πολεμικῶν πλοίων;

Ὁ Τοῦρκος ναύαρχος προεξώφλει ἤδη ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι τὰ πλοῖα τῶν Χριστιανῶν θὰ συλληφθῶσιν ὡς ἐν παγίδι. Οἱ ἀλατὰ πλοῖα τῶν Χριστιανῶν θὰ συλληφθῶσιν ὡς ἐν παγίδι. Οἱ ἀλαλαγμοί, αἱ τυμπανοκρουσίαι τῶν τουρκικῶν πληρωμάτων ἀντήχουν εἰς μακρὰν ἀπόστασιν, μέχρι τῶν τειχῶν. Ὁ ἄνεμος ἦτο ἀντίθετος, ἀλλ' ἔπλεον βραδέως μέν, σταθερῶς ὅμως πρὸς σύλληψιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Τὰ 4 σκάφη, ὠθούμενα ὑπὸ ἰσχυρᾶς νοτίου αὔρας, ταχέως ἐγένοντο ὁρατὰ ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Πλῆθος πολιτῶν ἔσπευσε ν' ἀναρριχηθῇ ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἐνῷ ἄλλοι συνηθροίσθησαν εἰς τὴν Σφενδόνην τοῦ Ἱπποδρομίου, ὁπόθεν εἶχον πλήρη ἄποψιν τῆς Προποντίδος.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς συναντήσεως τῶν ἀντιπάλων ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, ὥστε οἱ Χριστιανοὶ ἀπέβαλον τὸ κύριον αὐτῶν πλεονέκτημα τοῦ δεξιωτέρου χειρισμοῦ τῶν ἱστίων καὶ τοῦ πηδαλίου. Ἀπεφάσισαν, οὐχ ἧττον, μέχρις ἐσχάτων ν' ἀγωνισθῶσιν.

Ὁ ἡρωϊσμὸς τῶν ναυτίλων τούτων παροιμιώδης ἐν τῇ ἱστορίᾳ παρέμεινεν. Οὐδ' ἐσκέφθησαν οὗτοι, ἀπὸ τῶν κυβερνητῶν μέχρι τοῦ τελευταίου ναύτου, πρὸ τῆς ἀνίσου ἐκείνης πάλης, νὰ παραδοθῶσι. Προτιμήσαντες τὸν ἔνδοξον θάνατον τῆς ἐνδεχομένης σωτηρίας, ὡρκίσθησαν πάντες μέχρις ἐσχάτων ν' ἀντιστῶσιν.

Εἰς τὰς ἀραιῶς φυλαττομένας ἐπάλξεις τοῦ παρὰ τῇ Προποντίδι τείχους πρὸς θέαν τῆς ἀνίσου πάλης συνέρρευσαν ἤδη, ἐκτὸς τοῦ ἀπείρου κόσμου τῶν πολιτῶν, καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες, ὅσοι ἠδύναντο νὰ καταλίπωσι προσκαίρως τὰς θέσεις των, καὶ αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ Φραντζῆ.

Νοτιώτερον, εἰς τὴν ἐκτὸς τῆς πόλεως παραλίαν, περὶ τὸ ἀκρωτήριον Ζεϊτοῦν-μπουρνοῦ, ἔδραμον τὰ πλήθη τοῦ Τουρκι-

κοῦ στρατοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Μωάμεθ, περιστοιχούμενος ὑπὸ τοῦ πολυπληθοῦς καὶ λαμπροῦ αὐτοῦ ἐπιτελείου, ἵνα παρευρεθῶσιν εἰς τὸν πρῶτον προσδοκώμενον θρίαμβον τῶν Τουρκικῶν ὅπλων.

Ἡ Τουρκικὴ ναυαρχὶς προχωρεῖ, καὶ ὁ ναύαρχος διατάσσει τὸ ἐπίσης προχωρῆσαν αὐτοκρατορικὸν μεταγωγικὸν νὰ συστείλῃ τὰ ἱστία. Ἀλλὰ τοῦ κυβερνήτου Φλαντανελᾶ εἰς τὴν διαταγὴν ἀπαντήσαντος δι' ἀρᾶς, διετάχθησαν τὰ Τουρκικὰ σκάφη νὰ προβῶσιν εἰς τὴν προσβολήν. Τὰ ἰσχυρότερα τουρκικὰ πλοῖα ἐξώρμησαν.

Ὁ Καπετὰν πασᾶς, καταδιώξας τὸ αὐτοκρατορικὸν πλοῖον καὶ προσβαλὼν αὐτὸ κατὰ πρύμνην, ἐνέπηξεν εἰς αὐτὸ τὸ ὀξὺ ἔμβολον τῆς τριήρεως αὐτοῦ. Συνδεθέντα, οὕτως εἰπεῖν, τὰ δύο πλοῖα, ἔμενον ἀκίνητα. Ἄλλα ἐκ τῶν Τουρκικῶν πλοίων περιεκύκλωσαν τὰ τρία Γενουητικά. Αἱ κῶπαι δὲν ἐνήργουν πλέον. Πᾶσα κίνησις ἀπέβη ἀδύνατος καὶ ἡ ναυμαχία μετετράπη εἰς **πεζομαχίαν.**

Ὁ Δούκας γράφει:

«. . . Ἐξήπλωτο ἡ θάλασσα ὡς χέρσος, καὶ ὑπὸ τῶν βελῶν, οὐδὲ τὰς κώπας ἠδύναντο καταφέρειν ἐν τοῖς ὕδασιν. Οἱ δὲ τῆς βασιλικῆς νηὸς ὡς ἀετοὶ ὑπόπτεροι ἄνωθεν, ὡς κεραυνοὺς τὰ βέλη κατέπεμπον καὶ τὰς σκευὰς ἀπέλυον καὶ φόνος οὐκ ὀλίγος τῶν Τούρκων ἐγένετο».

Ἐκ τῶν Τούρκων ἄλλοι μὲν ἐπέφερον εὐφλέκτους ὕλας, ἵνα πυρπολήσωσι κάτωθεν τὰ χριστιανικὰ πλοῖα, ἄλλοι δὲ διὰ παλτῶν καὶ κοπίδων προσεπάθουν νὰ διαρρήξωσι τὰς πλευρὰς αὐτῶν. Ἄλλοι, ἀφ' ἑτέρου, διὰ δοράτων μακρῶν καὶ ἀκοντίων καὶ βελῶν καὶ λίθων ἐπετίθεντο κατὰ τῶν πληρωμάτων, ἐνῷ πλῆθος ἄλλο, ἀναρριχώμενον ἐπὶ τῶν σχοινίων, προσεπάθει νὰ εἰσπηδήσῃ ἐντὸς τῶν πλοίων.

Τὰ πληρώματα τῶν τεσσάρων πλοίων διῃρέθησαν εἰς δύο. Οἱ μὲν ἀναβάντες ἐπὶ τῶν ἱστῶν καὶ τῶν ξυλίνων πύργων, ἐμάχοντο ἄνωθεν, οἱ δὲ ἀντεπάλαιον ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων. Οἱ πρῶτοι ἐπέχεον ἐξ ἀμφορέων μεγάλων ὕδωρ ἄφθονον, δι' οὗ ἔσβυνον τὸ ἀναπτόμενον πῦρ, ἐπέρριπτον λίθους βαρεῖς, δι' ὧν ἐφόνευον, ἐτραυμάτιζον τοὺς ἐφορμῶντας, καὶ ἐπὶ πᾶσι κατεκρούνιζον χύτρας ὅλας ὑγροῦ πυρὸς ἐπὶ τὰ παρακείμενα ἐχθρικὰ πλοῖα. Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων ἠκόντιζον διὰ δοράτων τοὺς ἐπιτιθεμένους, ἢ ἀπέκοπτον τὰς χεῖρας τῶν προσπαθούντων νὰ ἐπιβῶσιν, ἢ ἄλλας καιρίας πληγὰς κατέφερον εἰς αὐτοὺς διὰ ῥοπάλων.

Ὁ Κριτόβουλος γράφει:

«. . . Οἱ ἐπὶ τῶν ὁλκάδων κατάφρακτοι ὄντες καὶ ἄνωθεν ἀπὸ τούτων εὐρώστως μαχόμενοι, τοὺς ἐπιόντας ἠμύνοντο ἰσχυρῶς. Καὶ πρῶτα μὲν ἀμφορέας μεγάλους πλήρεις ὑδάτων ἐκκρεμαμένους καὶ λίθους βαρεῖς σχοινίοις ἐκδεδομένους ἄνωθεν ἀπολύοντες ἐσβέννυόν τε τὸ πῦρ καὶ πολλοὺς ἀνῄρουν· μετὰ βάρους γὰρ καὶ βίας οὗτοι καταφερόμενοι, τοὺς προστυγχάνοντας κάτωθεν πάντας τοὺς μὲν κατέδυον, τοὺς δὲ διέφθειρον. Μετὰ δὲ τοῦτο οἱ μὲν αὐτῶν δόρασι καὶ ἀκοντίοις καὶ ξυστοῖς τοὺς ἐπιόντας ἠκόντιζον· οἱ δὲ λίθοις ἔβαλλον ἄνωθεν, ἄλλοι κοπίσι τὰς χεῖρας τῶν ἐπιβαίνειν πειρωμένων ἀπέκοπτον, ἕτεροι ῥοπάλοις ἄνωθεν καταφερομένοις τὰς κεφαλὰς τῶν Τούρκων παίοντες, ξυνέθλων. Καὶ βοὴ πολλὴ καὶ θροῦς ἦν, ἐξ ἁπάντων ἐγειρόμενος, βαλλόντων, βαλλομένων, κτεινόντων, κτεινομένων, βλασφημούντων, ὑβριζόντων, ἀπειλούντων, στενόντων, πάντα δεινὰ πασχόντων καὶ ποιούντων».

Τὰ τουρκικὰ πληρώματα ἐνικῶντο ἀλλεπαλλήλως καὶ τὰ πλοῖα αὐτῶν ἐξέφευγον, ἀντικαθιστώμενα ὑπ' ἄλλων, εὑρισκομένων εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν τῆς παρατάξεως. Ἡ μάχη λυσσώδης ἐξηκολούθει οὕτως ἄνευ διακοπῆς.

Ἡ θάλασσα ἔγεμε νεκρῶν καὶ ναυαγῶν, καὶ ἐβάφετο ὑπὸ τοῦ αἵματος.

Ναύκληροι καὶ κυβερνῆται, ἐκτιθέμενοι εἰς τὸν ἔσχατον κίνδυνον, παρεθάρρυνον τοὺς ναύτας νὰ μὴ παραδοθῶσιν, ὑπὲρ πάντας δὲ διεκρίνετο ὁ κυβερνήτης τοῦ βασιλικοῦ πλοίου, ὁ ἥρως Φλαντανελᾶς, ὅστις, εἰς ἀέναον εὑρισκόμενος κίνησιν, δὲν ἔπαυε διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῶν φωνῶν ἐξεγείρων τὴν καρτερίαν τῶν ἀνθισταμένων.

«Οἱ δὲ ναύκληροι καὶ κυβερνῆται — γράφει ὁ Κριτόβουλος — ἀνδρείως καὶ ῥωμαλέως σταθέντες, τοὺς ναύτας παραθαρρύνοντες ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν, καὶ μάλιστα ὁ ναύαρχος τῆς βασιλικῆς νηός, ἐκ πρύμνης εἰς πρῷραν διερχόμενος καὶ ὡς λέων μαχόμενος καὶ φωναῖς ἑτέρους διεγείρων».

Ἐπὶ τρεῖς ὥρας διεξήχθη ἡ μάχη ἀμφίρροπος. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐφάνη ἀποκλίνουσα ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Οἱ Τοῦρκοι, βλέποντες πυρπολούμενα πολλὰ πλοῖά των καὶ τὸν ὄλεθρον χιλιάδων ἀνδρῶν,

ἤρχισαν νὰ δίδωσι πρόδηλα σημεῖα καμάτου καὶ ὑποχωρήσεως, ἐνῷ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Γενουαῖοι, μικρὰς σχετικῶς παθόντες ζημίας, μετ' ἀδιασείστου θάρρους ἐξηκολούθουν τὸν ἀγῶνα. «Ἡμεῖς δὲ ἐκ τῶν τειχῶν ἄνωθεν — γράφει ὁ αὐτόπτης Φραντζῆς — ταῦτα θεωροῦντες, ἐδεόμεθα τοῦ Θεοῦ ἐλεῆσαι αὐτοὺς καὶ ἡμᾶς».

Ἀπὸ τῆς παραλίας ἐκ τοῦ πυκνοῦ τουρκικοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν, ἐνῷ ἀντήχουν κατ' ἀρχὰς προτροπαὶ καὶ ἀνευφημίαι, ἐξερράγησαν τώρα ὕβρεις καὶ βλασφημίαι.

Καὶ ὁ σουλτάνος, θεωρῶν τὸ δρᾶμα τοῦτο ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Ζεϊτοῦν-μπουρνοῦ, ὅπου ἵστατο μετὰ τῆς πολυπληθοῦς ἀκολουθίας του, μετ' αὐξανομένης ἀγανακτήσεως παρηκολούθει τὸν βαθμηδὸν καταπονούμενον καὶ ὑποχωροῦντα στόλον του. Καὶ καταληφθεὶς ὑπὸ ἀκατασχέτου μανίας, καὶ λησμονῶν, οὕτως εἰπεῖν, καὶ ἑαυτὸν καὶ τὴν θέσιν του, ἐκέντρισε τὸν ἵππον αὐτοῦ καὶ ὥρμησεν **ἔφιππος** εἰς τὴν θάλασσαν ἐφ' ἱκανὸν διάστημα, ὡσεὶ διακαιόμενος ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ προστρέξῃ εἰς βοήθειαν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἡμισελήνου.

«Ὁ δὲ ἀμηρᾶς —γράφει ὁ Φραντζῆς— θεωρῶν μηδὲν ἄξιον ἔργον ποιοῦντα τὸν τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον στόλον, ἀλλὰ μᾶλλον ἧττον ὄντα, μανεὶς καὶ θυμῷ ληφθείς, βρυχώμενος καὶ τοὺς ὀδόντας τρίζων, ὕβρεις ἐνέχεεν εἰς τοὺς αὐτοῦ, δειλοκαρδίους καὶ γυναικώδεις καὶ ἀνωφελεῖς ἀποκαλῶν, καὶ τὸν ἵππον κεντρίσας, ἦλθεν ἐντὸς τῆς θαλάσσης (ἦσαν γὰρ ἐγγὺς τῆς χέρσου αἱ τριήρεις, ὡσεὶ λίθου βολὴν) καὶ τὰ πλείονα τῶν χιτώνων αὐτοῦ ἐβάφησαν ἐκ τῶν τῆς θαλάσσης ὑδάτων, ὁ δὲ στρατός, ὁ παρὰ τὴν χέρσον, θεωρῶν αὐτὸν οὕτω ποιοῦντα, ἠγανάκτουν, καὶ τοὺς ἐν τῷ στόλῳ ἐβλασφήμουν καὶ πλεῖστοι ἔφιπποι, τῷ ἀμηρᾷ καὶ αὐτοὶ ἀκολουθοῦντες, ἕως τῶν νηῶν ἤγγισαν. . .»

Ἡ πρᾶξις αὕτη τοῦ νεαροῦ σουλτάνου ἀνεζωπύρωσε τὴν μάχην. Εἰς ἀπεγνωσμένην προέβησαν οἱ Τοῦρκοι ἐπίθεσιν καὶ μᾶλλον λυσσώδης ἐνταυτῷ κατέστη ἡ ἄμυνα. Τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ σφαγή, ὥστε τινὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἐλλείψει πληρωμάτων, ἐρρυμουλκοῦντο, κατὰ τὴν ὀπισθοχώρησιν, ὑπ' ἄλλων.

Ἡ τελευταία φάσις τῆς πεζοναυμαχίας διήρκεσε δύο περίπου ὥρας. Τὰ χριστιανικὰ πλοῖα ἠδυνάτουν νὰ κινηθῶσιν ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης νηνεμίας, καὶ θὰ κατεστρέφοντο ἐν τέλει, ἐὰν ἡ

Μωάμεθ ὁ Β΄ ἔφιππος ἐφορμῶν εἰς τὴν θάλασσαν.

μάχη ἐξηκολούθει. Ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν ἤρχισεν αἰφνιδίως νὰ πνέῃ ἰσχυρὸς ἄνεμος, ὅστις ἐκόλπωσε τὰ ἱστία καὶ ἐκίνησε τὰ σκάφη, τὰ ὁποῖα, διανοίξαντα δρόμον, ἐξέφευγον πρὸς τὸν λιμένα.

Οἱ Τοῦρκοι, δεινότερον ἀποφεύγοντες ὄλεθρον, ἔκριναν συνετὸν νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ κακῶς ἔχοντες, ἐξηντλημένοι, ἐκίνησαν πρὸς τὸν Δολμὰ Μπακτσέ.

Πρὸς τὸ ἑσπέρας, μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐστάλησαν τρία πλοῖα, αἱ δύο τριήρεις τοῦ Τρεβεζάνου καὶ μία τοῦ Ζαχαρίου Γριώνη, ἵνα ὁδηγήσωσι τὰ τέσσαρα ἡρωϊκὰ πλοῖα ἐντὸς τοῦ λιμενοφράκτου. Οἱ κυβερνῆται τῶν πλοίων τούτων, φοβούμενοι νέαν ἐχθρικὴν ἐπίθεσιν, ἐσκέφθησαν νὰ παραστήσωσι πολυαριθμότερον τοῦ πραγματικοῦ τὸν στολίσκον αὐτῶν. Ἕκαστον τῶν τριῶν πλοίων εἶχεν ἀνὰ τρεῖς σάλπιγγας. Διὰ τῶν ἐννέα δὲ τούτων ἐμπνευστῶν ὀργάνων ἤρχισαν ἠχηρῶς νὰ σαλπίζωσιν οἱ σαλπιγκταί. Οἱ Τοῦρκοι ἐξέλαβον, ὅτι εἴκοσι, τοὐλάχιστον, τριήρεις ἐπήρχοντο εἰς βοήθειαν τῶν καταπλεόντων τεσσάρων πλοίων, ἢ καὶ ὅτι κατὰ τοῦ εἰς Δολμὰ Μπακτσὲ κατευθυνθέντος στόλου των θὰ ἐπετίθεντο, ἐφ' ᾧ καὶ διετάχθησαν νὰ προβῶσιν ἀμέσως εἰς ἄμυναν . . .

Οὕτως, ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν σαλπίγγων, τὰ τρία Γενουητικὰ πλοῖα καὶ τὸ ἓν Ἑλληνικόν, ἀνοιγείσης τῆς ἁλύσεως, εἰσέπλευσαν ἐντὸς τοῦ λιμένος.

Κατὰ τὰς βεβαιώσεις τοῦ Φραντζῆ καὶ τῶν Βενετῶν χρονογράφων τῆς Ἁλώσεως, τοῦ ἰατροῦ Βαρβάρου καὶ τοῦ Δελφίνου, οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν περιώνυμον ταύτην ναυμαχίαν ἔσχον νεκροὺς **12 χιλιάδας** ἀνδρῶν.

Ἐκ τῶν πληρωμάτων τῶν τεσσάρων πλοίων τὸ ἥμισυ ἐπληγώθη καὶ ἐφονεύθησαν τεσσαράκοντα μόνον.

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΠΑΣΑΣ ΡΑΒΔΙΖΕΤΑΙ

Τὴν ἐπαύριον ὁ σουλτάνος, ἐπιστρέψας εἰς Διπλοκιόνιον, ἐκάλεσεν ἀμέσως τὸν ναύαρχον Σουλεϋμὰν βέην καὶ μόλις συγκρατῶν τὴν ὀργήν του, τῷ εἶπε :

«Προδότα τῆς πίστεως καὶ τοῦ Κυρίου σου, τίς ὁ λόγος, δι' ὃν μετὰ τοσούτου στόλου δὲν ἠδυνήθης νὰ κυριεύσῃς οὐδὲ τέσσαρα πλοῖα τῶν Χριστιανῶν, ἅτινα καὶ ἕνεκα τῆς νηνεμίας δὲν εἶχον ἐλευθέρας τὰς κινήσεις των ; Πῶς λοιπὸν θέλεις κυριεύσει τὸν ἐν τῷ λιμένι τῆς Πόλεως στόλον ;»

Τρέμων ὁ ἐξωμότης Βούλγαρος, ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ σουλτάνου.

«Αὐθέντα—εἶπεν—εἶδες αὐτοῖς ὄμμασι καὶ ἐπείσθης. Σὲ καθικετεύω, μὴ ὀργίζου. Εἶδες ἰδίοις ὀφθαλμοῖς, ὅτι μόνον ἐπὶ τῆς ἐμῆς τριήρεως ἐφονεύθησαν 116 ἄνδρες καὶ πρὸς τούτοις αὐτὸς εἶδες, ὅτι καθ' ὅλην τὴν ναυμαχίαν το ἔμβολον τοῦ πλοίου μου οὐδεμίαν στιγμὴν κατέλιπε τὴν πρύμνην τοῦ πλοίου τοῦ αὐτοκράτορος. Φανερὸν ὅθεν ἐστίν, ὅτι οἱ ἄνθρωποί μου ἐφονεύθησαν, τὸ αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ εἰς τὰ λοιπὰ πλοῖα τοῦ στόλου. Ἐγὼ ἔπραξα πᾶν ὅ,τι ἠδυνάμην. Σοῦ δέομαι τοίνυν, σύγγνωθι καὶ μὴ ὀργίζου».

Ἀδυσώπητος Μωάμεθ ὁ Β', ἠθέλησε κατ' ἀρχὰς ν' ἀνασκολοπίσῃ τὸν Καπετὰν πασᾶν, εἰς αὐτὸν καὶ μόνον ἀποδίδων τὴν πανωλεθρίαν τοῦ στόλου, ἐνδοὺς ὅμως εἰς τὰς παρακλήσεις τῶν Γενιτσάρων καὶ τῶν ἄλλων μεγιστάνων, οἵτινες ἐπῄνεσαν τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀντοχὴν αὐτοῦ, τῷ ἐχάρισε τὴν ζωήν. Ἀλλ' ἠθέλησε παραδειγματικῶς νὰ τιμωρήσῃ αὐτόν. Τέσσαρες ὑπασπισταί, ῥίψαντες ἐκτάδην τὸν ναύαρχον καὶ σατράπην τῆς Καλλιπόλεως, ἐράβδισαν αὐτὸν δι' ἑκατὸν ῥαβδισμῶν, τοῦ δερομένου γοερῶς κραυγάζοντος. Καθῄρεσε, συνάμα, αὐτὸν τῆς ἀρχῆς καὶ διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων.

«Ἐπὶ τοῦ πρώτου ναυάρχου τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους — γράφει ὁ Χάμμερ — ἔλαβεν ἀρχὴν ὁ ἔκτοτε τοῖς Τούρκοις λόγος, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκεν αὐτοῖς μὲν τὴν κυριαρχίαν τῆς γῆς, τοῖς δὲ ἀπίστοις, καὶ ἰδίᾳ τοῖς Ἕλλησι, κατέλιπε τὴν τῆς θαλάσσης».

ΤΟ ΜΕΓΑ ΤΗΛΕΒΟΛΟΝ ΤΟΥ ΟΡΒΑΝΟΥ ΔΙΑΡΡΗΓΝΥΕΤΑΙ

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ναυμαχίας, ἤτοι τῇ 21 Ἀπριλίου, δι' ἰσχυροῦ κανονιοβολισμοῦ τῶν Τούρκων κατεδαφίσθη εἷς πύργος τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι κατώρθωσαν διὰ λίθων καὶ χωμάτων νὰ ἐπισκευάσωσι τὰ κρημνισθέντα, καίτοι οἱ ἐργάται διετέλουν ὑπὸ τὸν ἀδιάκοπον κανονιοβολισμόν.

Κατὰ τὸν κανονιοβολισμὸν τοῦτον, τὸ κολοσσιαῖον τηλεβόλον **διερράγη**, φονεῦσαν πολλοὺς καὶ αὐτὸν τὸν κατασκευαστὴν αὐτοῦ, τὸν Οὔγγρον μηχανικὸν Ὀρβανόν.

Ὁ Φραντζῆς γράφει :

« . . . Καὶ οὐκ ἔπαυσεν ὁ πόλεμος καθ' ἡμέραν τε καὶ νύκτα, αἱ συμπλοκαὶ καὶ αἱ συρρήξεις καὶ οἱ ἀκροβολισμοί, ἐλπίζων ὁ ἀμηρᾶς, διὰ τὸ εἶναι ἡμᾶς ἰσχυρῶς κεκοπιακότας, εὐκόλως θηρεῦσαι τὴν Πόλιν. Καὶ οὐκ εἴασεν ἡμᾶς ἄνεσιν λαβεῖν οὐδ' ὅλως. Ἡ δὲ μεγάλη ἐκείνη καὶ ἰσχυρὰ ἑλέβολος διὰ τὸ συνεχῶς σφενδονίζειν καὶ οὐ τοσοῦτον τὸ μέταλλον ὑπάρχειν καθαρόν, **διερράγη** ἐν τῷ βάλλειν τὸν τεχνίτην τὸ πῦρ καὶ εἰς πολλὰ διεμερίσθη κλάσματα, καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ ἀπεκτάνθησαν καὶ ἐπλήγησαν. Καὶ ἀκούσας ὁ ἀμηρᾶς, ἐλυπήθη λίαν, καὶ προσέταξεν, ἵνα ἀντ' αὐτῆς ποιήσωσιν ἄλλην ἰσχυροτέραν».

Ἐκ πάντων τούτων τῶν ἥκιστα εὐμενῶν ἄχρις ὥρας πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, Μωάμεθ ὁ Β' ὑπὸ δεινῆς κατείχετο ἀδημονίας.

«Καὶ πάλιν κατηφὴς—γράφει ὁ Φραντζῆς— ὑπάρχων ὁ ἀμηρᾶς καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὡς κύων δάκνων καὶ λὰξ ποδὶ κατὰ γῆς θεωρῶν καὶ τοὺς τείχους ῥήξας δὶς καὶ τρίς, καὶ εὐθὺς πάλιν αὐτοὺς ἀνηρθωμένους εὕρισκε καὶ ἑκατὸν πεντήκοντα τριήρεις, διήρεις τε καὶ μονήρεις οὐκ ἠδυνήθησαν ἁλῶσαι τὰς τέσσαρας ἐκείνας νῆας, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ τοσοῦτον φόνον εἰς αὐτοὺς ἐποίησαν, στενάζων ἐκ καρδίας, καπνὸς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐξέβαινε. Καὶ ἐλογίζετο τί ἔδει ποιῆσαι, ἵνα τὴν πόλιν πλεῖον θλίψῃ καὶ στενοχωρήσῃ, καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ξηρᾶς τὴν πολιορκίαν δώσῃ».

ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΜΟΙΡΑΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΔΙΑ ΞΗΡΑΣ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΡΑΤΙΟΥ

Αὐθημερὸν συνεκρότησεν ὁ σουλτάνος ἐν Διπλοκιονίῳ μέγα πολεμικὸν συμβούλιον. Ἐκθέσας τὴν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν τῆς ναυμαχίας, ὡς καὶ τὴν τοῦ κανονιοβολισμοῦ, ᾐτήσατο τὴν γνώμην τῶν συμβούλων περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ μέγας βεζύρης Χαλὴλ πασᾶς, δραξάμενος τῆς εὐκαιρίας, καὶ ἀφορμὴν ἔχων τὴν ἀποτυχίαν τῆς προτεραίας, ὡμίλησεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, προτείνας ν' ἀρθῇ ἡ πολιορκία καὶ νὰ συνομολογηθῇ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου εἰρήνη, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ πληρώνῃ τὸ Βυζάντιον φόρον 70 χιλιάδων χρυσῶν νομισμάτων. Ἀλλ' ὁ σεΐχης Ἀκ Σεμπεδὶν ἐφέντης, ὅστις προσῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον ἄγων 20 χιλιάδας Δερβισῶν, ἐψήφισε κατὰ τῆς προτάσεως τοῦ Χαλὴλ πασᾶ. Καὶ ἐγένετο τότε σύσκεψις τίνι τρόπῳ νὰ εἰσδύσῃ ὁ στόλος εἰς τὸν ἐσωτερικὸν λιμένα τῆς Πόλεως, ἀφοῦ ἡ μὲν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς προσβολὴ ἐδείχθη ἀνεπαρκής, ἡ δὲ ἅλωσις ἀδύνατον καθίστη τὸν διὰ θαλάσσης εἴσπλουν.

Οἱ σύμβουλοι εὑρίσκοντο ἐν ἀμηχανίᾳ. Ὁ σουλτάνος τότε ἀναστάς, εἶπεν, ὅτι ἀπόφασιν ἔχει νὰ μεταφέρῃ μοῖραν τοῦ στόλου εἰς τὸν Κεράτιον διὰ ξηρᾶς, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο ἀπὸ καιροῦ ἤδη ἐλήφθησαν τὰ κατάλληλα προπαρασκευαστικὰ μέτρα.

Οἱ σύμβουλοι συνῄνεσαν, παρευθὺς δὲ ἐδόθησαν διαταγαὶ σύντονοι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου.

Μωάμεθ ὁ Β' εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς **ὑπερνεωλκήσεως** ἐμιμήθη τὸν καίσαρα Αὔγουστον, ὅστις, μὴ δυνάμενος νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Πελοπόννησον, διὰ τὸν σάλον τῆς θαλάσσης, ὅτε ἐπολέμει πρὸς τὸν Ἀντώνιον καὶ τὴν Κλεοπάτραν, μετεβίβασε τὰ πλοῖα ἀπὸ τοῦ Σαρωνικοῦ εἰς τὸν Κορινθιακὸν διὰ τῆς ἐπὶ τούτῳ κατασκευασθείσης ὁδοῦ, τῆς **διόλκου**. Καὶ οἱ Σταυροφόροι, κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Νικαίας, μετεβίβασαν πλοῖα ἐκ τοῦ Ἀσκανίου κόλπου μέχρι τῆς λίμνης τῆς Νικαίας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλας τοιαύτας ὑπερνεωλκήσεις ἀναφέρει ἥ τε ἀρχαία καὶ ἡ τῶν μέσων χρόνων ἱστορία.

Τρεῖς ἦσαν κυρίως οἱ λόγοι οἱ παρακινήσαντες τὸν Μωάμεθ

νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάληψιν τῆς εἰσόδου τοῦ Χρυσοῦ Κέρατος, ἤτοι τοῦ Κερατίου. Πρῶτον ἤθελε νὰ ἐξασθενήσῃ τὴν ἀπὸ ξηρᾶς ἄμυναν τῶν τειχῶν, δεύτερον νὰ κυριαρχήσῃ τῶν Γενουαίων τοῦ Γαλατᾶ καὶ τρίτον νὰ διευκολύνῃ τὰς συγκοινωνίας μετὰ τῆς ἐν τῷ ἄνω Βοσπόρῳ, ὅπου τὰ ὁπλοστάσια, βάσεως αὐτοῦ.

Μέχρι τοῦδε οἱ πολιορκούμενοι εἶχον δύο μόνον πλευρὰς τῆς τριγωνικῆς πόλεως αὐτῶν νὰ ὑπερασπίζωσιν, ἐνῷ, παραταssομένων τῶν Τουρκικῶν πλοίων κατὰ μῆκος τῶν τειχῶν πρὸς τὸ Χρυσοῦν Κέρας, θὰ ἐξησθένουν οὗτοι περισσότερον διὰ τῆς ἀποσπάσεως ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἀνδρῶν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς νεωστὶ προσβαλλομένης θέσεως.

Διὰ τῆς κατοχῆς τοῦ Κερατίου ὁ Μωάμεθ θὰ ἠδύνατο νὰ δεσπόζῃ τοῦ Γαλατᾶ, μεγίστης σημασίας ὄντος, καθ' ὅσον οἱ Γενουαῖοι, ἐὰν ἐνεργότερον συμμετεῖχον μετὰ τῶν ἡμετέρων τοῦ ἀγῶνος, δυσχερῆ θὰ καθίστων τὴν πολιορκίαν.

Ὁ Γαλατᾶς, ὡς γνωστόν, περιβαλλόμενος ὑπὸ τειχῶν ἰσχυροτάτων, ἐπισήμως εἶχε κηρύξει οὐδετερότητα.

Ἐὰν ὁ σουλτάνος παρεβίαζε τὸν Γαλατᾶν, θὰ ἐξηνάγκαζε τοὺς Γενουαίους εἰς ἐχθροπραξίας, καὶ θὰ ἐξήγειρεν ἐν ταὐτῷ καὶ τὴν θαλασσοκράτειραν Γένουαν ἐναντίον αὐτοῦ.

Ὁ τρίτος λόγος, δι' ὃν ἤθελεν ὁ Μωάμεθ νὰ δεσπόζῃ τοῦ λιμένος, ἦτο ἡ ἐξασφάλισις τῶν συγκοινωνιῶν του ἀπὸ τῶν δύο φρουρίων τοῦ ἄνω Βοσπόρου μέχρι τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Γαλατᾶ ὑψωμάτων, τὰ ὁποῖα κατεῖχεν ἡ ὑπὸ τὸν Ζαγανὸν πασᾶν ταξιαρχία.

Τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς ὑπερνεωλκήσεως, ὡς ἐλέχθη, πρὸ πολλοῦ εἶχε μελετήσει ὁ σουλτάνος. Ἀλλ' ἐτήρει τοῦτο ἀπολύτως μυστικὸν καὶ μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ δραστηριότητος προέβαινεν εἰς τὰς προετοιμασίας.

Μεταξὺ τοῦ Δολμᾶ-Μπακτσέ, ὅπου ἐναυλόχει ὁ Τουρκικὸς στόλος, καὶ τοῦ Σταυροδρομίου ὑπάρχει ἀνωφερὴς κοιλάς, ἡ ἄγουσα πρὸς τὸν λόφον. Ἐκεῖ ἁπλοῦται τὸ ὀροπέδιον τοῦ Σταυροδρομίου. Ἀπὸ τοῦ ὑψώματος τούτου διανοίγεται ἑτέρα κατωφερὴς κοιλάς, ἀπὸ τῆς ἀντίπεραν κλιτύος τοῦ λόφου τούτου ἀρχομένη καὶ μεταξὺ Ταταούλων καὶ Γενὴ-σεΐρ καθήκουσα, καὶ ἀπολήγει εἰς τὴν «Πεδιάδα τῶν Πηγῶν», τὸ γνωστὸν σήμερον Κασὶμ-πασᾶ, ὅπου ὁ Τουρκικὸς ναύσταθμος.

Τὸ ἀνώμαλον τοῦτο διάστημα ἐδέησε νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ τῶν θάμνων καὶ δενδρυλλίων, νὰ ἰσοπεδωθῇ, νὰ στρωθῇ διὰ σανίδων, ν' ἀσφαλισθῇ ἔνθεν καὶ ἔνθεν διὰ δρυφράκτων καὶ ν' ἀλειφθῇ διὰ βοείου στέατος.

Ἑβδομήκοντα ὡρίσθησαν σκάφη πρὸς μεταφορὰν διὰ τοῦ προμνησθέντος διόλκου. Τὰ πλοῖα ἀνειλκύσθησαν ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐπὶ ξυλίνων τροχῶν, ἠλειμμένων διὰ λίπους. Τινὰ τούτων ἐσύροντο μόνον διὰ τῶν χειρῶν, τὰ μεγαλείτερα διὰ βουβάλων. Ἡ πληθὺς τῶν ἀνδρῶν, εἰς οὓς ἀνετέθη τὸ ἔργον, συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ διαδοχικὴν ἐκκίνησιν τῆς μοίρας ταύτης τοῦ στόλου διὰ τὸ κατὰ ξηρὰν ταξίδιον, ὅπερ, ἐκτὸς τοῦ παραδόξου, ἔχει καὶ τὴν κωμικήν του ὄψιν. Οἱ πλοίαρχοι, πηδαλιοῦχοι καὶ ναῦται κατέλαβον ἐπὶ τῶν πλοίων τὰς συνήθεις θέσεις των, τὰ ἱστία ἀνεπετάσθησαν, καὶ οἱ κωπηλάται ἔπληττον τὴν γῆν διὰ τῶν κωπῶν! Οἱ σαλπιγκταὶ καὶ οἱ τυμπανισταὶ ἐσάλπιζον καὶ ἐκρότουν τὰ κύμβαλα, ὡσεὶ ἔβαινον πρὸς ναυμαχίαν!

«Καὶ ποιήσας (ὁ Μωάμεθ) τὴν ὁδὸν ὁμαλὴν ὅσον ἐδύνατο — γράφει ὁ Δούκας — διὰ τῶν φαλάγγων ἐπιβιβάσας τὰς διήρεις καὶ τὰ ἱστία πτερώσας, ἐκέλευσεν ἕλκειν διὰ ξηρᾶς ἐκ τοῦ πορθμοῦ τοῦ ἱεροῦ στομίου (τοῦ Βοσπόρου) καὶ εἰσάγειν εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον τὰ πλοῖα. Ὃ καὶ γέγονεν. Εἵλκοντο δὲ τὰ σκάφη, καὶ ἐν ἑκάστῳ πρωρεὺς καὶ ἄλλος ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος. Ἕτερος δέ, τὸ πτερὸν κρατῶν, τὸν ἱστὸν ἐτίνασσεν· ἄλλος τύμπανον, ἕτερος σάλπιγγα κρούων, ἐμελῴδει θαλάσσιον μέλος. Καὶ ἐξ οὐρίας πλέοντες τὰς νάπας καὶ τοὺς ῥύακας τὴν ξηρὰν διήρχοντο, ἕως οὗ καταντήσαντες ἐν τῇ ὑγρᾷ ταύτας ἀνήγαγον, ὀγδοήκοντα τὸν ἀριθμόν».

«Καὶ αἱ μὲν νῆες—γράφει, ἀφ' ἑτέρου, ὁ Κριτόβουλος—εἵλκοντο ταχέως, οἱ δὲ ἐπιβάται τούτων, ὥσπερ ἐπεντρυφῶντες τοῖς γινομένοις, πληροῦντες αὐτὰς ἐπὶ τῆς χέρσου, ὡς εἰ εὑρίσκοντο ἐν θαλάσσῃ, ἄλλοι μὲν ἀναπετάννυον μετὰ κραυγῆς τὰ ἱστία, ὡς δῆθεν ἀναγόμενοι, καὶ ταῦτα ἐπληροῦντο ἀέρος καὶ ἐκυρτοῦντο, ἄλλοι δέ, καθήμενοι ἐπὶ τῶν ἑδωλίων τῶν κωπηλατῶν, ἐκράτουν τὰς κώπας ἀνὰ χεῖρας, ὥσπερ ἐρέττοντες, καὶ οἱ κελευσταὶ διατρέχοντες ἐπὶ τῆς ἱστοδόκης διὰ συριγμῶν καὶ κραυγῆς καὶ φραγγελίων παίοντες τοὺς τεταγμένους ἐπὶ τῆς κωπηλασίας, διέτασσον νὰ κωπηλατῶσιν, αἱ δὲ νῆες ἐπὶ τῆς χέρσου φερόμεναι ὥσπερ

ἐπὶ πελάγους, ἄλλαι μὲν ἀνήγοντο διὰ τοῦ ἀνηφόρου ἐπὶ τὸν λόφον ἄνω, ἄλλαι δὲ πάλιν κατήγοντο διὰ τοῦ κατηφόρου εἰς τὸν λιμένα, χαλῶσαι τὰ ἱστία μετὰ βοῆς καὶ πατάγου πολλοῦ».

Ἡ μοῖρα αὕτη τοῦ στόλου καθειλκύσθη εἰς Κασίμ-πασᾶ.

ΝΑΥΜΑΧΙΑ ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΡΑΤΙΟΥ ΚΟΛΠΟΥ

Εὐνόητος ἡ κατάπληξις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἰδόντων (τὴν πρωΐαν τῆς 22 Ἀπριλίου) ὅλως ἀπροσδοκήτως τὴν ναυτικὴν ἐκείνην τῶν Τούρκων μοῖραν ναυλοχοῦσαν ἐντὸς τοῦ Κερατίου κόλπου.

Αἱ ἐλπίδες τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν περὶ ἑαυτὸν ἐξηρτῶντο ἐκ τῆς φρασσούσης τὸν κόλπον ἁλύσεως καὶ τῶν παρ' αὐτῇ σταθμευόντων πλοίων. Ἀλλ' αἱ ἐλπίδες αὗται ματαιοῦνται πλέον. Τὸ κινητὸν τοῦτο ὀχύρωμα, προσβαλλόμενον κατὰ μέτωπον μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν Διπλοκιονίῳ στόλου, κατὰ νῶτα δὲ ὑπὸ τῆς εἰσπηδησάσης ἐντὸς τοῦ κόλπου μοίρας, ἦτο δυνατὸν ν' ἀνθέξῃ; Ἀλλὰ καὶ τούτου μὴ συμβαίνοντος, οἱ Τοῦρκοι, οἱ εὑρισκόμενοι ἤδη ἐντὸς τοῦ κόλπου, ἠδύναντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ παρ' αὐτῷ ἀσθενοῦς, ὡς εἴδομεν, τείχους.

«Ὅτε δὲ οἱ Ἕλληνες—λέγει ὁ Κριτόβουλος—εἶδον τοσοῦτον ἀνέλπιστον γεγονὸς καὶ νῆας πολεμίας ἠγκυροβολημένας ἐν τῷ Κερατίῳ, ἐξεπλάγησαν καὶ ἐνέπεσον εἰς ἀμηχανίαν καὶ ἀπορίαν μεγίστην, ἀλλὰ δὴ καὶ ἀπόγνωσιν. Καὶ γὰρ ἀφύλακτον εἶχον πρότερον τὸ τοῦ Κερατίου τεῖχος, σταδίους ἐγγύς που τριάκοντα. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἤρκουν ἐπὶ τῶν ἄλλων τειχῶν εἰς προφύλαξιν καὶ μάχην οὔτε οἱ ἀστοὶ οὔτε οἱ ξένοι· ἐπάλξεις δύο καὶ τρεῖς εἶχον ἕνα προπολεμοῦντα».

Διαταγῇ τοῦ Κωνσταντίνου συνῆλθον ἐσπευσμένως δώδεκα κυβερνῆται σκαφῶν, ἵνα σκεφθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου.

Τὰ μάλιστα ἐπικινδύνου κριθείσης τῆς παρουσίας τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἐν τῷ Κερατίῳ, ἀπεφασίσθη ἡ διὰ παντὸς τρόπου ἐκμηδένισις αὐτοῦ. Πρὸς ἐπίτευξιν τούτου πολλαὶ ἐγένοντο προτάσεις. Ἐν τέλει παραδεκτὸν ἐγένετο τὸ σχέδιον τοῦ Ἰακώβου Κόκου, ἤτοι ἡ ἀπρόοπτος κατὰ τῆς ἐχθρικῆς ναυτικῆς μοίρας ἐπίθεσις καὶ πυρπόλησις αὐτῆς.

Τὴν διεξαγωγὴν τοῦ τολμηροῦ ἐγχειρήματος ἀνέλαβεν αὐτὸς ὁ Κόκος, προβὰς ἀμέσως εἰς τὰς ἀναγκαίας ἑτοιμασίας.

Δύο μεταγωγικα πλοῖα, ὧν ἕκαστον χωρητικότητος 500 τόννων, περιεζώσθησαν διὰ σάκκων πεπληρωμένων δια μαλλίου καὶ βάμβακος, ἵνα προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν. Πρὸς ρυμούλκησιν τῶν πλοίων τούτων προσδιωρίσθησαν δύο ἐλαφρὰ δίκροτα, ἑκάστου ἔχοντος 22 ἑδώλια μετὰ 72 κωπηλατῶν. Μετὰ τῶν πλοίων τούτων θὰ ἐξέπλεον καὶ δύο βρίκια, φέροντα ρητίνην, πίσσαν, πυρίτιδα καὶ ὑγρὸν πῦρ. Ἦσαν ταῦτα τὰ λεγόμενα **πυρπολικά**, ὅμοια τῶν ὁποίων μετὰ 368 ἔτη κατόπιν, ἤτοι κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, τόσας παρέσχον ὑπηρεσίας εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα. Ἐπὶ Βυζαντινῶν **σιφωνάρια** ἐκαλοῦντο τὰ πυρπολικὰ ταῦτα.

Τὸ ἑσπέρας τῆς 24ης Ἀπριλίου τὰ πλοῖα ταῦτα, μετὰ πληρωμάτων ἐξ Ἑλλήνων καὶ Βενετῶν, ἦσαν καθ' ὅλα ἕτοιμα, ἵνα τὸ μεσονύκτιον παρεισδύσωσιν ἐντὸς τῆς ἐν Κασὴμ πασᾶ ναυλοχούσης ἐχθρικῆς ναυτικῆς μοίρας καὶ πυρπολήσωσιν αὐτήν.

Ἐὰν κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐξετελεῖτο τὸ σχέδιον, ὡρισμένως ἡ ἐχθρικὴ αὕτη πολυπληθὴς μοῖρα θὰ κατεστρέφετο. Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἀλλοίαν ὅλως ἔλαβον τροπήν.

Ὁ Γενουαῖος διοικητὴς τοῦ Γαλατᾶ, μαθὼν τὰ παρασκευαζόμενα, διεμήνυσεν εἰς τὸν λιμενάρχην Διέδον, ὅτι καὶ οἱ Γενουαῖοι ἐπιθυμοῦσι νὰ συμμετάσχωσι τῆς μελετωμένης ἐπιθέσεως καὶ πυρπολήσεως, καὶ ᾐτήσατο ἀναβολὴν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ σχεδίου. Ὁ Διέδος, προβλέπων σημαίνουσαν τὴν ἐπικουρίαν, ἐδέχθη.

Τὴν ἐπιοῦσαν Γενουαῖος, Φαγιοῦζος καλούμενος, προσελθὼν ἐκ μέρους τοῦ διοικητοῦ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ σουλτάνου, ἐκοινοποίησεν αὐτῷ ὅλον τὸ σχέδιον.

Μωάμεθ ὁ Β΄ διέταξεν ἀμέσως νὰ ἐνισχυθῇ ἡ μοῖρα τοῦ στόλου δι' ἀρίστων τοξοτῶν, καὶ διὰ τεσσάρων τηλεβόλων μεγάλης ὁλκῆς, πρὸ παντὸς δὲ διαρκῶς ν' ἀγρυπνῶσιν οἱ κυβερνῆται τῆς μοίρας, ἕτοιμοι νὰ προσβάλωσι τὸν προτιθέμενον νὰ ἐπιτεθῇ ἐχθρόν.

Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βενετοί, ἀγνοοῦντες τὰ τῆς προδοσίας, μάτην ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀνέμενον τὴν ναυτικὴν τῶν Γενουαίων ἐπικουρίαν. Ἐπὶ τέλους, φοβούμενοι ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισαν νὰ προβῶσιν εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου.

Τῇ 28 Ἀπριλίου τὰ πάντα ἦσαν ἕτοιμα.

Μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ὁ στολίσκος μετὰ τῶν πυρπολικῶν ἐξεκίνησεν ἡσύχως, προπορευομένων τῶν δύο μεταγωγικῶν τῶν τεθωρακισμένων, ὡς εἴδομεν, διὰ σάκκων πεπληρωμένων διὰ μαλλίου καὶ βάμβακος. Τὰ δύο δίκροτα διῴκουν ὁ Τρεβιζᾶνος καὶ ὁ Κόκος.

Σκότος βαθὺ καὶ ἠρεμία πανταχοῦ ἐπεκράτει. Οὐδὲν σημεῖον, οὐδεὶς ἦχος ἐκ τῶν Τουρκικῶν πλοίων ὑπεδήλου, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἠγρύπνει.

Κατὰ τὰ προαποφασισθέντα, τὴν προσβολὴν ἔμελλον ν' ἀρχίσωσι τὰ δύο μεταγωγικά. Ἀλλ' ὁ Κόκος, φιλοτιμούμενος αὐτὸς πρῶτος νὰ κερδήσῃ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν, προηγήθη εἰς τὴν ἐπίθεσιν.

Ἐξαίφνης φοβερὸς ἀντήχησε κανονιοβολισμός, καὶ μετ' αὐτὸν ἄλλοι. Ἡ πρώτη σφαῖρα ἐλαφρῶς προσέβαλε τὸ σκάφος τοῦ Κόκου, ἀλλ' ἡ δευτέρα διεπέρασεν αὐτὸ ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον. Τὸ δίκροτον ἀκαριαίως ἐβυθίσθη, οἱ δὲ ναῦται ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ Κόκος καὶ πολλοὶ τῶν ναυτῶν ἐπνίγησαν, ἄλλοι δέ, ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐπιπλεύσωσιν, ἐζωγρήθησαν.

Τοῦ Τρεβιζάνου τὸ σκάφος προχωρῆσαν, δέχεται εἰς τὰ ὕφαλα δύο σφαίρας. Ἀλλὰ πρὶν ἢ καταβυθισθῇ, ἐγκαίρως ἀνακροῦσαν πρύμναν, καταφθάνει εἰς τὸν λιμένα. Μέρος τοῦ πληρώματος αὐτοῦ, ἐκ φόβου καταποντισμοῦ, ριφθὲν εἰς τὴν θάλασσαν, ᾐχμαλωτίσθη.

Μετὰ τὴν νέαν ταύτην συμφοράν, τὰ λοιπὰ πλοῖα ὠπισθοχώρησαν. Καὶ τὰ μὲν ἐλαφρὰ κατώρθωσαν ἐγκαίρως νὰ διαφύγωσιν. Ἀλλὰ τα δύο μεγάλα μεταγωγικά, δυσκίνητα ἐκ τῶν περὶ ἑαυτὰ σάκκων, ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθῶσι τὴν μάχην.

Τὰ 70 ἢ 80 Τουρκικὰ πλοῖα ἐν ἀλαλαγμοῖς καὶ τυμπανοκρουσίαις ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν.

Οὐχὶ πλέον ἡρωϊκός, ἀλλ' ὑπεράνθρωπος ὑπῆρξεν ὁ ἀγὼν τῶν πληρωμάτων τῶν δύο ἐκείνων πλοίων. «Ἡ ναυμαχία—γράφει ὁ Βάρβαρος—ὑπῆρξε λυσσώδης. Βέλη, ἀκόντια ἄπειρα διέσχιζον τὸν ἀέρα καὶ ἀπαύστως ἐκρότουν τὰ τηλεβόλα ἐν μέσῳ τῆς νυκτός. Αὐτόχρημα Τάρταρος».

Ἡ ἄνισος πάλη διήρκεσε **μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν.** Θαῦμα, πράγματι, ὅτι κατώρθωσαν, ἐν τέλει, τὰ δύο ἐκεῖνα μεταγωγικα

νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸν λιμένα. Ἡ ἐχθρικὴ πολυπληθὴς μοῖρα, μεῖον ἑνὸς σκάφους πυρποληθέντος, μὴ τολμήσασα νὰ προχωρήσῃ, συνετὸν ἐθεώρησε νὰ ἐπανακάμψῃ εἰς τὸ ὁρμητήριον αὐτῆς.

Τὴν ἐπιοῦσαν ὁ σουλτάνος διέταξε **ν' ἀνασκολοπισθῶσιν** οἱ αἰχμάλωτοι, 70 ἐν ὅλῳ, «προσπασσαλευθέντες ἀπὸ τῆς ἕδρας ἐπὶ ὀξέων πασσάλων».

Ὁ Φραντζῆς γράφει :

« . . . Τοὺς δὲ νέους ἐκείνους, τοὺς θαυμαστοὺς καὶ ὡραίους, ὁ ἀμηρᾶς προστάξας, τὸ πρωῒ πάντας οἰκτρῶς ἐθανάτωσε, καὶ θρῆνος ἐγεγόνει ἐν τῇ Πόλει ὑπὲρ αὐτῶν ἀμέτρητος».

ΑΘΥΜΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΥΣΠΡΑΓΙΑ ΕΝ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΙ

Ἡ ἀποτυχία τῆς πυρπολήσεως τῶν ἐν τῷ Κερατίῳ Τουρκικῶν πλοίων καὶ ἡ ἀπώλεια τόσων γενναίων ἀνδρῶν, ηὔξησε τὴν ἀθυμίαν.

Εἰς ἐπιδείνωσιν τῶν πραγμάτων καὶ διχόνοια ἐπῆλθε μεταξὺ Βενετῶν καὶ Γενουαίων. Οἱ μὲν Βενετοὶ ἤλεγχον τοὺς Γενουαίους, ὅτι, ὑπὸ τῶν ἐν Γαλατᾷ ὁμογενῶν αὐτῶν ἐπροδόθη τὸ σχέδιον τῆς πυρπολήσεως τῆς ἐχθρικῆς ναυτικῆς μοίρας, οἱ δὲ Γενουαῖοι ἀπέδιδον τὴν ὀλεθρίαν τῆς ἐπιχειρήσεως ἔκβασιν εἰς τὸ παράτολμον τοῦ Κόκου.

Αἱ ἀντεγκλήσεις αὗται, συνέπεια, ἄλλως τε, ἀντιζηλίας ἀπὸ πολλοῦ ἤδη μεταξὺ Βενετῶν καὶ Γενουαίων ὑφισταμένης, κατέληξεν εἰς ταραχάς. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔσπευσεν εὐθὺς ἐπὶ τόπου. Συνεβούλευσεν, ἱκέτευσε τὰ διαμαχόμενα μέρη. «Παρακαλῶ ὑμᾶς, ἀδελφοί, εἶπεν, εἰρηνεύετε· ἀρκεῖ ἡμῖν ὁ ἐξωτερικὸς πόλεμος. Μὴ μάχεσθε ἀναμεταξὺ ὑμῶν, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ !» Καὶ ἐν τέλει ἡ τάξις ἀποκατέστη.

Καὶ οἰκονομικὴ δυσπραγία ἐπεδείνου τὴν κατάστασιν. Τὸ δημόσιον ταμεῖον, ἀπαραίτητον ἔχον ἀνάγκην χρημάτων διά τε τὴν μισθοδοσίαν τῶν ἐπικούρων καὶ τὰς ἄλλας τοῦ στρατοῦ ἀνάγκας, ἐκενώθη ἤδη. Ἠναγκάσθη τότε ὁ Κωνσταντῖνος νὰ ἐπιβάλῃ χεῖρα ἐπὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἐκκλησιῶν σκευῶν.

Ὁ Φραντζῆς γράφει :

«Ἐπειδὴ δὲ καὶ χρημάτων ἐσπάνιζον τὰ βασίλεια διὰ τὸν μισθὸν τῶν στρατιωτῶν, προσέταξεν ὁ βασιλεὺς λαβεῖν τὰ τῶν ἐκκλησιῶν σκεύη, ἅγια καὶ ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ, καὶ χρήματα ἐποίησαν. Καὶ μή τις ἐγκαλέσῃ ἡμᾶς ὡς ἱεροσύλους. Ἕνεκα τῆς τοῦ καιροῦ ἀνάγκης ἐγίνετο, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ πεπονθώς, πεινάσας, τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως ἔφαγεν, ἃ οὐκ ἔξεστι φαγεῖν, εἰμὴ τοῖς ἱερεῦσι μόνοις. Ἔλεγε γὰρ ὁ μακαρίτης ὁ βασιλεύς: «ἂν ὁ Θεὸς τὴν Πόλιν λυτρώσηται, τετραπλοῦν ἀποδώσω τῷ Κυρίῳ μου».

Καὶ ἄλλοτε ἐγένετο τοιοῦτόν τι, ἐπὶ Ἡρακλείου, ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεργίου, χάριν τῆς διασώσεως τῆς βασιλευούσης, ὑπὸ τῶν Ἀβάρων πολιορκουμένης. Ἀλλὰ τότε τὸ Βυζάντιον ἠδυνήθη ν' ἀποδώσῃ τὸ ἱερὸν χρῆμα, ἐνῷ τώρα τὰ κειμήλια τῶν ναῶν ἐδόθησαν ὡς εἰσφορὰ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἑτοιμοθανάτους . . .

Καὶ ἡ καθ' ἑκάστην ἐπερχομένη εἰς ἄνδρας φθορὰ τὴν γενικὴν προὐκάλει ἀθυμίαν. Οἱ Τοῦρκοι, ὡς ἐπιτιθέμενοι, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ μεγαλειτέρας εἶχον ἀπωλείας. Ἀλλ' αἱ ἀπώλειαι αὐτῶν εὐχερῶς ἀνεπληροῦντο, καὶ ηὔξανε μάλιστα ὁ στρατὸς διὰ τῶν ἀδιακόπως ἐξ Ἀσίας ἐπερχομένων στρατευμάτων.

«Τὰ δὲ ἡμέτερα—γράφει ὁ Φραντζῆς—ὠλιγόστευον καὶ ἐταπεινοῦντο, ὥσπερ σελήνη λειψίφωτος, διὰ τὸν καθημερινὸν θάνατον».

Ἀλλά, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀθυμίαν, ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ νυκτὸς δὲν ἔπαυε διατρέχων ἔφιππος περὶ τὰ τείχη καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως, διατάσσων τὰ δέοντα καὶ ἐπιτηρῶν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν, ἐνῷ ὁ Ἰουστινιανός, οἱ ἀδελφοὶ Παῦλος, Ἀντώνιος καὶ Τρώϊλος, ὁ γέρων, ἀλλὰ ρωμαλέος, Θεόδωρος Καρυστηνός, ὁ λόγιος καὶ γενναῖος Θεόφιλος Παλαιολόγος καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ ξένοι, ὁτὲ μὲν ἔφιπποι, ὁτὲ δὲ πεζοί, ὁτὲ μὲν ἀμυνόμενοι, ὁτὲ δὲ ἐπιτιθέμενοι, ἤ, κατὰ διαλείμματα, ἐπισκευάζοντες τὰς ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐκ τῶν τηλεβόλων προξενουμένης ζημίας, διὰ τῆς γενναιότητος καὶ ἐγκαρτερήσεως αὐτῶν ἐξουδετέρουν τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ.

ΚΑΤΑΒΥΘΙΣΙΣ ΓΕΝΟΥΗΤΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ

Οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πυρπολήσεως τῆς Τουρκικῆς μοίρας, ἔστησαν δύο τηλεβόλα παρὰ τὸν Κεράτιον, ἵνα προσβάλωσι τὰ ἐν αὐτῷ ἐχθρικὰ πλοῖα, καὶ συνεχῆ διετήρουν τὸν κανονιοβολισμόν, εἰς ὃν ἀνταπήντων οἱ Τοῦρκοι. Ἀλλ' εἰς ἀμφότερα τὰ ἐμπόλεμα μέρη οὐδεμία ἐπήρχετο οὐσιώδης ζημία.

Ἀφ' ἑτέρου, οἱ πολιορκηταὶ ἔστησαν ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Σταυροδρομίου τηλεβόλα μεγάλα, ἵνα ἐκεῖθεν ἐξακοντίζωσι σφαίρας κατὰ τῶν παρὰ τὴν ἅλυσιν Χριστιανικῶν πλοίων.

Μετὰ 130 κανονιοβολισμούς, τὸ μόνον ἐπιτευχθὲν ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ καταβύθισις Γενουητικοῦ πλοίου, φέροντος φορτίον ἀξίας 12 χιλιάδων δουκάτων, καὶ ἡ κατεδάφισις οἰκιῶν τινων τοῦ Γαλατᾶ.

Εὐθὺς μετὰ τὴν καταβύθισιν τοῦ πλοίου τούτου, ὁ διοικητὴς τοῦ Γαλατᾶ δι' ἀπεσταλμένων ἐντόνως εἰς τὸν σουλτάνον διεμαρτυρήθη.

«Ἡμεῖς, εἶπον οὗτοι, φίλοι ὄντες καὶ τὰ τῆς φιλίας πράττοντες, **ἐσημάναμεν** τὴν ἔλευσιν τῆς τριήρεως (ἤτοι τοῦ πυρπολικοῦ)· καὶ γὰρ εἰ οὐκ ἔστε παρ' ἡμῶν ἐνωτισθέντες τὴν ἔλευσιν αὐτῆς, εἰς κενὸν ἂν ἦσαν οἱ τόσοι κόποι τῶν διὰ ξηρᾶς εἰσαχθέντων ἐν τῷ λιμένι ὀγδοήκοντα πλοίων· ὑμεῖς δὲ τὴν ἀντιμισθίαν πληρώσαντες, ἐποιήσατε ἡμῖν τὴν τοσαύτην ζημίαν».

Ὁ σουλτάνος ἀπεκρίθη :

«Μὴ γινώσκοντες, ὅτι ἡ καταποντισθεῖσα ναῦς ὑμετέρα ἦν, ἀλλὰ θαρροῦντες, ὅτι αὕτη τῶν ὑπεναντίων ἦν, ἐπράξαμεν τοῦτο. Ἔχετε οὖν θάρρος καὶ εὔχεσθε, ἵνα τὴν Πόλιν λάβωμεν· ἐγγὺς γάρ ἐστιν ὁ καιρὸς τῆς πτώσεως αὐτῆς· καὶ τότε πᾶσα ζημία καὶ πᾶν ἕτερον τὸ ὀφειλόμενον ὑμῖν δοθήσεται».

Εἰς τὰ παράπονα, δηλαδή, τῶν Γενουαίων ἀπήντησεν ὁ **Μωάμεθ** διὰ τοῦ «**Γιαγνὶς ὀλντοῦ**» (ἔγινε λάθος), ὅπερ καὶ μέχρι τῆς σήμερον χαρακτηρίζει τὴν Τουρκικὴν πολιτικήν . . .

ΑΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΑΠΟΚΡΟΥΟΝΤΑΙ

Τὰ μεγάλα τῶν Τούρκων τηλεβόλα ἐκ τοῦ λόφου τοῦ Πέραν μετετέθησαν κατόπιν εἰς τὸ Πικρίδιον (Χάσκιοϊ), ἵνα προσβάλωσιν ἐκεῖθεν τὸ Κυνήγιον. Καὶ ἐνταῦθα ὅμως οὐδὲν τῶν προσδοκωμένων ἐπετεύχθη, ἐφ' ᾧ καὶ μετετέθησαν εἰς ἐνίσχυσιν τῆς κατὰ τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ ἀδιακόπου προσβολῆς.

Ἐντεῦθεν πρόκειται νὰ διεξαχθῶσιν αἱ κύριαι ἐπιθέσεις.

Τῇ 7 Μαΐου ἐγένετο ἡ πρώτη σπουδαία ἔφοδος.

Περὶ τὴν 11ην τῆς ἑσπέρας ὥραν 30 χιλιάδες Τούρκων ἐφώρμησαν μετὰ κραυγῶν καὶ σαλπισμάτων, φέροντες ἀναρριχητικὰς κλίμακας, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐκβιάσωσι τὴν διὰ τῶν τειχῶν ἐντὸς τῆς πόλεως εἴσοδον. Ἡ ἔφοδος διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους ὥρας καὶ ἐν τέλει ἀπεκρούσθη. Ὁ Χριστιανικὸς στόλος, ὅστις, χάριν ἀσφαλείας κατὰ τῶν ἐκ τοῦ Πέραν κανονιοβολισμῶν, εἶχε καταφύγει εἰς Γαλατᾶν, κάτωθεν τῶν τειχῶν, ἐπανῆλθε παρὰ τὴν ἅλωσιν, ἕτοιμος πρὸς ἄμυναν. Ἀλλ' οὐδὲν κατ' αὐτοῦ ἐπεχείρησεν ὁ πολέμιος στόλος.

Κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην μέγισται ὑπῆρξαν τῶν Τούρκων αἱ ἀπώλειαι.

Τὴν ἑπομένην, συνελθὸν εἰς σύσκεψιν τὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Συμβούλιον τῶν Δώδεκα» σῶμα τῶν Βενετῶν, ἀπεφάσισεν, ὅπως ὁ Τρεβιζᾶνος μετὰ τῶν τετρακοσίων στρατιωτῶν αὐτοῦ ἐγκαταλίπη τὴν φρούρησιν τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἄμυναν τῶν παρὰ τὸ Ἀϊβὰν-σεράϊ τειχῶν, οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν ὁποίων ἐχρησιμοποιοῦντο εἰς τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ρηγμάτων, τῶν προξενουμένων ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων. Τὰ πλοῖα τοῦ Τρεβιζάνου ἐγκατελείφθησαν εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν λιμένα τοῦ Νεωρίου, τὴν γενικὴν δὲ διοίκησιν τοῦ στόλου ἀνέλαβεν ὁ Διέδος.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 12ης Μαΐου 50 χιλιάδες Τούρκων ἐπεχείρησαν ἔξοδον παρὰ τὰ τείχη τοῦ Ἑβδόμου (Τεκφοὺρ-σεράϊ), πλησίον τῶν ἀνακτόρων τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως (Ἐδιρνὲ-καπού).

Μέρος τῶν τειχῶν ἐν τοῖς περιχώροις τῶν ἀνακτόρων, ἐκ τῶν συνεχῶν τοῦ ἐχθροῦ κανονιοβολισμῶν, ἦτο ἤδη κατεστραμμένον καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Μετὰ τοσαύτης ὁρμῆς διεξήχθη ἡ ἔφοδος καὶ τόσον ἠχηραὶ ἦσαν τῶν ἐφορμώντων Τούρκων αἱ κραυγαί, ὥστε οἱ πολιορκούμενοι ἐπίστευσαν, ὅτι ὄντως θὰ ἐπήρχετο ἡ ἅλωσις τῆς Πόλεως. Ἡρωϊκῶς καὶ αὖθις οἱ ἡμέτεροι ἠμύνθησαν. Ὁ ὄλεθρος τοῦ ἐχθροῦ ἄπειρος. Ἡ ἔφοδος ἀπεκρούσθη.

Τῇ 16η, πληροφορηθεὶς ὁ Μωάμεθ τὴν ἐκ τῶν πλοίων ἔξοδον τῶν ἀνδρῶν τοῦ Τρεβιζάνου, διέταξε τὰ ἐν Διπλοκιονίῳ ναυλοχοῦντα πλοῖα νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς ἁλύσεως. Μόλις τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἀνεφάνησαν καταπλέοντα, τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Βενετικὰ ἡτοιμάσθησαν πρὸς ἄμυναν. Ταὐτοχρόνως τὰ ὑπὸ τὸν Διέδον πλοῖα, τὰ ὁποῖα, χάριν προφυλάξεως, εἶχον προσορμισθῆ παρὰ τὰ τείχη τοῦ Γαλατᾶ, ἀπέπλευσαν ἐν ὁρμῇ. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἀπετόλμησαν νὰ ἐπιτεθῶσι, καί, ἀνακρούσαντες πρύμνην, ἐσπευσμένως ἐπανῆλθον εἰς τὸ ὁρμητήριον αὐτῶν ἄπρακτοι.

ΚΑΙ ΥΠΟΝΟΜΟΙ

Μέχρι τοῦδε διεξήγοντο μάχαι κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀπὸ τῆς 17ης Μαΐου ἤρχισε καὶ **ὑποχθόνιος** πόλεμος, ἐπὶ δεκαήμερον διαρκέσας.

Ὁ Ζαγανὸς πασᾶς, ὁ διοικῶν τὸ ἐν Πέραν στρατιωτικὸν σῶμα, εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγάς του καὶ πλῆθος ὑπονομευτῶν, ἐκ Σερβίας προσκληθέντων, οἵτινες, κατὰ τὸν Ἄγγλον ἱστορικὸν Πήρς, ἦσαν Σάξωνες, ἐργαζόμενοι εἰς τὰ ἐν Σερβίᾳ ὀρυχεῖα ἀργύρου. Εἰς αὐτοὺς ἀνετέθη τὸ ἔργον τῆς **ὑπονομεύσεως** τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὴν πρώτην ὑπόνομον εἶχον ὑπορύξει οἱ Τοῦρκοι παρὰ τὴν Καλιγαρίαν ἢ Χαρσίαν πύλην (Σουλοῦ-κουλέ). Εἶχεν αὕτη μῆκος ἡμίσεος μιλίου, καὶ οἱ ἐργάται, ὑπορύττοντες, εἶχον ἤδη διέλθει ὑπὸ τὰ θεμέλια τῶν τειχῶν, ὅτε ἡ φρουρὰ ἀντελήφθη αὐτούς. Πληροφορηθεὶς τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ παρὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ, διέταξεν ἀμέσως ν' ἀνορυχθῶσιν **ἀνθυπόνομοι**. Τὸ ἔργον ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰωάννην Γράντ, ὅστις, τῇ βοηθείᾳ εἰδικῶν ἐργατῶν, ἀνακαλύψας τὴν ὑπόνομον, ἐνέβαλε πῦρ εἰς τὰ ξύλινα ἐρείσματα. Οἱ ἐντὸς αὐτῆς ἐργαζόμενοι ἐκ Σερβίας ἐργάται καὶ Τοῦρκοι, ἐξωντώθησαν πάντες.

Μετὰ ἓξ ἡμέρας ἀνεκαλύφθη νέα ὑπόνομος. Ὀρυχθείσης ἀνθυπονόμου, οἱ ἀντικρυσθέντες ἀντίπαλοι ἠγωνίσθησαν ὑπὸ τὴν γῆν κατ' ἀλλήλων διὰ ποικίλων φλογιστικῶν ὑλῶν, μέχρις οὗ οἱ Τοῦρκοι ἐξώσθησαν.

Τὴν ἐπιοῦσαν, κάτωθεν τῶν τειχῶν, εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς προηγουμένης, ἀνεκαλύφθησαν δύο ἄλλαι ὑπόνομοι καὶ κατεστράφησαν, θανατωθέντων ἐν μὲν τῇ πρώτῃ οὐκ ὀλίγων ἐργατῶν, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἁπάντων.

Πλὴν τούτων, μετὰ τρεῖς ἡμέρας, τρεῖς ἄλλαι ὑπόνομοι κατεστράφησαν.

Ὁ ὑπόγειος ἀγὼν κατέπαυσε πλέον, πεισθέντων τῶν πολεμίων ὅτι μάταιος πλέον ἀποβαίνει.

Εἰς δύο χιλιάδας ἀνῆλθον οἱ ἐν ταῖς ἑπτὰ ὑπονόμοις οἰκτρὸν εὑρόντες θάνατον ἐργάται ἐκ Σερβίας καὶ Τοῦρκοι.

Ο ΠΟΛΙΟΡΚΗΤΙΚΟΣ ΠΥΡΓΟΣ

Κατόπιν τῶν συνεχῶν κανονιοβολισμῶν, σοβαραὶ ἐπὶ τῶν τειχῶν ἐπῆλθον βλάβαι. Ἀντιληφθεὶς τοῦτο Μωάμεθ ὁ Β', ἀπεφάσισεν εἰς γενικὴν νὰ προβῇ ἔφοδον, ἐφ' ᾧ καὶ διέταξε νὰ ἐπιχωματώσωσι τὴν περιβάλλουσαν τὰ τείχη τάφρον. Αἱ διαταγαὶ αὐτοῦ ἐξετελέσθησαν μετ' ἐκτάκτου δραστηριότητος.

Οἱ Τοῦρκοι ἔρριπτον ἐντὸς τῆς τάφρου ξύλα, λίθους, χώματα καὶ πᾶν τὸ προστυχόν, καὶ αὐτὰς ἔτι τὰς ἀποσκευάς των. Πολλοί, ὀλισθαίνοντες, ἔπιπτον ἐντὸς αὐτῆς, μετὰ τῆς μεγαλειτέρας δὲ ἀδιαφορίας ἔρριπτον ἐπ' αὐτῶν οἱ συστρατιῶται λίθους καὶ κορμοὺς δένδρων.

Ὑποφωσκούσης τῆς 18ης Μαΐου, ἡ περὶ τὴν Χαρσίαν πύλην φρουρά, ἧς προΐστατο ὁ Θεόδωρος Καρυστηνός, εἶδεν ἔκθαμβος ἐγειρόμενον πρὸ αὐτῆς, εἰς ἀπόστασιν δέκα βημάτων ἀπὸ τῆς τάφρου, ὀγκῶδες μηχάνημα, ἀποτρόπαιον τὴν ὄψιν. Τὸ μηχάνημα

τοῦτο ὁ μὲν Φραντζῆς ἀποκαλεῖ **Ἑλέπολιν**, ὁ Βάρβαρος **Μπαστιόνε**, οἱ δὲ μετέπειτα ἱστοριογράφοι **Πολιορκητικὸν πύργον.**

Ἡ Ἑλέπολις, ἐκ ξύλου κατεσκευασμένη καὶ ἐπὶ τροχῶν κινουμένη, ἦτο πολύροφος, κεκαλυμμένη διὰ δερμάτων καμήλων καὶ βουβάλων. Τὸ ἀντίθετον πρὸς τὰ τείχη μέρος ἦτο ἀνοικτόν, χρησιμεῦον ὡς εἴσοδος καὶ ἔξοδος στρατιωτῶν καὶ ἐργατῶν. Ἐντὸς αὐτῆς συνεσωρεύθη πολεμικὸν ὑλικὸν ἄφθονον καὶ τηλεβόλα. Καὶ τὸ δεινότερον πάντων, ὁ πολιορκητικὸς οὗτος πύργος ἦτο ὑψηλότερος τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τῆς πόλεως.

Ὁ ἀπὸ τοῦ πύργου τούτου ἀγών, τὴν πρωΐαν ἀρξάμενος καὶ μέχρις ἑσπέρας πεισματωδέστατος διεξαχθείς, μεγάλας εἰς τὰ τείχη ἐπήνεγκε ζημίας, καταρριφθέντος καὶ ἑνὸς τῶν παρὰ τὴν Χαρσίαν πύλην πύργου.

Οἱ Τοῦρκοι, μετακινήσαντες τὴν Ἑλέπολιν παρὰ τὴν τάφρον καὶ πληρώσαντες ἐν μέρει αὐτήν, εἶχον ἤδη ἐπιθέσει κλίμακας καὶ ἤρχισαν, ἀλαλάζοντες, τὴν εἰς τὰ τείχη ἀνάβασιν.

Οἱ περὶ τὸν Καρυστηνόν, καὶ αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα, ἀπὸ πρωΐας ἐκεῖ προσπεύσαντα, κρατερῶς ἀμυνόμενοι, ἄλλους μὲν τῶν ἐπερχομένων ἀπεμπόδιζον νὰ πλησιάσωσιν, ἄλλους δὲ ἀπεκρήμνιζον ἐκ τῶν κλιμάκων, μέχρις οὗ, ἑσπέρας γενομένης, ἠνάγκασαν τοὺς ἀγρίως ἐπιτιθεμένους νὰ ὑποχωρήσωσιν, ἑκατοντάδας πολλὰς ἀνδρῶν θυσιάσαντας.

Παρὰ τὴν οἰκτρὰν ταύτην ἀποτυχίαν, διαταγαὶ ἐδόθησαν, ὅπως τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας οἱ Τοῦρκοι ἐπιχειρήσωσιν ἀπὸ τῆς Ἑλεπόλεως σφοδροτέραν ἐπίθεσιν.

Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι καθ' ὅλην τὴν νύκτα πυρετωδῶς εἰργάσθησαν. Προϊσταμένων τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἡ τάφρος ἐξεκενώθη καὶ τὰ τείχη ἐπεσκευάσθησαν. Πρὸς τούτοις, ρίψαντες ἐντὸς τῆς τάφρου βυτία πλήρη πυρίτιδος καὶ ἐπ' αὐτῶν θάμνους καὶ πῦρ ἐνθέσαντες, ἀνετίναξαν καὶ ἐπυρπόλησαν τὴν Ἑλέπολιν, θανατωθέντων πάντων τῶν ἐν αὐτῇ φρουρῶν.

Ἴδωμεν πῶς τὰ μετὰ τὴν πάλην ταύτην, τὴν πυρπόλησιν τοῦ κινητοῦ πύργου καὶ τὴν μῆνιν Μωάμεθ τοῦ Β' περιγράφει ὁ Φραντζῆς.

«Οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἔκ τε τοῦ κόπου τοῦ πολλοῦ καὶ τῶν πληγῶν ἠγανάκτησαν, καὶ ἡ συμπλοκὴ καὶ ὁ πόλεμος ἐλύθη, ἐλπίζοντες μὲν τῷ πρωῒ μετὰ ὀλίγου κόπου τὴν βάσιν εὔκολον εὕρωσιν. Ἀλλὰ

τῶν ἐλπίδων ἐψεύσθησαν, διότι μὲν Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανὸς ὥς τις ἀδάμας δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἀναθαρρύνας τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας καὶ παραινέσας, καὶ ὁ βασιλεύς, παρὼν μετὰ ἑτέρων πολλῶν, τῶν ἐλθόντων εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον εἰς βοήθειαν, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς πολλὰ κοπιάσαντες, τοὺς τάφρους ἐκένωσαν καὶ τὸν πεσόντα πύργον μυρίαις μηχαναῖς ἠνώρθωσαν καὶ τὴν Ἑλέπολιν τῶν ἐναντίον ὑποκάτωθεν ἐπυρπόλησαν. Περὶ δὲ τρίτην ἀλεκτροφωνίαν, ἐλθόντες μετὰ χαρᾶς, ἐλπίζοντες, ἵνα τὴν βάσιν, ὡς εἴπομεν, ρᾴδιον εὕρωσι, καὶ ἰδόντες τὰς ἐλπίδας αὐτῶν κενάς, ἐθαύμασαν. Καὶ ὁ ἀμηρᾶς, λυπηθεὶς ἅμα καὶ αἰσχυνθείς, ἐθαύμασε τὴν ἐπιδεξιότητα τῶν ἡμετέρων, καὶ ἔλεγεν: «Ἐὰν καὶ αἱ τριάκοντα ἑπτὰ χιλιάδες οἱ προφῆται εἰπόν μοι, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἀσεβεῖς (λέγων ἡμᾶς) διὰ μιᾶς νυκτὸς δύνανται ποιῆσαι ἃ ἐποίησαν, οὐκ ἐπίστευον». Ἔπειτα, θεωρῶν μὴ ἔχοντας φόβον ἡμᾶς οὔτε δειλίαν εἰς τοὺς ἀκροβολισμοὺς καὶ συρρήξεις, ἃς ἐποίουν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, καὶ τοὺς ἀναριθμήτους ἑλεβολίσκους, βέλη τε καὶ πέτρας ἄνωθεν καθ' ἡμῶν βρεχομένας ὡς ὑετοὺς ἐξ οὐρανοῦ, ἀντ' οὐδενὸς πάντα κίνδυνον ἐλογίζοντο, εἰς ταραχὴν καὶ σύγχισιν λογισμοῦ μεγάλην ἐνέπεσεν αὐτός τε καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ».

ΝΕΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΠΡΟΕΛΑΣΙΣ

Μετὰ τὴν ἀπὸ ξηρᾶς ἀποτυχίαν τῆς ἐπιθέσεως, εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ στόλου ἤλπισε καὶ αὖθις ὁ σουλτάνος.

Τῇ 21 Μαΐου, δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, ὅλος ὁ στόλος, ὁ πρὸ τοῦ Διπλοκιονίου, ἐκινήθη ἐξαίφνης καὶ ὑπὸ τοὺς ἤχους τυμπάνων καὶ σαλπίγγων ἐν ὁρμῇ κατήρχετο πρὸς τὸν λιμένα. Τὰ ἐκεῖθεν τῆς ἁλύσεως χριστιανικὰ πλοῖα ἡτοιμάσθησαν εὐθὺς πρὸς ἄμυναν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀπὸ τῆς πόλεως ἤρχισαν νὰ κρούωσι τοὺς κώδωνας τοῦ κινδύνου, ἵνα σπεύσωσι πάντες καὶ καταλάβωσι τὰς ἐπὶ τῶν παραλίων πύργων θέσεις των. Ἀπὸ τῶν χριστιανικῶν πλοίων φωναὶ καὶ σαλπίσματα ἠχηρὰ ἀντήχησαν. Οἱ ταὐτόχρονοι κωδωνισμοί, τὰ σαλπίσματα καὶ αἱ φωναὶ ἐξεφόβισαν τοὺς Τούρκους. Διότι παρευθὺς καὶ ἀποτόμως ἀνέκοψαν τὸν κατάπλουν καὶ ἀνέκρουσαν πρύμνην.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ Τουρκικὸς στόλος δὲν ἀπεπειράθη πλέον ἄλλην προέλασιν, ἀποσκοποῦσαν τὴν διάσπασιν τῆς ἁλύσεως.

ΠΛΩΤΗ ΓΕΦΥΡΑ ΕΝ ΤΩ ΚΕΡΑΤΙΩ ΚΟΛΠΩ

Μέγα συνεπληρώθη ἔργον τῶν Τούρκων τῇ 19 Μαΐου, πρὸ πολλοῦ ἀρξάμενον. Ἦτο δὲ τοῦτο γέφυρα, δι' ἧς ὁ Μωάμεθ ἔζευξε τὸν Κεράτιον, μεταξὺ Χάσκιοϊ καὶ τῆς ἀπέναντι παραλίας.

Πρὸ ἑνὸς περίπου μηνὸς ὁ σουλτάνος εἶχε μεταχειρισθῆ τὴν ξηρὰν ὡς θάλασσαν, ἵνα μετακομίσῃ τὰ πλοῖα αὐτοῦ. Τώρα μεταβάλλει τὴν θάλασσαν εἰς ξηράν, ἵνα διαβιβάσῃ ἐπ' αὐτῆς τὸν στρατὸν καὶ τὸ πυροβολικόν, καὶ εὐχερέστερον προσβάλῃ τὸ θαλάσσιον τεῖχος.

Πρὸς κατασκευὴν τῆς γεφύρας ἐχρησιμοποιήθησαν χίλια βυτία, τὰ ὁποῖα, βεβαίως, οἱ Γενουαῖοι τοῦ Γαλατᾶ ἐπρομήθευσαν. Συνεδέθησαν διὰ δοκῶν, σχοινίων καὶ σιδήρων εἰς πεντακόσια ζεύγη καὶ ἐπ' αὐτῶν προσηρμώσθησαν σανίδες. Ἐσχηματίσθη οὕτω πλωτὴ γέφυρα, μήκους πεντακοσίων καὶ πλάτους πέντε πήχεων, συνδέουσα τὸ Χάσκιοϊ μετὰ τοῦ Κυνηγίου. Μετὰ τὴν ζεῦξιν ταύτην τοῦ Κερατίου, ἤρχισαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῆς γεφύρας, ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν πλοίων, νὰ κανονιοβολῶσι τὸ ἐπιθαλάσσιον τεῖχος.

ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΛΟΙΟΥ

Ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνῶσται, ὅτι ὁ δόγης τῆς Βενετίας Φραγκῖσκος Φόσκαρης εἶχε διαμηνύσει τῷ Κωνσταντίνῳ, ὅτι διέταξε τὸν ναύαρχον Λορεδανὸν νὰ συλλέξῃ ἐν Κρήτῃ, Κερκύρᾳ, Ναυπλίῳ καὶ Εὐβοίᾳ ὅσῳ τὸ δυνατὸν περισσότερα πλοῖα καὶ στρατεύματα,

καὶ πλεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς ἀπειλουμένης Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλά, παρὰ τὰς ἐπαγγελίας ταύτας, δύο μόνον πολεμικαὶ γαλέραι ἐκ Βενετίας, ὡς εἴδομεν, ἔφθασαν, κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1452, εἰς βασιλεύουσαν. Ὁ Κωνσταντῖνος, οὐχ ἧττον, μὴ ἀποβάλλων τελευταίαν τινὰ προσδοκίαν περὶ ἀφίξεως βοηθειῶν ἐκ τῆς Δύσεως, ἀνέμενε τὸν Βενετικὸν τοῦτον στόλον, περὶ οὗ καὶ φήμη ἐφέρετο, ὅτι πάνοπλος ἐξεκίνησεν ἤδη, καταπλέων τὸν Ἑλλήσποντον.

Τῇ 3 Μαΐου, μετὰ τὴν ἀρξαμένην ἤδη πολιορκίαν, διέταξεν ὁ αὐτοκράτωρ ν' ἀποπλεύσῃ εἰς Αἰγαῖον ταχύπλουν Ἑλληνικὸν πλοῖον πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ Βενετικοῦ στόλου. Τὸ πλοῖον τοῦτο, ὅπως διαλάθῃ τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἔφερε Τουρκικὴν σημαίαν, οἱ ναῦται ἐνεδύθησαν στολὰς ὁμοίας πρὸς τὰς τῶν ναυτῶν τοῦ σουλτάνου, καὶ κατὰ τὸν ἀπόπλουν ἐτυμπάνιζον καὶ ἐσάλπιζον θούρια Τουρκικά !

Τῇ 23 Μαΐου, μετὰ εἰκοσαήμερον ἀπουσίαν, ἐπέστρεψε τὸ πλοῖον τοῦτο, κατορθῶσαν νὰ ἐκβιάσῃ τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ τὸ πικρὸν ἔφερεν ἄγγελμα, ὅτι, ἀναπλεῦσαν καθ' ὅλον τὸ Αἰγαῖον, οὐδὲν ἱστίον Βενετικοῦ πλοίου συνήντησε.

Πρὶν ἢ τὸ ταχύπλουν τοῦτο Ἑλληνικὸν πλοῖον διέλθῃ τὰ Στενά, τῶν ναυτῶν τις παρετήρησεν, ὅτι περιττὴ ἀπέβαινεν ἡ ἐπάνοδος, ἀφοῦ ἡ πολιορκία τῆς Πόλεως ἤρχισεν ἤδη, καὶ ἡ ἅλωσις ἐπέκειτο. Ἀλλ' ὁ κυβερνήτης ἀπέκρουσεν αὐτόν, εἰπών: «Εἴτε ἐκυριεύθη ἡ Πόλις εἴτε δὲν ἐκυριεύθη, εἴτε πρόκειται περὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν εἴτε περὶ θανάτου, τὸ καθῆκον ἡμῶν εἶνε νὰ ἐπιστρέψωμεν». Καὶ ὅλον τὸ πλήρωμα, γνώμονα ἔχον τὴν τιμὴν καὶ τὸ καθῆκον, ἐν βοῇ ἐπευφήμησε τὸν κυβερνήτην.

Δὲν ὑπῆρξεν ἀκίνδυνος ὁ κατάπλους. Πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν Τούρκων ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ αὖθις ἡ Τουρκικὴ σημαία, ὁ μετεμφιεσμὸς τοῦ πληρώματος εἰς Τούρκους ναύτας, οἱ τυμπανισμοὶ καὶ τὰ θούρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλὰ τῇ φορᾷ ταύτῃ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐξηπατήθησαν. Μόλις τὸ Ἑλληνικὸν πλοῖον ἔκαμψε τὴν Ἀκρόπολιν, μοῖρα τοῦ ἐν Διπλοκιονίῳ ὁρμοῦντος Τουρκικοῦ στόλου ἐφώρμησε κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' ἦτο ἀργὰ πλέον. Τὸ Ἑλληνικὸν εὔδρομον εἶχεν ἤδη προσεγγίσει τὸν λιμενοφράκτην.

ΠΑΡ' ΟΛΙΓΟΝ ΑΙΜΑΤΗΡΑ ΡΗΞΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΙ ΝΟΤΑΡΑ

Ἡ ἀμηχανία κορυφοῦται ἐν Κωνσταντινουπόλει. Διεπιστώθη πλέον, ὅτι ὁ Βενετικὸς στόλος δὲν θὰ ἐπήρχετο ἐπίκουρος τῆς κινδυνευούσης Πόλεως.

Ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Πὴρς γράφει :

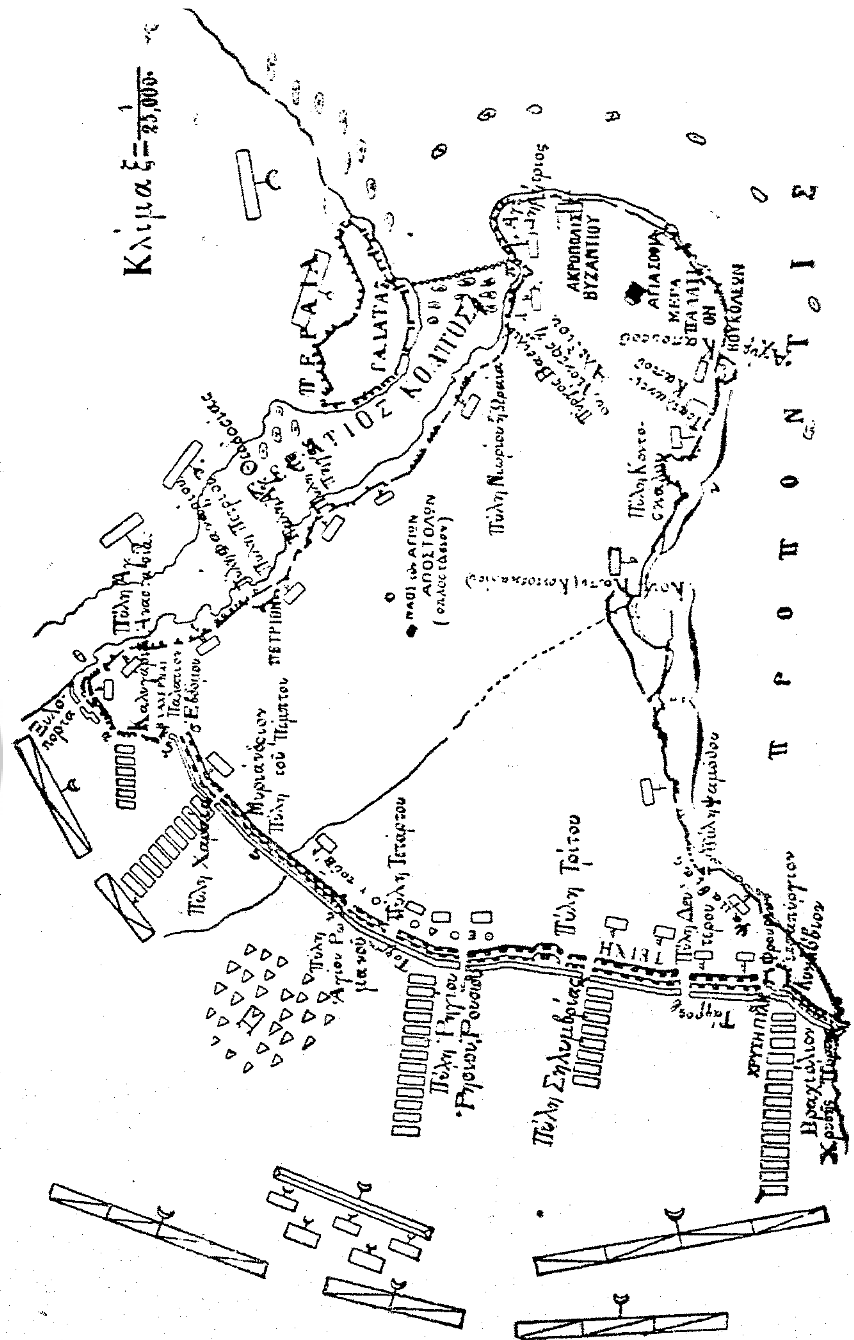
«Ἀπαισίαν ἀπογοήτευσιν προεκάλεσεν ἡ ἐπάνοδος τοῦ δρόμωνος, τοῦ φέροντος τὰ δυσάρεστα ἐκεῖνα ἀγγέλματα ἐν τῇ Πόλει, τῇ ἀπὸ μακροῦ πολιορκουμένῃ, τῇ ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν τὰ πάνδεινα ὑφισταμένῃ ἐκ τοῦ φρικτοῦ ἐκείνου κανονιοβολισμοῦ, ἐκ τῶν δαιμονίων ἐκείνων βλημάτων, καὶ ἀπαύστως ἀναστατουμένῃ ἐκ νέας τινὸς φρίκης. Ἀπὸ μακροῦ ἤδη ἅπαντες οἱ ἀτυχεῖς ἐκεῖνοι τῆς Πόλεως ἀμύντορες, ὑπερβεβαρυμένοι ὑπὸ τῆς ἀγωνίας, ὑπὸ ὑπερβολικῶν μόχθων, ἐστερημένοι ὕπνου, εἶχον ἐναποθέσει τὴν ἐσχάτην αὐτῶν ἐλπίδα εἰς τὸν πολυπόθητον καὶ πολλάκις ἀγγελθέντα ἐκεῖνον κατάπλουν τοῦ Βενετικοῦ στόλου. Καὶ τώρα ἐσαεὶ ἐκλείπει πλέον πᾶσα ἐλπὶς βοηθείας ἐκ τῆς Δύσεως. Καὶ τώρα ; Τὸ τεῖχος ἐκεῖνο, ἐξηρθωμένον καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ κανονιοβολισμοῦ, παρέμενεν ὡς μόνος προμαχὼν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν μυριάδων Τούρκων... Οὐδέποτε τὸ τρομερὸν λόγιον **Οὐαὶ τοῖς ἡττημένοις** εἶχεν ἀντηχήσει ἀληθέστερον καὶ μᾶλλον ἀνηλεές!»

Σημαντικὴ ὄντως φθορὰ ἐπεγίνετο εἰς τὰ τείχη, τέσσαρες δὲ πύργοι εἶχον κατεδαφισθῆ. Αἱ ἐπισκευαὶ δὲν ἦτο δυνατὸν ἐπὶ πολὺ ν' ἀνθέξωσι. Τὰ μεγάλα ἐχθρικὰ τηλεβόλα ἐξηκολούθουν ἀδιακόπως τὸ καταστρεπτικὸν αὐτῶν ἔργον. Οἱ κανονιοβολισμοὶ ἐκ θεμελίων ἐδόνουν τὴν πόλιν, καὶ αὐτὰ τοῦ λιμένος τὰ ὕδατα συνταράσσοντες.

Οἱ στρατηγοί, ἰδίᾳ ὁ Ἰουστινιανός, τὰ πάντα ἐμηχανεύοντο πρὸς διόρθωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν τειχῶν ἢ ἀδιαλείπτως ἠμύνοντο.

Περὶ τοῦ ἐκ Γενούης πολεμάρχου προκειμένου, ὁ Φραντζῆς γράφει :

«Ὁ δὲ Ἰουστινιανὸς φοβερὸς ἐφάνη τοῖς ἐναντίοις καὶ μάλιστα ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἐν τῷ λέγειν καὶ διορθώνειν καὶ πράττειν, καὶ ἀκροβολισμοὺς καὶ συρρήξεις καθ' ἑκάστην τὴν ἡμέραν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐποίει, καὶ πολλοὺς μὲν ἐζώγρει, ἑτέρους δὲ μαχαίρας ἐποίει παρανάλωμα, καὶ τὰ κατορθώματα καὶ τὰ ἔργα τοῦ

Δοκίμιον τῆς παρατάξεως τῶν ἐμπολέμων.

ἀνδρὸς οἱ πάντες ἐθαύμαζον, καὶ λυτρωτὴν καὶ σωτῆρα τῆς πόλεως ἔλεγον».

Ἡ τοιαύτη τοῦ Ἰουστινιανοῦ δρᾶσις καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπικρατοῦσα γνώμη, κατέστησαν αὐτὸν ὑπερόπτην, μηδεμίαν δεχόμενον εἰς τὰς διαταγὰς καὶ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἀντιλογίαν.

Ἐκ τούτου προῆλθεν ἐπεισόδιον δυσάρεστον, τὴν ἡμέραν ἀκριβῶς ἐκείνην, καθ' ἣν, ἐπανελθὸν τὸ Ἑλληνικὸν πλοῖον, ἀνήγγειλεν ὅτι δὲν συνήντησε τὸν ἐναγωνίως ἀναμενόμενον Βενετικὸν στόλον.

Παρὰ τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ ἐζήτησεν ὁ Ἰουστινιανὸς τηλεβόλα τινὰ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ, ἀλλ' ἐκεῖνος ἠρνήθη, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ θέσις αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Πετρίου καὶ πέραν αὐτῆς, ἦτο ἐπίσης ἐπισφαλής.

Ὁ Ἰουστινιανὸς καθωργίσθη καὶ ὑβριστικοὶ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Νοταρᾶ διημείφθησαν λόγοι. «Καὶ ὕβρεις—γράφει ὁ Φραντζῆς—ἐξέχεον ἑκατέρωθεν τῶν στομάτων ὁ εἷς κατὰ τοῦ ἑτέρου, καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν Νοταρᾶν ἀνωφελῆ καὶ ἀλάστορα καὶ ἐχθρὸν τῆς πατρίδος ἐκάλεσεν, αὐτὸς δὲ πάλιν αὐτόν, ἐξ ἐναντίας, ὕβρεσιν ἑτέραις ἐνέπλυνεν».

Ἡ ἔρις τῶν ἀρχηγῶν μετεδόθη καὶ εἰς τὰς φρουρὰς αὐτῶν.

Τὸ ἐπεισόδιον σοβαρὰς θὰ ἐλάμβανε διαστάσεις καὶ ἀφεύκτως εἰς αἱματηρὰς θὰ κατέληγε συγκρούσεις, ἐὰν μή, καὶ πάλιν, ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐπενέβαινεν ἐγκαίρως.

«Ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς ταῦτα —γράφει ὁ Φραντζῆς—παραλαβὼν αὐτοὺς κατ' ἰδίαν, λέγει: «Ἀδελφοί, οὐκ ἔστι καιρὸς ἀναμέσον ἡμῶν τοιούτως ποιεῖν καὶ λέγειν καὶ μάχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν καὶ τῷ Θεῷ δεηθῶμεν, ἵνα λυτρωθῶμεν ἐκ τοῦ προφανοῦς στόματος τοῦ αἰσθητοῦ τούτου δράκοντος». Καὶ ἑτέρους οὐκ ὀλίγους λόγους αὐτοῖς εἰπών, εἰρηνοποίησεν αὐτούς, καὶ ἕκαστος τούτων ἐν τῷ ἐμπιστευθέντι αὐτῷ τόπῳ ἐπανέστρεψε, τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ ἐκπληρῶν».

Ο ΚΑΝΟΝΙΟΒΟΛΙΣΜΟΣ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ

Ἡ ἐνέργεια τῶν τηλεβόλων ἐνέπνεεν εἰς τὸν σουλτάνον μεγάλας ἐλπίδας περὶ ἐπιτυχίας τῆς σχεδιαζομένης γενικῆς ἐφόδου.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχον συγκεντρώσει τὸ πῦρ τῶν τηλεβόλων κατὰ τριῶν κυρίων σημείων. Πέντε τηλεβόλα ἀδιαλείπτως προσέβαλον τὰ μεταξὺ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ τῆς Πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως μέρη, τέσσαρα ἐκανονιοβόλουν τὰ παρὰ τὴν Πεδιάδα τοῦ Λύκου καὶ τὰ πλησίον τῆς Πύλης τοῦ Ρωμανοῦ τείχη, καὶ τρία τὰ παρὰ τὴν Τρίτην Στρατιωτικὴν Πύλην τείχη.

Κρίνοντες ἐκ τῆς καταστάσεως, ἣν παρουσιάζουσι σήμερον τὰ ἠρειπωμένα τείχη, ὀφείλομεν νὰ παραδεχθῶμεν τὰς βεβαιώσεις τῶν συγχρόνων τῇ ἁλώσει ἱστορικῶν, ὅτι, ὄντως, αἱ ῥηθεῖσαι τρεῖς κυριώτεραι θέσεις ἀπησχόλησαν τὸ πλεῖστον τὸ Τουρκικὸν πυροβολικόν. Ὁ Μωάμεθ ἠδύνατο δικαίως ν' ἀξιοῖ, ὅτι τρεῖς διήνοιξε πρὸς τὴν Πόλιν εἰσόδους.

Ἐκ τῶν θέσεων τούτων, τὸ χαράκωμα τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ, ἡ πτέρνα αὕτη τοῦ Ἀχιλλέως τῆς Πόλεως, ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν στόχος τῶν τηλεβόλων τοῦ ἐχθροῦ. Ὄπισθεν τοῦ χαρακώματος τούτου καὶ τοῦ μεγάλου ἐσωτερικοῦ τείχους ἠμύνετο τὸ ἄνθος τοῦ Χριστιανικοῦ στρατοῦ, ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον καὶ Ἰουστινιανόν.

Ο ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΑΠΑΙΤΕΙ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Πρὶν ἢ Μωάμεθ ὁ Β' ἐπιχειρήσῃ τὴν γενικὴν ἔφοδον, ἐπιβεβλημένον αὐτῷ ἐθεώρησε ν' ἀπευθύνῃ τῷ αὐτοκράτορι τοῦ Βυζαντίου τελευταίαν περὶ παραδόσεως ἀπαίτησιν.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀνετέθη εἰς τὸν Ἰσμαὴλ πασᾶν, ἡγεμόνα τῆς Σινώπης, γαμβρὸν τοῦ σουλτάνου.

Γενομένων τῶν ἀπαιτουμένων διατυπώσεων, προσελθὼν οὗτος τῷ αὐτοκράτορι, εἶπε:

«Γίνωσκε, ὅτι ἀπηρτίσθησαν τὰ πάντα πρὸς γενικὴν ἔφοδον, ἣν θέλομεν νῦν ἐπιχειρήσει, ἀφιέμενοι τὴν ἔκβασιν τῷ Θεῷ. Τί λέγεις; Ἐκχωρεῖς τὴν πόλιν, ἀπερχόμενος ὅπου βούλεσαι μετὰ τῶν σῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλείπων τὸν δῆμον ἀζήμιον, καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἐπιμένεις εἰς τὴν ἀντίστασιν, δι' ἧς σύ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ θέλετε ἀπολέσει, σὺν τῇ ζωῇ, τὰ ὑπάρχοντα, οἱ δὲ ἄλλοι κάτοικοι αἰχμαλωτισθέντες θέλουσι διασπαρεῖ ἐν πάσῃ τῇ γῇ;»

Προσέθηκεν ἐπίσης ὁ Ἰσμαὴλ πασᾶς, ὅτι ὁ σουλτάνος ἦτο διατεθειμένος, ἐὰν παρέδιδεν αὐτῷ τὴν Πόλιν ὁ αὐτοκράτωρ, νὰ τῷ παράσχῃ πᾶσαν βοήθειαν, ὅπως ἐπανέλθῃ οὗτος εἰς Πελοπόννησον καὶ ἀναλάβῃ τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς.

ΜΟΛΩΝ ΛΑΒΕ!

Εἰς ἀπάντησιν τῆς προτάσεως ταύτης, Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος διεβίβασε τῷ σουλτάνῳ τὰ ἑπόμενα:

«Εἰ μὲν βούλει, ὡς καὶ οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συζῆσαι καὶ σύ, τῷ Θεῷ χάρις· ἐκεῖνοι γὰρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα· καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν. Οὐδεὶς τῶν καθ' ἡμῶν κηρυχθέντων βίον μακρὸν ἔζησεν. Ἔχε δὲ τὰ παρ' ἡμῶν ἁρπαγέντα ἀδίκως φρούρια καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους, ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἄπελθε ἐν εἰρήνῃ. Τί γὰρ οἶδας, ὅτι θαρρῶν κερδάναι, εὑρεθεὶς ζημιούμενος; **Τὸ δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐκ ἐμόν ἐστιν, οὔτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ· κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φειδόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν».**

Τοιαύτη ἡ μεγάλη ἀπάντησις τοῦ μεγάλου τὴν ψυχὴν Ἕλληνος αὐτοκράτορος.

Μεθ' ὅλας τὰς πικρίας, δι' ὧν συνεχῶς ἐποτίζετο ἔκ τε τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀντιζηλιῶν τῶν ἀρχηγῶν, ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος δὲν ἀδημονεῖ· ὁ ἔνθεος αὐτοῦ ζῆλος, ὅπως μέχρι τέλους τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ ἱερὰν παρα-

καταθήκην κατ' ἀλλοδόξων ὑπερασπισθῇ, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον μειοῦται. Ἐχθρὸς ἰσχυρογνώμων καὶ πανίσχυρος, τριακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν ἄγων κατὰ τῆς Πόλεως, πολιορκεῖ αὐτήν. Καὶ καθ' ἣν στιγμὴν τὰ τηλεβόλα πλήττουσι τὰ τείχη καὶ ἡ τελικὴ προμηνύεται ἔφοδος, ὁ ἐχθρὸς οὗτος τῷ προτείνει τὴν φυγήν, ἤτοι τὴν σωτηρίαν, τὴν ζωὴν . . .

Ἀλλ' ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ δὲν γονυπετεῖ ἐνώπιον τοῦ Μωαμεθανοῦ ἡγεμόνος.

Ὑψαύχην, ἀπορρίπτει τὴν πρότασιν.

Τὴν Πόλιν δὲν παραδίδει ἀναιμωτί.

Ὁ Λεωνίδας ἐν Θερμοπύλαις, τριακοσίους μόνον περὶ ἑαυτὸν ἔχων Σπαρτιάτας ἀπέναντι μυριάδων Περσῶν, τί ἀπαντᾷ εἰς τὸν Ξέρξην, προτείνοντα αὐτῷ νὰ παραδοθῇ;

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος τὴν ἰδίαν εἰς τὸν Μωάμεθ ἀναφωνεῖ ἀπάντησιν:

— **Μολὼν λαβέ!**

ΑΔΗΜΟΝΙΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Ἡ γενναιόφρων πρὸς τὸν σουλτάνον ἀπάντησις τοῦ Κωνσταντίνου, δι' ἧς ἀπέρριπτε τὴν γενομένην πρότασιν, ὅπως παραδώσῃ τὴν Πόλιν, διαδοθεῖσα εἰς τοὺς περὶ τὸν Μωάμεθ καὶ τὸν Τουρκικὸν στρατόν, προὐκάλεσεν οὐ μόνον ἔκπληξιν, ἀλλὰ καὶ ἀπογοήτευσιν. Δυνάμεθα δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ πανικὸς ἐξεδηλώθη παρὰ τῷ στρατῷ, ὁπότε διεδόθη εἴδησις, ὅτι πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ Βυζαντίου καταφθάνει Βενετικὸς στόλος καὶ στρατιὰ Οὔγγρων, ὑπὸ τὸν Ἴαγκον. Ἡ φήμη αὕτη τεχνηέντως διεσπάρη ὑπὸ τοῦ Χαλὴλ πασᾶ, φιλίως, ὡς γνωστόν, πρὸς τοὺς ἡμετέρους διακειμένου.

Ἴδωμεν πῶς τὰ πράγματα περιγράφει ὁ Φραντζῆς.

«Ἰδού τις φήμη ψευδὴς ἐρρέθη εἰς τὸ ἐναντίον στρατόπεδον, ὅτι ἐκ τῆς Ἰταλίας στόλος εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως ἔρχεται, ὁμοίως καὶ ὁ Ἴαγκος, ὁ κυβερνήτης τῶν Οὐγγάρων μετὰ πλείστων στρατῶν ἱππικῶν τε καὶ πεζῶν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ υἱοὶ τῆς Ἄγαρ, φόβος διέσχε πλεῖστος αὐτούς· καὶ κατὰ τοῦ ἀμηρᾶ ἀρὰς ἔλεγον καὶ διεγόγγυζον, λέγοντες, ὅτι αὐτὸς ἔσεται ὁ ἀφανισμὸς τοῦ γένους αὐτῶν διὰ τὸ ἀδύνατον ἐπιχειρίζεσθαι αὐτούς. Ὡσαύτως καὶ ὁ ἀμηρᾶς, μεστὸς ὑπάρχων διαλογισμῶν καὶ ταραχῆς καὶ δειλίας,

καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ περίλυπος ὑπῆρχε, πρῶτον μέν, διότι ἐρρέθη αὐτοῖς περὶ τῆς βοηθείας· δεύτερον δὲ θεωροῦντες πῶς τοσοῦτον στράτευμα, φοβερὸν καὶ ἀναρίθμητον, διὰ ξηρᾶς τε καὶ θαλάσσης τοσαύταις ἡμέραις οὐδὲν ἐκατόρθωσε, καὶ πολλάκις τοσαύταις μηχαναῖς καὶ δυνάμεσι τὰς κλίμακας ἐν τοῖς τείχεσι βαλόντες κακῶς ἀπεπέμφθησαν καὶ ἀπεκρημνίσθησαν, καὶ φόνος πολὺς κατ' αὐτῶν ἐγένετο· τρίτον δὲ ὅτι ἐθεώρουν σημεῖον. Φῶς ἀστράπτον καταβαῖνον ἐξ οὐρανῶν καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἄνωθεν τῆς πόλεως ἑστὸς διέσκεπεν αὐτήν. Καὶ ὡς εἶδον αὐτὸ τὸ φῶς, ἐν πρώτοις ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς ὠργίσθη τοῖς Χριστιανοῖς καὶ ἤθελεν αὐτοὺς κατακαῦσαι καὶ ἡμῖν παραδῶσαι δούλους· ἔπειτα δὲ ὡς εἶδον, ὅτι πάντοτε μετὰ αἰσχύνης ἐκ τῶν τειχῶν καὶ τῶν κλιμάκων ἀπεκρημνίζοντο καὶ τοσαύτας μηχανὰς ποιοῦντες καὶ οὐδὲν ἴσχυσαν, καὶ ὡς ἤκουσαν καὶ ψευδῆ φήμην περὶ τοῦ στόλου τῆς Ἰταλίας καὶ τοῦ Ἰάγκου, πάλιν περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν πολεμεῖ καὶ σκέπει αὐτοὺς καὶ ἀντιλήπτωρ αὐτῶν ἐστι, διὸ καὶ ἡμεῖς ἄνευ θελήματος αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι οὐδέν. Καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ὁ ἀμηρᾶς, ὡς εἴπομεν, καὶ πᾶς ὁ στρατὸς αὐτοῦ λυπούμενος καὶ κατηφὴς ὑπῆρχον».

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

Μωάμεθ ὁ Β' συνεκάλεσε τῇ 27 Μαΐου εἰς τελευταῖον συμβούλιον τοὺς στρατηγοὺς καὶ συμβούλους, καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου ἠρώτησεν.

Ὁ ἐπιτελάρχης καὶ μέγας βεζύρης Χαλὴλ πασᾶς ἐπανέλαβεν, ὅτι ἐναντίος ὑπῆρξε πάντοτε τῆς ἐκστρατείας ταύτης, διότι φόβος ὑπῆρχε μή, συνταχθέντες ἐν τέλει οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως, εἰς νέαν προβῶσι σταυροφορίαν καὶ ἐκδιώξωσι τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Εὐρώπης.

«Ἐγὼ—εἶπεν—ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἐνωτιζόμην περὶ τούτων πῶς ἔμελλον γενέσθαι καὶ πολλάκις ταῦτά σοι εἴρηκα, καὶ οὐκ ἤκουσάς μου. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἐὰν ἀρεστόν σοί ἐστιν, ἵνα ἐκ τῶν ἐντεῦθεν ἀναχωρήσωμεν, καλόν ἐστιν, ἵνα μή τι χεῖρον γένηται».

Ἀλλ᾽ ὁ πολιτικὸς αὐτοῦ ἀντίπαλος Ζαγανὸς πασᾶς, τοὐναντίον, ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου μέχρι τελείου θριάμβου.

«Ἵνα τί, ὦ ἀμηρᾶ—κατὰ Φραντζῆν εἶπεν—ἕστηκας σκυθρωπὸς καὶ λυπούμενος, καὶ τίς ἡ δειλία ἡ ἐμπεσοῦσά σοι, καὶ τίνες οἱ ἀναβαίνοντες διαλογισμοὶ εἰς τὴν καρδίαν σου; Ὁ Θεὸς μετὰ σοῦ ἐστιν· οὐχ ὁρᾷς διὰ τοῦ φωτὸς ἐκείνου σημεῖον, ὅτι τὴν Πόλιν ταύτην εἰς χεῖράς σου δώσει; Οὐχ ὁρᾷς τοσούτου ἀριθμητοῦ στρατοῦ πλῆθος ὃ ἔχεις, καὶ καλῶς εἶ ἡτοιμασμένος, καὶ πᾶσα ἡ παρασκευὴ πολλὴ καὶ καλή; Ὁ στρατὸς τοῦ Μακεδόνος Ἀλεξάνδρου τοσοῦτος οὐχ ὑπῆρχέ ποτε ὡς ὁ σός, οὐδὲ τοσαύτας παρασκευὰς αὐτὸς εἶχε, καὶ τὸν κόσμον ἐκυρίευσεν ὅμως. Ἐγὼ μὲν οὐ πιστεύω ἐκ τῆς Ἰταλίας ἐνταῦθα στόλον ἐλθεῖν, ὥς τινες λέγουσι καὶ ὁ ἀδελφός μου Χαλὴλ πασᾶς εἴρηκε, διὰ τί μὲν καλῶς οἴδατε, ὅτι ἡ πολυαρχία τῶν Ἰταλῶν αὐθεντῶν καὶ τῶν ἑτέρων Ἑσπερίων ἀνάρχους ποιεῖ αὐτοὺς εἶναι, καὶ ἀναμέσον αὐτῶν οὐκ ἔστιν ὁμόνοια· καὶ ὅταν πάλιν τινὲς αὐτῶν ὁμονοήσωσι μετὰ κόπου καὶ συμβάσεων πολλῶν, ἐν ὀλίγῳ καιρῷ καὶ οὐκ ἐς μάκρος λύεται ὁ τούτων σύνδεσμος· καὶ ἐν συνδέσμῳ ὄντες εἰς κατὰ τοῦ ἑτέρου περιεργάζεται, πῶς ἁρπάξαι δυνήσεται τὰ τούτου, καὶ ἀπ᾽ ἀλλήλων φυλάττονται. Πολλὰ μὲν οὖν βουλεύονται καὶ λογίζονται καὶ λέγουσι, καὶ ὀλίγα πράττουσι καὶ ἡ τῆς ἑσπέρας βουλὴ τῷ πρωῒ οὐκ ἀρεστὴ πάλιν αὐτοῖς· καὶ ὅταν ἡ βουλὴ σταθῇ, ἐν τοῖς ἔργοις χρονίζουσιν. . . Εἰ στόλος, κατ᾽ ἀλήθειαν, ἐκ τῆς Ἰταλίας ἔλθῃ, τί ἐξ αὐτοῦ ἀνάγκη ἡμῖν, ὅτι οὐδέποτε ἐλεύσεται λαὸς ὅσος τὸν ἀριθμὸν τὸ ἥμισυ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, ἀλλ᾽ οὔτε τὸ τέταρτον μέρος. Διὰ τοῦτο, ὦ ἀμηρᾶ, ἡμέτερε αὐθέντα, θάρσει· οὐκ ἀνάγκη ἐστί, πρὸς τὸ παρόν, φόβον σὲ ἔχειν, εἰ μὴ μόνον ἐκ Θεοῦ. Καὶ ἀνδρίζου καὶ ἀγάλλου καὶ ἴσχυε, καὶ τῇ τέχνῃ τῇ τοῦ πυρὸς οὐκ ὄκνησον, ἵνα μετὰ τῶν ἑλεβόλεων, ὅσον δυνατόν, τὰ τείχη πλέον ταπεινώσῃς».

Τὴν γνώμην ταύτην ἐν ἐπευφημίαις ἀπεδέξαντο καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ ὁ γηραιὸς Τουρχὰν πασᾶς.

Ἀλλ᾽ ὁ σουλτάνος, πρὶν ἢ ὁριστικόν τι ἀποφασίσῃ, διέταξε τὸν Ζαγανὸν πασᾶν νὰ περιέλθῃ τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ τὴν νύκτα ἐκείνην, ἵνα πληροφορηθῇ τί φρονεῖ. Καὶ ἐκεῖνος, ἐκτελέσας τὴν διαταγήν, ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ στρατοῦ δύναται

νὰ συγκεφαλαιωθῇ εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις: Μάχου μετὰ χαρᾶς καὶ ἡ νίκη ἡμετέρα ἐστίν».

Ἀλλὰ καὶ τὴν γνώμην τῶν Γενιτσάρων ἐζήτησεν ὁ Μωάμεθ. Καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ σώματος τούτου ὁμοφώνως ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ ἀγῶνος.

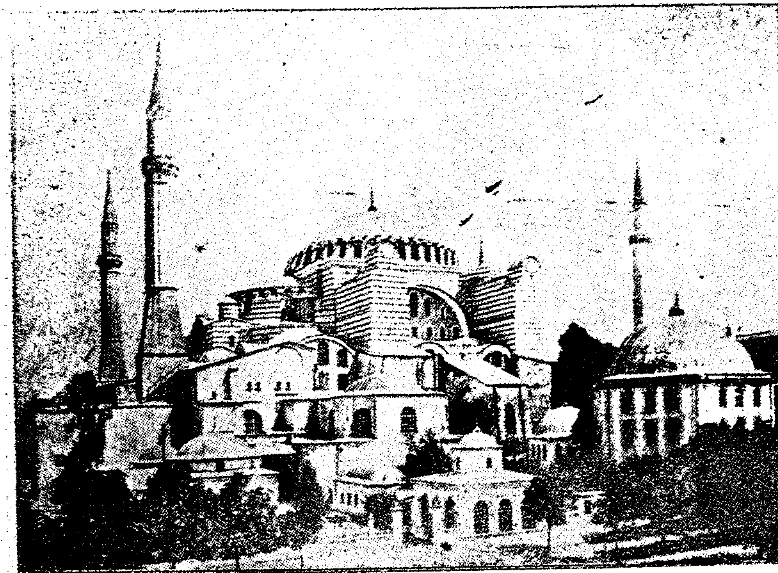
ΤΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΣΤΡΑΤΟΝ ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ

Μετὰ τὰς τοιαύτας ὁμοθύμους ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ ἀγῶνος μέχρι τοῦ τελικοῦ θριάμβου δηλώσεις, ἀναστὰς ὁ σουλτάνος καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἐπὶ μακρὸν ἐδημηγόρησε, διατάξας, ὅπως αὐτολεξεὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ μεταδοθῶσι διὰ διαγγέλματος εἰς τὸν στρατόν.

Ἡ δημηγορία, ἢ τὸ διάγγελμα τοῦ σουλτάνου, κατὰ Φραντζῆν καὶ Κριτόβουλον, ἔχει ὡς ἑπομένως:

«Ὦ τέκνα φίλτατα, παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ προφήτου Μωάμεθ καὶ ἐμοῦ τοῦ δούλου αὐτοῦ, δέομαι καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα ἄξιον ἔργον μνήμης αἰωνίου ποιήσητε, ὡς καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν πανταχοῦ ἕως τοῦ νῦν, ὡς φανερόν ἐστιν, ἐποίησαν, καὶ μετὰ προθυμίας καὶ γενναιότητος καὶ μεγαλοψυχίας τὰ τείχη ἄνωθεν μετὰ τῶν κλιμάκων ὡς πτερωτοὶ διέλθητε. Καὶ τὴν φήμην, ἣν οἱ πρὸ ἡμῶν, ὡς εἴπομεν, ἐκέρδησαν καὶ ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο, μὴ γένοιτο, ἵνα ἡμεῖς ἀπολέσωμεν, ἀλλὰ μάλιστα νῦν ἡ ὥρα ἤγγικεν, ἵνα αὐτὴν πολυπλασίως αὐξήσωμεν. Πλοῦτος πολύς ἐστι καὶ παντοδαπὸς ἐν τῇ Πόλει, ὁ μὲν ἐν τοῖς βασιλείοις, ὁ δὲ ἐν τοῖς οἴκοις τῶν δυνατῶν, ὁ δὲ ἐν τοῖς τῶν ἰδιωτῶν, ὁ δὲ καλλίων καὶ μείζων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀποκείμενος ἀναθημάτων καὶ κειμηλίων παντοίων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου κατεσκευασμένων, λίθων τιμίων καὶ μαργάρων πολυτελῶν, ὧν ἁπάντων ὑμεῖς ἔσεσθε κύριοι. Ἔπειτα ἀνδρῶν πλείστων εὖ γεγονότων, οἱ μὲν δουλεύσωσιν ὑμῖν, οἱ δὲ εἰς ἀπόδοσιν ἔσονται. Γυναῖκες πλεῖσται καὶ κάλλισται, νέαι καὶ ἀγαθαὶ τὰς ὄψεις καὶ παρθένοι πρὸς γάμον ὡραῖαι, εὐγενεῖς καὶ ἐξ εὐγενῶν, ἀρρένων ὀφθαλμοῖς ἔτι καὶ νῦν ἄβατοι ἔνιαι τούτων καὶ πρὸς γάμους ὁρῶσαι ἐπιφανῶν καὶ μεγάλων ἀνδρῶν, ὧν αἱ μὲν

ἔσονται ὑμῖν ἐς γυναῖκας, αἱ δὲ πρὸς θεραπείαν ἀρκέσουσιν, αἱ δὲ πρὸς ἀπόδοσιν, καὶ κερδανεῖτε κατὰ πολλά, ἔς τε ἀπόλαυσιν ὁμοῦ καὶ θεραπείαν καὶ πλοῦτον· καὶ παῖδες ὁμοίως πλεῖστοι καὶ κάλλιστοι καὶ τῶν εὖ γεγονότων, ἔτι νεῶν τε κάλλη καὶ δημοσίων οἰκοδομημάτων, καὶ οἰκίαι λαμπραὶ καὶ παράδεισοι καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἔς τε θέαν ὁμοῦ καὶ τέρψιν καὶ ἡδονὴν καὶ ἀπόλαυσιν ἱκανά. Καὶ πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, βασίλειόν τε τῶν πάλαι Ρωμαίων, καὶ ἐς ἄκρον εὐδαιμονίας καὶ τύχης καὶ δόξης ἐλάσασαν, κεφαλήν τε γεγενημένην τῆς οἰκουμένης ἁπάσης δίδωμι νῦν ὑμῖν εἰς διαρπαγὴν τε καὶ λείαν, πλοῦτον ἄφθονον, ἄνδρας, γυναῖκας, παῖδας, πάντα τὸν ἄλλον αὐτῆς κόσμον καὶ τὴν κατασκευήν· ὧν ἁπάντων ἐμφορηθήσεσθε ὥσπερ ἐν εὐωχίᾳ λαμπρᾷ, καὶ ἐνευδαιμονήσετε τούτοις ὑμεῖς καὶ τοῖς ὑμετέροις παισὶ πλοῦτον πολὺν καταλείψετε, καὶ τὸ μέγιστον, ὅτι Πόλιν τοιαύτην αἱρήσετε, ἧς τὸ κλέος πᾶσαν ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην. Καὶ δῆλον ὅτι ἐς ὅσον ἔδραμεν ἡ ταύτης ἡγεμονία καὶ δόξα, ἐς τοσοῦτον καὶ τὸ ὑμῶν κλέος ἀφίξεται τῆς ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς, Πόλιν τοιαύτην ἑλόντων ἐκ προσβολῆς. Καὶ σκοπεῖτε τίς εὐπραξία λαμπροτέρα, ἢ τίς ἡδονὴ μείζων ἢ τίς πλούτου περιουσία καλλίων ἢ ἡ μετὰ τιμῆς δόξης προσέσται ἡμῖν; Τὸ δὲ δὴ μεῖζον πάντων, ὅτι Πόλιν ἐχθρῶς ἔχουσαν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀεὶ ἐπιφυομένην τοῖς ἡμετέροις κακοῖς καὶ πάντα τρόπον ἐπιβουλεύουσαν τὴν ἡμετέραν ἀρχήν, καθαιρήσομεν καὶ τοῦ λοιποῦ βέβαιοι ἕξομεν τὰ παρόντα ἀγαθά, καὶ ἐν εἰρήνῃ βαθείᾳ καὶ ἀσφαλείᾳ διάξομεν, ἀπαλλαγέντες ἐχθροῦ γειτονήματος, καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ θύραν ἀνοίξομεν. Καὶ ἐὰν ἐξ ἡμῶν τινες ἀποκτανθῶσιν, ὡς ἔθος ἐστὶν ἐν τοῖς πολέμοις, γεγραμμένον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ· καλῶς οἴδατε διὰ τοῦ ἡμετέρου Κορὰν τί φησιν ὁ προφήτης, ὅτι «ὁ ἀποθανὼν ἐν καιρῷ τοιούτῳ, ὁλόσωμος ἐν τῷ παραδείσῳ μετὰ τοῦ Μωάμεθ ἀριστήσει καὶ πιεῖ, καὶ μετὰ παίδων καὶ γυναικῶν ὡραίων καὶ παρθένων ἐν τόπῳ χλοερῷ καὶ μεμυρισμένῳ ἄνθεσιν ἀναπαυθῇ, καὶ ἐν λουτροῖς ὡραιοτάτοις λουσθῇ. Καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἐκ Θεοῦ ἕξει ταῦτα· ἐνταῦθα δὲ πάλιν ἐξ ἐμοῦ πᾶς ὁ ἐμὸς στρατὸς καὶ ἄρχοντες τῆς αὐλῆς μου, ἐὰν νικήσωμεν, ὁ μισθὸς ὃν ἕξουσι παρ' ἐμοῦ, κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἑκάστου, διπλασίων ἔσται οὗ τὰ νῦν ἔχουσιν, ὃς ἀπὸ τοῦ νῦν ἄρξηται ἕως τέλους τῆς ζωῆς αὐτῶν.

Ἡ Ἁγία Σοφία.

«Καὶ ἡμέραις τρισὶν ἡ Πόλις πᾶσα ὑμῶν ἔσεται, καὶ εἴ τι δ' ἂν σκυλεύσητε καὶ εὕρητε χρυσίου καὶ ἀργυρίου σκεῦος καὶ ἱματισμόν, αἰχμαλώτους τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, μικρούς τε καὶ μεγάλους, οὐδεὶς δυνηθείη αὐτοὺς ὑμῖν αἰτῆσαι ἢ τι ἐνοχλῆσαι εἰς οὐδέν».

Δι' ἐπευφημιῶν καὶ ἀλαλαγμῶν ὑπεδέχθη ὁ στρατὸς τὸ διάγγελμα καὶ τὴν ἐπισήμως γενομένην ἐπαγγελίαν περὶ τριημέρου δηώσεως καὶ αἰχμαλωσίας, ἀνακράζων ἐν τέλει: «Ἀλλὰχ ἰλ Ἀλλάχ, Μωχαμὲτ ρουσουλαλλάχ», ἤτοι: Εἷς μόνος ὑπάρχει Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης αὐτοῦ.

Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὴν ἱστόρησιν τῶν τραγικῶν ἱστορικῶν γεγονότων τῆς Ἁλώσεως καὶ ἴδωμεν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μεταβαλλομένην εἰς τέμενος μωαμεθανικόν, ἐπισκοπήσωμεν μικρὸν τὰ κατὰ τὸν περίλαμπρον τοῦτον ναὸν τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ὅτε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ἵδρυσε τὴν νέαν πρωτεύουσαν καὶ ἐκόσμησεν αὐτὴν διὰ πολλῶν ναῶν, ὁ πρώτιστος τούτων ἀφιερώθη, καὶ ἔκτοτε ἔμεινεν ἀφιερωμένος, εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ **Θεοῦ Σοφίαν.**

Ὁ ναὸς οὗτος, ἀνοικοδομηθεὶς εὐρυχωρότερος ὑπὸ Κώνσταντος, τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, διετέλεσεν ἀκμάζων μέχρις Ἀρκαδίου, ὡς πρωτεύουσα ἐκκλησία τῆς τε βασιλευούσης καὶ ἁπάσης τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε καὶ ἐκεῖ ἀπεχαιρέτησε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ἐκφωνήσας τὸν συντακτήριον αὐτοῦ λόγον ἐνώπιον τῶν πατέρων τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἐκεῖ ἀντήχησεν ἡ φωνὴ τοῦ χρυσορρήμονος Χρυσοστόμου.

Τῷ 404 πυρκαϊὰ καταστρέφει τὸν ναόν.

Μετὰ 11 ἔτη ἀνοικοδομεῖ αὐτὸν Θεοδόσιος ὁ Β΄.

Τῷ 532 πυρπολεῖται κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός, ἅμα κατισχύσας τῆς στάσεως

ταύτης, ἀπαραίτητον ἐθεώρησε καθῆκον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκ βάθρων ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ, καὶ ἀναθέτει τὴν κατάρτισιν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς νέας ἐκκλησίας εἰς Ἀνθέμιον τὸν Τραλλιανὸν καὶ Ἰσίδωρον τὸν Μιλήσιον, ἀρχιτέκτονας περιφανεστάτους.

Ἐνῷ ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος κατήρτιζον τὸ σχέδιον καὶ ἐμελέτων τὰ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο σχετικὰ ἐπιστημονικὰ καὶ τεχνικὰ ζητήματα, ὁ Ἰουστινιανὸς δραστηρίως ἐφρόντιζε νὰ προετοιμάσῃ τὸν χῶρον, ἐξαγοράζων πολλὰς ἐκ τῶν παρακειμένων οἰκιῶν. Πανταχόθεν τοῦ κράτους, μᾶλλον δὲ πανταχόθεν τῆς οἰκουμένης, ἐζητήθησαν τὰ πολυτιμότερα καὶ λαμπρότερα τῶν μαρμάρων, ἐν οἷς πολλὰ ἕτοιμα ἔργα τέχνης, ἐκ τῶν σωζομένων εἰς διάφορα ἱερὰ τῆς ἀρχαιότητος, κίονες ἰδίᾳ ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἡλιουπόλεως, τοῦ ἐν Ἐφέσῳ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Δήλου, τῆς Ἀθηνᾶς τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Κυβέλης τῆς Κυζίκου καὶ ἄλλων.

Τὰ πάντα ἐξετέλεσεν ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ καταπληκτικῆς ταχυεργίας, τῇ ἀμέσῳ αὐτοῦ ἐπιστασίᾳ. Μετὰ 40 μόνον ἡμέρας, ἀφ' ἧς κατεστράφη ὁ ναός, τῇ 23 Φεβρουαρίου 532, ἔθετο τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ νέου κτιρίου καὶ ἐν διαστήματι πέντε ἐτῶν συνεπλήρωσε τὸ ὑπέροχον ἔργον, πανηγυρίσας τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου ναοῦ τῇ 24 Δεκεμβρίου 537.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τῶν ἐγκαινίων ὁ λαὸς ἀθρόως συνέρρευσεν, ἐπευφημῶν τὴν ἐν πομπῇ πορείαν τοῦ βασιλέως, τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν ἐν τέλει ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων μέχρι τοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ ἀφικόμενος καὶ πεζεύσας ὁ Ἰουστινιανός, εἰσῆλθε πρῶτος ἀπὸ τῶν βασιλικῶν πυλῶν καὶ ἀνῆλθε τὸν ἄμβωνα, ἀνυψώσας δὲ τὰς χεῖρας, ἐδοξολόγησε τὸν Θεόν, καταξιώσαντα αὐτὸν νὰ ἐπιτελέσῃ ἔργον τηλικοῦτον καὶ ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ αὐτοῦ ἀνέκραξε: **«Νενίκηκά σε, Σολομών»**, ὑποδηλῶν διὰ τῶν λέξεων τούτων, ὅτι κατώρθωσε νὰ ἐγείρῃ ναὸν ὑπερέχοντα τὸ κάλλος καὶ τὸν πλοῦτον καὶ αὐτοῦ τοῦ περιωνύμου ναοῦ τοῦ Σολομῶντος.

Μυθώδη ἐστοίχισε ποσὰ ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμούς, ἐδαπανήθησαν 3000 κεντηνάρια χρυσοῦ, ἤτοι 324 ἑκατομμύρια φράγκων.

Μετὰ θαυμασίας μεγαλοπρεπείας διεκοσμήθη τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ. Κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἱστορικούς, ὑπῆρχον 80 Εὐαγγέλια, ἕκαστον τῶν ὁποίων, ἐκ τῶν καλυπτόντων αὐτὸ πολυτίμων

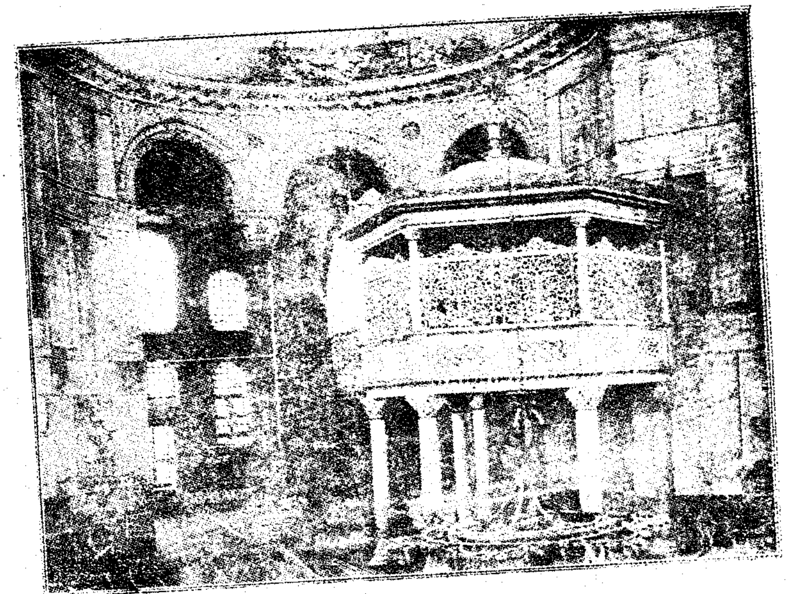

Ἡ εἴσοδος τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ψηφιδωτὴ εἰκὼν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

Ὁ ἐξιδρόνων κίων καὶ ἡ ἐξέδρα τοῦ Σουλτάνου.

λίθων, ἐζύγιζε δύο στατῆρας. Ὑπῆρχον 6000 μανουάλια καὶ 7 πελώριοι σταυροί, τόσοι δὲ πολλοὶ ἐκρέμαντο ἀπὸ τοῦ θόλου πολυέλαιοι, ὥστε εἰς ὠκεανὸν φωτὸς ἐφαίνετο ὅτι ἔπλεεν ὁ ναός.

Παραλείποντες τὸν ἄλλον ἐσωτερικὸν κόσμον, ἀναφέρομεν τὴν περίφημον ἐκείνην Ἁγίαν Τράπεζαν, περὶ τῆς λαμπρότητος τῆς ὁποίας ἀναφέρων ὁ Κεδρηνός, λέγει, ὅτι περιεῖχεν «ὅσα τε γῆ φέρει καὶ θάλασσα καὶ πᾶς κόσμος». Διότι ὁ αὐτοκράτωρ, θελήσας νὰ γείνῃ ἡ Ἁγία Τράπεζα ἐκ μίγματος πολυτιμοτέρου καὶ τοῦ χρυσοῦ, διέταξε ν' ἀναμίξωσι μαργαρίτας, ἀδάμαντας, χρυσόν, ἄργυρον καὶ ἑβδομήκοντα δύο εἰδῶν διάφορα ἄλλα πολύτιμα μέταλλα, καὶ ἐκ τοῦ μίγματος ὅλων τούτων νὰ κατασκευασθῇ ἡ ἀμίμητος καὶ μοναδικὴ ἐκείνη Τράπεζα, ἐφάμιλλος τῆς λοιπῆς καλλονῆς τοῦ ναοῦ.

Ὁ Προκόπιος, ἰδὼν τὸν ναὸν ἐν ὅλῃ τῇ λαμπρότητι καὶ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ διακοσμήσεως, παραβάλλει αὐτὸν πρὸς λειμῶνα, ἐν ᾧ ἐπανθοῦσι καὶ ἀπαστράπτουσι τὰ ποικιλώτατα τῶν χρωμάτων.

«Ὁ εἰσερχόμενος, ἵνα προσευχηθῇ, λέγει ὁ Προκόπιος, αἰσθάνεται μὲν εὐθύς, ὅτι οὐχὶ ἀνθρωπείᾳ δυνάμει ἢ τέχνῃ, ἀλλὰ Θεοῦ ῥοπῇ τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτετόρνευται, ὁ δὲ νοῦς αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαιρόμενος, νομίζει αὐτὸν οὐ μακρὰν ὄντα, ἀλλ' ἐμφιλοχωροῦντα μάλιστα ἐν τῷ ἐκλεκτῷ αὐτοῦ σκηνώματι».

Κατὰ τὸ 558, ζῶντος ἔτι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, συνεπείᾳ σεισμοῦ, κατέπεσεν ὁ θόλος τοῦ ναοῦ, διότι οἱ τολμητίαι ἐκεῖνοι ἀρχιτέκτονες ἀνεπέτασαν τὸν θόλον ἐπὶ τεσσάρων μόνον πεσσῶν, ὄγκων κολοσσιαίων μέν, ἀλλὰ δι' οὐδενὸς ἐν τῷ μεταξὺ κατασκευάσματος συνδεθέντων καὶ ἀσφαλισθέντων, ὥστε τὸ σφαιροειδὲς ἐπικάλυμμα ἐφαίνετο μετεωρούμενον. Ἐδέησε λοιπὸν ν' ἀνεγερθῇ νέος θόλος, ἐπὶ πλειοτέρων ἐρεισμάτων στηριζόμενος. Τοῦτον κατεσκεύασεν Ἰσίδωρος ὁ νεώτερος, ὅστις, οὐ μόνον δὲν ἐμείωσεν, ἀλλὰ καὶ ηὔξησε τὴν κομψότητα τοῦ πρώτου ἀριστουργήματος, ἀνυψώσας τὸν ἀρχικὸν θόλον καὶ ἐγείρας κίονας καὶ ἀψῖδας μεταξὺ τῶν πεσσῶν.

Τὸ ὅλον μῆκος τοῦ ναοῦ εἶνε 75 μέτρων, τὸ δὲ πλάτος 70. Τὸ ἀνώτατον σημεῖον τοῦ τρούλλου, ὅστις ἔχει περίμετρον 32 μέτρων, ὑπερέχει τοῦ ἐδάφους κατὰ 57 μέτρα. Κίονες, ἑκατὸν ἐν ὅλῳ, ἀνέχουσι τοὺς θόλους καὶ τὰ τόξα.

Ἐκ τῶν διαφόρων τοῦ ναοῦ μερῶν ἀναφέρομεν τὸν ἔξω νάρθηκα, τὸν κυρίως νάρθηκα, τὸν χορόν, τὸ βῆμα, τὸ διακονικόν, τὸν ἄμβωνα, τὸν γυναικωνίτην. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὑπαιθρίου αὐλῆς ἐγείρετο ἡ κομψὴ Φιάλη, ἡ φέρουσα τὴν περίφημον καρκινικὴν ἐπιγραφήν :

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ

Τὸ φῶς, ὅπερ ἐκ τῶν 24 θυρίδων τοῦ θόλου ἐξακοντίζεται εἰς ὅλην τὴν ἀχανῆ ἐκκλησίαν, εἶνε τοσοῦτον, ὥστε νομίζει τις, ὅτι ἔχει ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτὸ τὸ στερέωμα, ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταυγαζόμενον· τοῦτο δὲ ἀποτελεῖ ἰδιοτυπίαν τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἀντίθετον πρὸς τὸ μυστηριῶδες σκότος, τὸ περικαλύπτον τοὺς ναοὺς τῆς Δύσεως.

Ἡ Ἁγία Σοφία ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ εἶχε **χιλίους** κληρικούς, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἡρακλείου ἑξακοσίους.

Τῷ 987, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, καὶ τῷ 1317 ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β΄ τοῦ Παλαιολόγου, παθὼν ὁ ναὸς ὑπὸ σεισμοῦ, ἐπεσκευάσθη.

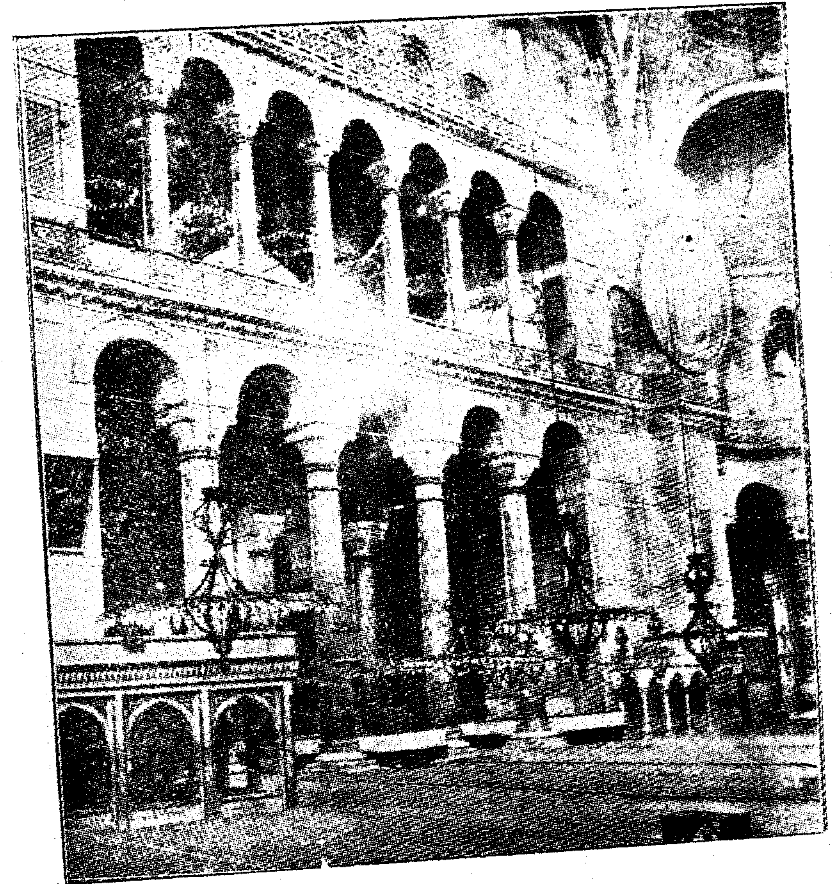
Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Ἁγία Σοφία κατελήφθη ὑπ᾽ αὐτῶν καὶ ἐδῃώθη, πολλὰ δὲ τῶν πολυτελῶν αὐτῆς σκευῶν καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων λειψάνων μετηνέχθησαν εἰς τὴν Δύσιν καὶ σῴζονται ἀκόμη τινὰ αὐτῶν ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Βενετῶν σταυροφόρων, ὁ δόγης Ἐρρῖκος Δάνδολος, ἀποθανὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1205, ἐτάφη ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ.

* * *

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἀπὸ καλλιτεχνικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀπόψεως ὁ Μέγας Ναός, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τὰ θαυμάσιά του, τὰ ὁποῖα δι᾽ ὀλίγων καὶ περιληπτικῶς ἐξεθέσαμεν, ὑπὲρ τὴν εὐρυθμίαν τοῦ συνόλου του, τῶν κιόνων του τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτέλειαν τοῦ διακόσμου του, κάτι ἄλλο ἐξωράϊζε καὶ ἐξωραΐζει τὴν ἐκκλησίαν ταύτην εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων.

Εἶνε ἡ Ἰδέα, ἡ ὁποία κρύπτεται εἰς αὐτήν, εἶνε ἡ ψυχή, ἡ Ἑλληνικὴ χριστιανικὴ ψυχή, ἡ ὁποία ἐνδομύχως παρακολουθεῖ τὴν πολύμορφον τοῦ ἱστορικοῦ τούτου μνημείου ζωήν, ἀμετάβλητος, ἀναλλοίωτος, εὐσταθής.

Οἱ περίφημοι κιονέ[illegible]της.

Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ οἰκοδομήματα, γεννήματα τῆς νεωτέρας τέχνης, ἴσως καὶ τελειότερα καὶ μᾶλλον καταπληκτικά. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα εἶνε μόνον καλλιτεχνικὰ οἰκοδομήματα. Οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι τὰ ἐδημιούργησαν, δὲν κατέστησαν αὐτὰ καὶ ἐθνικὰ σύμβολα. Ὁ Ἅγιος Παῦλος διὰ τὸν Ἄγγλον καὶ ὁ Ἅγιος Πέτρος διὰ τὸν Ἰταλὸν εἶνε ἱστορικαὶ καλλιτεχνικαὶ μητροπόλεις μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἐπιβλητικαί. ἀλλ' οὐδὲν πλέον.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἱστορικὸς ναὸς ὑπῆρξε τὸ Ἐθνικὸν Σύμβολον τοῦ Ἕλληνος.

Τὸ ἐδημιούργησεν ὄχι μόνον ἡ πίστις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐθνικὴ συνοχή. Ὅλοι οἱ ἑλληνικοὶ κλάδοι τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς οἰκογενείας, ὅπου δήποτε καὶ ἂν ἐξεπατρίζοντο, πάντοτε συνηντῶντο διὰ τοῦ πνεύματος καὶ διὰ τῆς καρδίας εἰς ἕνα κοινὸν πόθον, καὶ ὅλοι προσηύχοντο εἰς ἕνα ναόν, κάτωθι τοῦ αὐτοῦ εὐπετοῦς καὶ κομψοῦ τρούλλου.

Τὸν ιγ' αἰῶνα — εἰς διάστημα μόλις 50 ἐτῶν — ἡ Ἁγία Σοφία εἶχεν ἀποξενωθῆ τῶν δικαιούχων της. Οἱ σταυροφόροι εἶχον καταλάβει τὸ Βυζάντιον καὶ ἡ Ἁγία Σοφία εἶχε μεταβληθῆ εἰς μητρόπολιν τοῦ καθολικοῦ δόγματος. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες τῆς καταπεσούσης αὐτοκρατορίας, οἱ Ἕλληνες οἱ συσπειρωθέντες περὶ τὸν Λάσκαριν εἰς τὴν Νίκαιαν, οὐδέποτε ἀπεξενώθησαν τοῦ ἐθνικοῦ ἐκείνου ἱδρύματος, τὸ ὁποῖον ἐσυμβόλιζε τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἑνότητα.

Καὶ χάριν ἐκείνου ἠγωνίσθησαν. Ἡμίσεως αἰῶνος ἀγῶνες κατέληξαν εἰς τὴν ἀνάκτησίν του, ὁπότε δὲ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ πατριάρχης εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἰς αὐτὸν ἐστέφθησαν ἐκ νέου, διότι μακρὰν αὐτοῦ οὐδεμίαν ἐθνικὴν ἱεροτελεστίαν ἔγκυρον ἠδύναντο νὰ δεχθῶσιν.

Ἡ Ἁγία Σοφία ὑπῆρξε διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν μήτηρ ἁγία καὶ στοργική. Παρηκολούθησε τὰς περιπετείας τῶν τυχῶν του, συμμέτοχος τόσον τῆς χαρᾶς, ὅσον καὶ τῶν θλίψεών του. Αὐτή, ἡ ὁποία ἐγκατέστησε τοὺς ἀρχηγούς του, αὐτὴ καὶ τοὺς ἔχρισεν ἐν Χριστῷ αὐτοκράτορας, αὐτὴ ἐδέχθη τοὺς θριάμβους τῶν Ἡρακλείων, τῶν Λεόντων, τῶν Κομνηνῶν, τῶν Βασιλείων, τῶν Μακεδόνων, ὡς ἐδέχθη καὶ τοὺς στόνους τοῦ ἀγωνιῶντος ἔθνους καὶ ἐρρόφησε τοὺς ὑστάτους λυγμούς του...

Τὸ ἔθνος εἶχε σβεσθῆ, εἶχεν ἴσως ἀποθάνει, ἀλλὰ μόνον Ἐκείνη ἔζη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολειφθέντων, περιβεβλημένη πάντοτε τὴν ἀρχαίαν της λαμπρότητα καὶ τὴν ἀρχαίαν της αἴγλην.

Αἱ παραδόσεις αὐτὸ πιστεύουσι καὶ μεταδίδουσιν. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, ὁ πεσών, ὁ ἀκέφαλος, εἶνε ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλῆας δια τὸν λαὸν τὸν Ἑλληνικὸν καὶ ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ ἀπογυμνωθεῖσα παντὸς χριστιανικοῦ, ἐξακολουθεῖ να εἶνε καταστόλιστος δι' ὅλης αὐτῆς τῆς γοητείας καὶ ὑλικῆς ἀκόμη λαμπρότητος, τὴν ὁποίαν μόνον παροπτισμός τις καλύπτει, ὁ ὁποῖος καὶ τὴν ἐπισκιάζει παροδικῶς . . .

Οἱ λαοὶ ἔχουν τὰς πίστεις των, τὰς ὁποίας οὐδεὶς ἔξωθεν ἐπιβάλλει, καὶ ὅμως αἱ πίστεις αὐταὶ μεγαλουργοῦσι κα ἐπαληθεύουσι. . . Μία τοιαύτη λαϊκὴ πίστις ἔχει γεννηθῆ καὶ περὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο σύμβολον τοῦ Ἑλληνικοῦ Χριστιανισμοῦ, πί στις ἡ ὁποία κατὰ τὸν Ἀπόστολον «οὐ καταισχύνει».

Η ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΟΔΟΣ ΑΠΕΦΑΣΙΣΘΗ ΔΙΑ ΤΗΝ 29ην ΜΑΪΟΥ

Κατόπιν τῶν λεχθέντων καὶ γενομένων, τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ἀπεφάσισεν, ὅπως σύσσωμος ὁ στρατὸς προβῇ εἰς γενικὴν ἔφοδ ν τῇ 29ῃ Μαΐου.

Ὁ σουλτάνος εἶχε διατάξει τὴν προηγουμένην ἡμέραν καὶ νύκτα να διατελῶσι νήστεις, ἑπτάκις νὰ λουσθῶσι καὶ δεηθῶσι πάντες τοῦ στρατοῦ οἱ ἄνδρες.

Πρὸς τούτοις διέταξε νὰ φωταγωγηθῇ ὁ στόλος καὶ τὸ στρατόπεδον. Πυραί, ἐπίσης, ἀνήφθησαν πέριξ τῶν ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου καὶ τῶν ὑπερκειμένων τοῦ Γαλατᾶ λόφων, ἡ λάμψις δ' αὐτῶν ἀντηνάκλα εἰς ὅλην τὴν ἀσιατικὴν ὄχθην.

Ἄσματα καὶ προσευχαὶ χιλιάδων Δερβισῶν ἐν ἤχοις τυμπάνων ἠκούοντο παρὰ τῶν Χριστιανῶν καθ' ὅλην τὴν νύκτα.

Τὴν 28ην ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ διαλαληθῇ καθ' ἅπαν τὸ στρατόπεδον, ὅτι ἕκαστος ὀφείλει, ἐπὶ ποινῇ θανάτου, νὰ κατα

ΤΕΙΧΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Πύλη Ρωμανοῦ (Τὸπ-καποῦ).

λάδη την ημέραν εκείνην την ορισθείσαν αυτώ θέσιν και να παρασκευασθή πρός γενικήν έφοδον, ήτις άνυπερθέτως θα ήρχιζε την έπομένην πρωΐαν.

Έδραμε, κατόπιν, εις Διπλοκιόνιον, καί, επιθεωρήσας τον στόλον, διέταξε να καταλάβη ούτος, επί τη εφόδω, πάσαν την έξω παραλίαν, παρατασσόμενος παρά τε την άλυσιν και το επί της Προποντίδος τείχος, μέχρι του Βλάγκα Μποστανή.

Επιστρέψας εις το στρατηγείον, επέσπευσε την συμπλήρωσιν των παρασκευών, ετοιμάσας, πρός τοις άλλοις, τειχομαχικάς κλίμακας, αίτινες διενεμήθησαν εις τον στρατόν.

Διέταξε τους αρχηγούς του πυροβολικού να συγκεντρώσωσιν είπερ ποτέ ορμητικώς το πυρ απάντων των μεγάλων τηλεβόλων κατά των παρά την κοιλάδα του Λύκου τειχών και παρεσκεύασε την διαίρεσιν των ταγμάτων της σωματοφυλακής αυτού εις σώματα εκ χιλίων ανδρών, κανονίσας την ώραν της πρός τα πρόσω πορείας εκάστου σώματος. Έκαστον τούτων, αγωνιζόμενον επ' ολίγον, ώφειλε ν' αποσυρθή και παραυτα παραχωρήση την θέσιν του εις νέον.

Διά του τρόπου τούτου ο Μωάμεθ προυτίθετο να εξακολουθήση άνευ διακοπής την έφοδον, ίνα μη επιτρέψη εις τους πολιορκημένους ουδ' επ' ελάχιστον ανάπαυσιν.

Τον Ζαγανόν πασάν διέταξε να διαβή μετά συμπάσης αυτού της στρατιάς την γέφυραν της άκρας του Κερατίου και να προσβάλη κρατερώς το παραλιακόν τείχος, υποβοηθούμενος και υπό της εν τω κόλπω μοίρας του στόλου.

Αφ' ετέρου εις τον Καρατζάν πασάν επεβλήθη το σπουδαίον έργον να εισβιβάση τον στρατόν αυτού εις την τάφρον αμέσως μετά το σύνθημα της επιθέσεως και επιχειρήση την έφοδον εις εν των κυρίως ρηγμάτων, μεταξύ του Τεκφούρ-σεράϊ και της πύλης της Αδριανουπόλεως.

Ο Ίσαακ πασάς και ο Μαχμούτ πασάς, οίτινες διώκουν τας ασιατικάς στρατιάς, ώφειλον να ορμήσωσιν εις την έφοδον κατ' ευθείαν απέναντι των θέσεων αυτών, πλησίον της τρίτης στρατιωτικής πύλης. Και μέρος μεν των μαχητών αυτών έμελλε να επιχειρήση την εις τα τείχη ανάβασιν διά κλιμάκων, οι δε λοιποί, διά τόξων θα προσέβαλλον τους επί των τειχών υπερασπιστάς αυτών.

Ὁ Χαλὴλ πασᾶς, διοικῶν τὴν φρουράν, τὴν παρὰ τὴν σκηνὴν τοῦ σουλτάνου, ἀνέλαβε τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τοῦ σπουδαιοτέρου τῶν ῥηγμάτων, τοῦ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, ὅπου ἠμύνετο ἡ ὑπὸ τὸν Ἰουστινιανὸν γενναία φάλαγξ.

Δι' ὅλης ταύτης τῆς ἡμέρας δὲν ἔπαυσαν ἀλαλάζοντα τὰ τύμπανα καὶ τὸ ἑσπέρας κατεφώτισε τὸ στρατόπεδον νέα φωταψία μέχρι μεσονυκτίου, ὅτε ἔσβυσαν τὰ πυρὰ καὶ κατεσίγησεν ὁ θόρυβος.

Ἡ ἔφοδος ἤρχισε τρεῖς περίπου ὥρας πρὶν ἢ ἀνατείλῃ ἡ τῆς 29ης ἡμέρα.

«ΚΥΡΙΕ, ΕΛΕΗΣΟΝ»

«Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
Ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
Ἀναγράφω σοι ἡ πόλις σου, Θεοτόκε,
Ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
Ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον,
Ἵνα κράζω σοι, χαῖρε, Νύμφη, ἀνύμφευτε».

Καθ' ὃν χρόνον τοιαῦτα ἀπεφασίζοντο καὶ ἐγίνοντο ἐν τῷ Τουρκικῷ στρατοπέδῳ, καὶ τὰ τηλεβόλα ἀδιαλείπτως ἔπληττον τὰ Βυζαντινὰ τείχη, τί συνέβαινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει;

Τῇ 25ῃ Μαΐου ἐφρόντισεν ὁ αὐτοκράτωρ νὰ πληρωθῶσι, κατὰ τὸ δυνατόν, τὰ ὀλεθρίως αὐξάνοντα ἐπὶ τῶν τειχῶν ῥήγματα, καὶ ἐπὶ τούτῳ ἐσωρεύοντο ἐκεῖ σάκκοι πλήρεις ἐρίων, ἢ ἐπεφορεῖτο ὕλη παντοία, λίθοι καὶ ξύλα καὶ χόρτα προσέτι, μετὰ πηλοῦ μεμιγμένα, καὶ ἔμπροσθεν ἐπετίθεντο δέρματα, προκαλύμματα κατὰ τοῦ πυρός. Μάταιοι ἀγῶνες! Μετ' οὐ πολὺ τὰ αὐτὰ καὶ ἄλλα ἐπισυνέβαινον ῥήγματα ἀλλεπάλληλα, μόλις δὲ διωρθώνετο ἕν, εἰς χάσμα πάλιν μετεβάλλετο, ἢ ἕτερον διηνοίγετο.

Ἐνῷ ἔξω τοῦ τείχους μία ἐπεκράτει θέλησις καὶ πειθαρχία αὐστηρὰ καὶ εὐθυμία καὶ δαψίλεια ὑπῆρχε πάντων τῶν χρησίμων, ἐντὸς τῶν τειχῶν, ἐντὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ταῦτα μὲν πάντα, τροφαί, πολεμικὸν ὑλικόν, ἦσαν μεμετρημένα, ἀθυμία δὲ

κατεῖχε τὰς ψυχὰς καὶ ἐπὶ πᾶσι καὶ διχόνοια δὲν ἔπαυσεν ὑφισταμένη μεταξὺ ἰθαγενῶν καὶ ξένων, μεταξὺ παπιστῶν καὶ τὴν ἕνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἀποκρουόντων, μεταξὺ Βενετῶν καὶ Γενουαίων. Καὶ ὁ ἀτυχὴς αὐτοκράτωρ δι' ἱκεσιῶν ἠναγκάζετο νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὴν ὑπακοήν...

Ἐκ τῶν φωταψιῶν, τῶν κραυγῶν, τῶν τυμπανοκρουσιῶν καὶ τῶν κινήσεων τῶν πολεμίων ἐγνώσθη πλέον, ὅτι ἤγγικεν ἡ κρίσιμος ἡμέρα. Ὁ πολὺς ὄχλος μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων διέτρεχε τὰς ὁδούς, ἄπελπις καὶ θρηνῶν.

Πρὸς παραμυθίαν τοῦ πλήθους καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος, διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς καὶ μοναχοί, φέροντες ἱερὰς εἰκόνας καὶ ἰδίᾳ τὴν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ τοσάκις θαυματουργήσασαν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, τὴν καλουμένην **Ὁδηγήτριαν**, περιήρχοντο τὰ τείχη τῆς Πόλεως, ψάλλοντες ὕμνους καὶ τροπάρια, ἱκετεύοντες τὸν Θεόν, ἵνα γίνῃ ἵλεως τῇ κληρονομίᾳ αὐτοῦ καὶ ἐπικαλούμενοι τὰς πρεσβείας τῆς Πολιούχου Θεομήτορος, δι' ἧς ἀπὸ τοιούτων κατὰ καιροὺς κινδύνων ἐλυτρώθη ἡ Βασιλεύουσα.

Καὶ παρηκολούθουν τὰς λιτανείας ὁ λαὸς ὅλος, γυμνόπους, μάλιστα δὲ γυναῖκες καὶ παῖδες, συμψάλλοντες καὶ ἀνακράζοντες μετὰ δακρύων **Κύριε, ἐλέησον!**

Τὴν 28ην ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεθεώρησαν πάλιν ἅπαντα τὰ τείχη καί, συμπληρώσαντες, ὡς ἠδύναντο, τὰ ἐλλείποντα, ἔδιδον τὰς τελευταίας ὁδηγίας, ἐνῷ μακρόθεν ἀντήχουν τὰ σήμαντρα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ αἱ μεγαλόφωνοι τῶν γυναικῶν ἐπικλήσεις:

«Κύριε, φεῖσαι ἡμᾶς τῆς δικαίας σου ἀπειλῆς, καὶ λύτρωσαι ἡμᾶς ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ ἀντικειμένου. Κύριε, ἐλέησον!»

Η ΔΗΜΗΓΟΡΙΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ

> «Ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, παραδώσατε εἰς τὴν αἰωνιότητα] τὴν ἑλληνικὴν φήμην, τὴν ἑλληνικὴν δόξαν, τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν».
>
> ***Κωνσταντῖνος.***

Τὸ ἀπόγευμα τῆς Δευτέρας, 28 Μαΐου, ὅτε αἱ ἀναρίθμητοι ὁμάδες τῆς πανηγυρικῆς λιτανείας ἐκείνης συνεπλήρωσαν τὴν περιφορὰν αὐτῶν, καὶ διεκόπη ὁ κανονιοβολισμὸς τῶν Τούρκων, ἀπῆλθεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως, ἵνα ἐπιτελέσῃ τὴν διαθήκην αὐτοῦ ὡς βασιλεύς, καὶ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὡς χριστιανός.

Συγκαλέσας τοὺς ἐν τέλει στρατιωτικούς τε καὶ πολιτικούς, καὶ ἔχων ἐνώπιον μὲν αὐτοῦ τοὺς Ἕλληνας, ἐκ δεξιῶν δὲ τοὺς Βενετοὺς καὶ ἐξ ἀριστερῶν τοὺς Γενουαίους, προσεφώνησεν αὐτοὺς διὰ δημηγορίας, ἣν διεφύλαξεν ἡμῖν ὁ Φραντζῆς.

Ὁ λόγος οὗτος δὲν διακρίνεται ἐπὶ ῥητορικῇ κομψότητι καὶ δυνάμει, ἀλλ᾽ ἀποπνέει ἐξ αὐτοῦ τὸ ἄρωμα τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς φιλοπατρίας, δι᾽ ὧν προσεπάθησεν ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν εἰς τὸ καθῆκον μέχρι τῆς ὑστάτης στιγμῆς ἐμμονὴν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Πόλεως.

«Ὁμιλίαν καλογηρικὴν πολὺ μᾶλλον ἢ ὡς λόγον βασιλέως καὶ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ» χαρακτηρίζουσι τὴν δημηγορίαν ταύτην ξένοι συγγραφεῖς. Ἀλλὰ λησμονοῦσιν οὗτοι τὸν τόπον, τὸν χρόνον καὶ τὰς περιστάσεις.

Ἀποτεινόμενος κατὰ πρῶτον πρὸς τοὺς Ἕλληνας, εἶπε διὰ φωνῆς σταθερᾶς :

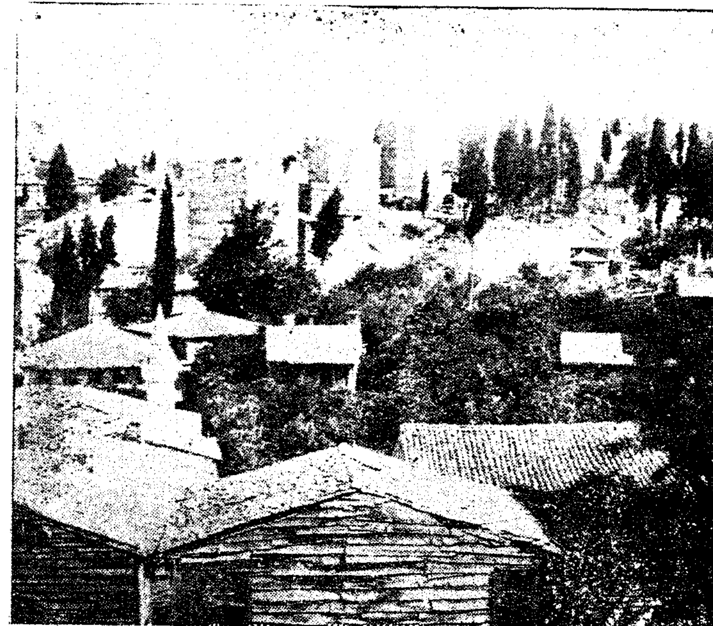
«Ὑμεῖς μέν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε, ὅτι ἔφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυροτέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ

πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν, ὡς ὄφις τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ
ὡς λέων ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ
ὑμᾶς, ἵνα στῆτε ἀνδρείως καὶ μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε
ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν·
παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην καὶ περίφημον ταύτην
πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν τῶν πόλεων. Καλῶς
οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφειλέται κοινῶς ἐσμεν
πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν. πρῶτον μὲν
ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον ὑπὲρ τῆς πατρί-
δος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν
καὶ φίλων.
»Λοιπόν, ἀδελφοί, χρεῶσταί ἐσμεν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσά-
ρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τού-
των. Ἐὰν διὰ τὰ ἐμὰ πλημμελήματα παραχωρήσῃ ὁ Θεὸς τὴν
νίκην τοῖς ἀσεβέσιν, ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἁγίας, ἣν Χρι-
στὸς ἐν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἡμῖν ἐδωρήσατο, κινδυνεύομεν· ὅ ἐστι
κεφάλαιον πάντων. Καὶ ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ τις καὶ
τὴν ψυχὴν ζημιωθῇ, τί τὸ ὄφελος; Δεύτερον, πατρίδος περι-
φήμου ὑστερούμεθα καὶ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν· τρίτον, βασιλείας
τῆς ποτε περιφανοῦς, τέταρτον δὲ καὶ φιλτάτων τέκνων καὶ συμ-
βίων καὶ συγγενῶν στερούμεθα. Αὐτὸς δὲ ὁ ἀλιτήριος ὁ Ἀμηρᾶς
πεντήκοντα καὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἄγει σήμερον, ἀφ᾽ οὗ ἐλθὼν ἀπέ-
κλεισε καὶ μετὰ πάσης μηχανῆς καὶ ἰσχύος καθ᾽ ἡμέραν τε καὶ
νύκτα οὐκ ἐπαύσατο πολιορκῶν ἡμᾶς. Καὶ χάριτι τοῦ Παντε-
πόπτου Χριστοῦ, ἐκ τῶν τειχῶν, μετὰ αἰσχύνης, ἄχρι τοῦ νῦν
πολλάκις κακῶς ἀπεπέμφθη. Τὰ νῦν δὲ πάλιν, ἀδελφοί, μὴ
δειλιάσετε, ἐὰν καὶ τεῖχος μερόθεν ὀλίγον ἔπεσε, διότι, ὡς ὑμεῖς
θεωρεῖτε, κατὰ τὸ δυνατὸν ἐδιορθώσαμεν πάλιν αὐτό. Ἡμεῖς πᾶ-
σαν τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν ἄμαχον δόξαν τοῦ Θεοῦ ἀνεθέμεθα· οὗτοι
ἐν ἅρμασιν, ἐν ἵπποις καὶ δυνάμει καὶ πλήθει, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνό-
ματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποίθαμεν. δεύτερον
δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ῥωμαλεότητι, ἣν ἐδωρήσατο
ἡμῖν ἡ Θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριαρίθμητος ἀγέλη
τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ᾽ ἡμῶν μετὰ
βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὀφρύος καὶ θάρσους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα
διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρή-
σωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμήτων, ἵνα

ἡμᾶς φοβίσωσιν. Ἀλλ' οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶν καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἐσμέν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδειοι, ρωμαλέοι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ καλῶς παρεσκευασμένοι ὑπάρχετε. Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρήξει. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν, ἡ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα, μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροῖ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλημα· ἃ οἱ ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὔτε κέκτηνται.

»Οἴδατε καλῶς, ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς Ἀμηρᾶς καὶ ἐχθρὸς τῆς ἁγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τὴν ἀγάπην, ἣν εἴχομεν, ἔλυσε καὶ τοὺς ὅρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν, ἀντ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἐλθὼν αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἑκάστην ἡμέραν δύνηται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἴκους ἤδη πυριαλώτους ἐποίησε. Τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὅσους εὗρεν, ἐθανάτωσε καὶ ᾐχμαλώτευσε. Τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσε, τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλίωσε καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἑψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος· «Ὦ ἀνόητα ζῷα, τῶν οἰκιῶν ὑμῶν ἐμπιπραμένων, αὐτοὶ ᾄδετε!» Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε καὶ καθ' ἑκάστην τὸ ἀχανὲς αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὕρῃ καιρὸν ἐπιτήδειον ἵνα καταπίῃ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος καὶ τῇ Πανάγνῳ τε καὶ Ὑπεράγνῳ Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσε καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, **ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν.** Καὶ οὗτος ὁ ἀσεβέστατος τὴν ποτε περιφανῆ, ὡς ρόδον τοῦ ἀγροῦ βούλεται ποιῆσαι ὑπ' αὐτόν, ἥτις ὑπέταξε, σχεδὸν εἰπεῖν, πᾶσαν τὴν ὑφήλιον, αὐτὸς τὰ νῦν βούλεται δουλῶσαι, καὶ τὴν κυριεύουσαν τῶν πόλεων ζυγῷ ὑποβαλεῖν καὶ δουλείᾳ καὶ τὰς ἁγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ Ἁγία Τριὰς καὶ δοξολογεῖται τὸ Πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἀκούονται ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Κυνήγιον (Ἀϊβὰν-σεράϊ).

τοῦ Θεοῦ Λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τῆς αὐτοῦ βλασφημίας...

»Ἀδελφοὶ καὶ συστρατιῶται, παραδώσατε εἰς τὴν αἰωνιότητα τὴν ἑλληνικὴν ῥώμην, τὴν ἑλληνικὴν δόξαν, τὴν ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν!»

Στραφεὶς κατόπιν πρὸς τοὺς Βενετούς, εἶπε:

«Βενετοὶ εὐγενεῖς, ἀδελφοὶ ἠγαπημένοι ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ, ἄνδρες ἰσχυροὶ καὶ στρατιῶται δυνατοὶ καὶ ἐν πολέμοις δοκιμώτατοι, οἱ διὰ τῆς ἐστιλβωμένης ὑμῶν ρομφαίας πολλάκις πλῆθος τῶν Ἀγαρηνῶν ἐθανατώσατε καὶ τὸ αἷμα αὐτῶν ποταμηδὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν ἔρρευσε, τῇ σήμερον παρακαλῶ ὑμᾶς, ἵνα τὴν πόλιν ταύτην, τὴν εὑρισκομένην ἐπὶ τοιαύτῃ συμφορᾷ τοῦ πολέμου, ὁλοψύχως ὑπερασπισθῆτε· οἴδατε γὰρ καλῶς, καὶ δευτέραν πατρίδα καὶ μητέρα αὐτὴν ἀενάως εἴχετε. Διὸ καὶ ἐκ δευτέρου πάλιν λέγω καὶ παρακαλῶ, ἵνα ἐν ταύτῃ τῇ ὥρᾳ ἀγωνισθῆτε ὡς φιλόπιστοι καὶ ὁμόπιστοι καὶ ἀδελφοί».

Στραφεὶς εἶτα πρὸς τοὺς Γενουαίους, εἶπεν:

«Ὦ Λιγουρῖται, ἐντιμότατοι ἀδελφοί, ἄνδρες πολεμισταὶ καὶ μεγαλοκάρδιοι καὶ φημισταί, καλῶς οἴδατε καὶ γινώσκετε, ὅτι ἡ δυστυχὴς αὕτη πόλις πάντοτε οὐκ ἐμοὶ μόνον ὑπῆρχεν, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν διὰ πολλά τινα αἴτια. Ὑμεῖς μὲν πολλάκις μετὰ προθυμίας αὐτῇ ἐβοηθήσατε, καὶ συνδρομῇ ὑμετέρᾳ ἐλυτρώσατε ἀπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν, τῶν αὐτῆς ἐναντίον. Τὰ νῦν πάλιν ὁ καιρός ἐστιν ἐπιτήδειος, ἵνα δείξητε εἰς βοήθειαν αὐτῆς τὴν ἐν Χριστῷ ἀγάπην καὶ ἀνδρείαν καὶ γενναιότητα ὑμῶν».

Στραφεὶς κατόπιν πρὸς πάντας, εἶπε:

«Τὸ σκῆπτρόν μου εἰς τὰς χεῖρας ὑμῶν ἀνατίθημι. Παρακαλῶ δὲ καὶ δέομαι τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἵνα τὴν πρέπουσαν τιμὴν καὶ ὑποταγὴν δώσητε τοῖς ὑμετέροις στρατηγοῖς καὶ δημάρχοις καὶ ἑκατοντάρχοις, ἕκαστος κατὰ τὴν τάξιν αὐτοῦ καὶ τάγμα καὶ ὑπηρεσίαν. Ἀδελφοὶ καὶ στρατιῶται, ἕτοιμοι ἔστε. Χάριτι καὶ ἀρετῇ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑμῖν δωρηθείσῃ, καὶ συνεργούσης τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἐν ᾗ τὴν ἐλπίδα πᾶσαν ἀνεθέμεθα, ποιήσωμεν τοὺς ἐναντίους μετὰ αἰσχύνης ἐκ τῶν ἐντεῦθεν κακῶς ἀναχωρῆσαι. Ὁ στέφανος ὁ ἀδαμάντινος ἐν οὐρανοῖς ἐναπόκειται ὑμῖν καὶ μνήμη αἰωνία ἐν τῷ κόσμῳ ἔσεται».

Σκηνὴ ἄκρως συγκινητικὴ ἐπηκολούθησεν. Ἅπαντες οἱ ἄνδρες

ἐκεῖνοι ἠσπάζοντο καὶ ἐνηγκαλίζοντο κατ' ἐπανάληψιν ἀλλήλους, κλαίοντες καὶ συγχώρησιν παρ' ἀλλήλων αἰτούμενοι. Καὶ ἐν τέλει «μήτε φιλτάτων τέκνων μνημονεύοντες, οὔτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες», ἐφώνησαν : «Ἀποθάνωμεν ὑπὲρ τῆς Χριστοῦ πίστεως καὶ πατρίδος ἡμῶν».

Η ΕΝ ΤΗ͂Ι ΑΓΙΑ͂Ι ΣΟΦΙΑ͂Ι ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΕΛΕΤΗ

Συγκεκινημένη ἤκουσεν ἡ Κωνσταντινούπολις περὶ τὴν δείλην ἀντηχοῦντας τοὺς κώδωνας τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἥτις εἶχε παραμείνει ἀλειτούργητος ἀπὸ τῆς 12 Δεκεμβρίου, καθ' ἣν, ὡς εἴδομεν, ἐτελέσθη ἐν αὐτῇ ἡ μετὰ τῶν Δυτικῶν ἑνωτικὴ λειτουργία.

Ἡ ἀλγεινοτέρα σκηνή, ἐξ ὅσων ἀναφέρουσι τὰ χρονικὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἐξελίσσετο ἐν τῷ πανσέπτῳ ἐκείνῳ ναῷ.

Ὁ αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ περιῆλθε μετὰ τὴν δημηγορίαν του τὰς ἐπάλξεις καὶ τὰ φρούρια καὶ ἐβεβαιώθη ὅτι πάντα καλῶς φρουροῦνται, διηυθύνθη πρὸς τὸν τῆς Θεοῦ σοφίας ναόν, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν στρατηγῶν καὶ ἱερέων καὶ ὑπὸ πλήθους λαοῦ, φωνοῦντος «Κύριε, ἐλέησον !»

Ὁ ἦχος τῶν κλαυθμῶν καὶ ἡ βοὴ τῶν γυναικείων θρήνων ἐκάλυπτε τὰς δεήσεις τῶν διακόνων, οἵτινες, ἐνώπιον τῆς Ὡραίας Πύλης ἱστάμενοι, τὴν τελευταίαν ἤδη ἀνέπεμπον ἱκεσίαν «ὑπὲρ τοῦ καθυποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν Ὀρθοδόξων πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον». Σύνολος ἡ κύκλῳ σκηνὴ ἐνέπνεε πένθος βαθύ. Αἱ καρδίαι πάντων ἥμασσον. Ἐτελεῖτο ἡ νεκρώσιμος κηδεία ὁλοκλήρου τοῦ Γένους . . .

Ἐτελεῖτο ἡ τελευταία λειτουργία τοῦ μεγάλου ἐκείνου ναοῦ, ὅστις ἐπὶ ἐνεακόσια καὶ εἴκοσιν ὅλα ἔτη ἐξεπροσώπει τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν μέσων αἰώνων καὶ ὅστις ἦτο πεπρωμένον τὴν ὑστεραίαν νὰ γίνῃ θέατρον ἱεροσυλίας καὶ σφαγῆς, ἀμέσως δὲ κατόπιν νὰ κλείσῃ τὰς πύλας αὐτοῦ εἰς τοὺς λειτουργοὺς καὶ λάτρας τοῦ Χριστοῦ . . .

Ἡ ἐθιμοτυπία ἐξέλιπεν, αἱ ἀνισότητες ἐξηφανίσθησαν. Οἱ δημόται προσκλίνουσι κατὰ γῆς καὶ ἀνεγείρονται εἰς μετανοίας μετὰ τῶν πατρικίων, οἱ πλούσιοι μετὰ τῶν πενήτων, οἱ δοῦλοι μετὰ τῶν ἀρχόντων. Ὁ πάνσεπτος ναός, τὸ σύμβολον τῆς κραταιᾶς Ὀρθοδοξίας, τὸ καύχημα τοῦ Χριστιανισμοῦ, γεγυμνωμένος παντὸς κοσμήματος, ἀκαλλώπιστος, σκυθρωπός, εἰκονίζει τὸ ταλαίπωρον Γένος κατὰ τὸ δούλειον στάδιον, εἰς ὃ μετ' ὀλίγον θὰ ἐξωθεῖτο.

Ὅσον πλέον προχωρεῖ ἡ λειτουργία καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν ἀπόλυσιν, τόσον περισσότερον αὐξάνουσιν οἱ θρῆνοι καὶ ὁ κοπετὸς τοῦ λαοῦ κορυφοῦται. Ἐφαίνετο, ὅτι ἡ ζωὴ πάντων τῶν περιεστώτων ἦτο περιωρισμένη ἐντὸς μόνον τῆς διαρκείας ἐκείνης τῆς Εὐχαριστίας καὶ ὅτι ἑκάστη συλλαβή, ἐξερχομένη τῶν χειλέων τῶν ἱερέων, ἦτο νέον βῆμα πρὸς τὴν προκειμένην ἄβυσσον . . .

Ὅτε δὲ ἐτονίζετο τὸ Κοινωνικόν, διασχίζονται αἴφνης τὰ πλήθη, οἱ σωματοφύλακες διανοίγουσι δίοδον, φωνοῦντες : «**Ἔρχεται ὁ αὐτοκράτωρ !**» Ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος, περιβεβλημένος τὴν ἐπίσημον, ἀλλὰ φεῦ ! τετριμμένην πολεμικὴν αὐτοῦ στολήν, προβαίνει πρὸς τὸ Ἅγιον Βῆμα ἀσκεπής, κατηφής, συντετριμμένος. . . Οἱ κοπετοὶ καὶ ὁ θόρυβος καταπαύουσιν. Εἰς ὅλον ἐκεῖνον τὸν ἀπέραντον ναὸν δὲν ἀκούεται, εἰμὴ μόνον ἡ φωνὴ τοῦ ἱερέως, προσκαλοῦντος τοὺς Χριστιανούς, ἵνα «μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθωσιν».

Ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου χαμηλοφώνως ἐπὶ πολὺ προσεύχεται. . . Προσπίπτει τρὶς ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Θεοτόκου, μετὰ κόπου ἀναχαιτίζων τοὺς λυγμούς. . . Στρέφει τὰ ὄμματα πρὸς τὸν θόλον τοῦ ναοῦ καὶ εἶτα πρὸς τὰ πλήθη, καὶ ἀναβοᾷ μεγάλῃ τῇ φωνῇ : «Χριστιανοί, συγχωρήσατε τὰς ἁμαρτίας μου. . ., ὁ Θεὸς ἂς συγχωρήσῃ τὰς ἰδικάς σας». Καὶ παραλαβὼν ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀρχιερέως τὰ ἄχραντα μυστήρια, μεταλαμβάνει αὐτῶν. Ὁ λαὸς ἐκρήγνυται εἰς φωνήν : «Ἔσο συγχωρημένος !»

Μετὰ ταῦτα, ἀποτεινόμενος ὁ αὐτοκράτωρ πρὸς τὸν λαόν, συνιστᾷ εἰς αὐτὸν νὰ κοινωνήσωσι πάντες τῶν ἀχράντων μυστηρίων, ἐπιπροσθείς : «**Ἤγγικεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν ὀφείλετε ν' ἀγωνισθῆτε τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα, καὶ ἐὰν δὲν εἶνε παρὰ Θεοῦ ὡρισμένον νὰ σωθῇ διὰ τῶν θυσιῶν ὑμῶν ἡ Πατρίς, δέον νὰ καταλείπητε εἰς τοὺς ἀπογόνους μνήμην ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς τοιαύτην,**

ὅση εἶνε ἀναγκαία πρὸς διαφύλαξιν ἐν τῇ ἐνδεχομένῃ δουλείᾳ τῆς πίστεως τῶν Πατέρων καὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν δόξαν».

Ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγος καλύπτει τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ αὐτοκράτορος. Αἱ μητέρες ἀποχαιρετῶσιν ἐν ἀκρατήτῳ συγκινήσει τὰ τέκνα των, αἱ γυναῖκες ρίπτονται ὀλοφυρόμεναι εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν συζύγων, καὶ οἱ γόοι καὶ οἱ κλαυθμοὶ ἐκρήγνυνται τώρα ἀκράτητοι καὶ βροντώδεις, ἐνῷ πάντες καὶ πᾶσαι συνωθοῦνται περὶ τὸν Ἀρχιερέα πρὸς μετάληψιν. . .

Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΕΙΣ ΤΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ

Ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ μετάληψιν, μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, ἐν οἷς τοσοῦτοι ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐτελέσθησαν θρίαμβοι, νῦν δὲ κατανυκτικὴ θὰ ἐξελίσσετο σκηνή.

Στὰς ὁ Κωνσταντῖνος ἀσκεπὴς ἐν τῷ μέσῳ τῶν συναθροισθέντων περὶ ἑαυτὸν συγγενῶν, ἀρχόντων καὶ γηραιῶν τοῦ κράτους λειτουργῶν καὶ πάντων τῶν αὐλικῶν καὶ ὑπηρετῶν, καὶ δακρυρροῶν, ᾐτήσατο συγχώρησιν.

Πάντες ἠσπάζοντο τὸν αὐτοκράτορα ἐν κλαυθμοῖς, ἀποχαιρετίζοντες αὐτόν. «Ἐν τῇδε τῇ ὥρᾳ — ἐπιλέγει ὁ παριστάμενος εἰς τὴν σπαραξικάρδιον σκηνὴν Φραντζῆς — τίς διηγήσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ; εἰ καὶ ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἠδύνατο μὴ θρηνῆσαι».

ΑΙ ΝΥΚΤΕΡΙΝΑΙ ΙΣΧΥΡΑΙ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΑΠΟΚΡΟΥΟΝΤΑΙ

Δὲν εἶχον ἀκόμη σβεσθῆ ἐν τῷ πανσέπτῳ Ναῷ τὰ τελευταῖα φῶτα τῆς πενθίμου ὁλονυκτίας, ὅτε, κατ' ἀντίθεσιν, αἱ ἐν τῷ στρατοπέδῳ τῶν Τούρκων ἀναφθεῖσαι πυραί, αἱ καταυγάζουσαι τὴν πόλιν ὅλην καὶ τὸν Γαλατᾶν καὶ τὴν ἀπέναντι ἀσιατικὴν παραλίαν τοῦ Βοσπόρου, ἐφώτιζον, συγχρόνως, τὰς χαρμοσύνους ὀρχήσεις τῶν Δερβισῶν, προπανηγυριζόντων τὴν ἐπικειμένην γενικὴν ἔφοδον. . .

Ὁ Φραντζῆς γράφει :

«Καὶ ἀναβάντες ἐφ' ἵππων, ἐξήλθομεν τῶν ἀνακτόρων, περιερχόμενοι τὰ τείχη, ἵνα διεγείρωμεν τοὺς φύλακας πρὸς τὸ φυλάττειν ἀγρύπνως. Ἦσαν δὲ πάντες ἐπὶ τῶν τειχῶν καὶ πύργων τὴν νύκτα ἐκείνην, καὶ αἱ πύλαι πᾶσαι ἦσαν κεκλεισμέναι ἀσφαλέστατα καὶ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξέλθῃ τις ἢ νὰ εἰσέλθῃ δι' αὐτῶν. Ὡς δὲ ἤλθομεν ἐν τοῖς Καλιγαρίοις, ὥρᾳ πρώτῃ τῆς ἀλεκτροφωνίας, καταβάντες ἀπὸ τῶν ἵππων, ἀνήλθομεν εἰς τὸν πύργον καὶ ἠκούσαμεν ἔξωθεν, ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου, πυκνὰς ὁμιλίας καὶ θόρυβον μέγαν. Καὶ οἱ φύλακες εἶπον ἡμῖν, ὅτι δι' ὅλης τῆς νυκτὸς συνέβαινε τοῦτο, ἐπειδὴ ἔσυρον οἱ Τοῦρκοι ὅσα τῶν ὀργάνων ἦσαν ἕτοιμα πρὸς τειχομαχίαν, φέροντες αὐτὰ πλησίον τῆς τάφρου. Ἐπὶ τούτοις δὲ κατὰ θάλασσαν εὑρίσκοντο εἰς κίνησιν τὰ σκάφη τῶν ἀντιπάλων, καὶ αἱ τριήρεις προσεπέλαζον τὰ τείχη, κατά τε τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Κεράτιον».

Ἦτο προφανὲς πλέον, ὅτι ἡ γενικὴ ἔφοδος δὲν θὰ ἐβράδυνεν.

Ὄντως, ἡ ἰσχυρὰ ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔφοδος ἤρχισε μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας μετὰ μεσονύκτιον ὥρας.

Αἱ διαταγαί, αἱ κοινοποιηθεῖσαι τὴν προτεραίαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, αὐστηρῶς ἐτηρήθησαν. Δοθέντος δὲ τοῦ σημείου διὰ κανονιοβολισμοῦ, ἡ πόλις προσεβλήθη συγχρόνως ἐκ τῶν τριῶν αὐτῆς μερῶν. «Πᾶν τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων ὡς σχοίνισμα ἦν ἐγεγόνει ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους τῆς πόλεως ἕως τοῦ ἑτέρου», λέγει ὁ Φραντζῆς.

Τὸ κυριώτερον σημεῖον τῆς ἐπιθέσεως ἦτο κατὰ τῆς Πεδιάδος τοῦ Λύκου καὶ τοῦ ἐκεῖ χαρακώματος.

Πρῶτοι ἐφώρμησαν οἱ ἄτακτοι, ἰδίως Οὖγγροι καὶ Γερμανοὶ μισθοφόροι. Διὰ τούτων σκοπὸν εἶχεν ὁ σουλτάνος νὰ παρασκευάσῃ τὴν ἐξάντλησιν τῶν δυνάμεων τῶν πολιορκουμένων, ὅπως ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν διὰ τῶν ἐμπειροτέρων καὶ γενναιοτέρων τοῦ ἐξ Ἀσίας στρατοῦ αὐτοῦ.

Οἱ ἐπιτιθέμενοι, προερχόμενοι ἐκ τῆς βορείου ἄκρας τῶν πρὸς τὴν ξηρὰν τειχῶν, προὐχώρησαν, φέροντες ἀναρριχητικὰς κλίμακας καὶ προσήγγισαν τὰ τείχη, καθ' ὅλον τὸ μῆκος, ἀπὸ τοῦ Τεκφοὺρ-σεράϊ μέχρι τοῦ χαρακώματος καὶ παραιτέρω ἔτι, μέχρι τοῦ Τοπ-καποῦ. Ἑκατοντάδες κλιμάκων ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τῶν τειχῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἤρχισαν ν' ἀναρριχῶνται οἱ γενναιότεροι, ἐνῷ ἄλλοι, προσπαθοῦντες νὰ προσβάλωσι τοὺς ἡμετέρους, ἀνήρχοντο ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν συμπολεμιστῶν αὐτῶν.

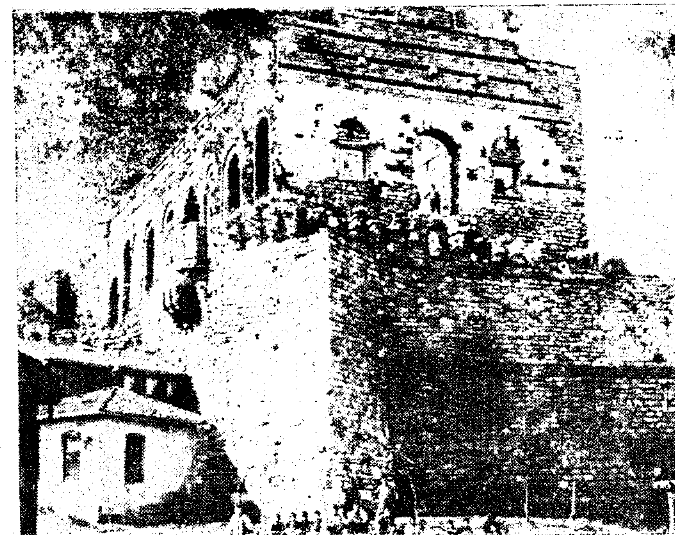
Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι παραχρῆμα κατέρριπτον τὰς κλίμακας μεθ' ἁπάντων τῶν ἐπ' αὐτῶν, ἐκτοξεύοντες βροχὴν βελῶν καὶ λίθων κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων. Μέγας ὑπῆρξεν ὁ ἀλαλαγμὸς καὶ ἡ σύγχυσις ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτός, μεταξὺ τῶν πεντακισχιλίων ἐκείνων ἐπιδρομέων. Φοβερὸς ἐπήρχετο ὁ ὄλεθρος. Τοὺς μετὰ λύσσης ἐφορμῶντας καὶ φονευομένους, μετ' οὐ πολὺ ἄλλοι ἀμέσως ἀνεπλήρουν, καὶ τούτους ἄλλοι.

«Οἱ ἡμέτεροι — λέγει ὁ Βάρβαρος — παραχρῆμα κατέρριπτον τὰς κλίμακας ἐκείνας χαμαὶ μεθ' ἁπάντων τῶν κρατούντων αὐτὰς καὶ ἅπαντες ἐκεῖνοι ἐφονεύοντο. Πρὸς τούτοις οἱ ἡμέτεροι ἔρριπτον ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων κάτω μεγάλους λίθους, οὕτως ὥστε ὀλίγοι ἐκείνων ἠδύναντο νὰ διασωθῶσιν. Ὅσοι ἤρχοντο ὑπὸ τὰ τείχη, ἀφεύκτως ἐφονεύοντο, καὶ οἱ φέροντες τὰς κλίμακας, βλέποντες αὐτοὺς φονευομένους, ὠπισθοχώρουν, ἀποπειρώμενοι νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον».

Χαίροντες εἶδον τέλος οἱ πολιορκούμενοι ἀποκρουομένην τὴν ἔφοδον τῆς πρώτης γραμμῆς μετὰ φόνου πολλοῦ τῶν ἐπιτιθεμένων, ὅτε ἐφάνη προχωροῦσα ἐν τάξει ἡ δευτέρα γραμμή, συμπαρασύρουσα ἐν τῇ ὁρμῇ αὐτῆς πρὸς τὰ τείχη τοὺς φυγάδας τῶν ἀτάκτων.

Βαρὺς εἶνε πρὸς τὴν νέαν ταύτην ἐπίθεσιν ὁ ἀγὼν τῶν ἀπὸ τῶν τειχῶν μαχομένων. Τὰ ἑκατέρωθεν τοξευόμενα βέλη καὶ οἱ ἐκτινασσόμενοι λίθοι συρρίζουσι καὶ φοβεραὶ ἐκ τῶν Τούρκων ἀντηχοῦσι κραυγαί. Ἔχουσιν ὅμως οὗτοι, ἕνεκα τοῦ πλήθους αὐτῶν,

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Παλάτιον Ἑβδόμου (Τεκφοὺρ-σεράϊ).

τὸ πλεονέκτημα νὰ συμπληρῶσι τὰς τάξεις των, ἀποδεκατιζομένας ὑπὸ τοῦ θανάτου.

Τὸ μένος τῶν ἐπιδρομέων αὐξάνει ἡ παρόρμησις διὰ τυμπάνων καὶ κερατίνων σαλπίγγων, τοὺς δὲ δειλοὺς καὶ ἑτοίμους πρὸς ὑποχώρησιν ἐξαναγκάζουσιν εἰς ἐπίθεσιν αἱ σιδηραῖ ράβδοι καὶ τὰ βούνευρα τῶν ἐπὶ τούτῳ ραβδούχων.

Καὶ αὐτὸς ὁ σουλτάνος, κρατῶν ράβδον σιδηρᾶν, συνεπιλαμβάνετο τῆς παρορμήσεως, ὁτὲ μὲν κολακεύων, ὁτὲ δὲ ἀπειλῶν ἢ τύπτων. «Ἔβαλλον ἀλλήλους καὶ ἐβάλλοντο ἀνοικτιρμόνως μετ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ πολλοῦ— λέγει ὁ Κριτόβουλος— καὶ ἠκούοντο κραυγαὶ ἰσχυραὶ καὶ βλασφημίαι καὶ ὕβρεις».

Πλέον ἢ ἡρωϊκή, ὑπεράνθρωπος, ὑπῆρξεν ἡ ἀντίστασις τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες, διὰ τὸ ὀλιγοπληθές, ἦσαν πάντοτε οἱ αὐτοί, ἠναγκασμένοι νὰ μάχωνται ῥινεκῶς πρὸς τοὺς ὁλονὲν πληθυνομένους ἐχθροὺς καὶ μόνον παραθάρρυνσιν ἔχοντες τοὺς ἤχους τῶν ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως κρουομένων κωδώνων, οἵτινες ἐσήμαινον συνάμα εἰς τοὺς πολίτας τὸν δεινὸν κίνδυνον.

Ἡ ἐπίθεσις περιωρίζετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ μέρος τῶν τειχῶν παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, εἰς ἣν ἀνέκαθεν, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, ὁ Μωάμεθ εἶχε στρέψει τὴν προσοχήν. Ἀλλὰ μετὰ μικρόν, πρὸς ἀπομόνωσιν τῶν ἐκεῖ ἀμυνομένων, ἡ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων εἶχεν ἐπεκταθῆ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῶν τειχῶν. Οὕτω δὲ ἅπαντες οἱ ἀμύντορες ἦσαν ἀπησχολημένοι καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ προστρέξωσιν εἰς βοήθειαν τῶν κατὰ μείζονα βαθμὸν κινδυνευόντων.

Ἡ δευτέρα αὕτη φάσις τῆς ἐπιθέσεως ὑπῆρξε κάλλιον διατεταγμένη καὶ σφοδροτέρα τῆς πρώτης. Οἱ Τοῦρκοι, ὠρυόμενοι καὶ κραυγάζοντες Ἀλλάχ! Ἀλλάχ! ἐξώρμων ἐν τῷ σκότει ὡς ἄνδρες, οἵτινες, ἂν δὲν ἐπεζήτουν τὸν θάνατον, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐφοβοῦντο αὐτόν, ὡς ἄνδρες πιστεύοντες, ὅτι μάχονται ὑπὲρ τῆς θρησκείας των καὶ ἐν περιπτώσει θανάτου μέλλοντες ν' ἀπολαύσωσι τῶν ἀγαθῶν τοῦ οὐρανίου ἅμα καὶ ἐπιγείου παραδείσου.

Παρ' ὅλον ὅμως τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν τῆς ἀνατολικῆς ταξιαρχίας, παρ' ὅλον τὸν φανατισμὸν αὐτῶν, διακαιόμενον ἅμα ἐκ τῆς ρητῆς ὑποσχέσεως τοῦ σουλτάνου περὶ μεγάλης ἀμοιβῆς εἰς τοὺς πρώτους ἐπιτυχόντας νὰ ἐκπορθήσωσι τὴν περιμάχητον Πόλιν, καὶ ἡ λυσσώδης αὕτη ἔφοδος τελείως ἀπεκρούσθη.

Ἡ ὑπέροχος γενναιότης τῶν εὐαρίθμων Ἑλλήνων, τῶν ἀμυνομένων ὄπισθεν τῶν ἐν σπουδῇ ἐπιδιορθουμένων χαρακωμάτων, ἀνέκοπτε τὴν ὁρμὴν τῶν ἐπερχομένων πολεμίων.

Ἡ ἔφοδος τῶν ἐπιτιθεμένων ἀπέτυχεν ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἄλλα μέρη τῆς πόλεως.

Ἅπαντες οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ ὁ ναύαρχος, διετάχθησαν ταὐτοχρόνως εἰς ἐπίθεσιν νὰ προβῶσι. Προσέβαλον οὗτοι κρατερῶς τὸ τεῖχος ἀπὸ γῆς ἢ ἀπὸ θαλάσσης, καλύπτοντες τοὺς προμαχομένους αὐτοῦ διὰ νεφέλης βελῶν καὶ ἄλλων βλημάτων, ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐπιθέσωσι τὰς κλίμακας αὐτῶν ἐπὶ τὰ τείχη, προσπαθοῦντες νὰ ῥίψωσιν ἐπ' αὐτὰ γεφύρας ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ξυλίνων ἑλεπόλεων ἢ ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν πλοίων διὰ μηχανημάτων παντοειδῶν.

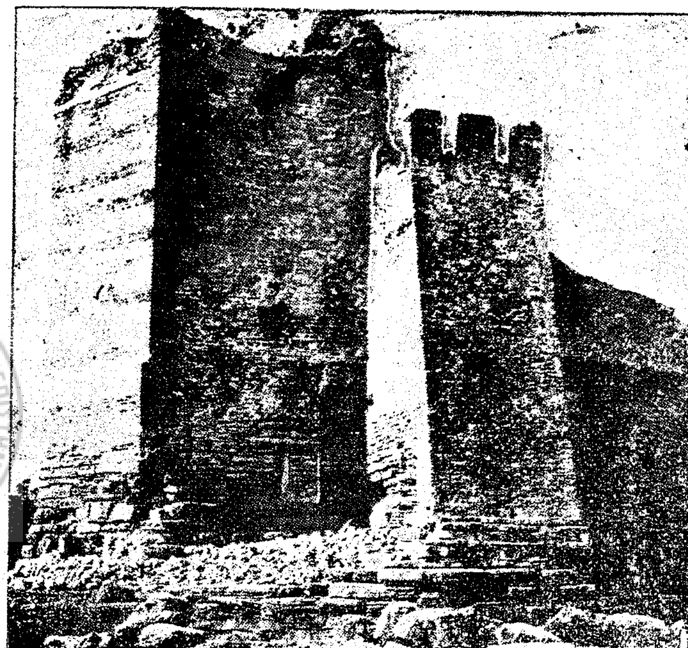
Ὁ στρατὸς τοῦ Ζαγανοῦ πασᾶ ἰδίᾳ, ἐξηντλεῖτο, καταβάλλων ἀπεγνωσμένας προσπαθείας, ἐπιθέτων τὰς κλίμακας αὐτοῦ καὶ τὰς περιαιρετὰς γεφύρας, ἀπολύων τὰ τάγματα τῶν καταφράκτων, ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν τοξοτῶν καὶ τῶν τυφεκοφόρων, τῶν τεταγμένων ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων τῶν πλοίων, παρὰ τὰ τείχη τοῦ Κερατίου. Αἱ ἔφοδοι αὗται ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ γενναίου Βενετοῦ Τραβιζάνου.

Καὶ ὁ Καρατζᾶ πασᾶς, πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης Ἀδριανουπόλεως, εἶχε διατάξει τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄνδρας νὰ διαβῶσι τὴν τάφρον καὶ δι' ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν ἐπεχείρει νὰ κυριεύσῃ τὸ σχεδὸν κατεστραμμένον ὑπὸ τῶν τηλεβόλων μέρος ἐκεῖνο τοῦ Περιβόλου, τὸ ἐκτεινόμενον μεταξὺ τῆς πύλης ταύτης καὶ τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦ Τεκφροὺρ-σεράϊ τοῦ σήμερον. Οἱ ἀμύντορες τοῦ μέρους τούτου, οἱ τρεῖς Ἰταλοὶ ἀδελφοὶ Βοκιάρδαι, ἀνεδείχθησαν ὑπέροχοι τὸν ἡρωϊσμόν, ἀποκρούσαντες τὴν ἐπίθεσιν.

Ἐπιτυχῶς ἐξ ἴσου ἀνθίσταντο καὶ οἱ πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Καλιγαρίας ἄνδρες, οἱ ὑπὸ τὸν Βενετὸν πρόξενον Μινότον.

Πᾶσαι λοιπὸν τῶν πολιορκητῶν αἱ ἀπόπειραι ἀπετύγχανον. «Οἱ ἀμύντορες —λέγει ὁ Κριτόβουλος— ἰσχυρῶς τοὺς πάντας ἀπέκρουον καὶ ἀπώθουν λαμπρῶς, ἀμυνόμενοι γενναίως καὶ καθυπερτεροῦντες ἐν τῇ μάχῃ καὶ ἀναδεικνύμενοι ἀνδρεῖοι. Οὐδὲν ὅλως ἠδυνήθη νὰ παρατρέψῃ αὐτοὺς τῶν γενομένων, οὔτε ὁ ἐπικείμενος λιμός, οὔτε ἡ ἀγρυπνία, οὔτε ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος

ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ ἐν Ἑπταπυργίῳ μαρμάρινος πύργος.

μάχη, οὔτε τραύματα καὶ σφαγαὶ καὶ θάνατοι τῶν οἰκείων, οὔτε ἄλλο τῶν φοβερῶν οὐδὲ ἕν, ὥστε νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ χαλαρώσωσι τὴν προτέραν ὁρμὴν καὶ τὸ θάρρος».

Ὁ σουλτάνος, παρὰ ταῦτα, ἀντελήφθη, ὅτι αἱ ἐπιθέσεις αὗται μεγάλως εἶχον ἐξασθενήσει τοὺς πολιορκουμένους, ἰδίᾳ τοὺς περὶ τὸ χαράκωμα τῆς Πεδιάδος τοῦ Λύκου. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ πλέον μεθ' ὁλοκλήρου τῆς δυνάμεώς του, οὐδὲ τῆς ἐφεδρείας του ἐξαιρουμένης, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν μᾶλλον πεπειραμένων μαχητῶν, τῶν Γενιτσάρων τῆς σωματοφυλακῆς αὐτοῦ. Τὸ σῶμα τοῦτο, ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν αὐτοῦ, θὰ ἐπετίθετο κατὰ τοῦ χαρακώματος τῆς Πεδιάδος τοῦ Λύκου, ἐνῷ τὰ ἄλλα σώματα θὰ ἐπεχείρουν ταὐτοχρόνως ἐπιθέσεις κατ' ἄλλων σημείων τῶν τειχῶν.

«Ὁ σουλτάνος —λέγει ὁ Κριτόβουλος— βλέπων, ὅτι αἱ προβεβλημέναι ὑπ' αὐτοῦ τάξεις εἶχον σφόδρα καταπονηθῆ ὑπὸ τῆς μάχης καὶ οὐδὲν ἄξιον λόγου κατώρθουν, καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἰταλοὶ εὐρώστως ἠγωνίζοντο καὶ ἐν τῇ μάχῃ ἐπλεονέκτουν, ἠγανάκτησε σφόδρα· καὶ θεωρῶν, ὅτι δὲν ὤφειλε πλέον ν' ἀνεχθῇ τὰ γενόμενα, πάραυτα ἐπάγει πάσας τὰς τάξεις, ὅσας δι' ἀργότερον ἐπεφύλασσεν, ἄνδρας ἄριστα ὡπλισμένους καὶ εὐτολμωτάτους. Καὶ ἦσαν ὁπλῖται καὶ τοξόται καὶ ἀκοντισταὶ καὶ ἡ περὶ τὸν σουλτάνον τάξις τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν καλουμένων Γενιτσάρων».

Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΤΡΑΥΜΑΤΙΖΕΤΑΙ ΚΑΙ ΑΠΟΧΩΡΕΙ

Ἐνῷ ἡ γενναιότης καὶ ἡ καρτερία τῶν ἀμυντόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνέστελλε τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν τῶν Τούρκων, σοβαρὸν ἐπῆλθε γεγονός, ἐκ τῶν τραγικῶν ἐκείνων ἐπεισοδίων, ἅτινα κρίνουσι πολλάκις τὴν τύχην τῶν ἐθνῶν.

Τὸν Ἰωάννην Ἰουστινιανόν, ὅστις διῴκει ὡς ἀρχηγὸς πλησίον τοῦ αὐτοκράτορος, ἔπληξε βέλος ἢ σφαῖρα πυροβόλου, κατ' ἄλλους μὲν εἰς τὸν βραχίονα, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὸν πόδα καί, κατὰ τὸν ἡμέτερον ἱστορικὸν Πασπάτην, εἰς τὸ δεξιὸν στῆθος.

Ἡ ἐπελθοῦσα αἱμορραγία ὑπεχρέωσε τὸν Γενουαῖον ἀρχηγὸν
νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν του.

Ἀλλά, κατὰ τοὺς χρονογράφους, τὸ τραῦμα ἐκεῖνο δὲν ἐδικαιο-
λόγει τὴν ἀποχώρησιν αὐτοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ, βλέπων τὸν Ἰουστι-
νιανὸν φεύγοντα, ἐπλησίασεν ἔφιππος, εἶδε τὸ τραῦμα καὶ ἐνεθάρ-
ρυνεν αὐτόν, λέγων, ὅτι δὲν ἦτο ἐπικίνδυνον.

«Ἀδελφέ,—τῷ εἶπε —τί τοῦτο πεποίηκας; στρέψον ἐν τῷ δια-
τεταγμένῳ σοι τόπῳ, ἡ πληγὴ αὕτη ὀλίγον τι ἔστι, στρέψον, ὅτι
τὰ νῦν ἡ πλείων ἀνάγκη ἐστίν». Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμενε, λέγων, ὅτι
θὰ φύγῃ, ἵνα τὸ τραῦμα ἐπιδέσῃ.—«Ποῖ; ποῖ;» ἠρώτησεν ὁ αὐτο-
κράτωρ. — «Ἐκεῖσε, ὅποι καὶ ὁ Θεὸς ἀνοίγει τὸν δρόμον τοῖς
Τούρκοις». Καὶ ἐπιβὰς τοῦ παρὰ τὴν ἅλυσιν ἀγκυροβολοῦντος
πλοίου του, διεπεραιώθη εἰς Γαλατᾶν καὶ ἐκεῖθεν κατώρθωσε νὰ
διαφύγῃ εἰς Χίον, ὅπου μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανε. Κατ' ἄλλους
ἐξέπνευσε κατὰ τὸν διάπλουν. Τὸ μνημεῖον αὐτοῦ σώζεται ἐν τῇ
κατὰ τὴν νῆσον ταύτην ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Δομινίκου, φέρον
λατινιστὶ τὸ ἐπιτύμβιον: «**Ἐνθάδε κεῖται ὁ Ἰωάννης Ἰουστινια-
νός, ἀνὴρ ἐπιφανής, πατρίκιος Γενουαῖος, Μαονεὺς ἐκ Χίου,
ὅστις ἐν τῷ πολέμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ Μωάμεθ τοῦ
Τούρκου ὢν μεγάθυμος στρατηγὸς τοῦ γαληνοτάτου Κωνσταντί-
νου, τελευταίου αὐτοκράτορος τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς,
ὑπέστη τραῦμα θανάσιμον**».

Ἐπεξηγοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι οἱ Μαονεῖς τῆς Χίου ἀπετέλουν με-
γάλην ἐμπορικὴν ἑταιρίαν, διοικοῦσαν τὴν νῆσον ὑπὸ τὴν ἐπι-
κυριαρχίαν τῆς Γενούης.

Τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ἐπεισόδιον τῆς Ἁλώσεως ἴδωμεν πῶς
περιγράφουσιν οἱ χρονογράφοι.

Ὁ Κριτόβουλος γράφει: «Ἦτο πεπρωμένον νὰ ὑπαχθῶσιν οἱ
Ἕλληνες εἰς τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας. Καὶ δή, ἐνῷ ἐμάχοντο γεν-
ναίως πάντες, ὁ Ἰουστινιανὸς βάλλεται καιρίως ὑπὸ βέλους κατὰ
τοῦ στέρνου, πίπτει καὶ ἀποκομίζεται εἰς τὴν ἰδίαν σκηνὴν κακῶς
ἔχων. Οἱ περὶ αὐτόν, ἀπελπισθέντες ὑπὸ τοῦ παθήματος, ἐγκα-
ταλείπουσι τό τε σταύρωμα καὶ τὸ τεῖχος, ὅπου ἐμάχοντο, πρὸς ἓν
μόνον ἀποβλέποντες, ν' ἀποκομίσωσι τὸν ἀρχηγὸν εἰς τὸ πλοῖον
καὶ ἀποκομισθῶσι καὶ αὐτοὶ σῶοι, καίπερ τοῦ αὐτοκράτορος Κων-
σταντίνου παρακαλοῦντος αὐτοὺς μέχρις ὑστάτων ν' ἀγωνισθῶ-
σιν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐδέχθησαν. Ἀναλαβόντες τὸν ἀρχηγὸν

αὐτῶν, ὡπλισμένοι, ἐχώρουν ἐπὶ τὰς ὁλκάδας μετὰ σπουδῆς».

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λεονάρδος, Γενουαῖος τὸ γένος, ἐνῷ πάντοτε
μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπεφαίνετο, ἐξυμνῶν τὴν
ἔκτακτον αὐτοῦ ἀνδρείαν καὶ ἱκανότητα, ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ
δριμέως ψέγει αὐτόν. «Ὅσην ἀνδρείαν—γράφει—εἶχεν ἐπιδείξει
μέχρις ἐκείνης τῆς ὥρας, τόσην ἀνανδρείαν ἐπέδειξε τώρα. Κατα-
πλαγεὶς ὑπὸ τῆς αἱμορραγίας καὶ ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ θανάτου,
ἐγκατέλιπε τὴν θέσιν αὐτοῦ, ὅπως σπεύσῃ εἰς ἀναζήτησιν ἰατροῦ.
**Τὸ θάρρος τῶν Ἰταλῶν στρατιωτῶν ἐξέλιπεν ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως
τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ ἤρχισαν αὐτομολοῦντες ἀθρόοι**».

Ἀλλὰ καὶ ἕτερος συμπολίτης τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ διοικητὴς
τοῦ Γαλατᾶ, κατακρίνει τὴν ἀπότομον αὐτοῦ ἀναχώρησιν. «Ἐνῷ
—γράφει— ἐπὶ ἡμέρας ὅλας θαρραλέως εἰς τὸν ἐχθρὸν ἀντέστη,
ἐγκατέλιπε τὴν ἐμπεπιστευμένην αὐτῷ τάξιν, ὅπως σπεύσῃ εἰς
τὴν παραλίαν καὶ φύγῃ».

Ὁ Φραντζῆς, ἀφ' ἑτέρου, γράφει: «Ἰωάννης ὁ Ἰουστινιανός, ὁ
καὶ στρατηγός, ἐπλήγη τόξου βέλει ἐν τοῖς σκέλεσιν ἐπὶ τὸν
δεξιὸν πόδα. Αὐτὸς δὲ ὁ τοσοῦτον ἔμπειρος ὢν πολέμου, ὡς εἶδε
τὸ αἷμα ρέον ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ, ὅλος ἠλλοιώθη, καὶ ἣν προ-
έδειξεν ἀνδρείαν, ἐκ τοῦ φόβου ἔχασε καὶ ἀνωφελῶς μετὰ ταῦτα
ἔπραξεν, ὃς ἀνεχώρησεν ὅθεν ἦν . . . Στραφέντες δὲ οἱ στρατιῶται
καὶ μὴ ἰδόντες τὸν στρατηγόν, εἰς ταραχὴν καὶ δειλίαν μεγάλην
ἐνέπεσον».

Ὄντως, ἡ ἀπότομος ἀναχώρησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ ἐπι-
φανεστάτου τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἀμύνης, ὑπῆρξε συμφορὰ
φρικτή, ἀπώλεια ἀνεπανόρθωτος. Ἀποθάρρυνσις κατέλαβε τοὺς
ἄνδρας, τοὺς ἀγωνιζομένους παρὰ τὸ πλευρὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς
ἐνάρξεως τῆς τρομερᾶς ἐκείνης νυκτός.

Ἀλλά, παρὰ πάντα ταῦτα, ὁ Ἕλλην αὐτοκράτωρ, ὄπισθεν τοῦ
σταυρώματος, δὲν ἀποδειλιᾷ. Ἀναλαμβάνει ἀμέσως τὴν διεύθυν-
σιν τοῦ ἀγῶνος, καὶ πάσῃ δυνάμει ἀγωνίζεται νὰ συγκρατήσῃ
τοὺς ἐκ τοῦ καμάτου ἐξηντλημένους ἀμύντορας, ἐφορμῶν εἰς τὸ
κρατερώτατον μέρος τῆς μάχης πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν τελευταίων
λειψάνων τοῦ σταυρώματος.

Η 29Η ΜΑΪΟΥ

Η ΤΡΙΤΗ ΕΠΙΘΕΣΙΣ

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΔΙΕΡΧΟΝΤΑΙ ΤΗΝ ΤΑΦΡΟΝ - ΛΥΣΣΩΔΗΣ ΠΑΛΗ ΠΕΡΙ ΤΑ ΤΕΙΧΗ

Εἶχε ροδίσει ἡ 29η Μαΐου, ἡμέρα Τρίτη, καθ' ἣν ἑωρτάζετο ἡ μνήμη τῆς ὁσίας Θεοδοσίας, καὶ ἐκυμάτιζεν εἰσέτι ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ ἡ ἀετοφόρος τοῦ Βυζαντίου σημαία.

Πρὸς μικρὸν ἐπῆλθεν ἀνακοπὴ τῆς ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων. Καὶ τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἐνεθάρρυνε τοὺς περὶ ἑαυτὸν ἄνδρας. «Ὦ συστρατιῶται καὶ ἀδελφοί, εἶπε, στῆτε ἀνδρείως, παρακαλῶ ὑμᾶς διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὰ νῦν θεωρῶ τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων ἀρχὴν λαμβάνειν συγκοπὴν ποιῆσαι, καὶ ὀλίγον διασκεδάζονται καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν καὶ συνήθειαν ἔρχονται, καὶ ἡ νίκη, ἐλπίζω εἰς τὸν Θεόν, τοῦ εἶναι ἡμετέρα. Λοιπόν, ἀδελφοί, χαίρετε, ὅτι ὁ πολύτιμος στέφανος ὑμῖν ἔσεται, οὐχὶ μόνον φθαρτὸς καὶ γήινος, ἀλλὰ καὶ ἐπουράνιος. Ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν πολεμεῖ, δειλία κατέχει τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβῶν».

Κατὰ μοιραίαν τραγικὴν εἰρωνείαν, μόλις οἱ λόγοι οὗτοι ἀπηγγέλθησαν, ἤρχισε κατὰ τῶν τειχῶν ἡ τρίτη καὶ βαρυτάτη ἐπίθεσις, ἣν ἀνέλαβον οἱ ἄριστοι τοῦ πολεμίου στρατοῦ ἄνδρες καὶ οἱ Γενίτσαροι, ἡγεῖτο δὲ αὐτῶν ὁ Μωάμεθ, ἐπισείων τὸ σιδηροῦν αὐτοῦ ρόπαλον, τὸ διαφυλαττόμενον καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῷ Τουρκικῷ ὁπλοστασίῳ, τῷ πάλαι ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης.

Μεθ' ὁρμῆς διαβάντες τὴν τάφρον οἱ Τοῦρκοι, ἧς τὸ ἄνυδρον μέρος εἶχε πληρωθῆ ἤδη, ὥρμησαν κατὰ τῶν τειχῶν.

Ἀγωνιζόμενοι, ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τοῦ σουλτάνου, «δίκην μαινομένων», ἦσαν ἀκατάσχετοι, καὶ μετὰ μικρὸν ἡ μάχη ἐτελεῖτο ἐκ τοῦ συστάδην.

«Ὁ σουλτάνος —λέγει ὁ Κριτόβουλος— μέγα βοήσας καὶ παρακινήσας τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ νὰ φανῶσι νῦν ἄνδρες γενναῖοι, ἡγεῖτο τοῦ στρατοῦ πρῶτος αὐτὸς ἐν τῇ ἐπιθέσει κατὰ τοῦ τείχους, ἄγων αὐτὸν μέχρι τῆς τάφρου. Ἐκεῖ δὲ τοὺς μὲν τοξότας καὶ σφενδονήτας καὶ τοὺς ἔχοντας τούφακας διέταξε νὰ σταθῶσι μακρὰν καὶ νὰ βάλλωσιν ἐξ ὑπερδεξίων τοὺς προμαχομένους ἐπὶ τοῦ σταυρώματος καὶ τοῦ παρερρηγμένου τείχους οὕτω πυκνῶς, ὥστε νὰ μὴ δύνανται οἱ ἀμύντορες νὰ μάχωνται, μηδὲ νὰ προκύπτωσιν ἔξω, ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν τοξευομένων βελῶν. Οἱ δὲ Γενίτσαροι, ἐκβαλόντες μεγάλους καὶ φοβεροὺς ἀλαλαγμούς, μετ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ ἐπετέθησαν δίκην μαινομένων. Διότι, ὄντες νεαροὶ καὶ ρωμαλέοι καὶ μεστοὶ θράσους, ἐπέπιπτον ὁρμητικώτατοι, καὶ προσβαλόντες τὸ σταύρωμα, ἐμάχοντο ἄνευ οὐδενὸς λογισμοῦ».

Οἱ κώδωνες ἐσήμαινον ἰσχυρῶς. Ἁπανταχοῦ ἐν τῇ πόλει ἠκούετο ἡ κραυγή : «Βοηθήσατε, εἰς τὰ τείχη !» Μοναχοὶ καὶ πολῖται, καλογραῖαι καὶ πληθὺς γυναικῶν τοῦ λαοῦ ἔσπευδον νὰ κομίσωσι πολεμικὰ ἐφόδια εἰς τοὺς προμαχομένους.

Ὁ μόχθος τῆς μεταφορᾶς λίθων καὶ χώματος, καὶ ὁ κάματος, ὃν εἶχον ἐπὶ ὥρας ἀκαταπαύστως ὑποστῆ οἱ Χριστιανοὶ ἀγωνισταί, ἐκτινάσσοντες συνάμα μεθ' ὁρμῆς λίθους, κατακρημνίζοντες κλίμακας καταφόρτους ἐπιδρομέων, εἶχον ἐξαντλήσει τὰς δυνάμεις αὐτῶν καὶ ἐγνώριζον πλέον, ὅτι ἦσαν ἀνίκανοι ν' ἀνταγωνισθῶσι κατὰ τοῦ νέου ἐκείνου χειμάρρου στρατοῦ ἀκμαίου καὶ πολυπληθοῦς. Ἐγνώριζον, ὅτι εἶχεν ἐπιστῆ ἡ ἐσχάτη ὥρα, ἀλλ' ἐξηκολούθουν τὸν δεινὸν ὑπὲρ πίστεως ἀγῶνα, καταφρονοῦντες τὸν θάνατον.

Ἐπὶ δύο ὥρας παρετάθη ἡ φοβερὰ ἐκείνη ἐκ τοῦ συστάδην μάχη παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ.

«Ἦν οὖν —γράφει αὐτολεξεὶ ὁ Κριτόβουλος— παρ' ἀμφοτέρων κραυγὴ πολλὴ καὶ βία συμμιγὴς βλασφημούντων, ὑβριζόντων, ὠθούντων, ὠθουμένων, βαλλόντων, βαλλομένων, κτεινόντων, κτεινουμένων, πάντα δεινὰ ποιούντων μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐνταῦθα μάχην κρατερὰν ξυνισταμένην τε καὶ ξυσταδὸν γινομένην μετὰ φρονήματος μεγίστου καὶ ὑπὲρ μεγίστων ἄθλων μαχομένων γενναίως ἀνδρῶν, τῶν μὲν φιλονικούντων πάσῃ δυνάμει βιάσασθαί τε τοὺς ἀνθισταμένους καὶ κατασχεῖν τὸ τεῖχος καὶ ἔσω τῆς πόλεως παρελθεῖν ἐπὶ παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὰ τιμιώτατα, τῶν δὲ ἀγωνιζομένων καλῶς ἀπώσασθαί τε τούτους καὶ φυλάξαι τὰ ὄντα ἀγαθά».

Η ΚΕΡΚΟΠΟΡΤΑ - ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΙΣΟΡΜΩΣΙΝ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Καθ' ἣν ὥραν ἐπήρχετο ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λύκου ἡ φοβερὰ τρίτη ἔφοδος, κατὰ τὸν Περίβολον, εἰς ἀπόστασιν ἑπτακοσίων πεντήκοντα μέτρων πρὸς βορρᾶν, ἐπεισόδιον ἐκτάκτως σοβαρὸν συνέβαινεν, ὅπερ καὶ ἐπετάχυνε τὴν ἅλωσιν.

Ἐκ τῶν τριῶν ὁδῶν, ἃς ὁ Μωάμεθ ὁ Β' ἐκαυχᾶτο, ὅτι εἶχε, διὰ τῶν τηλεβόλων, διανοίξει διὰ τοῦ τείχους τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα καταστήσῃ εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ δυνατὴν τὴν εἰσόρμησιν εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν, μία εὑρίσκετο κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀπὸ τῆς πύλης ταύτης ὁ περίβολος τῶν τειχῶν ἐξετείνετο μέχρι τῶν ἀνακτόρων τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ ἦτο κατὰ πάντα ὅμοιος πρὸς τὸ τεῖχος, τὸ προασπίζον τὴν κοιλάδα τοῦ Λύκου, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι τὸ ἐσώτερον Θεοδοσιακὸν τεῖχος, ἀντὶ νὰ προεκτείνηται μέχρι τῶν ἀνακτόρων, ἀπεπερατοῦτο ἀποτόμως εἰς ἀπόστασιν τετρακοσίων περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο βραχεῖα γωνία τείχους ἐκτισμένου κατ' ὀξεῖαν γωνίαν ἥνου τὴν ἄκραν αὐτοῦ πρὸς τὸ δεύτερον ἢ ἐσώτερον τεῖχος, ἐν δὲ τῇ βραχείᾳ ἐκείνῃ ἐγκαρσίᾳ γωνίᾳ εἶχεν ἀνοιχθῆ πυλίς, παρέχουσα πρόσοδον ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς πόλεως εἰς τὸν περίβολον τοῦ ἐσωτερικοῦ τείχους.

Ἄλλη μικρὰ πυλίς, κειμένη ἐν μέρει κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους καὶ καλουμένη ὑπὸ τοῦ Δούκα **ὑπόγαιον παραπόρτιον**, ἀκριβῶς ὑποκάτωθεν τῆς ἄκρας τῶν ἀνακτόρων, ἦγεν ἀμέσως ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν ἐξωτερικὸν περίβολον.

Ἡ πυλὶς αὕτη ἦτο **Κερκόπορτα** ἢ Πύλη τοῦ κίρκου, ἐπειδὴ ἦγεν εἰς ξύλινον κίρκον, ἤτοι ἱπποδρόμιον, κείμενον ἐκτὸς τῆς πόλεως. Ἐλέγετο καὶ **Πύλη Ξυλοκέρκου** ἢ **Ξυλοκίρκου**.

Ἄγουσα ἡ πυλὶς αὕτη ἄλλοτε εἰς τὸ προάστειον τοῦ Ἁγίου Μάμαντος, εἶχεν ἐπικτισθῆ ἀργότερον, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου, κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐν ἔτει 1204 πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν σταυροφόρων.

Ἀρχομένης τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ πολιορκίας, ἀπεφασίσθη νὰ

διανοιγῇ δίοδος ἀπὸ τῆς πόλεως εἰς τὸν περίβολον, ἤτοι τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος, γέροντες δέ τινες ἐνεθυμήθησαν τὴν ὕπαρξιν τῆς πυλίδος καὶ ἠνεῴχθη αὕτη ἐκ νέου.

Κρημνισθέντος ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους, οἱ φρουροῦντες αὐτὸ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ εἰσορμῶσι διὰ τῆς πυλίδος ταύτης πρὸς τὸ ἔνδον, ἀλλά, λησμονήσαντες ἐν τῇ σπουδῇ τῆς διασώσεως ἀνοικτὴν τὴν Κερκόπορταν, εἵλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων, ὧν πεντήκοντα περίπου παρεισῆλθον δι' αὐτῆς εἰς τὴν πόλιν, διώκοντες τοὺς φεύγοντας. Καὶ ἄλλοι εἰσώρμησαν εἰς τὸν κενούμενον περίβολον, ἐξ οὗ στήσαντες κλίμακας ἀνέβαινον ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν τειχῶν.

Ἐντὸς ὀλίγου, πολυάριθμοι γενόμενοι, ἐτράπησαν δεξιᾷ, πρὸς τὰς πύλας Μυριάνδρον, Χαρισίαν καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, κατὰ νῶτα τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἡ ταχύτης, μεθ' ἧς εἰσώρμων οἱ Τοῦρκοι, δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς φρουροὺς νὰ σωθῶσι. Περικυκλωθέντες ἐντὸς τῶν πύργων ὑπό τε τῶν ἔξωθεν περικαθημένων καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου εἰσορμησάντων, ἐφονεύοντο ἀνηλεῶς. Πολλοὶ δὲ τῶν ἐπὶ τῶν τειχῶν ἱσταμένων, ἀδυνατοῦντες νὰ κατέλθωσιν, ἔκλειον τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ κατεκρημνίζοντο ἀπὸ τοῦ ὕψους...

Ο ΕΛΛΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΠΙΠΤΕΙ... - "ΕΑΛΩ Η ΠΟΛΙΣ"

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Τοῦρκοι, εἰσβαλόντες διὰ τῆς Κερκοπόρτης, εἶχον καταλάβει ἐκ τῶν ὄπισθεν τοὺς μεγάλους πύργους τοῦ περιβόλου καὶ ἐπιβῆ αὐτῶν, μεταξὺ τῆς πυλίδος ἐκείνης καὶ τῆς πύλης τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ καταρρίπτοντες τὰς σημαίας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἀνεστήλουν τὴν ἡμισέληνον, λυσσαλέως ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῶν Γενιτσάρων ἀγὼν παρὰ τὰ τείχη τοῦ Ρωμανοῦ.

Μωάμεθ ὁ Β', ὅστις ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου χείλους τῆς τάφρου, ὑπὸ ἀφάτου κατεχόμενος συγκινήσεως, παρίστατο εἰς τὰς διαφόρους περιπετείας τῆς μάχης, εἶδεν, ἐν τέλει, τὴν ἐκ τῆς φυγῆς

τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπελθοῦσαν ταραχήν, καὶ τὴν ἀραίωσιν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀμυνομένων. Μετ' ἐξάλλου χαρᾶς ἐννοήσας, ὅτι εἶχεν ἐπὶ τέλους ἐπιστῆ ἡ ἀπὸ μακροῦ χρόνου προσδοκωμένη ψυχολογικὴ στιγμή, διὰ φωνῆς θριαμβευτικῆς ἐκραύγασε πρὸς τοὺς περὶ αὐτὸν Γενιτσάρους, ὅτι ἦσαν ἤδη κύριοι τῆς Πόλεως καὶ παρεθάρρυνεν αὐτοὺς εἰς τὸν ὑπολειπόμενον ἀγῶνα.

«Ὁ σουλτάνος — γράφει ὁ Κριτόβουλος — κατανοήσας, ὅτι τὸ σταύρωμα καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ τείχους, τὸ κατερριμμένον, ἦτο κενὸν ἀνδρῶν καὶ ἔρημον τῶν προμαχομένων, διότι ἐτύγχανεν ἀγωνιζόμενος ἐκεῖ που πλησίον, καὶ ὅτι οἱ μένοντες ἐμάχοντο ἀσθενῶς δι' ὀλιγότητα, ἐβόησεν εὐθὺς διὰ μεγάλης φωνῆς: «Εἴμεθα, εἶπε, κύριοι τῆς Πόλεως. Φεύγουσιν οἱ ἄνδρες ἡμᾶς καὶ δὲν ἀντέχουσιν ἐπὶ πλέον. Τὸ τεῖχος εἶναι γυμνόν. Ὀλίγος ἔτι κόπος, καὶ ἡ Πόλις κυριεύεται. Χωρεῖτε ἐπὶ τὸ ἔργον εὐψύχως, καὶ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν».

»Ταῦτα εἰπών, ἐξακολουθεῖ ὁ Κριτόβουλος, ἡγεῖτο πρῶτος αὐτός. Ἐκεῖνοι δέ, ἀλαλάξαντες καὶ μετὰ βοῆς φρικαλέας προλαβόντες τὸν σουλτάνον, προχωροῦσιν ἐναντίον τοῦ σταυρώματος καὶ μάχης ἰσχυρᾶς γενομένης ἐφ' ἱκανόν, τρέπουσιν εἰς φυγὴν τοὺς ἐν ἐκείνῳ τῷ μέρει Ἕλληνας καὶ ἐπιβαίνουσι τοῦ σταυρώματος, καὶ οὕτω τοὺς μὲν αὐτῶν ρίπτουσι κατὰ τοῦ χάρακος, τοῦ μεταξὺ τοῦ μεγάλου τείχους καὶ τοῦ σταυρώματος, ὄντος βαθέως, καὶ κατασφάζουσι πάντας αὐτούς, τοὺς δὲ ὠθοῦσι διὰ τῆς πυλίδος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἣν οὗτος ἠνέῳξεν ἐν τῷ μεγάλῳ τείχει, ἵνα δύνηται νὰ διαβαίνῃ προχείρως εἰς τὸ σταύρωμα. Καὶ γίνεται ὠθισμὸς ἐνταῦθα καὶ φόνος τῶν προστυχόντων πολὺς παρὰ τῶν ὁπλιτῶν, ἐπειδὴ εἶχον προστρέξει καὶ ἕτεροι οὐκ ὀλίγοι πολλαχόθεν, ἑλκυσθέντες ὑπὸ τῆς βοῆς».

Ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ἐπεισόδιον, διὰ μακρῶν ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ ἀναγραφόμενον.

Ὁ σουλτάνος εἶχεν ὑποσχεθῆ τὰς μεγίστας τῶν ἀμοιβῶν εἰς τὸν πρῶτον τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, ὅστις θ' ἀνήρχετο ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τείχους. Τὸ ἔπαθλον ἀνέλαβε νὰ κερδήσῃ Γενίτσαρος, Χασὰν καλούμενος, ἐκ τῶν τῆς ταξιαρχίας τοῦ Ζαγανοῦ πασᾶ ἀνδρῶν, ἐκ Λοπαδίου τῆς Βιθυνίας καταγόμενος. Γιγάντειον ἦτο τὸ ἀνάστημα τοῦ μαχητοῦ τούτου. Ὑψώσας διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐπὶ κεφαλῆς τὴν ἀσπίδα, κραδαίνων δὲ τὸ ξίφος διὰ τῆς δεξιᾶς,

κατώρθωσε πρῶτος νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἠρειπωμένου τείχους, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τριάκοντα Γενιτσάρων. Οἱ Ἕλληνες ἀνθίσταντο ἀκόμη μετὰ λύσσης, καλύπτοντες τοὺς ἐπιτιθεμένους διὰ βλημάτων καὶ ὀγκωδῶν λίθων καὶ ἐφόνευσαν δεκαοκτὼ αὐτῶν ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ ἐκ τοῦ συστάδην πάλῃ. Ἀλλ' ὁ Χασὰν κατώρθωσε νὰ διατηρηθῇ ἐφ' ἱκανὸν ἐπὶ τοῦ τείχους, οὕτως ὥστε οἱ ἐπιζήσαντες ἠδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν αὐτὸν καὶ ἀναβῶσιν εἰς τὸ τεῖχος. Κρατερὸς ἀγὼν ἐπηκολούθησεν. Ὁ Χασὰν ἐπλήγη καιρίως διὰ λίθου, ἐκάμφθη καὶ ἔπεσεν. Ἀνηγέρθη ὅμως ἀμέσως ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ ἐξηκολούθει κραδαίνων τὸ ξίφος. Ἀλλ' ἐν τέλει φονεύεται κατατοξευθείς.

Εὐθὺς ὡς οἱ Τοῦρκοι ἐγένοντο κύριοι τῶν ἐρειπίων τοῦ τείχους, διέβησαν καὶ τὸ ὑπολειπόμενον τοῦ σταυρώματος καὶ ἐνεφανίσθησαν αἴφνης παμπληθεῖς εἰς τὸ ἄλλο μέρος.

Τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἐπιτιθεμένων ἐπεκράτει τέλος, καὶ ἔμελλεν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ ἐκχυθῇ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως ὡς κῦμα ἄγριον. Οἱ τελευταῖοι ἀμύντορες, κατάμεστοι τραυμάτων, καταβεβλημένοι ὑπὸ τοῦ καμάτου, θνήσκοντες ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης μετὰ τὴν τρομερὰν ἐκείνην καὶ πολύωρον μάχην, κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐκείνου νέων ἐπιδρομέων. Οἱ θρῆνοι τῶν ἀγωνιώντων ἀνεμιγνύοντο μετὰ τῶν θριαμβευτικῶν κραυγῶν τῶν Γενιτσάρων... Ἡ ἐπὶ δέκα ἤδη αἰῶνας ὑφισταμένη αὐτοκρατορία κατεκρημνίζετο ἐν μέσῳ τῆς σφαγῆς ἐκείνης...

Αἴφνης, κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην στιγμὴν τοῦ ἀγῶνος, ἠκούσθη συγχρόνως ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν τοῦ τείχους, ὡς καὶ καθ' ὅλην τὴν Πόλιν, θόρυβος φρικώδης. Ἦτο τὸ τρομερὸν ἄγγελμα, τὸ ἀκαριαίως διαδιδόμενον καὶ διαλαλούμενον. Ἁπανταχόθεν ἠκούσθη ἡ κραυγή: «Ἑάλω ἡ Πόλις, ἑάλω τὸ φρούριον, καὶ τὰ στρατήγεια καὶ τὰ σημεῖα (τῶν Τούρκων) ἄνωθεν ἐν τοῖς πύργοις ἔστησαν!»

Ἀντήχουν εἰσέτι αἱ κραυγαὶ αὗται, ὅτε πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ ἐφάνη καλπάζων ἐπὶ τοῦ λευκοῦ αὐτοῦ ἵππου, ὃν παραφόρως ἐκέντριζεν, ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἐπ' ὀλίγον εἶχεν ἀπομακρυνθῆ πρὸς βορρᾶν τῆς κοιλάδος τοῦ Λύκου, ἀποπειραθεὶς ν' ἀντιταχθῇ εἰς τὴν διὰ τῆς Κερκοπόρτης εἰσόρμησιν τῶν Τουρκικῶν στιφῶν.

Παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ ἐξηκολούθει ἀκόμη ὁ δύσελπις ἀγών . . .

Ὀλίγοι γενναῖοι, τεταγμένοι περὶ τὸν Θεόφιλον Παλαιολόγον, τὸν δὸν Φραγκῖσκον, τὸν Ἰωάννην τὸν Δαλμάτην, συγκρατοῦσι τὴν ἐπιδρομήν.

«Θέλω θανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν», ἀνακραυγάσας ὁ Θεόφιλος, εἰσήλασεν ὁρμητικὸς εἰς τὰς τάξεις τῶν πολεμίων, διασκορπίζων αὐτούς. Ἐν τέλει πίπτει αἱμόφυρτος. Οὐχ ἧττον ἡρωϊκὸς ὑπῆρξεν ὁ θάνατος Ἰωάννου τοῦ Δαλμάτου, προκαλέσαντος διὰ τῆς ἀνδρείας αὐτοῦ τὸν θαυμασμὸν τῶν συμμαχομένων. Ἀλλὰ καὶ ὁ δὸν Φραγκῖσκος, ὅστις, μόλις ἰδὼν τὸν αὐτοκράτορα, ἔσπευσε παρ' αὐτῷ, ἠγωνίσθη «ὡς ἀετός, κατακόπτων τοὺς ἐναντίους διὰ τοῦ στόματος καὶ τῶν ὀνύχων».

Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπεκδύεται ἐν τάχει τὴν αὐτοκρατορικὴν στολήν, διατηρῶν μόνον τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα, φέροντα χρυσοῦς δικεφάλους ἀετούς. Καί, καλυπτόμενος ὑπὸ τῆς ἀσπίδος, ὁρμᾷ ξιφήρης εἰς τὸ κρατερώτατον σημεῖον τῆς μάχης . . .

Τὸ ρεῦμα τῶν Τούρκων ὁλοὲν ὀγκοῦται.

«Ὁ δυστυχὴς ὁ βασιλεὺς καὶ αὐθέντης μου, γράφει ὁ Φραντζῆς, δακρυχέων ἐπαρακάλει τὸν Θεόν, καὶ τοὺς στρατιώτας ἵνα μεγαλοψυχήσωσι προέτρεπε. Καὶ οὐκ ἦν συνδρομῆς καὶ βοηθείας ἐλπὶς οὐδεμία. Καὶ τὸν ἵππον κεντήσας, δραμών, ἔφθασεν ἔνθα τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβῶν ἤρχετο καί, ὥσπερ ὁ Σαμψὼν ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐποίει. Βρυχώμενος ὡς λέων καὶ τὴν ρομφαίαν ἐσπασμένην ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ, πολλοὺς τῶν πολεμίων ἀπέσφαζε. Καὶ τὸ αἷμα ποταμηδὸν ἐκ τῶν ποδῶν καὶ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἔρρεεν».

Ἐνῷ δὲ ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον ἔπιπτον οἱ λεοντόθυμοι ἐκεῖνοι συμμαχηταὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ θάνατος ἐξήπλου τὴν πορφύραν αὐτοῦ ἐπὶ τὸ σῶμα τοῦ ἥρωος, ὅστις ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ τοῦ ἀγῶνος.

Πέντε ἤδη ὥρας ἐπάλαιε Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, τὰ πάντα ἐπιβλέπων, ἁπανταχοῦ προστρέχων, ἀγωνιζόμενος ὡς ὁ ἔσχατος τῶν στρατιωτῶν, μεστὸς λύθρου καὶ αἵματος, πελιδνός, κονισαλέος.

Οἱ περὶ ἑαυτὸν ὁλοὲν πίπτουν . . . Ἐκτὸς τῶν ρηθέντων, καὶ ὁ Καντακουζηνὸς καὶ πλεῖστοι τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν μετὰ χιλίων περίπου ἀνδρῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπομονοῦται . . . Καὶ τότε ἀνακράζει: **«Οὐκ ἔστι τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ λαβεῖν τὴν κεφαλήν μου: Ἡ πόλις ἁλίσκεται καὶ ἐγὼ ζῶ ἔτι!»**

Μόλις ἐπρόφερε τὰς λέξεις ταύτας, τῶν Τούρκων τις ἐπλήγωσεν αὐτὸν κατὰ πρόσωπον. Ὁ Κωνσταντῖνος θανασίμως ἀντέπληξεν αὐτόν, ἀλλὰ τραυματισθεὶς ἐκ τῶν ὄπισθεν καιρίως ὑπ' ἄλλου Τούρκου, πίπτει καὶ ἀφίεται νεκρὸς μεταξὺ ἀπείρων νεκρῶν . . .

Ἐκεῖ, παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, ὑπερασπιζόμενος τὴν πόλιν Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, τὴν πρὸ δέκα αἰώνων ἀνεγερθεῖσαν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν τελευταίαν ἀπέδιδε πνοὴν ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. «Ἦν δὲ πᾶσα ἡ ζωὴ τοῦ ἀοιδίμου ἐν βασιλεῦσι καὶ γαληνοτάτου καὶ μάρτυρος τούτου χρόνοι τεσσαράκοντα ἐννέα καὶ μῆνες τρεῖς καὶ ἡμέραι εἴκοσι», λέγει ὁ Φραντζῆς.

Δὲν ἀπέθνησκεν ὡς αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, περιφρουρούμενος ὑπὸ σωματοφυλάκων καὶ ἐπιτελείου, ἀλλ' ὡς κοινὸς στρατιώτης, μέχρι τῆς ἐσχάτης στιγμῆς πολεμῶν ὡς ἥρως, ὡς Ἕλλην, διὰ τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ αἵματος ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τοῦ Γένους βρέχων τὸ ἔδαφος τῆς Πατρίδος . . .

Ἐπὶ δύο σχεδὸν αἰῶνας πᾶσαι αἱ τάξεις τοῦ Ἔθνους δὲν ἔπαυσαν θρηνῳδοῦσαι διὰ στίχων διαφόρου ἐμπνεύσεως καὶ ἐν διαφόρῳ γλώσσῃ γεγραμμένων τὴν μοιραίαν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ Γένους καὶ τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλὰ πάντας ὑπερέβαλεν ὁ μέγας ποιητής, ὁ ἐπὶ τῷ δεινῷ παθήματι βαρυαλγῶν τὴν ψυχήν, ὁ **Ἑλληνικὸς Λαός**.

Οὐδεὶς τῶν ἄλλων στιχουργῶν ἠδυνήθη τὸν ὑπὲρ πατρίδος θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου νὰ θρηνῳδήσῃ ποιητικώτερον τοῦ ἀγνώστου λαϊκοῦ ὑμνῳδοῦ, ὅστις ἔψαλλε τοὺς ἐμπνευσμένους στίχους:

Κλάψετ', ἀδέρφια Χριστιανοί, καὶ μαῦρα νὰ ντυθῆτε.
Τὸν βασιλῆά μας σκότωσαν, αὐτὸν τὸν Παλῃολόγο,
ποὖχε καρδιὰ τοῦ λιονταριοῦ καὶ δύναμι τοῦ δράκου.
Τρέξετ', ἀδέλφια Χριστιανοί, στὸν ἅγιο Πατριάρχη,
νἄρθῃ μὲ τἄγια θυμιατά, νὰ κάμωμε τὸ 'ξόδι.

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΝΤΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Καθ' ὃν χρόνον διεξήγετο ἡ μεγάλη ἐπίθεσις ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Λύκου, ὑπ' αὐτὰ τὰ ὄμματα τοῦ σουλτάνου, ἡ ἀτυχὴς πόλις εἶχε προσβληθῆ συγχρόνως πανταχόθεν.

Ὁ ἀπειροπληθὴς τουρκικὸς στρατὸς εἰσώρμα ἤδη δι' ἁπασῶν τῶν πυλῶν εἰς τὴν ἁλωθεῖσαν Κωνσταντινούπολιν.

Πάντες σχεδὸν οἱ πρόμαχοι τῶν λοιπῶν τοῦ περιβόλου τμημάτων, καταβεβλημένοι ἐκ τῆς μακρᾶς πάλης καὶ ὑπὸ τοῦ τρομεροῦ ἀγγέλματος τῆς ἐκπορθήσεως τῶν πυλῶν Ρωμανοῦ καὶ Χαρσίας, προλαμβάνοντες την ἐπικειμένην κύκλωσιν, ἐξέφευγον, ἐπιζητοῦντες, ὡς ἠδύναντο, τὴν σωτηρίαν αὐτῶν, καὶ μεταξὺ τούτων καὶ ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς, ὅστις μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης ἐπανειλημμένως εἶχεν ἀποκρούσει τὰς προσβολὰς τοῦ Ζαγανοῦ πασᾶ ἐπὶ τοῦ Κερατίου κόλπου.

Ἡ ἐπακολουθήσασα σκηνὴ ὑπῆρξε φρικώδης. Καθ' ὃν χρόνον οἱ τελευταῖοι ἐκεῖνοι μαχηταὶ ἀπεμακρύνοντο ἐκ τοῦ τείχους καὶ τρέχοντες ἐπλησίαζον εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, συνεκρούοντο μετὰ τοῦ μεγίστου πλήθους τῶν κατοίκων, οἵτινες ἐν ἀπεριγράπτῳ συγχύσει κατέφευγον πρὸς τὸν Κεράτιον, καθ' ὅσον τὸ φοβερὸν ἄγγελμα τῆς ἐπελάσεως τῶν Τούρκων ἐξήγειρε καθ' ἁπάσας τὰς συνοικίας τῆς πόλεως, καὶ τὰς μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένας, τρόμον ἀκαταδάμαστον. Ἀνθρώπινος χείμαρρος ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων, πάσης ἡλικίας, πάσης τάξεως, ἐκυλίετο πρὸς τὸν λιμένα δι' ἁπασῶν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν πλατειῶν. Βοὴ ἀπογνώσεως δαιμονία καὶ ἀτελεύτητος ἠκούετο ἐκβαλλομένη ὑπὸ τοῦ πανικοβλήτου ἐκείνου πλήθους . . .

Ἐπειδὴ δὲ τὰ πληρώματα τοῦ παρὰ τὰ τείχη τῆς Προποντίδος στόλου, τὰ ὁποῖα κατ' οὐδὲν εἰς τὴν ἅλωσιν συνετέλεσαν, καταλιπόντα τὰ πλοῖα αὐτῶν, εἰσώρμησαν ὡσαύτως εἰς τὰς πύλας τοῦ μέρους ἐκείνου, ἡ πόλις κατεκλύσθη οὕτω πανταχόθεν ὑπὸ ἀναριθμήτου πλήθους.

«Τὰ πληρώματα τοῦ Τουρκικοῦ στόλου —γράφει ὁ Βάρβαρος— βλέποντα ἐκ τοῦ καταστρώματος τῶν πλοίων τὴν ἀλλαγὴν ἐκείνην τῶν σημαιῶν καὶ μεθύοντα ὑπὸ χαρᾶς ἐξάλλου καὶ λυσσώδους δίψης λαφυραγωγίας, ἐνέμενον μετὰ σπουδῆς πολὺ ἐνθερμοτέρας ἢ πρότερον εἰς τὴν ἀνάβασιν τῶν τειχῶν, τῶν ἐγκαταλελειμμένων ὑπὸ τῶν ἀμυντόρων αὐτῶν. Καὶ ἐγκατέλιπον τὰ πλοῖα αὐτῶν παρὰ τὴν ξηρὰν ἄνευ οὐδενὸς ἐπιβάτου, σπεύδοντα μανιωδῶς εἰς τὴν ξηράν, πρὸς ἀναζήτησιν χρυσοῦ, πολυτίμων λίθων καὶ ἄλλου πλούτου».

Τὸ τρίτον ῥῆγμα, τὸ τῆς πύλης τῆς Σηλυβρίας, ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου ὑπὸ Ἀλβανοῦ τινος μαχητοῦ τῶν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ Μωάμεθ, Ἐλιᾶς καλουμένου, ὅστις ἀργότερον ἔλαβε τὴν θέσιν καὶ τὸν τίτλον ἰμραχόρ, ἤτοι ἀρχισταυλάρχου. Ὁ Πορθητὴς ἔδωκεν αὐτῷ, ὡς ἀμοιβήν, τὰ ἐν Ὑψωμαθείοις παμμέγιστα κτίρια τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Στουδίτου. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τῆς δωρεᾶς ταύτης, ἡ μονὴ αὕτη, μετατραπεῖσα εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος, ἐκλήθη Ἰμραχόρ.

Ἐν μέσῳ τῆς φοβερᾶς συγχύσεως καὶ ταραχῆς, ἥτις ἐπεκράτησε κατὰ τὰς ἀπαισίας ἐκείνας ὥρας τῆς ἐπελάσεως, οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπιζησάντων ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν, οἱ τρεῖς Ἰταλοὶ ἀδελφοί, Παῦλος, Ἀντώνιος καὶ Τρωΐλος, ὁ λιμενάρχης Διέδος, ὁ Ἱερώνυμος Μοροζίνης, ὁ Τρεβιζάνος καὶ ἄλλοι, πάντες ξένοι, διότι, ἐκτὸς τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ, ἅπαντες οἱ ἄλλοι Ἕλληνες ἀρχηγοί, ἡρωϊκῶς μαχόμενοι, ἔπεσαν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος.

ΗΡΩΪΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΙΣ ΝΑΥΤΩΝ ΕΚ ΚΡΗΤΗΣ

Οἱ χρονογράφοι μετὰ θαυμασμοῦ ἀναγράφουσι τὸν ἡρωϊσμὸν Ἑλλήνων ναυτῶν, ἐκ Κρήτης, ὡς εἴδομεν, διὰ τριήρεως προσελθόντων, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, πρὸς βοήθειαν τῆς ἀπειλουμένης πόλεως.

Τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου τούτου ὑπερήσπιζε τοὺς πύργους, τοὺς φέροντας τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου, Λέοντος καὶ Ἀλεξίου, παρὰ τὴν πύλην τοῦ Νεωρίου ἢ Ὡραίαν πύλην (Μπαχτσὲ-καποῦ). Ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἠμύνοντο οἱ γενναῖοι Κρῆτες, φονεύοντες τοὺς μετὰ λύσσης ἐπερχομένους ἐπιδρομεῖς. Ἐν τούτῳ πολλαχόθεν εἰσρέουσιν οἱ Τοῦρκοι ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἅλωσιν, οἱ Κρῆτες διατηροῦσι τὰς θέσεις των καὶ καλούμενοι ὑπὸ τῶν πολιορκητῶν νὰ παραδοθῶσιν, ἀφοῦ πᾶσα ἀντίστασις ἀποβαίνει ματαία, οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι τῆς ἡρωϊκῆς νήσου ἀπαντῶσι διὰ καταστρεπτικῶν βλημάτων τόξων καὶ

ἄλλων ὅπλων, διὰ φωνῶν ἐκδηλοῦντες τὴν ἀπόφασιν, ὅπως μέχρι τῆς ἐξαντλήσεως τῶν πυρομαχικῶν αὐτῶν ἀντιστῶσιν, ἔνδοξον προτιμῶντες θάνατον. Καὶ ὁλοὲν ἡ φρουρὰ αὕτη ἀποδεκατίζεται. Ἀλλ' οἱ ὀλίγοι ὑπολειφθέντες ἐξακολουθοῦσι τὸν ἀπέλπιδα ἀγῶνα...

Ὁ Πορθητής, εἰς ὃν ἠγγέλθη ἡ ἡρωϊκὴ τῶν εὐαρίθμων ἐκείνων ἀμυντόρων στάσις, ἐθαύμασε τὴν γενναιοψυχίαν αὐτῶν καὶ «προσέταξε — λέγει ὁ Φραντζῆς — νὰ κατέλθωσι μετὰ συμβάσεως καὶ ὦσιν ἐλεύθεροι αὐτοί τε καὶ ἡ ναῦς αὐτῶν καὶ πᾶσα ἡ ἀποσκευή, ἣν εἶχον», προσλαμβάνοντες πᾶν τὸ πολύτιμον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν μετὰ μεγίστης δυσκολίας ἐπείσθησαν οἱ Κρῆτες νὰ δεχθῶσι τοὺς τιμητικωτάτους ἐκείνους ὅρους, δι' ὧν καὶ τὸν ἄφευκτον διέφευγον θάνατον.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΛΑΟΥ ΘΥΜΑΤΑ

Καθ' ὅσον ἐξενικῶντο οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν τειχῶν, τόσον ηὔξανε τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὴν πόλιν εἰσορμώντων Τούρκων.

Κατ' ἀρχάς, μετὰ προφυλάξεως καὶ βραδέως προὐχώρουν οἱ ἐπιδρομεῖς, φοβούμενοι ἐνέδρας ἐν αὐτῇ τῇ πόλει. Πράγματι, καίπερ ἐξ ἀρχῆς γινώσκοντες τὸ ὑποδεέστερον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀμυνομένων, δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ φαντασθῶσιν, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντίου, δὲν εἶχεν ἄλλας δυνάμεις, πλὴν τῶν ἤδη παρὰ τὰ τείχη ἀγωνισθέντων, καὶ ὑπελόγιζον, ὅτι τοὐλάχιστον πεντήκοντα χιλιάδες ἐνόπλων παρέμενον ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἀντὶ τῆς ἀναμενομένης ἀντιστάσεως, μετ' ἐκπλήξεως εἶδον, μετ' οὐ πολύ, ὅτι μόνον πρόχειρα θύματα εἶχον ἐνώπιον αὐτῶν!...

Καὶ ποῖα ὑπῆρξαν τὰ πρῶτα ἐκ τοῦ λαοῦ θύματα;

Ἡ ἐκκλησία τῆς ὁσιομάρτυρος Θεοδοσίας, τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα, τὸ σημερινὸν Γκιοὺλ-Τζαμισί, τὸ ὁρώμενον ἀπὸ τοῦ Κερατίου Κόλπου, ὕπερθεν τοῦ Ἀγιᾶ-Καποῦ, ἦτο κατάμεστον Χριστιανῶν τῶν δύο φύλων, οἵτινες εἶχον διανυκτερεύσει προσευχόμενοι, ἱκετεύοντες τὴν ἁγίαν νὰ σώσῃ τὴν πόλιν καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἐνοικοῦντας. Κατὰ τὴν 29 Μαΐου ἑωρτάζετο, ὡς ἐλέχθη, ἡ μνήμη τῆς ὁσιομάρτυρος. Ἅμα τῇ πρωΐᾳ, γυναῖκες πολλαί, παρθένοι ἰδίᾳ, ἐν ἑορτασίμῳ περιβολῇ, φέρουσαι λαμπάδας, θυμιάματα καὶ ῥόδα, μετέβησαν, εἰς προσκύνησιν, εἰς τὸν ναόν.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, γνωσθέντος, ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἰσέβαλον εἰς τὴν πόλιν, ἡ πολυπληθὴς ἐκείνη λιτανεία τῶν Χριστιανῶν ἐξώρμησεν ἐκ τοῦ ναοῦ περίτρομος, τροχάδην βαίνουσα πρὸς τὴν πλατεῖαν, πιθανῶς τὸ σημερινὸν Βεφᾶ, ὁπότε εὑρέθη ἀντιμέτωπος πρώτου τινὸς στίφους ἀγρίων ἐπιδρομέων, οἵτινες, εἰσορμήσαντες διὰ τοῦ τείχους, εἰσέρρεον εἰς τὴν πόλιν.

Δίκην δαιμόνων οἱ Γενίτσαροι ἐπετέθησαν ἐναντίον τοῦ πλήθους ἐκείνου. Οἱ γέροντες καὶ αἱ γραῖαι ἐσφάγησαν αὐτοστιγμεί. Αἱ νεάνιδες καὶ οἱ παῖδες ᾐχμαλωτίσθησαν. Τὴν αὐτὴν ὑπέστησαν οἰκτρὰν τύχην καὶ οἱ ἐν τῷ ναῷ ἐναπολειφθέντες.

Ἡ ἐκκλησία ἦτο χάριν τῆς ἑορτῆς κεκοσμημένη διὰ ῥόδων, ἐντεῦθεν δὲ διετήρησε τὸ νέον αὐτῆς ὄνομα Γκιοὺλ-Τζαμισί, ἤτοι Τέμενος τῶν ῥόδων.

ΣΦΑΓΑΙ, ΕΞΑΝΔΡΑΠΟΔΙΣΜΟΙ, ΛΕΗΛΑΣΙΑΙ

Μωάμεθ ὁ Β', πρὸ δύο ἡμερῶν, εἰς τὸ πρὸς τὸν στρατὸν διάγγελμα αὐτοῦ, μεταξὺ ἄλλων ἔλεγε:

«Καὶ ἡμέραις τρισὶν ἡ πόλις πᾶσα ὑμῖν ἔσεται· καὶ εἴ τι δ' ἂν σκυλεύσητε καὶ εὕρητε, χρυσίου καὶ ἀργυρίου σκεῦος, καὶ ἱματισμόν, αἰχμαλώτους τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, μικροὺς τε καὶ μεγάλους, οὐδεὶς δυνηθείη ὑμῖν αὐτοὺς αἰτῆσαι ἤ τι ἐνοχλῆσαι εἰς οὐδέν».

Δι' ἐπευφημιῶν καὶ ἀλαλαγμῶν ὑπεδέχθη τότε ὁ στρατὸς τὸ διάγγελμα ἐκεῖνο καὶ τὴν ἐπισήμως γενομένην ἐπαγγελίαν περὶ τριημέρου δηώσεως καὶ αἰχμαλωσίας.

Ἡ ὥρα τῆς ἐκτελέσεως ἐπῆλθεν ἐπὶ τέλους!

Ἡ τάλαινα πόλις εὑρίσκετο ἤδη εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Πορθητοῦ...

Τὰ ἐπισυμβάντα ἐν ἁπάσαις ταῖς συνοικίαις τῆς μεγάλης πόλεως ὑπερβάλλουσιν ὑπὸ ἔποψιν φρίκης πᾶσαν φαντασίαν, πᾶσαν περιγραφήν...

Ὁ πανικός, ὁ ἐπακολουθήσας πάραυτα εἰς τὴν εἰσέλασιν τῶν πρώτων τουρκικῶν στιφῶν, ὑπῆρξε καταπληκτικὸς καὶ φρικτός.

Ἐν μέσῳ ὀλολυγμῶν, κραυγῶν, ἱκεσιῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους, τὸ πλῆθος τῶν κατοίκων πάσης τάξεως καὶ ἀμφο-

τέρων τῶν φύλων ὥρμα ἀκατάσχετον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ λιμένος, ἐλπίζον νὰ διασωθῇ ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν ἢ ἰταλικῶν πλοίων. Ἐκ τῆς σπουδῆς πολλοὶ ἐξωθοῦντο εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγοντο.

Ἀλλ' οἱ πυλωροὶ τῶν τειχῶν, βλέποντες τοὺς Χριστιανοὺς καταλείποντας τὴν πόλιν ἀπροστάτευτον καὶ ὑπ' ὄψιν ἔχοντες χρησμὸν λαϊκόν, καθ' ὃν «οἱ κάτοικοι, ἐπιστρέφοντες ἐκ τῆς παραλίας εἰς τὴν πόλιν, εὐχερῶς τὸν ἐχθρὸν θ' ἀπεδίωκον», παρημπόδιζον τοὺς φεύγοντας καὶ ἐν τέλει, κλειδώσαντες τὰς πύλας, ἔρριψαν τὰς κλεῖς ἔξω τῶν τειχῶν, εἰς τὴν θάλασσαν.

Παρακωλυομένης οὕτω τῆς ἐξόδου, οἱ συρρέοντες, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, ὀπισθοδρομήσαντες, ὥρμησαν νὰ προφυλαχθῶσιν ἐντὸς τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίᾳ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Γυναῖκες, ἀφ' ἑτέρου, κατὰ ἑκατοντάδας, ἐκκλησιαζόμεναι ἢ γονυκλινεῖς ἐνώπιον τῶν ἱερῶν εἰκόνων τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, μόλις διελαλήθη ἡ ἅλωσις τῆς πόλεως, ἤρχισαν πρὸς τὰ ἔξω τρέχουσαι παραφόρως καὶ ἐν φρικτῷ τρόμῳ κραυγάζουσαι μετὰ ὀλολυγμῶν. Καὶ κατέκλυσαν τὰς ὁδούς, ὡσεὶ εἶχεν ἐξώσει αὐτὰς ἐξαπίνης σεισμὸς δεινός. Αἱ φρικώδεις αὐτῶν κραυγαὶ ὀδυνηρὰν ἀπετέλουν ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς χαρμοσύνους ἀλαλαγμοὺς τῶν ἐπιδρομέων, οἵτινες, δίκην ἀγρίων θηρίων, ἐπέπιπτον κατ' αὐτῶν, σφάζοντες, βιάζοντες ἢ ἐξανδραποδίζοντες τὰ δύστυνα θύματα...

Μεταξὺ τῶν μετὰ τῆς μεγίστης ὁρμῆς εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν ἐπιδιδομένων, ἦσαν οἱ ναῦται τοῦ τουρκικοῦ στόλου, οἱ εἰσορμήσαντες, ὡς εἴδομεν, εἰς τὴν πόλιν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πύλαι εἶχον ἀνοίξει πλέον καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιδρομέων ἐπέπιπτε κατὰ τῆς λείας, οἱ ναῦται, ἵνα μὴ ὑστερήσωσι τῆς συμμετοχῆς τῶν λαφύρων, ἤρχισαν ἀμέσως λαφυραγωγοῦντες τὰς πρὸ αὐτῶν οἰκίας. Τοῦτο δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν σωτηρίαν πολλῶν, ἰδίᾳ Ἰταλῶν, οἵτινες ηὐκαίρησαν νὰ σωθῶσιν ἐπὶ τῶν πλοίων.

Ἐπὶ μακρὸν τὰ πληρώματα τῶν Ἰταλικῶν τούτων πλοίων, τῶν συνεσωρευμένων ὄπισθεν τῆς ἁλύσεως, εἶχον βοηθήσει τοὺς προμάχους τοῦ τείχους ἐν τοῖς περιχώροις τῆς σημερινῆς ἄκρας τοῦ Σεραΐου, ἀποπειρώμενα νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Τούρκους ναύτας ἀπὸ τῆς ἐπὶ τὰ τείχη ἀναβάσεως. Ἀλλά, βλέποντες οἱ Ἰταλοί, ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβαινε πλέον ἀνωφελής, καὶ μεριμνῶντες περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν σωτηρίας, ἔσπευσαν, ὡς ἐλέχθη, νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς Γαλατᾶν.

Περὶ τῆς τύχης τῶν τελευταίων κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τοῦ τείχους προμάχων, ὁ Δούκας γράφει :

«Καὶ οἱ μὲν προτοῦ τὴν οἰκίαν καταλαβεῖν ᾐχμαλωτίζοντο, οἱ δὲ τὰς αὐτῶν οἰκίας καταλαβόντες ἐρήμους παίδων καὶ γυναικὸς καὶ πραγμάτων εὕρισκον, καὶ αὐτοὶ προτοῦ στοναχῆσαι καὶ κλαῦσαι, ἐδεσμοῦντο τὰς χεῖρας ὄπισθεν. Ἕτεροι, ἐρχόμενοι εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, εὕρισκον τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα ἤδη ἀπαγόμενα καὶ συνεδένοντο καὶ ἐδεσμοῦντο σὺν τοῖς φιλτάτοις καὶ τῇ συζύγῳ, τοὺς δὲ γέροντας, τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ, τοὺς μὴ δυναμένους ἐξελθεῖν ἢ διὰ νόσου ἢ διὰ γήρους, πάντας καὶ πάσας ἀνηλεῶς ἔσφαττον. Τὰ βρέφη τὰ ἀρτιγέννητα ἐν ταῖς πλατείαις ἔρριπτον...»

«Διὰ τίνων λέξεων — γράφει ὁ Σλουμπερζὲ— νὰ περιγράψωμεν τὸν φρικτὸν πανικὸν τῆς ὅλης μεγίστης πόλεως, τὴν φοβερὰν ἀφύπνισιν τοῦ Χριστιανικοῦ ἐκείνου πλήθους, ὅπερ τὴν προτεραίαν ἀκόμη ἐβαυκαλίζετο ὑπὸ κενῶν ἐλπίδων, τὸν τρόμον τῶν γυναικῶν, κομψῶν, πλουσίων, ἐνίων δὲ καὶ ἐπιφανῶν, αἵτινες ἐξαίφνης, ἐν μιᾷ στιγμῇ εὑρίσκοντο ἀντιμέτωποι τῶν δαιμόνων ἐκείνων ;... Ἑκάστη ἀγυιά, ἑκάστη πλατεῖα, ἦτο θέατρον ἀπαισίου μυσαρᾶς σκηνῆς φρίκης καὶ ἀγωνίας... Ἡ εἴσελασις τοῦ στρατοῦ, ἡ πρὸς τὰ πρόσω, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς πόλεως εἰσόρμησις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἐπὶ τοσοῦτον αἰφνιδία, ἐπὶ τοσοῦτον δεινή, ὥστε ἀδύνατος κατέστη ἡ ἀντίστασις. Καὶ τοῦτο παρὰ τὰς προβλέψεις τῶν Τούρκων. Δὲν ἠδύναντο οὗτοι νὰ φαντασθῶσιν, ὅτι μόνοι ὑπερασπισταὶ τῆς παμμεγίστης πόλεως ἦσαν οἱ ἐλάχιστοι ἐκεῖνοι, πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχον ἀνταγωνισθῆ καθ' ὅλην τὴν νύκτα, παρὰ τὰ τείχη. Καὶ ἡ ματαιοφροσύνη αὐτῶν ἐτιτρώσκετο ὑπὸ τῆς βεβαιώσεως τοῦ ὀλιγαρίθμου τῶν ἀμυντόρων.

»Καὶ ἤρχισαν ἀμέσως, ἅμα τῇ εἰς τὴν πόλιν εἰσόδῳ, σφάζοντες ἀδιακρίτως τοὺς προστυχόντας, πρὸς κορεσμὸν τῶν ἐκδικητικῶν αὐτῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ πόθου νὰ προλάβωσι πᾶσαν ἐνδεχομένην ἀντίστασιν... Μόνον δὲ βραδύτερον ἤρχισαν προβαίνοντες μετά τινος ἐπιλογῆ., ἐπιφυλάσσοντες τὸ ἄνθος τῶν κατοίκων εἰς ἐξανδραποδισμόν».

Ἡ τρομερὰ αὕτη σφαγή, ἣν μετ' ἐκφράσεων δεινοτάτης φρίκης περιγράφουσι πάντες οἱ αὐτόπται μάρτυρες τῆς Ἁλώσεως, ἐπλήρου τὴν ἀτυχῆ πόλιν τῆς βοῆς τοῦ σπαραγμοῦ. Ὁ φόνος ὑπῆρξε

πράγματι φοβερός, ἀληθὴς τουρκικὴ σφαγὴ μετὰ τὴν ἔφοδον, ἐν συνδυασμῷ πρὸς ὠμότητας φρικιαστικάς.

Οἱ ἀπειράριθμοι ἐπιδρομεῖς, μεθύοντες ὑπὸ τοῦ θριάμβου τῆς νίκης, ἐξηγριωμένοι ὑπὸ τοῦ προσφάτου καμάτου τῆς νυκτὸς ὡς καὶ ὑπὸ τῶν σκωμμάτων, δι᾿ ὧν ἐξηρέθιζον αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν τειχῶν ἐπὶ πλείστας ὅσας ἡμέρας οἱ πολιορκούμενοι, δὲν ἐφείδοντο οὔτε παίδων, οὔτε ἱερέων, οὔτε μοναχῶν. Ἡ καταστροφὴ ἦτο καθολική, καὶ διήρκεσεν ἀπὸ τῆς πρωΐας, ὅτε εἰσήλασεν ὁ στρατός, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀναριθμήτου καὶ ἀγρίου πλήθους τῶν μὴ μαχίμων, μέχρι τῆς μεσημβρίας. Ἀπέβη δὲ μία τῶν φρικωδεστέρων σκηνῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Πάντες ὅσοι ἐπεφαίνοντο ἐν ταῖς ὁδοῖς, πάντες ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους τὸ μαινόμενον πλῆθος εὕρισκεν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, ὅπου πρὸς λαφυραγωγίαν εἰσήρχετο, ἀνηλεῶς ἀπεκτείνοντο.

Ὁ Φραντζῆς λέγει: «Οὐδαμῶς ἡ γῆ ἔν τισι τόποις ἐκ τῶν νεκρῶν διεφαίνετο».

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΕΝ ΤΗι ΑΓΙΑι ΣΟΦΙΑι

Παρακωλυθείσης, ὡς εἴδομεν, τῆς πρὸς τὴν θάλασσαν ἐξόδου, οἱ πανικόβλητοι κάτοικοι τῆς δυστήνου πόλεως, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, ὥρμησαν, ὡς πρὸς ἄσυλον, ἐντὸς τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἰδίᾳ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλος ὑπῆρχε λόγος τῆς εἰς τὸν παμμέγιστον ναὸν συρροῆς τῶν κατοίκων.

Ὁ Δούκας λέγει, ὅτι τὸ πλῆθος συνέρρευσεν εἰς τὸν Ναὸν ἐκεῖνον, διότι ἐπίστευον εἰς προφητείαν τινά, καθ᾿ ἣν οἱ Τοῦρκοι θὰ κυριεύσωσι μὲν τὴν Πόλιν καὶ θὰ κατακόψωσι τοὺς Ἕλληνας κατοίκους αὐτῆς, ἀλλὰ θὰ σταματήσωσιν εἰς τὸν κίονα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τὸν σημερινὸν Κεκαυμένον κίονα. Διότι τὴν στιγμὴν ἐκείνην θὰ κατήρχετο ἐξ οὐρανοῦ ἄγγελος, φέρων ρομφαίαν, καὶ θὰ παρέδιδε τὴν βασιλείαν, σὺν τῇ ρομφαίᾳ, εἰς ἄνδρα ἀνώνυμον, ἀπέριττον καὶ πενιχρόν, ἱστάμενον παρὰ τῷ κίονι, ἀναθέτων εἰς αὐτὸν νὰ ἐκδικήσῃ τὸν λαὸν τοῦ Κυρίου. Καὶ τότε οἱ Τοῦρκοι θὰ τραπῶσιν εἰς φυγήν, οἱ δὲ Χριστιανοὶ θὰ καταδιώξωσιν αὐτοὺς ἔξω τῆς πόλεως, ἐκδιώκοντες αὐτοὺς «καὶ ἀπὸ τῆς

Δύσεως καὶ ἀπὸ τῶν τῆς Ἀνατολῆς μερῶν, ἄχρις ὁρίων Περσίας, ἐν τόπῳ καλουμένῳ Μονοδενδρίῳ».

Εἰς τοιαύτην πιστεύοντες προφητείαν οἱ Χριστιανοί, συνεσωρεύθησαν ἐκεῖ, παρὰ τὸν κίονα. Ἀλλὰ μετ᾿ ὀλίγον, ἀγγελθέντος, ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ἐκπορθήσαντες τὴν πόλιν, εἰσέρρεον ἐντὸς αὐτῆς, σφάζοντες καὶ ἐξανδραποδίζοντες, ἐξώρμησαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἐλπίζοντες, ὅτι θὰ σεβασθῶσιν οἱ ἐπιδρομεῖς τὰ ἱερὰ ἄσυλα, ἢ προσδοκῶντες ἐκ θαύματος ἐπέμβασιν.

Ἅπας ὁ ἀπέραντος ναὸς ἐπληρώθη κόσμου, ἄνω, κάτω, καὶ εἰς τὰ προαύλια καὶ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ. Αἱ ὀνομασταὶ χαλκαῖ πύλαι ἐκλείσθησαν, καὶ ἐν μέσῳ κλαυθμῶν καὶ θρήνων ἐδέοντο πάντες καὶ πᾶσαι τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν καὶ τῆς πόλεως, ἐνῷ ἑκατοντάδες ἱερέων, φερόντων τὰ ἐπίσημα αὐτῶν ἄμφια, ἐτέλουν τὴν τελευταίαν, φεῦ! λειτουργίαν...

Ἀλλὰ μετ᾿ ὀλίγον οἱ Τοῦρκοι, λεηλατοῦντες, πυρπολοῦντες καὶ σφάζοντες, ἔφθασαν εἰς τὸν ναόν, καὶ εὑρόντες τὰς πύλας κεκλεισμένας, ἔτυπτον αὐτάς, πρὸς διάρρηξιν, διὰ πελέκεων.

Προηγοῦντο Γενίτσαροι. Πολλοὶ τούτων ἐγνώριζον ἤδη, ὅτι ἡ μεγάλη ἐκκλησία περιελάμβανε χιλιάδας πλουσίων προσφύγων, ἀξίων αἰχμαλωτισμοῦ, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι ἠλκύοντο ὑπὸ τοῦ προαιωνίου ἀνὰ σύμπασαν τὴν Ἀνατολὴν διαδεδομένου θρύλου περὶ ἀπείρου θησαυροῦ, ἀποκειμένου ἐν τῷ περιωνύμῳ ἱερῷ τῆς ὑψηλίου.

Τὰ στίφη, αἱμόφυρτα ἐκ τοῦ φόνου τῶν προηγουμένων θυμάτων, κατέσειον τὰς πύλας, παταγωδῶς πλήττοντα αὐτὰς διὰ τῶν πελέκεων. Φρικώδεις στιγμαί... Εἰς ἕκαστον κτύπον βροντοδέστεροι ἀντήχουν οἱ θρῆνοι τῶν μητέρων, τῶν παρθένων..., αἱ δεήσεις τοῦ ἱεροῦ κλήρου...

Αἴφνης, φωνὴ ἰσχυρὰ ἐγερθεῖσα, ἐπέβαλε σιγήν.

«Ὅσοι πιστοί, παύσατε τοὺς θρήνους καὶ ἀκροάσθητε τῶν λόγων μου».

Ἡ φωνὴ αὕτη ἦτο ἡ τοῦ μοναχοῦ Γενναδίου (τοῦ μετέπειτα Πατριάρχου ἀναγορευθέντος). Ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος ἱστάμενος οὗτος, τὰς χεῖρας τεταμένας εἶχεν ὑπεράνω τοῦ ἀναριθμήτου ἐκείνου πλήθους. Ὁπότε δὲ ἔπαυσαν οἱ θρῆνοι καὶ ἀπαισίως ἀντήχουν μόνον τῶν πελέκεων οἱ κτύποι, ἐξηκολούθησε διὰ φωνῆς ἐπιβλητικῆς:

«Ἀδελφοί! Μετὰ τοσούτων αἰώνων ὕπαρξιν, ἡ Αὐτοκρατορία

τῶν Ἑλλήνων κρημνίζεται. . . Ἀλλ' ἐὰν κατέπεσαν τὰ σύμβολα, ἐὰν κατεβλήθη ἡ ἀρχή, ἡ Παναγιωτάτη θρησκεία τῶν Ἑλλήνων, μὰ τὰς πολλὰς καὶ παντοίας δυστυχίας μας, μὰ τὸ ἀθῶον αἷμα, τὸ ὁποῖον ἐχύθη καὶ μέλλει νὰ χυθῇ, οὐδὲ κατεβλήθη, οὐδέ, ἕως ὑπάρχουσιν οὐρανὸς καὶ γῆ, θέλει καταβληθῇ ! Τὰ προσκυνήματά σας ἀλλάσσουσι θέσιν, τὸ ἱερὸν τοῦτο θυσιαστήριον μετατοπίζεται, ἀλλ' ἡ πίστις, ἡ μέλλουσα νὰ σᾶς σώσῃ, θὰ διαφυλαχθῇ, παρὰ τοὺς ἀνηκούστους κινδύνους. Τὴν πίστιν σας τηρήσατε, ἀδελφοί, τὴν πίστιν σας, τὸν ἀνεκτίμητον αὐτὸν προνομικὸν θησαυρόν, τὸν ὁποῖον ἕως οὗ κατέχετε, Πύλαι Ἅδου καθ' ὑμῶν οὐ κατισχύσουσι ! Λοιπόν, ἀδελφοί, παυσάμενοι τοὺς θρήνους, ὑπακούσατε μετὰ θρησκευτικῆς μεγαλοψυχίας καὶ εἰς ταύτην τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου. Ναὶ μὲν γινόμεθα αἰχμάλωτοι, ἀλλὰ θέλομεν εἶσθαι ἐλεύθεροι ἐν πνεύματι Κυρίου. Γινόμεθα, ἀληθῶς, ταπεινοί, ἀλλ' ἐλεύσεται καιρός, ὅτε θέλομεν πάλιν ἐπαρθῇ. Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν. Ἀκούσατε τί ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ ἁγίου βήματος φωνεῖ : «Ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς. Καὶ ὑμεῖς οὖν λύπην μὲν νῦν ἔχετε, πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν».

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους τοῦ μοναχοῦ, ὁ λαὸς δὲν ἐθρήνει πλέον. . . Γονυκλινὴς προσηύχετο. . .

Ἀλαλαγμὸς τὰς σιγηλὰς κατέπαυσε προσευχάς. Οἱ Τοῦρκοι, διαρρήξαντες τὰς πύλας, εἰσώρμησαν ξιφήρεις εἰς τὸ ἔνδον.

Φρικαλέαι τότε ἐξειλίχθησαν σκηναί, ἐκ τῶν ἀγριωτάτων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, τὰς ὁποίας αἱμασσούσῃ τῇ καρδίᾳ περιγράφουσιν ἐν λεπτομερείαις οἱ ἱστορήσαντες τὰ τῆς Ἁλώσεως. Σφαγαὶ ὁλικαὶ σχεδὸν δὲν ἐγένοντο. Οἱ σφαγεῖς εἶχον κορεσθῆ. Τὴν λαγνείαν αὐτῶν ἐπρόκειτο τώρα οἱ ἐπιδρομεῖς νὰ κορέσωσι καὶ νὰ ἐπωφεληθῶσι τῆς λαφυραγωγίας καὶ αἰχμαλωτίσεως.

Ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν οἱ δαίμονες ἐκεῖνοι ἐπέπεσον κατὰ τοῦ ἀόπλου ἐκείνου πλήθους, ὀλολύζοντος ἐκ τῆς φρίκης. Οἱ νέοι, ὑγιεῖς καὶ ὡραῖοι, αἱ καλλίμορφοι παρθένοι, ἀπεγυμνώθησαν παραυτα καὶ ἐδέθησαν, ἐνῷ οἱ προβεβηκότες, ἀπογυμνούμενοι, ἐφονεύοντο. Οἱ δυστυχεῖς, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία, ἀπήγοντο κατὰ μακρὰς σειράς. Διὰ τὴν πρόσδεσιν αὐτῶν μετεχειρίζοντο οἱ Τοῦρκοι τοὺς τελαμῶνας αὐτῶν, τὰς ζώνας, τὰ πετραχήλια τῶν ἱερέων, τὰ σχοινία τῶν σκηνῶν, τοὺς χαλινοὺς τῶν ἵππων καὶ καμήλων. Καὶ

συνεκρούοντο πρὸς ἀλλήλους χάριν περικαλλῶν παρθένων, ἀντερίζοντες διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς λείας . . .

Προσέδεσαν τὰ θύματα εἰς μακρὰς πομπάς, δεσπότας ἅμα καὶ θεράποντας, ἱεράρχας μετὰ ταπεινῶν ἐργατῶν, τὸν γέροντα παρὰ τὴν νεαρὰν παρθένον, τὴν καλογραῖαν παρὰ τὸν ἔφηβον, τὴν πατρικίαν παρὰ τὸν μοναχόν. Καὶ ὤθουν αὐτοὺς ἐν σπουδῇ, ἵνα προλάβωσι νέας ἐποφθαλμιάσεις, ἐπειγόμενοι συνάμα νὰ συγκροτήσωσι νέους ἀνδραπόδων ὁμίλους.

Οἱ πλεῖστοι καὶ αἱ πλεῖσται τῶν αἰχμαλώτων ἀπογυμνούμενοι, ὡς ἐλέχθη, τῶν πολυτίμων ἐνδυμάτων, ἀπήγοντο ἐντελῶς γυμνοί . . . Πολλοὶ καὶ πολλαὶ αἱματηρὰ ἔφερον ἴχνη τῶν βιαιοπραγιῶν τῶν δημίων αὐτῶν . . .

Καὶ ἀφοῦ ἐξώθησαν τοὺς αἰχμαλώτους μετὰ κτηνώδους βίας, ὅπως μεταφέρωσιν αὐτοὺς εἰς τὰ πλοῖα ἢ εἰς τὰς ἀγοράς, νέα ἤρχισε σκηνὴ ἐρημώσεως καὶ καταστροφῆς. Ἐπηκολούθησεν ἡ λαφυραγωγία τοῦ περικαλλήτου ναοῦ, ἐν ᾧ ἀπὸ αἰώνων μακρῶν ἐστοιβάζοντο οἱ θησαυροί, οἱ συσσωρευμένοι ὑπὸ γενεῶν ὅλων. Ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ θαυμάσια καλλιτεχνήματα ἐθραύσθησαν, κατεστράφησαν, ἐλαφυραγωγήθησαν ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν, ἀπαράμιλλα ἄμφια, λειψανοθῆκαι καὶ ἅγιαι εἰκόνες, κηροπήγια κατὰ χιλιάδας, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀπαστράπτοντα ἐκ μαργαριτῶν καὶ λίθων πολυτίμων.

Γάλλος ἱστορικὸς ὡς ἑπομένως περιγράφει τὰ ἐν τῷ Ναῷ διαπραχθέντα :

« . . . Τὰ σαλπίσματα, κρότος συγκεχυμένος κλαγγῆς ὅπλων καὶ κραυγῶν, διὰ χιλίων παραθύρων ἀπαισίως εἰσέβαλλον εἰς τὸν ναόν, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἀντήχησαν οἱ κτύποι τῶν πελέκεων ἐπὶ τῶν ὀρειχαλκίνων πυλῶν. Τότε ὁ ἀπειροπληθὴς ἐκεῖνος λαὸς ᾐσθάνθη τὸν παγετὸν τοῦ θανάτου καὶ ἀνέθηκεν ἑαυτὸν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ . . . Αἱ θύραι θραυσθεῖσαι ἢ ἐξαχθεῖσαι ἐκτὸς τῶν στροφίγγων, ἀνετράπησαν, καὶ στῖφος ἀγρίων Γενιτσάρων, Σπαχίδων, ρυπαρῶν ἐκ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τοῦ αἵματος, προέβησαν. Μόλις οἱ φοβεροὶ ἐκεῖνοι τὴν ὄψιν ἄνδρες ἀπέβλεψαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάλου ναοῦ, φεγγοβολοῦντος ἐκ τῶν θησαυρῶν, ἐξέβαλον κραυγὰς θαυμασμοῦ καὶ θριάμβου, καὶ εἰσώρμησαν ὡς χείμαρρος μανιωδῶς. Οἱ μὲν ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν παρθένων, τῶν γυναικῶν, τῶν πατρικίων, αἰχμαλώτων πολυτίμων, οἵτινες ἡμιθανεῖς ἐκ τοῦ τρόμου ὤρεγον αὐτομάτως τὰς χεῖρας πρὸς τὰ σχοινία καὶ τὰς ἁλύσεις· οἱ δὲ ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς ἐκ-

κλησίας. Τὰ θησαυροφυλάκια διηρπάγησαν, οἱ ἐξ ἐλεφαντόδοντος σταυροὶ κατεθρυμματίσθησαν, τὰ μωσαϊκά, ἐκληφθέντα ὡς πολύτιμοι λίθοι, ἐξεκολλήθησαν διὰ ξιφῶν, καὶ κατέπεσαν εἰς βροχὴν ἀπαστράπτουσαν ἐντὸς τῶν καφτανίων καὶ τῶν μανδυῶν, ἅτινα ἐκράτουν ἠνεῳγμένα κάτωθεν αὐτῶν· οἱ μαργαρῖται τῶν διαφόρων σκευῶν, ἐξαχθέντες ἐκ τῆς σφενδόνης διὰ τῆς αἰχμῆς τῶν ἐγχειριδίων, ἀνεπήδησαν καὶ διὰ δηγμάτων καὶ διαξιφισμῶν διημφισβητήθησαν· ἡ ἁγία τράπεζα, οἱ θρόνοι, ὁ ἄμβων, τὰ δρύφρακτα τῶν χορῶν ἀπεγυμνώθησαν καὶ κατεθραύσθησαν... Καὶ ἐξηκολούθουν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατὰ κύματα αἱματώδη τὰ ἀσιατικὰ στίφη ... Λαφυραγωγοί, ἀποθηριωθέντες πλέον, φέροντες τιάρας καὶ ἄμφια ἱερά, ἐξώθουν σειρὰς αἰχμαλώτων, δεσμευμένων δι' ἀρχιερατικῶν στολῶν ἐν μέσῳ καμήλων καὶ ἵππων, καταφόρτων ἐκ λαφύρων, καταπατούντων Εὐαγγέλια καὶ εἰκόνας. Καὶ ὄργια ἀκατονόμαστα μιαίνουσι τὸ ἱερὸν ἄσυλον καὶ ἀντηχοῦσιν ὠρυγμοὶ θριάμβου καὶ ἀσελγείας, ἀπειλαί, χρεμετισμοί, καγχασμοί, ὀλοφυρμοὶ τῶν θυμάτων...»

«Καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα ξένον — γράφει ὁ Φραντζῆς — καὶ θρήνους πολλοὺς καὶ ποικίλους, καὶ ἀμετρήτους ἀνδραποδισμούς, τῶν εὐγενῶν ἀρχουσῶν καὶ παρθένων καὶ ἀφιερωμένων τῷ Θεῷ συρομένων διὰ τῶν ἐθείρων καὶ κόμων καὶ πλοκάμων τῆς κεφαλῆς ἔξωθεν τοῦ Ναοῦ μετὰ ὀδυρμῶν ἀνηλεῶς, τὴν βοὴν καὶ κλαυθμὸν τῶν παίδων, τὸ φρικῶδες καὶ ἀκουόμενον τίς διηγήσεται; Ἦν ὁρᾶν τὸ θεῖον αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ κατὰ γῆς χεόμενον, καὶ τὰ τιμαλφῆ δοχεῖα τούτου ἁρπάζοντες τὰ μὲν διέθραυον, τὰ δὲ σῶα ἐνεκολπίζοντο καὶ τοὺς ἐγκεκοσμημένους κόσμους ὁμοίως ἐποίουν, καὶ τὰς ἁγίας εἰκόνας μετὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων πολυτίμων κατεπάτουν, καὶ τοὺς κόσμους αἴροντες, κλίνας καὶ τραπέζας ἐποίουν, καὶ μετὰ τῶν ἱερατικῶν στολῶν καὶ ἐνδυμάτων τῶν ἐκ συρικῶν καὶ χρυσοϋφάντων ὄντων τοὺς ἵππους ἐσκέπαζον, καὶ ἄλλοι ἐπ' αὐτῶν ἤσθιον καὶ πολυτίμους μαργάρους τῶν ἁγίων κειμηλίων ἀναρπάστους ἐποίουν, τὰ ἅγια λείψανα καταπατοῦντες καὶ ἕτερα ἀνοσιουργήματα πλεῖστα ἐποίουν ἄξια θρήνου οἱ τοῦ ἀντιχρίστου πρόδρομοι... Καὶ ἦν ἰδεῖν τὸν παμμέγιστον ἐκεῖνον ναὸν καὶ θειότατον τοῦτον Θεοῦ σοφίας, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον, τὸν θρόνον τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὸ Χερουβικὸν ὄχημα καὶ στερέωμα δεύτερον, τὴν Θεοῦ χειρῶν ποίησιν, τὸ θέαμα καὶ ἔργον ἄξιον, τὸ πάσης τῆς γῆς ἀγαλλίαμα,

τὸν ὡραῖον καὶ ὡραίων ὡραιότερον, οὗ ἔσωθεν τῶν ἀδύτων καὶ ἄνωθεν τῶν θυσιαστηρίων καὶ τραπεζῶν ἤσθιον καὶ ἔπινον, καὶ τὰς ἀσελγεῖς γνώμας καὶ ὀρέξεις αὐτῶν μετὰ γυναικῶν καὶ παρθένων καὶ παίδων ἐπάνωθεν ἐποίουν καὶ ἔπραττον... Τίς μὴ θρηνήσῃ σε, ἅγιε ναέ;»

Ἱερεῖς, περιβεβλημένοι, ὡς ἐλέχθη, τὰς ἑορτασίμους αὐτῶν στολάς, ἐτέλουν τὴν λειτουργίαν πρὸ τῆς εἰς τὸν ναὸν εἰσβολῆς τοῦ στίφους ἐκείνου. Εὑρίσκετο δ' ἐκεῖ σύμπας ὁ ἀνώτερος κλῆρος τῆς βασιλευούσης. Ἡ τύχη τῶν πλείστων ὑπῆρξεν οἵα ἡ τῶν ἄλλων θυμάτων τοῦ μεγάλου ἐκείνου ὀλέθρου. Συνελήφθησαν, ἀπεγυμνώθησαν, ἐδεσμεύθησαν καὶ ἐπωλήθησαν. Οἱ ὑπεράγαν γέροντες ἐφονεύθησαν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦτο καὶ ὁ μοναχὸς Γεννάδιος.

Παρὰ ταῦτα, θρύλος περιλάλητος, θρύλος διατηρούμενος ἔτι ζωηρὸς παρὰ τῷ ὀρθοδόξῳ λαῷ, ἀναφέρει, ὅτι καθ' ἣν ὥραν τὰ μαινόμενα τῶν σφαγέων στίφη ἐξεβίασαν τὰς πύλας τῆς Ἁγίας Σοφίας, διηνοίχθη αἴφνης ὁ τοῖχος τῆς ἐκκλησίας, ὄπισθεν τοῦ ἁγίου βήματος. Τότε ὁ λειτουργῶν ἱερεύς, κρατῶν τὸ δισκοπότηρον, ἐξηφανίσθη. Ἔπειτα ὁ τοῖχος ἐπανεκλείσθη ἀμέσως. Προφητεύει δὲ ὁ θρύλος, ὅτι ἀπελευθερουμένου τοῦ Ναοῦ, ὁ τοῖχος θ' ἀνοιχθῇ πάλιν καὶ θ' ἀναφανῇ ὁ ἱερεύς, ὅστις ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης θὰ συμπληρώσῃ τὴν πρὸ τετρακοσίων ἑξήκοντα ἓξ ἐτῶν τραγικῶς διακοπεῖσαν λειτουργίαν.

. . . .

Τοὺς κοπετοὺς τῶν ἀπαγομένων, τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν ἀνδραποδιστῶν καὶ ἱεροσύλων, τὰς οἰμωγὰς τῶν θυμάτων διεδέχθη μετ' οὐ πολὺ ἡ σιγὴ καὶ ἡ ἐρημία τοῦ μετὰ τοῦ Γένους συνδουλουμένου ἐκείνου ναοῦ, ἐν ᾧ δὲν ἔμελλε ν' ἀκουσθῇ τὸ θεῖον κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ...

Η ΦΡΙΚΩΔΗΣ ΣΥΝΕΧΕΙΑ

Τὰ αὐτὰ καὶ παρόμοια, τὰ ἐν τοῖς ναοῖς τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας γενόμενα τερατουργήματα, διεπράχθησαν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀναριθμήτους εὐκτηρίους οἴκους καὶ εἰς τὰς λαμπρὰς μονάς, αἵτινες ἀπὸ δέκα αἰώνων ἀπετέλουν τὸν κόσμον τοῦ Βυζαντίου. Τὰ πάντα ἐλεηλατήθησαν καὶ ἐμιάνθησαν.

Ἅπαντα τὰ ἱερὰ βιβλία καὶ ἀναρίθμητα χειρόγραφα ἀνεκτιμήτου ἀξίας, κειμήλια καλλιτεχνικὰ καὶ λογοτεχνικά, οἱ κώδικες τῶν δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν βιβλιοθηκῶν κατεστράφησαν, ἐπυρπολήθησαν ἢ ἐπωλήθησαν κατόπιν ἀντὶ τιμῆς εὐτελεστάτης. Δυσυπολόγιστος ἡ ἐντεῦθεν προελθοῦσα καταστροφὴ καὶ ἀπώλεια τῆς διανοουμένης ἀνθρωπότητος.

Ὁ Δούκας γράφει : «Τὰς βίβλους ἁπάσας ὑπὲρ ἀριθμὸν ὑπερβαινούσας, ταῖς ἁμάξαις φορτηγώσαντες, ἁπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ διέσπειρον. Δι' ἑνὸς νομίσματος (ἀντιστοιχοῦντος πρὸς 60 γρόσια) δέκα βίβλοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοὶ καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βιβλίου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀνασπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλ' ἐπώλουν, ἄλλ' ἔρριπτον. Τὰς εἰκόνας ἁπάσας πυρὶ παρεδίδουν, σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἕψοντες ἤσθιον».

Μετὰ τὴν πρώτην τυφλὴν ὁρμήν, τὴν ἐπαγαγοῦσαν τοσαύτας ἀνωφελεῖς σφαγάς, ἡ λεηλασία διωργανώθη μετὰ παραδόξου τάξεως. Πρὸ πάσης οἰκίας, μονῆς καὶ ἐκκλησίας, εἰς ἣν ἐνέβαλλον οἱ Τοῦρκοι, ἀνεστηλοῦτο μικρὰ σημαία, εἰς τεκμήριον, ὅτι κατελήφθη τὸ οἰκοδόμημα, καὶ ὅτι οἱ κατόπιν ἐρχόμενοι δὲν δικαιοῦνται πλέον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτό. Τοιαῦται δὲ σημαῖαι ἠριθμοῦντο καθ' ὅλην τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τὸν Βάρβαρον, ἱστορικὸν αὐτόπτην, διακόσιαι χιλιάδες, διότι εἰς πολλὰ μεγάλα οἰκοδομήματα ἀνηρτήθησαν δέκα σημαῖαι.

Ἀπειροπληθῆ, ὡς εἰκός, ὑπῆρξαν τὰ λάφυρα κατὰ τὴν τριήμερον λεηλασίαν. Αἱ σκηναὶ καὶ τὰ πλοῖα τῶν νικητῶν ἦσαν κατάμεστα, ἐκτὸς τῶν αἰχμαλώτων, φόρτου πολυτίμων σκευῶν, ἀπεμπολη θέντων κατόπιν εἰς τὰς ἐπαρχίας.

Ὁ Δούκας γράφει : «Ὁ δὲ φόρτος τί ; Ἱματισμὸς πολυτελής, σκεύη ἀργυρᾶ, χρυσᾶ, αἰχμάλωτοι καὶ ἱερεῖς καὶ λαϊκοὶ καὶ μονάζουσαι καὶ μοναχοί. Τὰ πάντα πλήρη φόρτου, αἱ δὲ σκηναὶ τοῦ φουσάτου (πλοίου) πλήρεις αἰχμαλώτων καὶ τῶν ἄνωθεν ἀριθμηθέντων καὶ παντοίων εἰδῶν. Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ αὐτῶν ἕνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικὸν καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν. Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων».

Ἀνυπολόγιστος ἡ ἀξία τῆς γενικῆς λείας. Μόνον ἡ τῶν Βενετῶν διαρπαγεῖσα περιουσία ἀνῆλθεν εἰς διακοσίας χιλιάδας δουκάτων, ἤτοι δύο καὶ ἥμισυ περίπου ἑκατομμύρια φράγκων.

Ἑξηκοντάκις χίλιοι αἰχμάλωτοι, κατὰ τοὺς συγχρόνους τῆς Ἁλώσεως ἱστορικούς, ἐδεσμεύθησαν, διασπαρέντες κατόπιν καὶ πωληθέντες ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους.

Οἱ φονευθέντες ὑπολογίζονται εἰς πέντε χιλιάδας.

Ἐπὶ τοσοῦτον ἐρημώθη ἡ πόλις, ὥστε ἐφαίνετο, ὡς νὰ μὴ ὑπῆρχεν ἄλλοτε ἐν αὐτῇ πλοῦτος ἢ περιουσία. Τὴν ἐρήμωσιν ταύτην οὕτω θρηνεῖ ὁ Κριτόβουλος : «Ἡ πολλῶν γενῶν ὑπάρξασα πρότυπον μετὰ τιμῆς καὶ δόξης καὶ πλούτου καὶ περιφανείας λαμπρᾶς, νῦν ὑφ' ἑτέρου ἄρχεται μετὰ πενίας καὶ ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας καὶ δουλείας αἰσχίστης, καὶ παράδειγμα πάντων οὖσα καλῶν καὶ λαμπρᾶς εὐδαιμονίας εἰκών, νῦν εἰκών ἐστι συμφορῶν, ὑπόμνημα καὶ στήλη κακοδαιμονίας καὶ μῦθος τῷ βίῳ».

Ὁ Δούκας προσθέτει : «Καὶ ἦν ἰδεῖν τὴν ἅπασαν πόλιν ἐν ταῖς σκηναῖς τοῦ φουσάτου, τὴν δὲ πόλιν ἔρημον, νεκράν, κειμένην γυμνήν, ἄφωνον, μὴ ἔχουσαν εἶδος οὐδὲ κάλλος».

Ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Λατίνων σταυροφόρων ἁλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1204, ὑπέφερεν ἡ βασιλεύουσα αὕτη τὰ πάνδεινα, ἀπολέσασα πλεῖστα τῆς ἀρχαιότητος καλλιτεχνήματα καὶ πολύτιμα ἑλληνικὰ χειρόγραφα, ὑπὸ τῶν ἁρπάγων σταυροφόρων εἰς Εὐρώπην κομισθέντα, ἀλλ' οἱ ἐνοικοῦντες Ἕλληνες μικρὸν ἔπαθον. Ἐλεηλάτησαν τότε τοὺς τάφους τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν καὶ βασιλέων, καὶ ἐπυρπόλησαν μέγα μέρος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἡ ὑπὸ τῶν ὀρδῶν τοῦ κατακτητοῦ σφαγὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ σύλησις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀνακτόρων, ἰδίως δὲ ἡ αἰχμαλώτισις ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἦτο χείρων τῆς πρώτης...

«Ἡ κατὰ τῆς Νέας Ρώμης προσβολὴ — γράφει ὁ Ἄγγλος ἱστορικὸς Πῆρς — ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, εἶχε κατὰ μέγα μέρος ἐπανορθωθῆ. Ἡ νέα ὅμως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσις τῆς βασιλευούσης ἦτο ἀπείρως σοβαρωτέρα, ἀνεπανόρθωτος. Διὰ τῆς πρώτης, ἡ Κωνσταντινούπολις ἐπὶ ἑξήκοντα ἔτη, ὑπὸ τὴν ξενικὴν κατοχήν, πολλὰ ἐκ τοῦ πλούτου αὐτῆς ἀπώλεσεν. Ἀπειράριθμα ἀγάλματα καὶ πολύτιμα καλλιτεχνικὰ μνημεῖα, ἀποτελοῦντα τὸν θαυμασμὸν καὶ τὸ προσκύνημα ὅλου τοῦ κόσμου, διηρπάγησαν ἢ κατεστράφησαν. Ἀλλὰ τὸ κακὸν εἰς τοῦτο μόνον περιωρίσθη. Ἡ ὡραία Πόλις διετήρησε τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Τὰ γυναικόπαιδα δὲν ἀπήχθησαν. Παρελθούσης τῆς τυραννίας, ἀνέλαβεν ἀμέσως τὴν προτέραν αὐτῆς δόξαν, καὶ ἀνεφάνη, ὡς καὶ πρότερον, ἡ πεφημισμένη πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορίας. Εἰς τὰ ὄμματα ὅλων τῶν ἑλληνοφώνων λαῶν παρίστατο ὡς ἡγέτις καὶ τὸ πρότυπον παντὸς καλοῦ καὶ ὡραίου, ἡ ἑστία τῆς φιλολογίας καὶ πάσης μαθήσεως καὶ ἐπιστήμης. Ἀλλ' ἤδη τὰ πάντα μετεβλήθησαν. Οἱ νέοι κατακτηταὶ ἦσαν Ἀσιᾶται, ἀλλόθρησκοι. Νέα θρησκεία ἀντικατέστησε τὸν χριστιανισμόν. . . Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ δεσπόζουσα τόσων λαῶν, ἡ ἔνδοξος πόλις, θὰ ἐκυριαρχεῖτο ὑπὸ ξένων ἀλλογλώσσων καὶ μοιραίως θὰ ἐβυθίζετο εἰς τὴν πτωχείαν, τὴν ἀσημότητα. . . Ἡ ἐπαίσχυντος δουλεία ἐπεξετάθη ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον. Οἱ εὐγενεῖς καὶ πλῆθος λαοῦ ἐσφάγησαν, καὶ αὐτὰ τὰ νεογνὰ ἐθανατώθησαν. Μόνον τῶν νέων ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐφείσθησαν οἱ ἐπιδρομεῖς ἐφ' ὅσον τοῦτο ἦτο δυνατὸν ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς ἀγρίας ἐπιθέσεως. Πάντες οἱ ναοὶ ἐβεβηλώθησαν. Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εἰσῆλθεν εἰς τὸ σκότος τῆς σκοτεινοτέρας νυκτός. . .»

Ο ΠΟΡΘΗΤΗΣ ΕΙΣΕΡΧΕΤΑΙ ΕΙΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΝ

«Ἡ ἀράχνη ἐπέδη ὁ φρουρὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων καὶ ἔπλεξε τὸν ἱστὸν αὐτῆς πρὸ τῆς πύλης αὐτῶν· οἱ βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Ἐφρασιὰμπ ἀπηχοῦσι τὸν θρηνώδη κρωγμὸν τῆς γλαυκός».

(Πέρσος ποιητής).

Ἐνῷ οἱ Τοῦρκοι ἐπεδίδοντο ἀκάθεκτοι εἰς τὴν δήωσιν καὶ αἰχμαλωσίαν, Μωάμεθ ὁ Β΄ διέτριβε παρὰ τὰ τείχη, εἴτε διότι δὲν ἤθελε νὰ γίνῃ μάρτυς τῶν τερατουργημάτων, εἴτε διότι συνετὸν ἔκρινε νὰ βεβαιωθῇ, ὅτι τελείως πλέον κατέπαυσεν ἡ ἀντίστασις τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ μακρόθεν, ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Ρωμανοῦ, ἀπεθαύμαζε τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐκτεινομένην μεγαλοπρεπῆ βασιλίδα τῶν πόλεων. Ὅ,τι εἴκοσι πολιορκίαι, ἐπιχειρηθεῖσαι ὑπὸ πλείστων ὅσων λαῶν τῆς οἰκουμένης, δὲν εἶχον δυνηθῆ νὰ ἐπιτύχωσιν ἐπὶ δύο αἰῶνας, ἐπέτυχεν ἐκεῖνος διὰ τῆς ἰδίας δραστηριότητος, τῆς ἐπιμονῆς, διὰ τοῦ ἀδαμάστου ζήλου τῶν στρατιῶν του καὶ ἰδίᾳ διὰ τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ πυροβολικοῦ, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος δημιουργός. Ὑποδεδουλωμένην εἶχεν, ἐπὶ τέλους, πρὸ αὐτοῦ τὴν ἀγέρωχον ἐκείνην πόλιν, τὴν ἐπὶ αἰῶνας βασιλεύουσαν τῶν Χριστιανικῶν πόλεων τῆς Ἀνατολῆς, ἥτις νικηφόρος πάντοτε ἀντετάσσετο εἰς τὸν ἀκοίμητον πόθον τῶν ἀπειραρίθμων υἱῶν τοῦ προφήτου . . . Ὁπόση ἡ χαρά, ἡ καταλαβοῦσα τότε τὴν καρδίαν τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου, τοῦ ἄγοντος εἴκοσι καὶ δύο ἐτῶν ἡλικίαν, εὐτυχήσαντος μετὰ πολιορκίαν πρωτοφανῆ καὶ παρὰ τὴν ὑπεράνθρωπον ὄντως ἀντίστασιν τῶν ἀμυνομένων, νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν μεγίστην, τὴν πλουσιωτάτην πόλιν τοῦ μεσοῦντος δεκάτου πέμπτου αἰῶνος!

Τὸ ἀπόγευμα τῆς πρώτης ἡμέρας, κατ' ἄλλους ἱστορικοὺς τὴν ὑστεραίαν, καὶ κατ' ἄλλους πάλιν, τὴν τρίτην ἡμέραν, ὁ σουλτάνος προέβη εἰς τὴν πανηγυρικὴν αὐτοῦ εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν.

Ὄπισθεν αὐτοῦ εἵπετο ὑπερηφάνως τὸ ἐπιτελεῖον, συνιστάμε-

νον ἐκ τῶν βεζυρῶν καὶ ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ, φερόντων πολυτελεῖς στολὰς καὶ ὅπλα ἀκτινοβολοῦντα, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ πολυαρίθμου ἀποσπάσματος Γενιτσάρων, ἐκ τῶν ἐπιβλητικωτέρων τὴν ὄψιν.

Ἡ λαμπρὰ συνοδεία, ἀναχωρήσασα ἔφιππος ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, διὰ τῶν εὐρυτέρων ὁδῶν διελθοῦσα τὴν φρικωδῶς ἠρημωμένην πόλιν καὶ λακπατοῦσα ἀπειράριθμα πτώματα, διηυθύνθη εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ἀφιππεύσας ὁ Μωάμεθ πρὸ τῶν χαλκῶν πυλῶν, ἐγονυπέτησε καὶ λαβὼν δρᾶκα χώματος, κατεσκέδασεν αὐτὸ ἐπὶ τῆς σαρικοφόρου κεφαλῆς του. Ἀνεγερθεὶς εἶτα, εἰσῆλθεν ὑπὸ τοὺς μεγαλοπρεπεῖς θόλους τοῦ Ναοῦ.

Προχωρῶν ὁ νεαρὸς μονάρχης εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ Ναοῦ, τοῦ μολυνθέντος ἤδη ὑπὸ τῶν φρικτῶν ἐκείνων σκηνῶν φόνου καὶ δηώσεως, παρετήρει ἐν σιγῇ τὸ ἔκπαγλον ἐκεῖνο θέαμα, θαμβωθεὶς ὑπὸ τῆς ἀπαραμίλλου μεγαλοπρεπείας. Καλέσας ἀμέσως ἰμάμην, διέταξεν αὐτὸν ν' ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος καὶ ν' ἀναγνώσῃ μεγάλῃ τῇ φωνῇ τὴν δέησιν:

«Ἀλλὰχ ἰκπέρ, ἀλλὰχ ἰκπέρ, ἐσχεδοῦ ἐνλὰ ἰλὰ χὲ ἰλ Ἀλλάχ, βὲ ἐσχεδοῦ ἐ νὰ Μουχαμετοὺλ ρεσσοὺλ οὐλ-λάχ!» Αὐτὸς δέ, παρὰ τὴν λιθίνην Ἁγίαν Τράπεζαν, στραφεὶς πρὸς τὴν Μέκκαν, προέβη εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ προσευχήν. «Ὁ δὲ υἱὸς τῆς ἀνομίας, ὁ πρόδρομος τοῦ ἀντιχρίστου — γράφει ὁ Δούκας — ἀναβὰς ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ἐποίησε τὴν προσευχήν».

Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐκείνης ὁ περιώνυμος ναὸς τῆς ὑπάτης Σοφίας τοῦ ἐνσαρκωθέντος θείου λόγου, ὁ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου Ἰουστινιανοῦ καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Θεοδώρας πρὸς δόξαν τοῦ Χριστιανισμοῦ, μετεβλήθη εἰς τζαμίον...

Ἐξερχόμενος τοῦ ναοῦ ὁ Πορθητής, εἶδε στρατιώτην συντρίβοντα τὰς μαρμαρίνους πλάκας, τῶν ὁποίων αἱ φλέβες θαυμασίως ἀπεικόνιζον κύματα, οὕτως ὥστε ἐκ τῶν τεσσάρων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας ἐφαίνοντο κυλιόμενα ταῦτα, παριστῶντα τοὺς τέσσαρας ποταμοὺς τοῦ Παραδείσου. — «Διατί, τῷ εἶπε, προξενεῖς τὴν ζημίαν αὐτήν;» — «Εἶνε μνημεῖον τῶν ἀπίστων», ἀπήντησεν ὁ στρατιώτης. Παροργισθεὶς ὁ σουλτάνος, ἐπάταξεν αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους καὶ ἀνεφώνησεν εἰς ἐπήκοον πάντων, ὅτι «εἶχε μὲν ἐπιτρέψει εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ τὴν δήωσιν τῶν οἰκιῶν καὶ τὴν δούλωσιν τῶν κατοίκων, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν καὶ μόνον ἐπεφύλασσε τὰ κτίρια τῆς ἁλωθείσης πόλεως».

Συνεχίζων ὁ σουλτάνος τὴν πορείαν αὐτοῦ ἐν τῷ παμμεγέθει οἰκοδομήματι καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ πλήθους τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ, τῶν ἀποπερατούντων τὴν ἀπαγωγὴν τῶν δυστυχῶν ἀνδραπόδων, δίκην κτηνῶν, κατ' ἀρχαίαν σλαβικὴν διήγησιν, ἥτις ὡς παράδοσις διατηρεῖται εἰσέτι παρὰ τῷ λαῷ, παρὰ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, εὑρέθη ἀπέναντι πύλης τινός, ἧς τὰ ὑψηλὰ καταπετάσματα, ἀνοιχθέντα αἴφνης, παρέσχον εἰς αὐτὸν τὸ θέαμα πλήθους Ὀρθοδόξων ἱερέων, περιστοιχιζόντων τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. Προχωρήσαντες οὗτοι μετὰ σπουδῆς εἰς συνάντησιν τοῦ Μωάμεθ, ἔπεσαν γονυκλινεῖς, μεγαλοφώνως ἱκετεύοντες αὐτὸν νὰ φεισθῇ τῆς ζωῆς των. Ὁ πορθητὴς συγκινηθείς, ἔνευσεν αὐτοὺς νὰ ἐγερθῶσιν, ὑποσχεθείς, ὅτι οὐδὲν θὰ πάθωσιν. Ἐκ τῆς διηγήσεως ταύτης ἐγεννήθη ἴσως ὁ περὶ τοῦ ἀρχιερέως θρῦλος, ὃν προηγουμένως ἀφηγήθημεν.

Κατ' ἄλλον περιλάλητον θρῦλον, ὅστις ἐπ' οὐδεμιᾶς στηρίζεται ἐγκύρου μαρτυρίας, ὅτε ὁ σουλτάνος, προχωρῶν κατόπιν διὰ τῆς πόλεως ἐν καλπασμῷ ἀχαλινώτῳ, διήρχετο τὸν περιώνυμον Ἱππόδρομον, τὴν σημερινὴν πλατεῖαν Ἀτ-Μεϊδάν, εἶδε τὸν τρίποδα τῶν Δελφῶν, τὸν ἐστημένον ἐπὶ τοῦ τρικεφάλου ὄφεως. Τὸν ὄφιν τοῦτον ἔπληξε τότε ὁ Μωάμεθ διὰ τῆς κορύνης αὐτοῦ, τούτου δ' ἕνεκα — κατὰ τὸν θρῦλον — τὸ περίφημον μνημεῖον εἶνε σήμερον ἠκρωτηριασμένον.

Προβαίνων ὁ πορθητής, εἰσῆλθε κατόπιν πανηγυρικῶς εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀνάκτορον, τὸ λεγόμενον τῶν Βλαχερνῶν, ὅπερ ἀπὸ μακρῶν αἰώνων κατῴκουν οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἐγκατέστη ἐν αὐτῷ.

Διερχόμενος διὰ τῶν λαμπρῶν αἰθουσῶν, τῶν ἤδη γυμνῶν καὶ ἠρημωμένων ἐκ τῆς λαφυραγωγήσεως, καὶ συγκινηθεὶς ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς καταστροφῆς, ἀπήγγειλε μεγάλῃ τῇ φωνῇ περιωνύμους τινὰς περσικοὺς στίχους, ἀναφερομένους εἰς τὸ μάταιον τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου: «Ἡ ἀράχνη ἀπέβη ὁ φρουρὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων καὶ ἔπλεξε τὸν ἱστὸν αὐτῆς πρὸ τῆς πύλης αὐτῶν· οἱ βασιλικοὶ τάφοι τοῦ Ἐφρασαΐμπ ἀντηχοῦσι τὸν θρηνώδη κρωγμὸν τῆς γλαυκός».

Ὁ Κριτόβουλος ὡς ἑξῆς περιγράφει τὸν θαυμασμὸν τοῦ σουλτάνου διὰ τὸ κάλλος τῆς πόλεως, ἀλλὰ καὶ τὴν λύπην, ἣν οὗτος ᾐσθάνθη ἐπὶ τῇ ἐπελθούσῃ φθορᾷ:

«Ὁ δὲ ἀμηρᾶς μετὰ ταῦτα, εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν, κατεθεᾶτο τό τε μέγεθος καὶ τὴν θέσιν αὐτῆς, τήν τε λαμπρότητα καὶ καλλονήν, τό τε πλῆθος καὶ μέγεθος καὶ κάλλος τῶν τε ναῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, τῶν τε ἰδιωτικῶν οἰκιῶν καὶ κοινῶν καὶ τῶν ἐν δυνάμει ὄντων τὴν πολυτέλειαν, ἔτι δὲ τὴν τοῦ λιμένος θέσιν καὶ τῶν νεωρίων καὶ τὸ πρὸς πάντα ἐπιτηδείως ἔχειν τὴν πόλιν καὶ εὐφυῶς καὶ ἁπλῶς πᾶσαν αὐτῆς τὴν κατασκευὴν καὶ τὸν κόσμον. Ἑώρα δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολυμένων καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῶν οἰκιῶν καὶ τὴν παντελῆ φθορὰν αὐτῆς καὶ τὸν ὄλεθρον· καὶ οἶκτος αὐτὸν εὐθὺς ἐσῄει καὶ μετάμελος οὐ μικρὸς τῆς ἀπωλείας τε καὶ διαρπαγῆς καὶ δάκρυον ἀφῆκε τῶν ὀφθαλμῶν καὶ μέγα στενάξας τε καὶ περιπαθές, «οἵαν, ἔφη, πόλιν εἰς διαρπαγὴν καὶ ἐρήμωσιν ἐκδεδώκαμεν!». Οὕτως ἔπαθε τὴν ψυχήν. Καὶ γὰρ ὄντως πάθος μέγα τοῦτο γέγονεν ἐφ' ἡμῶν ἐν μιᾷ δὴ ταύτῃ πόλει, οἷον ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πάλαι μνημονευομένων τε καὶ ἱστορουμένων μεγάλων πόλεων μεγέθει τε τῆς ἁλούσης πόλεως καὶ ὀξύτητι καὶ ἀποτομίᾳ τοῦ ἔργου· οὐχ ἥκιστα δὲ πάντας ἐξέπληξε, τούς τε ἄλλους καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς δράσαντας τῷ τε παραλόγῳ καὶ ἀήθει τοῦ γεγονότος καὶ τῷ ὑπερβάλλοντι καὶ ξενίζοντι τοῦ δεινοῦ».

ΠΟΥ ΕΤΑΦΗ Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ;

Ἐκ τῶν πρώτων ἔργων τοῦ σουλτάνου ὑπῆρξεν ἡ βεβαίωσις περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, οὗ ἠγνοεῖτο ἡ τύχη. Ἄλλοι τῷ ἔλεγον, ὅτι εἶχε φονευθῆ ἐν τῇ μάχῃ, ἄλλοι, ὅτι ἔφυγε, καὶ ἄλλοι, ὅτι ἦτο κεκρυμμένος ἐν τῇ πόλει.

Ὁ Φραντζῆς γράφει:

«Ὡς οὖν ἡ πόλις ἑάλω, ὁ ἀμηρᾶς ἔνδον εἰσελθών, εὐθὺς πάσῃ σπουδῇ ζήτησιν ἐποίει περὶ τοῦ βασιλέως, ὃς κατὰ νοῦν ἄλλον οὐκ ἐλογίζετο, εἰ μὴ μόνον μαθεῖν εἰ ζῇ ἢ τέθνηκεν ὁ βασιλεύς. Καὶ τινὲς μὲν ἐλθόντες ἔλεγον, ὅτι ἔφυγεν, ἄλλοι δὲ ἐν τῇ πόλει ἔλεγον εἶναι κεκρυμμένον, ἄλλοι δὲ τεθνάναι μαχόμενον, καὶ θέλων πιστωθῆναι ἀληθῶς, ἔστειλεν ἔνθα δὴ τὰ πτώματα τῶν ἀναι-

ρεθέντων ἔκειντο σωροειδῶς Χριστιανῶν τε καὶ ἀσεβῶν. Καὶ πλείστας κεφαλὰς τῶν ἀναιρεθέντων ἔπλυνον, εἰ τύχῃ καὶ τὴν βασιλικὴν γνωρίσωσι. Καὶ οὐκ ἠδυνήθησαν γνωρίσαι αὐτήν, εἰ μὴ

Ὁ ἐν Βεφᾷ ὑποτιθέμενος τάφος τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου.

τὸ τεθνεὸς πτῶμα τοῦ βασιλέως εὑρόντες, ὃ ἐγνώρισαν ἐκ τῶν βασιλικῶν περικνημίδων ἢ καὶ πεδίλων, ἔνθα χρυσοῖ ἀετοὶ ἦσαν

γεγραμμένοι, ὡς ἔθος ὑπῆρχε τοῖς βασιλεῦσι. Καὶ μαθὼν ὁ ἀμηρᾶς, περιχαρὴς καὶ εὐφραινόμενος ὑπῆρχε. Καὶ προστάξει αὐτοῦ, οἱ εὑρεθέντες Χριστιανοὶ ἔθαψαν τὸ βασιλικὸν πτῶμα μετὰ βασιλικῆς τιμῆς».

Ὁ Πούσκουλος, ἀφ᾿ ἑτέρου, γράφει, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ἀγωνιζόμενος πρὸς τοὺς Γενιτσάρους «κατ᾿ αὐτὸ τὸ πρόχωμα», ἐφόνευσε τρεῖς, εἶτα δὲ ἐφονεύθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ δεινοῦ πλήγματος ξίφους καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἀπετμήθη καὶ ἀπήχθη ὑπό τινος γινώσκοντος αὐτὸν καὶ ἐκομίσθη εἰς τὸν Μωάμεθ, ὅστις ἐπλήρωσε τὴν ἐπικεκηρυγμένην ἀμοιβήν.

Ὁ Δούκας ἀφηγεῖται, ὅτι δύο Τοῦρκοι διημφισβήτησαν τὴν τιμὴν τοῦ φόνου τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἀποκομίσεως τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ ὅτι αὕτη ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ μέγας δοὺξ Λουκᾶς Νοταρᾶς, καὶ προσηλώθη ἐπὶ κίονος τοῦ Αὐγουσταίου, ἔπειτα δὲ ἐξεδάρη, καὶ τὸ δέρμα πληρωθὲν δι᾿ ἀχύρων ἐπομπεύθη, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, ἀνὰ τὴν Περσίαν κοὶ Ἀραβίαν καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Τούρκοις.

Ὁ Μοντάλδος ἀναφέρει :

«Ὁ Κωνσταντῖνος ἠγωνίσθη γενναίως καὶ τέλος ἔπεσε, φονευθεὶς ὑπὸ Γενιτσάρου, ὅστις, ἀφοῦ ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, μεταβὰς ἔρριψεν αὐτὴν εἰς τοὺς πόδας τοῦ σουλτάνου εἰπών : «Εὐτυχισμένε σουλτάνε, ἰδοὺ ἡ κεφαλὴ τοῦ φοβερωτάτου τῶν ἐχθρῶν σου». Ὁ σουλτάνος, στραφεὶς πρός τινα αἰχμάλωτον ἐπιφανῆ, καλούμενον Ἀνδρέαν, ἠρώτησεν αὐτόν, ἂν ἐγίνωσκε τίνος ἦτο ἡ κεφαλὴ ἐκείνη. «Εἶνε τοῦ αὐθέντου ἡμῶν, τοῦ βασιλέως», ἀπήντησεν ὁ Ἕλλην ὀλολύζων. Ὁ Μωάμεθ ἀντήμειψε τὸν Γενίτσαρον, Σαφαλὲρ καλούμενον, δοὺς εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀϊδινίου, ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἐστάλη εἰς τὸν πασᾶν τῆς Βαβυλωνίας, συνοδευομένη ὑπὸ τεσσαράκοντα νεανιῶν καὶ ἰσαρίθμων παρθένων αἰχμαλώτων, τοῦ Μωάμεθ διατάξαντος τὴν τοιαύτην διαπόμπευσιν, ὅπως ἐξαγγείλῃ ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν τὸν θρίαμβον τῆς ἡμισελήνου».

Ἀνώνυμος ἱστορικός, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Μοσκοβίτης, σύγχρονος τῇ ἁλώσει, ἀναφέρει, ὅτι ὁ σουλτάνος, πεισθεὶς περὶ τῆς ταυτότητος τῆς εἰς αὐτὸν προσκομισθείσης κεφαλῆς, ἠσπάσθη αὐτὴν καὶ «ἀπέστειλε πρὸς τὸν Πατριάρχην» — ἐνῷ, ὡς γνωστόν, Πατριάρχης δὲν ὑπῆρχε κατὰ τὴν ἅλωσιν —. Καὶ ἐνεκλείσθη — ἀφηγεῖται οὗτος — ἐντὸς ἀργυρᾶς ὑδρίας καὶ ἐτάφη ὑπὸ τὴν ἁγίαν

Τράπεζαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ δὲ σῶμα ἀπήχθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν νύκτωρ εἰς Γαλατᾶν, ὅπου καὶ ἐτάφη.

Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης προέκυψεν ἡ παράδοσις περὶ τῆς ταφῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Κωνσταντίνου. Καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔτι δεικνύουσιν οἱ Τοῦρκοι ἐν τῷ ἀρχαίῳ ἁγίῳ βήματι τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας τὸν ὑποτιθέμενον τόπον, ἐν ᾧ πιστεύουσιν αὐτὴν τεθαμμένην.

Διάφορος εἶνε ἡ διήγησις τοῦ «Σλαβονικοῦ χρονικοῦ». Κατὰ ταύτην ὁ σουλτάνος εἶχεν ἐρωτήσει πάντας περὶ τῆς τύχης τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλ᾿ οὐδεμίαν ἔλαβε σαφῆ ἀπάντησιν. Ἐνῷ μετέβαινεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἐξερχόμενος ἐκ τῆς Ἁγίας Σοφίας, εἶδε Σέρβον στρατιώτην προβάλλοντα πρὸ αὐτοῦ, ἀνυψοῦντα κεφαλὴν καὶ φωνοῦντα : «Ἔνδοξε αὐθέντα, αἰωνία ἔστω ἡ εὐτυχία σου. Ἰδοὺ ἡ κεφαλὴ τοῦ τσάρου Κωνσταντίνου». Ἡ ἱππηλασία ἐσταμάτησεν. Ὁ μέγας δοὺξ Νοταρᾶς καὶ ἄλλα μέλη τῆς ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας ἐκλήθησαν ἐν τάχει καὶ ἀνεγνώρισαν ἐν μέσῳ ὀλολυγμῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Σέρβος ἤγαγεν ἀξιωματικούς τινας τοῦ σουλτάνου εἰς τὸ πτῶμα, ὅπερ εἶχεν ἀποκεφαλίσει. Ἦτο πράγματι τὸ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἔφερεν ἀκόμη πέδιλα πορφυρᾶ, φέροντα κεντημένον τὸν δικέφαλον αὐτοκρατορικὸν ἀετόν. Ἔκειτο ἐπὶ τῆς πλατείας, ἥτις λέγεται Σαντσακλὰρ γιοκουσοῦ. Ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ ἐκτεθῇ ἡ ἔξαιμος κεφαλὴ μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐπί τινος ἐκ πορφυρίτου κίονος, ἀπέναντι τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀνακτόρων, ἔπειτα δέ, αὐθημερόν, ἐπέτρεψεν, ὅπως ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος θάψῃ τὸν νεκρὸν μετὰ τῶν προσηκουσῶν εἰς τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ τιμῶν. Ὅπως δὲ καταδείξῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ἐκτίμησιν, ἣν ἔτρεφε πρὸς τὸν ἀτυχῆ ἡγεμόνα, διέταξεν, ἵνα τὸ ἔλαιον, τὸ προωρισμένον διὰ τὴν λυχνίαν, ἥτις θὰ ἔκαιεν ἐπὶ τοῦ σεπτοῦ τάφου, παρέχηται δαπάναις τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ταμείου.

Ἀλλὰ ποῦ ὁ τάφος οὗτος ;

Κατὰ τὸν Μόρτμαν εὑρίσκετο οὗτος ἐν Βεφᾷ, ἐν τῇ ἀποκέντρῳ συνοικίᾳ τῶν σκυτοτόμων καὶ σαγματοποιῶν, ἔν τινι ἀπερίττῳ αὐλῇ, ὑπὸ τὴν σκιὰν ἰτέας, ἣν οἰνάδες καὶ ἄγρια ῥόδα περιελίσσουσιν.

Εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, μέχρι πρὸ τριακονταετίας, οἱ ἐπιτόπιοι ὁδηγοὶ ἐδείκνυον εἰς τοὺς περιηγητὰς πλάκα λιθίνην, καλύπτου-

σαν, ὡς ἔλεγον, τὰ ἔνδοξα λείψανα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος
τῶν Ἑλλήνων.

«Κοντὰ στὸ Βεφᾶ Μεϊδάνι, σ' ἕνα χάνι μέσα, στὴν αὐλὴ — ἀνα-
φέρεται εἰς τὰς «Παραδόσεις» τοῦ Ν. Γ. Πολίτου—εἶναι θαμμένος ὁ
βασιλιᾶς. Ἄλλοτε εἶχαν ἀναμμένη καὶ μιὰ καντήλα πάνω στὸ
μνῆμά του· τώρα εἶναι καιρός, ποῦ δὲν τὴν ἀνάβουν. Καὶ σ' ἄλλη
μεριὰ στὸ ἴδιο χάνι ἔχουν τὸν Ἀράπη, ποῦ τὸν ἐσκότωσε, σκε-
πασμένο ὅλο λαχούρια καὶ χαλιά».

Ὁ θρῦλος περὶ τοῦ τάφου τοῦ «Ἀράπη» τούτου προέκυψεν
ἐκ τῆς μνείας ξένου ἱστορικοῦ τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀναφέροντος,
ὅτι ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ νεκροῦ τοῦ αὐτοκράτορος ὁ σουλτάνος ἠρώτη-
σε τοὺς Γενιτσάρους ὑπὸ τίνος αὐτῶν εἶχε φονευθῆ, ὅπως ἀντα-
μείψῃ αὐτόν. Ὅτε δὲ Αἰθίοψ τις εἶπεν : «Ἐγὼ τὸν ἐφόνευσα», ὁ
σουλτάνος διέταξε πάραυτα νὰ θανατωθῇ.

Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου ὁ συμπολίτης βυζαντιολόγος κύριος Ξενοφῶν
Σιδερίδης ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ «Κωνσταντίνου Παλαιολόγου θάνα-
τος, τάφος καὶ σπάθη» γράφει :

«Πιθανὸν καὶ πιστευτὸν θεωροῦμεν, ὅτι τὸ εὑρεθὲν πτῶμα τοῦ
Κωνσταντίνου, κηδευθὲν πομπωδῶς, ὅπως γίνῃ πασίγνωστος ὁ
θάνατος αὐτοῦ, καὶ οὕτως οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπελπισθῶσιν, οἱ δὲ
Τοῦρκοι ἀμεριμνήσωσιν, ἐτάφη ἐν τῷ ἀνέκαθεν χρησιμεύσαντι
βασιλικῷ ἡρῴῳ, τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπερ καὶ ἐπί
τινας μῆνας μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐχρησίμευσεν ἕδρα καὶ ναὸς τοῦ
Πατριαρχείου. Οὗτος, ἐγκαταλειφθεὶς μετὰ διετίαν περίπου ὑπὸ
τοῦ Πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, ἔμεινε μὲν «σφαλι-
σμένος», πάντως ὅμως εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ὀρθοδόξων, ὅπως
καί τινες ἄλλοι. μέχρις ὅτου, ἀποφασίσας ὁ Πορθητὴς τὴν ἀνέγερ-
σιν τοῦ φερωνύμου μεγαλοπρεποῦς τζαμίου ἐπὶ τῆς περιόπτου
ταύτης θέσεως, διέταξε τὴν κατεδάφισιν τοῦ περιωνύμου ἐκείνου
ναοῦ, «χωρὶς οὐδεμία νὰ χαθῇ πέτρα αὐτοῦ», καὶ ἀνέθηκε τὴν
ἐκτέλεσιν εἰς τὸν Ἕλληνα ἀρχιτέκτονα Χριστόδουλον.

»Τότε καὶ ὁ τάφος καὶ τὰ λείψανα τοῦ Κωνσταντίνου ὑπέστη-
σαν τὴν αὐτὴν τύχην τῶν ὑπὸ τὴν ἁγίαν τράπεζαν τοῦ ναοῦ
κατατεθειμένων ἀποστολικῶν λειψάνων, ὡς καὶ τῶν διαφόρων
βασιλικῶν τῶν ἐν τῷ ἡρῴῳ ἀποκειμένων. Ἀλλ' ἆρά γε πλανώμεθα
ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων Χριστόδουλος, κατεδαφίζων τὸν
ναὸν καὶ ἀνασκάπτων τὸ ἔδαφος, ἐφρόντισε καὶ ἐξετέλεσε τὴν ἐκ
τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἀνακομιδὴν καὶ κατάθεσιν τῶν

ἀποστολικῶν λειψάνων εἰς τὴν τότε ἴσως ἐπὶ τούτῳ ὀρυχθεῖσαν
κρύπτην ἐν τῷ δεξιῷ πινσῷ τοῦ νῦν Γκιοὺλ-τζαμὶ καλουμένου
ναοῦ, τῶν δὲ βασιλικῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιο-
λόγου, εἰς τὴν ἐν τῷ ἀριστερῷ πινσῷ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ : Καὶ πρὸς
τούτοις, ὅτι τὰ μὲν ἀποστολικὰ ἐσεβάσθησαν καὶ σέβονται οἱ
Τοῦρκοι, τὰ δὲ βασιλικὰ εἰς λήθην κατεδίκασαν, φράξαντες διὰ
τοίχου τῆς κρύπτης τὴν εἴσοδον, ὡς ἡ παράδοσις, ἔστω καὶ ἀμυ-
δρῶς, μαρτυρεῖ ; Τὴν ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίνου τὸ πρῶτον
ἀναγραφεῖσαν παράδοσιν τῶν Φαναριωτῶν καὶ οὐλεμάδων καὶ μου-
δερίσων τοῦ Γκιοὺλ-τζαμὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ταφῆς τοῦ νεκροῦ τοῦ
Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν παρὰ τῶν τελευ-
ταίων λεγομένην κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν εις τὸ τέμενος τοῦτο,
ἐμάθομεν δ' ὅτι πρὸ χρόνων ἔφραξαν διὰ τοίχου τὴν εἴσοδον τῆς
κρύπτης τοῦ ἀριστεροῦ πινσοῦ, ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι ἦτο αὕτη ἀπερι-
ποίητος καὶ πλήρης ἀσβεστοκεραμοκονίας καὶ συντριμμάτων
λίθων καὶ πλίνθων, καθὰ ἔλεγέ τις γέρων, ἀνελθὼν ἄλλοτε εἰς αὐ-
τήν. Εἴδομεν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τούτου πινσοῦ ὀπήν, ἀκρι-
βῶς ἀντιμετωπίζουσαν ὁμοίαν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ πινσοῦ, οὔσας φεγ-
γίτας ἢ ἀεριστήρια. Νεώτεραι ἔρευναι ἴσως ἀποδείξωσιν ἀληθεύου-
σαν τὴν παράδοσιν καὶ ἡμᾶς μὴ πλανηθέντας εἰς τὴν ὑπόθεσιν,
ὅτι ὁ νεκρὸς τοῦ ἀτυχοῦς Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, βασιλικῶς
κηδευθείς, ἐτάφη μετὰ βασιλικῆς τιμῆς ἐν τῷ ἡρῴῳ τῶν βασιλέων,
ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων· ὅτι, κατεδαφιζομένου τοῦ
ναοῦ τούτου περὶ τῷ 1450—1457, ὁ εὐσεβὴς ἐκεῖνος ἀρχιτέκτων
Χριστόδουλος, ὁ παρὰ τοῦ εὐνοοῦντος αὐτὸν Πορθητοῦ ζητήσας
καὶ λαβὼν τὸν ἐν Μουχλίῳ ἱερὸν ναὸν τῆς Παναγίας καὶ τὰ περὶ
αὐτὸν ἀδέσποτα μέρη διὰ σουλτανικοῦ προστάγματος, ἔκαμε τὴν
ἀνακομιδὴν καὶ κατάθεσιν τῶν λειψάνων αὐτοῦ εἰς τὴν κρύπτην
τοῦ ἀριστεροῦ πινσοῦ τοῦ Γκιοὺλ-τζαμί, τοῦ θεωρουμένου ὡς ναοῦ
τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας».

Παρὰ τὰς ἀφηγήσεις τῶν ἱστοριογράφων, εἰς τὰς μέχρι τοῦδε
περὶ τοῦ τάφου τοῦ Κωνσταντίνου δημοσιευθείσας ὑποθέσεις καὶ
ἄλλη, τελευταῖον, προστίθεται.

Κατ' αὐτὴν τὸ ἀκέφαλον σῶμα τοῦ αὐτοκράτορος μετηνέχθη
εἰς Κρήτην παρὰ τῶν Κρητῶν ναυτῶν, οἵτινες, ὡς εἴδομεν, καὶ
μετὰ τὴν ἅλωσιν, ὑπερασπιζόμενοι τοὺς παρὰ τὸ νῦν Μπαγτσὲ-
καποῦ πύργους, τοσαύτην ἐπέδειξαν γενναιοψυχίαν, ὥστε ἠνάγκα-
σαν τὸν σουλτάνον νὰ συνθηκολογήσῃ, ἐπιτραπέντος αὐτοῖς «νὰ

κατέλθωσι μετὰ συμβάσεως καὶ ὦσιν ἐλεύθεροι αὐτοί τε καὶ ἡ ναῦς αὐτῶν καὶ πᾶσα ἡ ἀποσκευή, ἣν εἶχον», προσλαμβάνοντες πᾶν τὸ πολύτιμον. Τί ἄλλο πολυτιμότερον τῶν λειψάνων τοῦ αὐτοκράτορος ὑπῆρχε διὰ τοὺς εὐσεβεῖς ἐκείνους ἄνδρας, τοὺς γενναιόφρονας Κρῆτας ναυτίλους;

Ὑποτίθεται, λοιπόν, ὅτι, παραλαβόντες οὗτοι τὸ σεπτὸν σκῆνος, ἐκόμισαν αὐτὸ εἰς τὴν πατρίδα των.

Ἡ εἰκασία αὕτη εἶνε εὐφυής, ἀλλὰ καὶ αὕτη καὶ αἱ μέχρι τοῦδε ἐξενεχθεῖσαι περὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς τοῦ τελευταίου Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος ἐπ' οὐδεμιᾶς στηρίζονται ἱστορικῆς ἐξακριβώσεως.

Ὁ Φραντζῆς μόνον ἠδύνατο νὰ διαφωτίσῃ ἡμᾶς περὶ τούτου. Ἀναφέρει μέν, ὡς εἴδομεν, ὅτι ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ παραδοθῇ ὁ νεκρὸς εἰς τοὺς Χριστιανούς, ὅπως ταφῇ μετὰ τιμῶν βασιλικῶν, ἀλλ' ἀτυχῶς παρασιωπᾷ τῆς ταφῆς τὸν τόπον.

ΤΡΑΓΙΚΗ ΤΥΧΗ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑ ΝΟΤΑΡΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦτο καὶ ὁ δοὺξ Λουκᾶς Νοταρᾶς, ὁ ἐπιφανέστατος αὐτῶν, ἐρχόμενος πρῶτος μετὰ τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῇ ἱεραρχίᾳ τῆς πολιτείας, τύπος τέλειος τῆς ἀνωτάτης βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, ἡγέτης τῶν ἀνθισταμένων εἰς τὴν μετὰ τῆς Ρώμης ἕνωσιν. Καταγόμενος ἐξ ἀρχαίου γένους εὐπατριδῶν τῆς Κορίνθου, εἶχε συνδεθῆ πρὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον τῶν Παλαιολόγων, συζευχθεὶς συγγενῆ αὐτῶν.

Τὸν οἶκον τοῦ Νοταρᾶ ἐπεσκέφθη τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἁλώσεως ὁ Πορθητής.

Τὰ κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην διαφόρως ἀφηγοῦνται οἱ ἱστοριογράφοι.

Κατὰ τὸν Φραντζῆν—ὅστις ἐχθρικῶς διέκειτο πρὸς τὸν δοῦκα—σκαιῶς πρὸς αὐτὸν ὡμίλησεν ὁ σουλτάνος καὶ πικρῶς αὐτὸν ἤλεγξεν.

«Ὁ δὲ ἀμηρᾶς—γράφει ὁ Φραντζῆς — τῇ νίκῃ τῇ μεγάλῃ ἐπαρθεὶς καὶ πλείστης κενοδοξίας πλησθείς, ὠμὸς καὶ ἀνελεήμων

ἐφάνη. Προσελθὼν δὲ αὐτῷ ὁ μέγας δούξ, ὁ κὺρ Λουκᾶς Νοταρᾶς,
προσεκύνησεν αὐτόν, καὶ δείξας αὐτῷ θησαυρὸν πολύν, ὃν εἶχε
κεκρυμμένον, καὶ λίθους καὶ μαργάρους καὶ ἕτερα λάφυρα ἄξια
βασιλεῦσιν, ὃ ἰδὼν ὁ ἀμηρᾶς καὶ πᾶσα ἡ βουλὴ αὐτοῦ ἐθαύμασαν.
Ὁ δὲ Νοταρᾶς εἶπε τῷ ἀμηρᾷ: «Ταῦτα πάντα ἐφύλαττον διὰ τὴν
βασιλείαν σου καὶ ἰδοὺ τὰ νῦν χαρίζομαί σοι δῶρον, καὶ δέομαι
δέξαι τοῦ δούλου σου τὴν δέησιν καὶ παρακάλεσιν». Ἤλπιζεν οὖν
οὗτος δι' αὐτῶν ἐλευθερίαν τύχαι μετὰ τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ἀπελογήσατο δὲ αὐτῷ ὁ ἀμηρᾶς καὶ εἶπεν: «Ὦ ἡμικύων καὶ ἀπάν-
θρωπε μηχανορράφε καὶ πολύτροπε, τοσοῦτον πλοῦτον εἶχες καὶ
οὐκ ἐβοήθησας τῷ βασιλεῖ καὶ αὐθέντῃ σου καὶ τῇ πόλει καὶ τῇ
πατρίδι σου; νῦν δὲ μετὰ τοσούτων πονηριῶν καὶ πανουργιῶν,
ἃς οἶδας ποιεῖν καὶ πράττειν ἐκ νεότητος, βούλει ὑποσκελίσαι
κἀμέ, καὶ φύγῃς τοῦ πρέποντός σοι; εἰπέ μοι, ὦ ἀσεβῆ, τίς ὁ
χαρίσας μοι τὸν πλοῦτον τὸν σὸν καὶ τὴν πόλιν ταύτην εἰς χεῖ-
ράς μου;» Λέγει αὐτῷ ὁ Νοταρᾶς: «Ὁ Θεός». Ὁ δὲ ἀμηρᾶς εἶπεν
αὐτῷ: «Ἐπεὶ ὁ Θεὸς ταῦτά μοι ἐχαρίσατο καὶ σὲ καὶ πάντας ὑπὸ
τὰς χεῖράς μου δούλους ἔδωσε, τί σὺ λέγεις, πονηρέ, καὶ φλυα-
ρεῖς; πῶς οὐκ ἔστειλάς μοι αὐτὰ πρὶν τὴν μάχην κινήσω καθ'
ὑμῶν, ἢ πρὶν τὴν πόλιν νικήσω, ἵνα ὀφείλω σοι τὴν χάριν καὶ
τὴν ἀνταμοιβήν; νῦν οὖν οὐκ εἶ σὺ ὁ χαρίσας μοι ταῦτα, ἀλλ'
ὁ Θεός». Καὶ εὐθὺς ὥρισε τοῖς δημίοις, ἵνα εἰς φυλακὴν βάλωσιν
αὐτὸν καὶ ἀσφαλῶς τηρῶσι. Τῇ δὲ ἐπαύριον, προστάξας ἤνεγκαν
πάλιν αὐτὸν ἔμπροσθεν τοῦ βήματος αὐτοῦ. Καὶ λέγει αὐτῷ:
«Ἐπεὶ οὐκ ἠθέλησας βοηθῆσαι τῷ βασιλεῖ καὶ τῇ πατρίδι σου μετὰ
τοσούτου θησαυροῦ ἀναριθμήτου, ὃν εἶχες, καὶ διὰ τί οὐκ ἐβούλευ-
σας τὸν βασιλέα, ὅτε ἐμήνυσα αὐτῷ, ἵνα μετ' εἰρήνης καὶ ἀγάπης μοὶ
δώσῃ τὴν πόλιν καὶ ἄλλον ἀντ' αὐτῆς τόπον δώσω μετ' ἀγάπης
καὶ φιλίας, ἵνα μὴ τοσοῦτοι φόνοι ἀναμέσον ἡμῶν γενήσωνται;»
Ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ: «Ἐγὼ αἴτιος οὐχ ὑπάρχω εἰς τὴν
αὐτὴν ὑπόθεσιν, ἀλλ' οἱ Ἐνετοὶ καὶ οἱ ἐν τῷ Γαλατᾷ, οἳ ἔτασσον
τῷ βασιλεῖ, ἵνα στόλον καὶ στρατὸν εἰς βοήθειαν αὐτῷ στείλωσιν».
Ὁ δὲ ἀμηρᾶς «πολλὰ οἶδας, λέγει, ψεύδους ἐφευρήματα· τὰ νῦν
καιρὸς ψεύδους οὐκ ἔστιν, ἵνα βοηθήσῃ σε». Καὶ προστάξας ἐπὶ
τὴν αὔριον ἐπὶ τὴν τοῦ Ξηροῦ λόφου ἀγορὰν πρῶτον κατενώπιον
αὐτοῦ θανατώσωσι τοὺς δύο υἱοὺς αὐτοῦ — οὓς ποτε ἤτει τῷ
βασιλεῖ (τῷ Κωνσταντίνῳ), ἵνα τὸν ἕνα αὐτῶν τιμήσῃ τῷ τοῦ
μεγάλου κοντοσταύλου ἀξιώματι καὶ τὸν ἕτερον τῷ τοῦ μεγάλου

λογοθέτου — εἶτα καὶ αὐτὸν θανατώσωσιν, ὡς καὶ ἐγένετο. Καὶ οὕτω τὰ τοῦ Λουκᾶ Νοταρᾶ πέρας ἔλαβον».

Διάφορος εἶνε ἡ διήγησις τοῦ Δούκα. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν γεγονότων, τῶν προηγηθέντων τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ Νοταρᾶ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, οὐσιωδῶς διαφέρουσι τῶν ὑπὸ τοῦ Φραντζῆ ἀναφερομένων.

«Πρωΐας δὲ γενομένης — γράφει ὁ Δούκας — παρελθούσης ἐκείνης τῆς πρώτης ζοφερᾶς ἡμέρας, ἐν ᾗ ἐγένετο ἡ πανωλεθρία τοῦ γένους ἡμῶν, εἰσελθὼν ἐν τῇ πόλει ὁ τύραννος καὶ εἰς τοὺς οἴκους τοῦ μεγάλου δουκὸς ἐλθών, ἐκέλευσεν αὐτὸν καθίσαι, θαρρύνας αὐτὸν καὶ παρηγορήσας τὰ πλεῖστα, εἰπὼν αὐτῷ, ὅτι «τὴν πόλιν αὐτὴν σοὶ μέλλω παρακαταθέσθαι, τοῦ ἔχειν τὴν ἅπασαν αὐτῆς φροντίδα, καὶ ποιήσω σε εἰς κρειττοτέραν δόξαν παρ' ἣν εἶχες ἐν τῷ καιρῷ τοῦ βασιλέως καὶ μὴ ἀθύμει. Μαθὼν δὲ παρ' αὐτοῦ τὰ ὀνόματα τῶν εὐγενῶν, τῶν ἐν τῷ παλατίῳ διαπρεψάντων ὀφφικιαλίων, πάντων τὰ ὀνόματα κατέγραψε. Καὶ ἐν τοῖς πλοίοις καὶ ἐν ταῖς σκηναῖς συναθροίσας οὖν πάντας, ἐξηγόρασεν ἀνὰ χιλίων ἄσπρων δοὺς τοῖς Τούρκοις.

»Ἦν δὲ ἡ γυνὴ τοῦ δουκὸς ἀσθενοῦσα κλινήρης. Τότε ὁ προβατόσχημος λύκος ἐγγίσας τῇ κλίνῃ ἔφη : «Χαῖρε, ὦ μῆτερ· μὴ λυποῦ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι. Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γεννηθήτω. Ἔχω ἔτι πλείονας παρ' ὧν ἀπώλεκας τοῦ δοῦναί σοι· μόνον ὑγίαινε». Ἐλθόντες δὲ οἱ παῖδες αὐτοῦ προσεκύνησαν αὐτῷ.

»Τότε ὁ τύραννος, διελθὼν τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως καὶ πρὸς τοῖς τοῦ παλατίου μέρεσι συμπόσιον ποιήσας, ηὐφραίνετο. Καὶ δὴ καταβαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ οἴνου καὶ μεθυσθείς, ὥρισε τῷ ἀρχιευνούχῳ αὐτοῦ, καὶ προστάξας εἶπεν : «Ἄπελθε ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ μεγάλου δουκὸς καὶ εἰπὲ αὐτῷ : «Ὁρίζει ὁ ἡγεμών, ἵνα στείλῃς τὸν υἱόν σου τὸν νεώτερον ἐν τῷ συμποσίῳ». Ἦν γὰρ εὐειδὴς ὁ νέος, ἄγων τὸ τεσσαρακαιδέκατον ἔτος. Ἀκούσας οὖν ὁ πατὴρ τοῦ παιδός, ἀπενεκρώθη καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ἠλλοιώθη, καὶ λέγει τῷ ἀρχιευνούχῳ : «Οὐκ ἔστι τοῦτο ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διαγωγῇ τοῦ παραδοῦναι τὸ ἐμὸν παιδίον οἰκείαις χερσὶ μιανθῆναι παρ' αὐτοῦ. Κρεῖττον ἂν ἦν μοὶ στεῖλαι δήμιον καὶ λαβεῖν τὴν κεφαλήν μου ἀπ' ἐμοῦ». Ὁ δὲ ἀρχιευνοῦχος συνεβούλευσεν αὐτῷ τὸ δοῦναι τὸ παιδίον, ἵνα μὴ εἰς ὀργὴν ἐκκαύσῃ τὸν τύραννον. Ὁ δὲ μὴ πεισθεὶς εἶπεν : «Εἰ βούλει λαβεῖν αὐτὸ καὶ ἀπελθεῖν, λαβὼν ἄπελθε. Τὸ δὲ ἐγώ σοι τοῦτο διδόναι οἰκείῳ θελήματι οὐ γενήσεται πώποτε». Τότε ὁ

ἀρχιευνοῦχος στραφεὶς εἶπε τῷ ἡγεμόνι ἅπαντα τὰ παρὰ τοῦ με-
γάλου δουκὸς λαληθέντα, καὶ πῶς τὸ παιδίον οὐκ ἠβουλήθη
δοῦναι.
»Τότε ὁ τύραννος θυμωθεὶς εἶπε τῷ ἀρχιευνούχῳ : «Λάβε τὸν
δήμιον σὺν σοὶ καὶ στραφεὶς ἄγε μοι τὸ παιδίον, ὁ δὲ δήμιος ἀγα-
γέτω τὸν δοῦκα καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ». Ἦλθον ἐκεῖνοι, καὶ μαθὼν
ὁ δοὺξ ἠσπάσατο τὰ τέκνα αὐτοῦ καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ ἐπορεύετο
σὺν τῷ δημίῳ αὐτὸς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ, ὁ
Καντακουζηνός. Τὸ δὲ παιδίον ἔλαβε μετ' αὐτοῦ ὁ ἀρχιευνοῦχος.
Εἰσῆλθε καὶ ἔδειξε τὸ παιδίον τῷ ἡγεμόνι. Οἱ λοιποὶ ἐν τῇ πύλῃ
τοῦ παλατίου ἵσταντο. Καὶ ὥρισε τότε ὁ τύραννος τῷ δημίῳ ξίφει
τὰς κεφαλὰς αὐτῶν ἀποτμηθῆναι. Τότε λαβὼν αὐτοὺς μικρὸν κάτω-
θεν τοῦ παλατίου, εἶπεν αὐτοῖς τὴν ἀπόφασιν. Ἀκούσας δὲ ὁ
υἱὸς τὴν σφαγὴν, ἔκλαυσεν, ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ γενναίως σταθείς,
ἐδυνάμωσε τοὺς νέους, στηρίζων αὐτοὺς καὶ λέγων : «Τεκνία,
εἴδατε τὴν χθὲς ἡμέραν ἐν μιᾷ ροπῇ τὰ ἡμέτερα πάντα φροῦδα
γεγονότα, ὁ πλοῦτος ἡμῶν ὁ ἀκένωτος, ἡ δόξα ἡ θαυμαστή, ἣν
εἴχομεν ἐν τῇ μεγαλοπόλει ταύτῃ καὶ δι' αὐτῆς ἐν πάσῃ τῇ γῇ,
ἣν οἰκοῦσι Χριστιανοί. Νυνὶ δὲ τῇ ὥρᾳ ταύτῃ οὐκ ἐνελείπετο
ἄλλο εἰς ἡμᾶς πλὴν ἡ παροῦσα αὕτη ζωή. Ἔστι δὲ ἡμῖν αὕτη
οὐκ ἀτελεύτητος· ὀψέ ποτε γὰρ θνηξόμεθα. Καὶ ταῦτα πῶς ; ὑστε-
ρούμενοι τῶν ἀγαθῶν, ἣν ὠλέσαμεν, τῆς δόξης, τῆς τιμῆς, τῆς
αὐθεντίας, παρὰ πάντων ὀνειδιζόμενοι, καταφρονούμενοι καὶ
ταλαιπωρούμενοι, ἄχρις οὗ ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ὁ θάνατος. Ποῦ ὁ
ἡμέτερος βασιλεύς ; οὐκ ἐσφάγη χθές ; ποῦ ὁ ἐμὸς συμπέθερος,
ὁ μέγας δομέστικος ; ποῦ ὁ Παλαιολόγος καὶ πρωτοστάτωρ σὺν
τοῖς δύο υἱέσιν αὐτοῦ ; οὐκ ἐσφάγησαν χθὲς ἐν τῷ πολέμῳ ; Εἴθε
καὶ ἡμεῖς ἀποθάνοιμεν σὺν αὐτοῖς ! Πλὴν καὶ αὕτη ἡ ὥρα ἱκανή
ἐστι. Μὴ πλημμελήσωμεν πλέον... Νῦν τὸ στάδιον ἕτοιμον. Ἐν
ὀνόματι τοῦ Σταυρωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν καὶ θανόντος καὶ ἀνα-
στάντος, ἀποθάνωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα σὺν αὐτῷ ἀπολαύσωμεν τῶν
ἀγαθῶν αὐτοῦ».
»Ταῦτα εἶπε, στηρίξας τοὺς νέους, οἱ ὁποῖοι πρόθυμοι τοῦ
θανεῖν ἐφάνησαν. Καὶ λέγει τῷ σπεκουλάτορι : «Ποίησον τὸ κελευ-
σθέν σοι, ἀρξάμενος ἀπὸ τῶν νέων». Καὶ ὑπακούσας ὁ δήμιος
ἀπέτεμε τὰς κεφαλὰς τῶν νέων, ἐν ᾧ ὁ μέγας δοὺξ ἔλεγε τὸ «εὐχα-
ριστῶ σοι, Κύριε» καὶ τὸ «δίκαιος εἶ Κύριε». Τότε εἶπε τῷ σπε-
κουλάτορι : «Ἀδελφέ, δός μοι ὀλίγην ἀνοχὴν τοῦ εἰσελθεῖν προσ-

εὔξασθαι». Ἦν γὰρ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ναὸς μικρός. Ὁ δὲ ἀφῆκε. Καὶ εἰσελθὼν προσηύξατο. Τότε ἐξελθὼν τοῦ ναοῦ καὶ πάλιν δοξολογίαν πέμψας τῷ Θεῷ, **ἀπετμήθη τὴν κεφαλήν.** Λαβὼν οὖν ὁ δήμιος τὰς κεφαλάς, ἦλθεν εἰς τὸ συμπόσιον, ἐμφανίσας αὐτὰς τῷ αἱμοβόρῳ θηρίῳ. Τὰ δὲ σώματα γυμνὰ ἐκεῖ καὶ ἄταφα κατέλιπεν. Ὁμοίως καὶ ὅσους τῶν εὐγενῶν καὶ ὀφφικιαλίων τοῦ παλατίου μεγιστάνας ἐξηγόρασε πάντας, στείλας τὸν σπεκουλάτορα, **κατέσφαξε.** Καὶ ἐξελέξατο τὰς ὡραίας κόρας αὐτῶν καὶ τὰ εὐειδῆ ἄρρενα καὶ παρέδωκε τῷ ἀρχιευνούχῳ τοῦ τηρεῖσθαι ὑπ' αὐτοῦ».

Τὸ τοιοῦτον τραγικὸν τέλος τοῦ Νοταρᾶ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ προσεπιμαρτυροῦσι πάντες οἱ ἱστοριογράφοι τῆς Ἁλώσεως. Τὸν μαρτυρικὸν αὐτοῦ θάνατον θρηνοῦσιν ἰδίᾳ οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς, ἐξυμνοῦντες ἅμα τὴν ὑπέροχον τοῦ ἀνδρὸς ἀξίαν.

Ὁ Κριτόβουλος γράφει :

«Ὁ ἀνὴρ οὗτος, εὐσεβὴς ὅλως πρὸς τὰ θεῖα, διεκρίνετο ἐπὶ φρονήματι μεγάλῳ καὶ ὀξύτητι γνώμης καὶ ἐλευθερίᾳ ψυχῆς. Διὸ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ διεκρίθη καὶ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι δύναμιν ἀπέκτησε, καὶ ἐπὶ μέγα δόξης ἤρθη καὶ πλούτου, τὰ πρωτεῖα φέρων οὐ μόνον παρ' Ἕλλησιν, ἀλλὰ καὶ παρὰ πολλοῖς τῶν ἔξω γενῶν. Καὶ οἱ σὺν αὐτῷ δὲ πάντες εὐθαρσῶς καὶ μετὰ γνώμης σταθερᾶς καὶ ἀνδρείας ἀπέθανον, ἐννέα τὸν ἀριθμὸν ὄντες».

Ἡ σύζυγος τοῦ Νοταρᾶ, θέλουσα νὰ προλάβῃ τὸν κίνδυνον τῆς ἀτιμώσεως, ηὐτοκτόνησεν, ὁ δὲ νεώτερος αὐτοῦ υἱὸς Ἰάκωβος, παραμείνας ἐπί τι χρονικὸν διάστημα ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πορθητοῦ, κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ εἰς Ρώμην, ὅπου παρέμενεν ἡ ἀδελφὴ αὐτοῦ Ἄννα.

Εὔκαιρον κρίνομεν ν' ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἡ Ἄννα Νοταρᾶ, γυνὴ λογία καὶ ὑπερόχου ἀξίας, ἐκ Ρώμης ἐγκατεστάθη μετὰ ταῦτα ἐν Βενετίᾳ. Εἰς αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Εὐδοκίαν Καντακουζηνοῦ παρεχωρήθη τῷ 1475 τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσιν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἴδιον εὐκτήριον οἶκον, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο ἡ ἱερὰ λειτουργία κατὰ **τὸ δόγμα τῶν Ὀρθοδόξων.** Ὁ εὐκτήριος δ' ἐκεῖνος οἶκος ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἀρχὴ ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῶν ἐν Βενετίᾳ Ἑλλήνων, ὧν ἡ ἀποικία ἀπέβη ἑστία μεγάλης πνευματικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐμπορικῆς, κινήσεως τῶν ἐν τῇ ξένῃ ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας Ἑλλήνων. Τραφεῖσα ἐκ νεότητος ἐν οἴκῳ πολιτικῷ, οἷος ὁ τοῦ πατρός, ἡ Ἄννα Νοταρᾶ εἶχεν ἐνστερνισθῆ ἐμπειρίαν πολιτικήν, ἣν ἐχρησιμοποίησεν ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δουλείαν στεναζόντων ὁμογενῶν. Ὄντως, διὰ τῶν ἐνεργειῶν αὐτῆς ἐγκατέστησαν πόλλοὶ λόγιοι ἐν Ἰταλίᾳ, ἥτις εἶχεν ἀποβῆ ἡ δευτέρα πατρὶς τῶν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς παιδείας ἱεροφαντῶν, τῶν μετατοπισάντων τοὺς ἐφεστίους ἀπὸ τῆς δουλουμένης πατρίδος εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Ἑσπερίας.

ΚΑΙ ΑΛΛΑΙ ΚΑΡΑΤΟΜΗΣΕΙΣ

Τὴν ἐπαύριον, ἤτοι τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς ἁλώσεως ἡμέραν, διαταγῇ τοῦ Πορθητοῦ, ἐκαρατομήθησαν ὁ Βενετὸς πρόξενος Ἱερώνυμος Μινότος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος, ὁ Κονταρίνης, ὁ Ἱσπανὸς πρόξενος Πέτρος Ἰουλιανός, οἱ δύο αὐτοῦ υἱοὶ καὶ ἓξ ἄλλοι εὐπατρίδαι.

Ἐκτὸς τούτων καὶ ἄλλαι, μετά τινας ἡμέρας, ἐγένοντο καρατομήσεις.

Ὁ Σπανδογῖνος Καντακουζηνός, αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἐκπορθήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διηγεῖται τὰ κατ' αὐτὴν ἀνοσιουργήματα ὡς ἑξῆς : «Ἀκολούθως, μετά τινας ἡμέρας, ὁ Μωάμεθ ἐδήλωσεν, ὅτι ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως αὐτοῦ ληφθήσεται μείζων φροντὶς ἢ ἐπὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν αὐτοκρατόρων ὑπὲρ πάντων, ὅσοι ἀποδείξωσι τὴν εὐγένειαν αὐτῶν, βεβαιῶν, ὅτι ἦν ἄδικον, ἵνα οἱ εὐπατρίδαι πάσχωσιν ὑπὸ κακουχιῶν καὶ ἐπαιτῶσι. Τινὲς δὲ τούτων, ἐξαπατηθέντες, ἐπορεύθησαν, ἵνα ἐγγραφῶσι τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, τῇ πρὸς τοῦτο ὡρισμένῃ, καθ' ἣν ἐνόμιζον, ὅτι ἔμελλε γενέσθαι περὶ αὐτῶν φροντίς. Ἡ ἡμέρα δ' αὕτη ἦν ἡ τοῦ Ἁγίου Πέτρου. Ἐκεῖ συναθροισθέντες, κατὰ πρόσταγμα τοῦ σουλτάνου, **ἀπεκεφαλίσθησαν** ἅπαντες».

Καὶ τὸν Χαλὴλ πασᾶν, τὸν βεζύρην του, **ἀπεκεφάλισεν** ὁ σουλτάνος, βεβαιωθεὶς περὶ τῶν προδοσιῶν αὐτοῦ, καὶ ἐδήμευσεν ἅπασαν τὴν περιουσίαν του, συμποσωθεῖσαν εἰς 120 χιλιάδας χρυσῶν, ἤτοι **5 ἑκατομμύρια** φράγκων.

Τὸ μυθῶδες τοῦτο ποσὸν προήρχετο βεβαίως ἐκ τῶν περιουσιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Θρᾴκης, τὴν ὁποίαν κατερήμωσεν ὁ ἐπιδραμὼν στρατός.

ΤΡΑΓΙΚΟΝ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΙΓΚΙΠΟΣ ΟΡΧΑΝ

Ὁ ἡγεμονόπαις Ὀρχάν, ὅστις, ὡς γνωστόν, μετά τινων ὀλίγων πιστῶν εἰς αὐτὸν Τούρκων εἶχε ταχθῆ φρουρὸς κατὰ τὸ τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, ἣς τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ Ἐσκῆ-σεράϊ, μετὰ γενναιότητος διώκει τὴν ἄμυναν τοῦ τομέως τούτου. Ἐγνώριζεν οὗτος, ὅτι, κυριευομένης τῆς Πόλεως, αἰχμαλωτιζόμενος, θὰ ἐθανατοῦτο ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ.

Ἀπὸ αἰώνων ἤδη, κατὰ παράδοσιν, ἐν τῷ ἄρχοντι οἴκῳ τῶν Τούρκων ἐθανατοῦτο πᾶν ἐνήλικον μέλος τῆς οἰκογενείας, ἐκεῖνος δέ, ἔγγονος τοῦ Σουλεϊμάν, ἀδελφοῦ τοῦ σουλτάνου Μωάμεθ τοῦ Α΄, εἶχε καταφύγει, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βυζαντίου.

Εἰς ἐπίμετρον ὁ Τοῦρκος ἡγεμονόπαις μετὰ τῶν Χριστιανῶν τώρα ἐναντίον τῶν ὁμοθρήσκων καὶ ὁμοφύλων μάχεται ! Τῷ ἐπετρέπετο νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι Μωάμεθ ὁ Β΄ θὰ ἐφείδετο τῆς ζωῆς του ;

Τούτου ἕνεκα, προτιμῶν τὸν ἐν πολέμῳ θάνατον, εἰς προφανῆ κίνδυνον ἐξέθετε, κατὰ τὴν ἄμυναν, τὴν ζωήν του, ἡρωϊκῶς μαχόμενος. Ἀλλὰ παρὰ ταῦτα, οὔτε ἐτραυματίσθη.

Προβλέπων ἐν τέλει τὸ ἀτελέσφορον τῆς ἀμύνης, ἀπεφάσισε ν' ἀποδράσῃ, ἀνταλλάξας τὰ ἐνδύματα μοναχοῦ τινος, μετ' αὐτοῦ συναγωνιζομένου. Καὶ κατώρθωσε νὰ καταβῇ ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ ἀπομακρυνθῇ ἔξω τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἐκεῖ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἀπήχθη ἐπί τινος πλοίου, ἐφ' οὗ καὶ ἄλλοι πολλοὶ εὑρίσκοντο αἰχμάλωτοι. Τῶν αἰχμαλώτων τούτων τις, ἀναγνωρίσας ὑπὸ τὸ μοναχικὸν ράσον τὸν Ὀρχάν, προέτεινε νὰ παραδώσῃ αὐτόν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς ἰδίας ἀπελευθερώσεως. Τῆς αἰτήσεως γενομένης πάραυτα δεκτῆς, ἐπέδειξεν οὗτος τὸν Τοῦρκον ἡγεμονόπαιδα. Καὶ παρευθὺς **ἀπεκεφαλίσθη** οὗτος καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐκομίσθη εἰς τὸν σουλτάνον.

Ὁ Κριτόβουλος ἄλλως ἀφηγεῖται τὰ γενόμενα :

« Ὁ Ὀρχάνης — γράφει οὗτος — ἰδὼν τὴν ἅλωσιν τῆς Πόλεως καὶ θέλων νὰ διασώσῃ ἑαυτόν, πρῶτον μὲν ἠθέλησε ν' ἀποδράσῃ κρυφίως ὡς κοινὸς στρατιώτης, ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τῆς (τουρκικῆς) στολῆς, ἣν ἔφερε, καὶ τῆς (τουρκικῆς) γλώσσης, ἣν ἐλάλει. Ὡς δὲ εἶδεν, ὅτι ἐγνώσθη καὶ ἐδιώκετο, ἐπειδὴ ὑπῆρξαν οἱ ἀναγνωρίσαντες αὐτόν, ἔρριψεν εὐθὺς ἑαυτὸν κατὰ τοῦ τείχους καὶ ἐφονεύθη. Οἱ δὲ στρατιῶται, δραμόντες αἴρουσιν αὐτοῦ τὴν

κεφαλὴν ἀποταμόντες καὶ ἀπήγαγον πρὸς τὸν σουλτάνον, ἐπειδὴ οὗτος ἐζήτει διὰ σπουδῆς νὰ ἴδῃ αὐτὸν ἢ ζῶντα ἢ τεθνεῶτα».

ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΤΟΥ ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟΥ ΙΣΙΔΩΡΟΥ

Μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν συγκατελέγετο καὶ ὁ καρδινάλιος Ἰσίδωρος, ἐπίσκοπος Κιέβου.

Ὁ ἱεράρχης οὗτος καὶ πολέμαρχος, Πελοποννήσιος τὴν καταγωγήν, αὐτομολήσας πρὸς τὴν Λατινικὴν ἐκκλησίαν καὶ μετὰ ζήλου πολλοῦ ὑπηρετῶν τὰ συμφέροντα αὐτῆς, εἶχε κατέλθει, ὡς εἴδομεν, εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ κεφαλῆς 50 μαχητῶν καὶ 150 ἐν Χίῳ στρατολογηθέντων Καθολικῶν, τὸ μὲν ἵνα βοηθήσῃ ἐκ μέρους τοῦ Πάπα Νικολάου Ε΄ τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον ἐν τῷ κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνι αὐτοῦ, τὸ δὲ — ὅπερ καὶ σπουδαιότερον — ὅπως ἐπιδιώξῃ τὴν τελικὴν κύρωσιν τῆς ὑπὸ τὸν Ποντίφικα τῆς Ρώμης ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν.

Ὁ πολέμαρχος οὗτος ἱεράρχης εἶχεν ἀναλάβει, μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν 200 μαχητῶν, τὴν ἄμυναν τῆς γωνίας τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ τριγώνου τῶν τειχῶν, παρὰ τὸ σημερινὸν Ἐγιούπ, γενναίως ἀγωνισθείς.

Μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων ἐντὸς τῆς Πόλεως, ἀποβαλὼν ὁ καρδινάλιος τὴν ἀρχιερατικὴν αὐτοῦ στολὴν καὶ περιβληθεὶς ἔνδυμα νεκροῦ ἐπαίτου, διεσώθη ἐκτὸς τῆς πόλεως μετὰ πλήθους ἄλλων φυγάδων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον συλληφθεὶς ἐξηνδραποδίσθη.

Καθ' ἃ ὁ ἴδιος διηγεῖται, δὲν ἀνεγνωρίσθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, χάρις εἰς τὰ ρυπαρὰ ἐνδύματα, ἅτινα ἔφερε, καὶ τὴν ξύρισιν τοῦ πώγωνος. Ἀπεναντίας οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἀνηρεύνων τοὺς νεκρούς, βλέποντες τὸ πτῶμα ἐκεῖνο τοῦ ἐπαίτου, περιβεβλημένον τὸ πορφυροῦν ράσον τοῦ καρδιναλίου, ἐξέλαβον αὐτὸ ἀντ' ἐκείνου, ὃν κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ἀνεζήτουν, καὶ ἔμπλεοι χαρᾶς ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ ἐπόμπευσαν ἀνὰ τὴν πόλιν αὐτήν, ἐξεμοῦντες σκώμματα κατὰ τοῦ ὑποτιθεμένου ἱεράρχου καὶ κραυγάζοντες : «Αὐτὴ εἶνε ἡ κεφαλὴ τοῦ καρδιναλίου !»

Μετὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα, ἐπειδὴ οἱ νέοι αὐτοῦ κύριοι ὑπελάμβανον τὸν αἰχμάλωτον ἄσημόν τινα ὄντα, κατώρθωσεν ὁ

Ἰσίδωρος, τῇ μεσιτείᾳ ἀγαθῶν τινων ἀνδρῶν, ν' ἀπελευθερωθῇ, ἀντὶ λύτρων εὐτελῶν, τριακοσίων μόνον ἀργυρῶν ἄσπρων, καὶ διὰ τῆς Βενετίας καὶ Βονωνίας κατέφυγεν εἰς Ρώμην παρὰ τῷ πάπᾳ Νικολάῳ Ε΄, ὅστις μεγάλας τῷ ἐπεδαψίλευσε τιμάς, ἀναθεὶς αὐτῷ τρεῖς ἐπισκοπάς.

Μετὰ ἓν ἔτος ὁ Ἰσίδωρος ἐδημοσίευσε τὸν «Θρῆνον τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς καταστραφείσης ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, τοῦ δούλου τῶν δαιμόνων, υἱοῦ τοῦ Σατανᾶ». Ἔζησε μέχρι τοῦ 1463.

Ὁ Χαλκοκονδύλης γράφει, ὅτι ὁ Ἰσίδωρος ἤχθη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς Γαλατᾶν, ὅπου καὶ ἐπωλήθη, ἀλλὰ κατώρθωσε νὰ διασωθῇ ἐπὶ πλοίου, μεταγαγόντος αὐτὸν εἰς Πελοπόννησον. Προσθέτει δὲ ὁ Ἀθηναῖος οὗτος ἱστοριογράφος, ὅτι ὁ Μωάμεθ ἐνόμιζεν αὐτὸν θανόντα κατὰ τὴν σφαγήν. «Ἐὰν ἐγίνωσκεν αὐτὸν ζῶντα, ἤθελε βεβαίως διατάξει τὸν φόνον αὐτοῦ».

ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΡΑΝΤΖΗ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΑΥΤΟΥ

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΥ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καὶ ὁ ἱστορικὸς Γεώργιος Φραντζῆς καὶ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Πρὶν ἢ τὰ κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν αὐτοῦ ἀφηγηθῶμεν, ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ γνωρίσωμεν τὸν ἄνδρα, ὅστις διὰ τοῦ «Χρονικοῦ» αὐτοῦ πολύτιμον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἁλώσεως παρέσχε συμβολήν.

Ὁ Γεώργιος Φραντζῆς ἐγεννήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1401 ἐκ γονέων ἐπιφανῶν, ἀναδειχθεὶς ἐν τῷ βαπτίσματι ὑπὸ τῆς ὁσίας Θωμαΐδος. Νέος ἔτι, ἀπέλαυε τῆς εὐνοίας τῶν αὐτοκρατόρων Μανουὴλ καὶ Ἰωάννου τῶν Παλαιολόγων.

Τῷ 1427, συνοδεύσας τὸν Ἰωάννην εἰς Πελοπόννησον, παρέμεινε παρὰ Κωνσταντίνῳ τῷ Δραγάσῃ, δεσπότῃ τότε τῆς Πελοποννήσου, ἐπ' ὀνόματι δὲ τούτου κατέλαβε τὰ παραδοθέντα φρούρια τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Κυλλήνης. Συστρατεύσας κατόπιν τῷ Κωνσταντίνῳ κατὰ τῶν Πατρῶν, ἐγένετο αἴτιος τῆς σωτηρίας

ἐκείνου· διότι, πληγωθέντος τοῦ ἵππου καὶ πεσόντος χαμαί, ὁ Φραντζῆς, προκινδυνεύσας, ἔσωσεν αὐτόν.

Ὁ Φραντζῆς, πληγωθεὶς καὶ αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Πατρίων, καθείρχθη ἔν τινι πύργῳ, ἔνθα πολλὰς ὑπέστη ἐπὶ τεσσαρακονθήμερον κακουχίας. Ἀπολυθεὶς κατόπιν, ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου πρὸς τὸν σουλτᾶνον Μουρὰτ τὸν Β΄, πρὸς διεξαγωγὴν ἐκκρεμῶν τινων ζητημάτων.

Τῷ 1430 ἐστάλη εἰς Ἀκαρνανίαν, ἵνα συμβιβάσῃ τοὺς διαπληκτιζομένους υἱοὺς τοῦ ἡγεμόνος Καρόλλου Τόκκου. Ἐπιστρέφων συνελήφθη, περὶ τὰ νησύδρια τῆς Λευκάδος, ὑπὸ Καταλανῶν πειρατῶν καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κυλλήνην, ἐπωλήθη μετὰ τῶν συναιχμαλωτισθέντων ἀντὶ λύτρων πέντε χιλιάδων χρυσῶν.

Τῷ 1431 διωρίσθη διοικητὴς Πατρῶν καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἐστάλη πρεσβευτὴς παρὰ τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ, παρ' οὗ καὶ ἐτιμήθη διὰ τοῦ τίτλου τοῦ πρωτοβεστιαρίου.

Ἀποθανόντος τοῦ δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἡ χήρα ἐκείνου Μαρία Μελισσηνὴ ἐξῃτήσατο παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς ἡγεμονίας Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν ἀντὶ ἄλλων ἐν Πελοποννήσῳ χωρῶν. Πρὸς συνομολόγησιν τῆς ἀνταλλαγῆς ταύτης ἐστάλη ὁ Φραντζῆς τῷ 1435, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Τοῦρκος στρατάρχης Τουρχὰν προλαβὼν κατέλαβε τὰς Θήβας, διετάχθη νὰ μεταβῇ παρὰ τούτῳ καὶ διαπραγματευθῇ τὸ ζήτημα. Ἀλλ' ἐπέστρεψεν ἄπρακτος, τοῦ Τούρκου στρατάρχου ἀποποιηθέντος πᾶσαν διαπραγμάτευσιν.

Κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1436, ἀναχωρήσας ἐξ Εὐβοίας, ἔφθασεν εἰς Βυζάντιον, μετὰ δύο δὲ ἔτη ἐνυμφεύθη τὴν Ἑλένην, θυγατέρα τοῦ Ἀλεξίου Παλαιολόγου τοῦ Ἐξαμπλάκωνος, στεφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου. Ἐκ τῆς συζυγίας ταύτης ἐγέννησεν υἱόν, τὸν Ἰωάννην, καὶ θυγατέρα, τὴν Θάμαρ, ἀναδεχθέντας ἐν τῷ βαπτίσματι ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ κατόπιν δύο ἄλλους υἱούς, τὸν Ἀλέξιον καὶ τὸν Ἀνδρόνικον.

Κατὰ τὸν δεκέμβριον τοῦ 1441, σταλεὶς εἰς Λέσβον, διεπραγματεύθη τὸ συνοικέσιον Κωνσταντίνου καὶ Αἰκατερίνης, θυγατρὸς τοῦ Κατελουζίου, ἄρχοντος τῆς νήσου, τελέσας καὶ τὴν τοῦ γάμου μνηστείαν.

Τῷ 1442 ἦλθεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐστάλη ἀμέσως πρεσβευτὴς εἰς τὸν σουλτᾶνον καὶ κατόπιν εἰς Δημήτριον τὸν δεσπότην.

Μετὰ διετίαν διωρίσθη διοικητὴς Σηλυβρίας, ἣν μετὰ ἓν ἔτος παρέδωκε τῷ Θεοδώρῳ.

Ἐστάλη μετὰ ταῦτα πρεσβευτὴς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην καὶ αὖθις πρὸς τὸν σουλτάνον.

Τῷ 1447, εἰς ἀμοιβὴν τῶν πολυτίμων ἐκδουλεύσεων, ἃς τῷ Κωνσταντίνῳ παρέσχε, διωρίσθη ἡγεμὼν τῆς Σπάρτης καὶ τῆς περὶ αὐτὴν περιοχῆς. Ὁ διορισμός του ἐπὶ λέξει ἀνέφερεν : «Ἕνεκα τῆς σῆς χρηστῆς δουλοσύνης καὶ τῆς ἐμῆς πρὸς σὲ ἀναδοχῆς καὶ ἀγάπης, εὐηργετήσαμέν σοι τὴν τῆς Σπάρτης διοίκησιν καὶ οὕτω θέλει εἶναι καὶ αὕτη ὡς τῆς Κορίνθου καὶ Πάτρας, ὧν τὴν μὲν ἔχει ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης, τὴν δὲ Ἀλέξιος ὁ Λάσκαρις».

Κατ' αὔγουστον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐστάλη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα, πρὸς τοῖς ἄλλοις, διενεργήσῃ καὶ περὶ νέου γάμου τοῦ Κωνσταντίνου μετά τινος τῶν ἡγεμονίδων τῆς Τραπεζοῦντος. Ἀποτυχόντος τοῦ συνοικεσίου τούτου, ὁ Φραντζῆς διεπραγματεύθη ἄλλο καὶ ἐν τέλει, κατὰ σεπτέμβριον τοῦ 1451, συνεφωνήθη ὁριστικῶς τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰβηρίας Γεωργίου νὰ συζευχθῇ ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἀλλὰ τὰ γεγονότα, ραγδαίως ἐπελθόντα, ἐκώλυσαν πᾶσαν σκέψιν περὶ τελέσεως γάμου.

Μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἀνάρρησιν τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ Φραντζῆς, μετ' αὐτοῦ κατελθὼν ἐκ Πελοποννήσου εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἐξηκολούθει ἀπολαύων τῆς ἀγάπης καὶ ἐκτιμήσεως τοῦ κυρίου του.

Εἴδομεν τὸν Φραντζῆν συνηγοροῦντα ὑπὲρ τῆς μετὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἑνώσεως. Ὑπομιμνήσκομεν ἐνταῦθα, ὅτι συνεβούλευε μάλιστα τὸν αὐτοκράτορα ν' ἀναγορεύσῃ πατριάρχην τὸν Ἕλληνα τὸ γένος καὶ ἐπίτροπον τοῦ πάπα καρδινάλιον Ἰσίδωρον. Ἀλλὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἐνέκρινε. Παρὰ ταῦτα, ταῖς ἐνεργείαις αὐτοῦ καὶ τῶν συμφρονούντων αὐτῷ ὀλίγων μεγιστάνων, ἐπετεύχθη, ὡς εἴδομεν, νὰ τελεσθῇ ἡ ἱστορικὴ ἐκείνη τῇ 12 δεκεμβρίου ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ κοινὴ λειτουργία, ἥτις, ὡς γνωστόν, εἰς οὐδὲν κατέληξε πρακτικὸν ἀποτέλεσμα, διότι κατίσχυσε κατόπιν ἡ ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐπιβολὴ τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ καὶ τοῦ μοναχοῦ Γενναδίου (τοῦ μετὰ τὴν ἅλωσιν ἀναγορευθέντος πατριάρχου) καὶ τὸ πλῆθος, ἐμμένον πάντοτε εἰς τὰ πάτρια, θορυβωδῶς διέτρεχε τὰς ὁδούς, ἀναθεματίζον τὸν Ὅρον τῆς ἑνώσεως καὶ τοὺς «ἑνωτικούς».

Καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς ἁλώσεως ὁ Φραντζῆς,

παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ αὐτοκράτορος, νυχθημερὸν μετ' αὐτοῦ συνειργάζετο ἐν τῷ ἔργῳ τῆς αμύνης.

Τραγικωτάτη ὑπῆρξεν ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Πολλὰ δεινὰ ὑπέστη ὁ ἀτυχὴς πρωτοβεστιάριος κατὰ τὸ διάστημα τῆς αἰχμαλωσίας αὐτοῦ, ἐπὶ δεκαπέντε μῆνας διαρκεσάσης. Ἐν τέλει, ἀπελύθη ἀντὶ λύτρων ἁδρῶν, καταφυγὼν εἰς Σπάρτην.

Ἡ σύζυγος αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα περιέπεσον τὸ πρῶτον εἰς ζεῦγος γερόντων καὶ καλογνώμων Τούρκων, κατόπιν δὲ περιῆλθον εἰς τὸν ἀρχισταυλάρχην τοῦ σουλτάνου. Ὁ ἄρχων οὗτος εἶχεν ἀγοράσει καὶ ἄλλας πολλὰς γυναῖκας ἀριστοκρατικῶν οἴκων τοῦ Βυζαντίου καὶ ἄπειρα ἐκ τῆς μεταπωλήσεως αὐτῶν ἐκέρδησε χρήματα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τέκνα τοῦ Φραντζῆ ἦσαν ἐξαιρέτως ὡραῖα, ὁ σουλτάνος ἠγόρασεν αὐτὰ παρὰ τοῦ ἀρχισταυλάρχου ἀντὶ μεγίστης τιμῆς.

«Ἁλωθεὶς οὖν κἀγὼ — διηγεῖται ὁ Φραντζῆς — καὶ πάντα τὰ δυσχερῆ καὶ κακὰ τῆς αἰχμαλωσίας ὑπενεγκὼν ὁ ἄθλιος, τέλος ἐξηγοράσθην τῇ πρώτῃ σεπτεμβρίου τοῦ 1454 ἔτους καὶ ἀπέσωσα εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐν τῇ Σπάρτῃ. Τῆς δὲ γυναικός μου καὶ τῶν τέκνων μου ἁλωθέντων ὑπό τινων γερόντων Τούρκων, καλογνώμων ὄντων, παρ' αὐτῶν πάλιν ἐπράθησαν τῷ πρώτῳ ἱπποκόμῳ τοῦ ἀμηρᾶ, ὃς λέγεται τῇ ἐκείνων διαλέκτῳ «μεραχούρης», ὃς καὶ ἄλλας πολλὰς τῶν ἀρχοντισσῶν ἠγόρασε καὶ πολλοῦ ἐράνου ἐπέτυχε δι' αὐτῶν. Τοῦ δὲ κάλλους καὶ ἄλλων χρηστῶν ἠθῶν τῶν τέκνων μου μὴ δυναμένων κρυβῆναι, μαθὼν περὶ τούτων ὁ ἀμηρᾶς, ἐπῆρεν αὐτά, δοὺς τῷ εἰρημένῳ χρήματα πολλά. Ἐναπέμεινε δὲ ἡ ἀθλία αὐτῶν μήτηρ μόνη μετὰ μιᾶς καὶ μόνης θυγατρός...»

Ἀλλ' ὁ σουλτάνος, ἀκούσας καὶ περὶ τῆς καλλονῆς τῆς μικρᾶς ἐκείνης Θάμαρ, παρέλαβε καὶ αὐτὴν εἰς τὸ χαρέμιον. Εἶχε δὲ τότε ἡλικίαν δεκατεσσάρων μόνον ἐτῶν.

Ὁ υἱὸς τοῦ δυστυχοῦς πατρός, ὁ δεκαπενταετὴς Ἰωάννης, ἀρνηθεὶς νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς ἀπρεπεῖς θωπείας τοῦ σουλτάνου καὶ προτιμήσας τῆς ἀτιμίας τὸν θάνατον, ἐφονεύθη διὰ χειρὸς τοῦ τυράννου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐξερεθίσει ἡ ἀντίστασις τοῦ παιδός.

Μετὰ πέντε μῆνας ἀπέθανε καὶ ἡ Θάμαρ.

«Οἴ μοι, οἴ μοι, τῷ ἀθλίῳ γενέτῃ! — ἀναφωνεῖ ὁ τλήμων πατήρ —. Ἀπέθανεν ἡ Θάμαρ, ἡ καλή μου θυγάτηρ, αἰχμάλωτος

οὖσα ἐν τῷ τοῦ ἀμηρᾶ σεραγίῳ, λοιμώδει νόσῳ, οὖσα ἐτῶν ιδ´ καὶ μηνῶν πέντε, ἣν ποτε διὰ προστάγματος τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κὺρ Κωνσταντίνου τοῦ αὐθέντου μου ἐδεδώκειν εἰς σύνευνον τῷ κληρονόμῳ καὶ αὐθέντῃ τῆς Αἴνου καὶ τῆς Ἰθώμης καὶ τῶν περὶ αὐτήν... Οἴ μοι, οἴ μοι, τῷ ἀθλίῳ γενέτῃ !»

Μετὰ δύο ἔτη ἐκ Πελοποννήσου ἦλθεν ὁ Φραντζῆς εἰς Ἀδριανούπολιν πρὸς ἐξαγορὰν τῆς συζύγου του.

«Ἐλθόντος τοῦ ἀμηρᾶ ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει —γράφει οὗτος— παρεγενόμην κἀγὼ ἐκεῖσε, καὶ παρὰ τοῦ πρώτου ἱπποκόμου τοῦ ἀμηρᾶ, τοὔνομα Ἰμπραχὴμ τζελιπῆ, ἐξηγόρασα τὴν ἐμὴν σύνευνον, οὐκ αὐτὴν μόνην, ἀλλὰ καὶ τὴν μετ᾽ αὐτῆς Χρυσοβεργίναν, καὶ ἐν τῇ Πάτρᾳ τῷ φεβρουαρίῳ μηνὶ μετ᾽ αὐτῶν ἐπανέστρεψα, πολλὰ κακοπαθήσας καὶ καταναλώσας ἐν τῇδε τῇ ἀποδημίᾳ».

Μετὰ ἓν ἔτος διωρίσθη ὁ Φραντζῆς πρέσβυς τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου ἐν Βενετίᾳ.

Τῷ 1457 ἐπανῆλθε παρὰ τῷ Θωμᾷ Παλαιολόγῳ, ὅστις, βλέπων τὴν δυσχερῆ θέσιν, εἰς ἣν περιῆλθε τὸ κράτος αὐτοῦ, ἕνεκα τῶν πανταχόθεν πιέσεων τοῦ στρατοῦ τοῦ Μωάμεθ, ἀπέδρα εἰς Ρώμην, ἀναθέσας εἰς τὸν ἔμπιστον αὐτοῦ Φραντζῆν νὰ μεταφέρῃ εἰς Ἰταλίαν τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. Τὴν δυσχερῆ ταύτην ἐντολὴν ἐκπληρώσας ὁ Φραντζῆς, ἦλθε κατόπιν εἰς Κέρκυραν, ὅπως ἐφησυχάσῃ, διαμείνας ἐκεῖ ἐπὶ πενταετίαν.

Τῷ 1462, πάσχων ἐκ δεινῶν ρευματισμῶν, ἀφιέρωσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς τὸν Θεόν, ἀφοῦ κακὴ μοῖρα εἶχεν ἐκκενώσει εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ τὸ ποτήριον τῶν κοσμικῶν πικριῶν.

Περιβληθεὶς τὸ μοναχικὸν τριβώνιον, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἐν Κερκύρᾳ μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἠλιοῦ, μετονομασθεὶς Γρηγόριος. Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἀκολουθήσασα καὶ ἡ συμμέτοχος τῶν θλίψεων ἐνάρετος σύζυγος Ἑλένη, μετωνομάσθη Εὐπραξία.

Ἐπὶ τριετίαν ἐμόνασεν ὁ Φραντζῆς πάσχων, κωφὸς καὶ πένης.

«Ἀπηλπίσθην παρὰ πάντων — γράφει ὁ ἀτυχὴς πρωτοβεστιάριος— καὶ τρὶς τῶν ἀχράντων μυστηρίων μετέλαβον, καὶ εἴθε μοι ἐπῆλθεν ὁ θάνατος, ἡ θεραπεία πάντων τῶν ἐμοὶ δυσχερῶν, γήρους τε καὶ ἀσθενείας καὶ τῆς ἐνδείας· οὐ μόνον γὰρ τῶν πολλῶν καλῶν καὶ συνήθων τῶν ἐκ νεότητος ὑστερημένος ἤμην, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν δὴ τῶν ἀναγκαίων τῆς καθημερινῆς τροφῆς».

Καὶ ἐπικαλεῖται ὁ μοναχὸς Γρηγόριος τὴν θείαν ἀντίληψιν, ἐξομολογούμενος τὰ ἁμαρτήματα αὐτοῦ.

«Οἶμαι — γράφει— ὅτι ἡ ὑπομονὴ τῶν τοιούτων καὶ ἡ πρὸς Θεὸν εὐχαριστία Θεοῦ χάριτι αἰτία μέλλει εἶναι εἰς τὸ συγχωρῆσαί μοι πολλὰ τῶν ὡς πρὸς αὐτὸν ἔπταισα. Οὐδὲ γὰρ γέγονεν ἐν τῷ βίῳ ἁμάρτημα οὐδὲ πρᾶξις οὔτε ἄλλη πᾶσα κακία, ἣν ἐγὼ οὐκ ἐπλημμέλησα ὁ ἀνάξιος καὶ ἄθλιος, κατὰ νοῦν καὶ λόγον καὶ προαίρεσιν, θέσει τε καὶ γνώμῃ καὶ πράξει ἐξαμαρτήσας ὡς οὐδεὶς ἄλλος πώποτε· ὅμως λυτρωθεὶς τοῦ θανάτου κωφὸς ἐναπέμεινα ἐκ τῆς τοιαύτης ἀσθενείας μέχρι πολλοῦ, ὡς οὐδὲ τὰ πλησίον μου σημαντήρια ἤκουον... Ἀξίωσόν με, Θεέ, τοῦ μὴ τῶν σῶν ἐκπεσεῖν με οἰκτιρμῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ τε καὶ φρικτῇ παρουσίᾳ σου».

Ἐν τῇ μονῇ ἐγκαταβιῶν ὁ Φραντζῆς, παρὰ τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς αὐτοῦ ἀλγηδόνας, τῇ συστάσει εὐγενῶν Κερκυραίων ἀνέλαβε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, τὰ πρό, τὰ κατὰ τὴν Ἅλωσιν καὶ μικρὸν τὰ μετ᾽ αὐτήν, περατώσας τὸ ἔργον, τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Χρονικὸν Γεωργίου Φραντζῆ τοῦ πρωτοβεστιαρίου», τῷ 1477.

«Ἔγραψα — λέγει — τὸ παρὸν ἱστορικόν, ἤτοι χρονικὸν βιβλίον, αἰτήσει τινῶν εὐγενῶν Κερκυραίων, παρακαλούντων με ἵνα μὴ σιωπῇ παραλείψω ἃ εἶδα ὀφθαλμοφανῶς καὶ ἤκουσα καὶ ἀνέγνωκα. Καὶ οὕτως ἔγραψα ἰδιοχείρως καὶ ἀπέδωσα ἀνὰ χεῖρας τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερέως κὺρ Ἀντωνίου. Τὸ γῆρας τὸ ἐμὸν καὶ ἡ δεινὴ ἀσθένεια οὐκ εἴασέ μοι καλῶς διορθῶσαι».

Ὁ Φραντζῆς ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 73 ἐτῶν.

Η ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ, ΓΕΝΟΥΑΙΩΝ ΚΑΙ ΒΕΝΕΤΩΝ

Περιεγράψαμεν τὰς φρικώδεις ἐκείνας σκηνὰς φόνων, ἁρπαγῆς, αἰχμαλωτίσεως, αἵτινες ἀμέσως μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐπηκολούθησαν. Ἅπαντες ἐκεῖνοι οἱ ταλαίπωροι Χριστιανοί, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παῖδες, οἱ διεσπαρμένοι ἀνὰ τὰς ἀγυιὰς τῆς μεγάλης Πόλεως, ἔτρεχον, ὡς εἴδομεν, ἐκραύγαζον, ὠλόλυζον, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν δαιμόνων ἐκείνων, σπεύδοντες ἐν συγχύσει νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν ὕπαιθρον χώραν ἢ νὰ σωθῶσιν εἰς τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα. Οἱ Τοῦρκοι ἐφόνευον ἢ ᾐχμαλώτιζον πολλοὺς αὐτῶν καθ᾽ ὁδόν, προσδέοντες αὐτοὺς εἰς μακρὰς σειρὰς διὰ σχοινίων, ἀδιακρίτως, τὸν ἱερέα

μετὰ τῆς ἐπιφανοῦς δεσποίνης, τὸν πατρίκιον μετὰ τῆς κόρης τοῦ λαοῦ ἢ τῆς καλογραίας.

Πολλοὶ τῶν φυγάδων ἐκείνων ἐπνίγησαν, προσπαθοῦντες, νηχόμενοι, νὰ φθάσωσι πρὸς τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα πυρετωδῶς πρὸς ἀπόπλουν ἡτοιμάζοντο. Ὡς εἰκὸς δέ, οἱ παμπληθεῖς ξένοι ἠγωνίζοντο νὰ διασωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα τοῦ οἰκείου ἔθνους.

Τινὲς τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων φυγάδων διηγήθησαν τὰς φρικώδεις περιπετείας τῆς φυγῆς αὐτῶν.

Ὁ Φλωρεντῖνος Τετάλδης λέγει, ὅτι αἱ Βενετικαὶ γαλέραι, αἱ ἐλθοῦσαι ἐκ Τραπεζοῦντος, διέμειναν μέχρι τῆς μεσημβρίας ἐν τῷ λιμένι, ἐπ' αὐτῶν δὲ διεσώθησαν τετρακόσιοι Χριστιανοί, ξένοι τὸ πλεῖστον, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Τετάλδης, ὁ συμμετασχὼν τῆς ἀμύνης τοῦ Περιβόλου. Κατορθώσας νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παραλίαν, ἐξεδύθη καὶ νηχόμενος προσήγγισε Βενετικὸν πλοῖον, ἐπῆραν ἀμέσως εἰς Βενετίαν μετὰ ὀκτὼ ἄλλων Βενετῶν πολιτῶν.

Ἰδού, ἀφ' ἑτέρου, ἡ δραματικὴ διήγησις τοῦ Βαρβάρου χειρουργοῦ ἰατροῦ ἐν Βενετικῷ πλοίῳ καὶ γνωστοῦ ἡμῖν ἱστοριογράφου.

«Ὁ κὺρ Ἀλούσιος Διέδος, υἱὸς τοῦ κὺρ Μάρκου, ὅστις εἶνε λιμενάρχης καὶ πλοίαρχος τῶν γαλερῶν τῆς Τάνας, ἰδών, ὅτι καθ' ὁλοκληρίαν ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχε κυριευθῆ, ἀπεβιβάσθη ἀμέσως εἰς Γαλατᾶν καὶ μετέβη πρὸς τὸν διοικητήν, συζητήσας μετ' αὐτοῦ τί ἔπρεπε νὰ γείνῃ διὰ τὸν ἡμέτερον στόλον, νὰ φύγῃ ἢ ν' ἀγωνισθῇ μεθ' ὅλων τῶν νηῶν καὶ γαλερῶν. Ὁ διοικητὴς εἶπε : «Κὺρ πλοίαρχε, ἀναμείνατε ἐδῶ, ἐν τῷ Πέραν, ἵνα στείλω πρέσβυν εἰς τὸν σουλτάνον, καὶ θὰ ἴδωμεν, ἂν ἡμεῖς οἱ Γενουαῖοι καὶ σεῖς οἱ Βενετοὶ ἔχωμεν πόλεμον ἢ εἰρήνην μετ' αὐτοῦ». Ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ συνεσκέπτοντο, ὁ διοικητὴς διέταξε νὰ κλείσωσι τὰς θύρας τῆς πόλεως, καὶ ἐνέκλεισε τὸν πλοίαρχον καὶ τὸν κὺρ Βαρτόλολον Φουριάν, τὸν ναύαρχον τῶν γαλερῶν τῆς Τάνας, καὶ τὸν κὺρ Νικόλαον Βάρβαρον, υἱὸν τοῦ κὺρ Μάρκου, τὸν ἰατρὸν τῶν γαλερῶν. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐγκλεισθέντες ἐβλέπομεν, ὅτι τὰ καθ' ἡμᾶς εἶχον κακῶς. Οἱ Γενουαῖοι εἶχον πράξει ταῦτα, ὅπως παραδώσωσι τὰς γαλέρας ἡμῶν καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἡμῶν εἰς τοὺς Τούρκους. Οὐδεὶς πρέσβυς ἐστάλη εἰς τὸν σουλτάνον. Ἀλλ' ὁ εἰρημένος πλοίαρχος κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως, καὶ ἐπέβη πάραυτα τῆς γαλέρας αὐτοῦ, ἥτις ἤρχισε νὰ προσπλέῃ πρὸς τὴν ἅλυσιν, τὴν διήκουσαν διὰ τοῦ λιμένος».

Ὑπομιμνήσκομεν, ὅτι ἡ ἅλυσις αὕτη ἦτο ἰσχυροτάτη. Οἱ Τοῦρκοι πλοίαρχοι καὶ ναῦται, ἐγκαταλείποντες τὰ πλοῖα αὐτῶν, ὅπως καὶ αὐτοὶ συμμετάσχωσι τῆς λαφυραγωγίας, ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι τὰ Χριστιανικὰ πλοῖα, τὰ συνεσωρευμένα ὄπισθεν τῆς ἁλύσεως ἐκείνης, δὲν ἠδύναντο νὰ διαφύγωσιν, ἐὰν πρότερον δὲν ἐθραύετο αὕτη, τοῦθ' ὅπερ ἀδύνατον ἐθεώρουν.

«Ἀλλ' ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἅλυσιν — ἐξακολουθεῖ διηγούμενος ὁ Βάρβαρος — δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἐξέλθωμεν, ἐπειδὴ αὕτη διῆκεν ἀπὸ τῆς μιᾶς παραλίας εἰς τὴν ἄλλην, ἀπὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν Γαλατᾶν. Ἀλλὰ δύο ρωμαλέοι ἄνδρες ἐπήδησαν ἐπ' αὐτῆς, καὶ διὰ πελέκεων ἔθραυσαν αὐτήν. Τότε ἐπλεύσαμεν ταχέως καὶ ἐξελθόντες ἠγκυροβολήσαμεν ἐν Διπλοκιονίῳ, ὄπισθεν τοῦ Πέραν, ἐκεῖ ὅπου ἦτο πρότερον ἐλλιμενισμένος ὁ τουρκικὸς στόλος. Ἐκεῖ ἐμείναμεν μέχρι τῆς μεσημβρίας, ἀναμένοντες νὰ προσέλθωσι πρὸς σωτηρίαν των ἔμποροί τινες τῶν ἡμετέρων. Ἀλλ' οὐδεὶς προσῆλθεν, ἐπειδὴ πάντες εἶχον αἰχμαλωτισθῆ. Περὶ τὴν μεσημβρίαν, τῇ βοηθείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὁ κὺρ Ἀλούσιος Διέδος, ἐπιβαίνων τῆς γαλέρας αὐτοῦ, ἐξέπλευσε, καὶ ἔπειτα ὁ κὺρ Ἱερώνυμος Μοροζίνης καὶ κατόπιν ἡ γαλέρα τῆς Τραπεζοῦντος, ἧς ἐπλοιάρχει ὁ κὺρ Δολφῖνος. Ἀλλ' ἡ γαλέρα ἐκείνη τῆς Τραπεζοῦντος ἤργησε ν' ἄρῃ τὴν ἄγκυραν, ἐπειδὴ ἔλειπαν ἐξ αὐτῆς 160 ἄνδρες, ὧν ἄλλοι εἶχον πνιγῆ, ἄλλοι φονευθῆ ὑπὸ τῶν βοβαρδῶν ἢ κατὰ τὴν μάχην, οὕτως ὥστε μόλις αὕτη ἠδυνήθη ν' ἄρῃ τὴν ἄγκυραν. Ἀπέπλευσε κατόπιν ἡ ἐλαφρὰ γαλέρα τοῦ κὺρ Γαβριὴλ Τρεβιζάνου, ἐκείνου μείναντος εἰς τὴν ξηράν, εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἡ γαλέρα, ἡ ἔχουσα πλοίαρχον τὸν κὺρ Ζαχαρίαν Γριόνην, εἶχε συλληφθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἔπειτα, ὄπισθεν ἐκείνων τῶν γαλερῶν, ἦραν τὴν ἄγκυραν τρεῖς νῆες ἐκ Κρήτης καὶ συνεπλέομεν πάντες ὁμοῦ, μέχρις ἐκτὸς τῶν Στενῶν, πνέοντος βορείου ἀνέμου, παρέχοντος ταχύτητα πλέον τῶν δώδεκα μιλίων τὴν ὥραν. Ἐὰν ἦτο γαλήνη ἢ ἀντίξοος ἄνεμος, οὐδὲν πλοῖον θὰ ἐξέφευγεν, ἡμεῖς δὲ θὰ ᾐχμαλωτιζόμεθα. Ὅτε ἀπεπλέομεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, σύμπας ὁ τουρκικὸς στόλος εἶχεν ἀφοπλισθῆ, τὰ πληρώματα δὲ αὐτοῦ εἶχον ἀποβιβασθῆ εἰς τὴν ξηράν, τραπέντα εἰς τὴν λαφυραγωγίαν. Ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι, ἂν ὁ τουρκικὸς στόλος εὑρίσκετο ἐν τάξει, οὐδὲν πλοῖον θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκφύγῃ. Ἐντὸς τοῦ λιμένος ἔμειναν δεκαπέντε νῆες τῶν Γενουαίων, τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Ἀγκωνιτῶν, καὶ ἅπασαι αἱ γαλέραι τοῦ

αὐτοκράτορος, πέντε τὸν ἀριθμόν, αἵτινες ἦσαν ἀφωπλισμέναι. Πάντα τὰ πλοῖα ταῦτα συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι κατόπιν καὶ ἑπτὰ γαλέραι τῶν Γενουαίων».

Ἕπονται παρὰ τῷ Βαρβάρῳ ἐννέα μακροὶ κατάλογοι, περιλαμβάνοντες τὰ ὀνόματα τῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρόντων Βενετῶν εὐπατριδῶν, τῶν φονευθέντων, δουλωθέντων ἢ ἐκφυγόντων. Οἱ αἰχμαλωτισθέντες, 29 ἐν ὅλῳ, μετὰ ἓν ἔτος ἀπελύθησαν ἔναντι λύτρων, ἅτινα ἐποίκιλλον μεταξὺ ὀκτακοσίων καὶ δισχιλίων δουκάτων.

Ὡς εἴδομεν, διαταγῇ τοῦ σουλτάνου, ὁ βαΐλος, ἤτοι ὁ πρόξενος τῆς Βενετίας, Ἱερώνυμος Μηνότος, ἀπεκεφαλίσθη.

Ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ὁ Δούκας γράφει :

«Ἦτο θέαμα ἐλεεινὸν τὸ βλέπειν ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ λιμένος ἄνδρας, γυναῖκας, μοναχούς, μοναστρίας, οἰκτρῶς νὰ βοῶσι, νὰ τύπτωσι τὰ στήθη, νὰ ἱκετεύωσι τοὺς ἐπὶ τῶν πλοίων νὰ σώσωσιν αὐτούς. Ἦτο μοιραῖον νὰ πίωσι τὸ ποτήριον, τὸ πλῆρες τῆς ὀργῆς Κυρίου . . . Ἐὰν τὰ πληρώματα τῶν πλοίων τοῦ τυράννου δὲν ἠσχολοῦντο περὶ τὴν λαφυραγωγίαν καὶ τὴν δῄωσιν τῆς πόλεως, οὐδεμία καὶ μόνη ναῦς ἤθελε διασωθῇ. Ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι, ἀφέντες τὰ πλοῖα, ἦσαν πάντες ἔνδον τῆς πόλεως, καὶ οἱ Λατῖνοι, εὑρόντες εὐκαιρίαν, ἐξήρχοντο τοῦ λιμένος. Ὁ δὲ τύραννος ἔτριζε μὲν τοὺς ὀδόντας, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τι περισσότερον, καὶ ἄκων ἐκαρτέρει. Οἱ δὲ τοῦ Γαλατᾶ, ἰδόντες ταύτην τὴν ἀνήκεστον συμφοράν, ἔτρεχον μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων εἰς τὸν αἰγιαλόν, περισκοποῦντες τὰς βάλκας καὶ ὅπου ἐτύγχανον ἀκατίου εἰσήρχοντο εἰς τὰς νῆας καὶ εἰσέδυον, ἀφίνοντες καὶ πράγματα καὶ οἰκίας. Ἦσαν δὲ πολλοί, οἵτινες ἀπὸ τῆς βίας καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν παρέπεμπον εἰς τὸν βυθὸν καὶ ἄλλας δεινὰς ζημίας ὑπέστησαν !»

ΣΥΝΘΗΚΗ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΕΝΟΥΑΙΩΝ ΤΟΥ ΓΑΛΑΤΑ

Εἴδομεν, ὅτι ὁ σουλτάνος, βλέπων τοὺς ναύτας αὐτοῦ διατρίβοντας περὶ τὴν λαφυραγωγίαν, ἀντὶ νὰ καταδιώκωσι τοὺς φυγάδας, ἔτριζεν ὑπὸ λύσσης τοὺς ὀδόντας. Τότε ὁ Ζαγανὸς πασᾶς (ὅστις ἀπέλαυε τῆς εὐνοίας τοῦ Κατακτητοῦ, ὡς ὑποστηρίξας ζωπ-

ρῶς τὸ σχέδιον αὐτοῦ περὶ ἐπιχειρήσεως τῆς τελικῆς ἐφόδου, ἀντὶ τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας) ἔσπευσεν εἰς Γαλατᾶν, οὗ τὰς πύλας εἶχον ἀνοίξει τινὲς τῶν κατοίκων. Συναντήσας δὲ τὸ πλῆθος ἐκεῖνο τῶν φυγάδων, καὶ φοβούμενος μελλούσας περιπλοκὰς πρὸς τοὺς Γενουαίους, ὥρμησεν εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ ἐξελιπάρησεν αὐτοὺς νὰ παραμείνωσιν, ὀμνύων εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ σουλτάνου, ὅτι οὐδὲν ἤθελον πάθει.

«Μὴ φοβεῖσθε, εἶπε, διότι σεῖς εἶσθε φίλοι τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἡ πόλις ὑμῶν οὐδεμίαν βλάβην θὰ ὑποστῇ, καὶ τὰς συνθήκας, ἃς εἴχετε μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καὶ μεθ' ἡμῶν, θὰ σεβασθῶμεν, καὶ περὶ ἄλλου μὴ φροντίζετε, ἵνα μὴ εἰς ὀργὴν κινήσητε τὸν ἡγεμόνα».

Οἱ Γενουαῖοι τοῦ Γαλατᾶ, ὡς εἴδαμεν, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας τοῦ Βυζαντίου καὶ κατ' αὐτήν, φιλίως, μᾶλλον, ἐφέροντο πρὸς τὸν Μωάμεθ τὸν Β΄, συνεννοούμενοι μετ' αὐτοῦ κατὰ πολλὰς περιστάσεις. Καὶ ὁ σουλτάνος, ἀφ' ἑτέρου, ἠπίαν πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸ προάστειον αὐτῶν ἐδείκνυε στάσιν, πρὸς ἀποφυγὴν ἐν τῷ μέλλοντι περιπλοκῶν πρὸς τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης, ἐξ ἧς ὁ Γαλατᾶς ἐξηρτᾶτο. «Ἐάσω, ἔλεγε, κοιμᾶσθαι τὸν ὄφιν, ἕως οὗ καθελῶ τὸν δράκοντα», ὑπονοῶν τὸν Κωνσταντῖνον.

Τινὲς τῶν Γενουαίων ἐπείσθησαν νὰ μείνωσιν, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι, ἀπιστοῦντες πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τοῦ Ζαγανοῦ πασᾶ, ἀπέδρασαν, ἐπιβάντες τῶν πλοίων.

Καὶ συνετῶς ἔπραξαν, διότι μετ' οὐ πολὺ ὁ Τοῦρκος ναύαρχος Χαμουζᾶς (ὁ ἀντικαταστήσας τὸν Βούλγαρον ἐξωμότην καὶ καθαιρεθέντα, ὡς γνωστόν, ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ναύαρχον Σουλεϊμάν), ἀποπερατώσας τὴν ἐκ νέου συνάθροισιν καὶ ἐπὶ τῶν πλοίων ἐπιβίβασιν τῶν λαφυραγωγῶν ναυτῶν, εἰσέλασε μετὰ τοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα διὰ τῆς ἤδη διανοιχθείσης ἁλύσεως καὶ προέβη εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐν αὐτῷ εὑρισκομένων χριστιανικῶν πλοίων.

«Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ Χαμουζᾶς, ὁ ναύαρχος τοῦ στόλου — λέγει ὁ Κριτόβουλος — ὡς εἶδε τὴν πόλιν κατεχομένην ἤδη καὶ τοὺς ὁπλίτας ληιζομένους αὐτήν, εὐθὺς ἐπιπλέει ἐναντίον τῆς ἁλύσεως, καί, διαρρήξας αὐτήν, εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ λιμένος. Καὶ ὅσας εὗρε τῶν ἑλληνικῶν νηῶν, διότι αἱ τῶν Ἰταλῶν τριήρεις καὶ ὁλκάδες εὐθὺς ἀνήχθησαν εἰς τὸ πέλαγος, ἄλλας μὲν κατέδυσεν, ἄλλας δὲ συνέλαβεν αὐτάνδρους. Καὶ ἐποκείλας τὰς

ναῦς εἰς τὰς λεγομένας Βασιλικὰς πύλας, ἔτι κεκλεισμένας εὑρών, διαρρηγνύει τούτων τὰ κλεῖθρα καὶ τοὺς μοχλούς, καί, εἰσελθὼν μετὰ τῆς στρατιᾶς εἰς τὴν πόλιν, εὑρίσκει πολλοὺς ἐκεῖ τῶν Ἑλλήνων συνηγμένους καὶ τραπέντας εἰς ἀντίστασιν, ἐπειδὴ δὲν εἶχε φθάσει πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἡ κατὰ γῆν στρατιά, ἥτις ἐλπίζετο τὴν Πόλιν, καί, συγκρουσθεὶς πρὸς αὐτούς, νικᾷ καὶ φονεύει πάντας, ὥστ' ἔρρευσε διὰ τῶν πυλῶν αἷμα πολύ».

Ὁ διοικητὴς τοῦ Γαλατᾶ, Ἄγγελος Ἰωάννης Ζαχαρίας τ' ὄνομα, καὶ τὸ περὶ αὐτὸν συμβούλιον μετέβησαν κατόπιν, ὡς γράφει ὁ Δούκας, πρὸς τὸν σουλτάνον καὶ ἐνεχείρισαν εἰς αὐτὸν τὰς κλεῖδας τοῦ Γαλατᾶ. Ὁ Μωάμεθ καλῶς ἐδεξιώθη καὶ ἀπεχαιρέτησεν αὐτοὺς μετὰ τὴν συνδιάλεξιν, μετὰ πολλῆς φιλοφροσύνης.

Τῇ 23 Ἰουνίου 1453, πρὶν ἢ παρέλθῃ μὴν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως, ὁ διοικητὴς τοῦ Γαλατᾶ ἀπηύθυνεν ἐπιστολὴν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Γενούης. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, ἥτις διασώζεται, ἀναφέρει τὰ ἑξῆς :

«Εἶχον ἀποστείλει πρὸς ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅπαντας τοὺς μισθωτοὺς τῆς Χίου, ἅπαντας ἐκείνους, οὓς εἶχον πέμψει εἰς ἡμᾶς ἐκ Γενούης, ὡς καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἀστῶν καὶ τῶν πολιτῶν τοῦ Πέραν, καὶ αὐτὸν τὸν ἀνεψιόν μου Ἰμπεριάλην καὶ ἅπαντας τοὺς θεράποντας ἡμῶν. Καὶ ταῦτα, ἐπειδὴ θερμῶς ἐπανήρχετο εἰς τὸν νοῦν μου τὸ ἀπόφθεγμα : «Ἂν ἀπολεσθῇ ἡ Κωνσταντινούπολις, θὰ συμβῇ τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸ Πέραν». Οἱ Τοῦρκοι ἐζώγρησαν πολλοὺς τῶν ἡμετέρων. Καί τινες μὲν ὀλίγοι κατώρθωσαν νὰ διασωθῶσιν, ἄλλοι δέ τινες νὰ φύγωσιν εἰς τὰ πλοῖα, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τούτων πολλοὶ συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατὰ τὸ τεῖχος, πρὶν ἢ δυνηθῶσι νὰ ἐπιβιβασθῶσιν, ἐπειδὴ οἱ πλοίαρχοι ἔσπευδον, ὡς εἰκός, νὰ φύγωσιν, ὥστε οὐδένα ἀνέμενον. Ἐγὼ εἶχον ἀποφασίσει νὰ θυσιάσω τὴν ζωήν μου μᾶλλον, ἢ νὰ ἐγκαταλείψω τὴν θέσιν μου. Ἂν ἤθελον ἀναχωρήσει, τὸ Πέραν θὰ ἤθελε δῃωθῆ. Ἔμεινα λοιπόν, ἵνα ἐξασφαλίσω τὴν διάσωσιν τῆς πόλεως. Διὰ τοῦτο ἔστειλα πάραυτα πρέσβεις εἰς τὸν σουλτάνον, δηλῶν τὴν ταπεινοτάτην μου ὑποταγὴν καὶ ἐρωτῶν περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Εἰς τὰ διαβήματα ταῦτα οὐδεμία μοὶ ἐδόθη ἀπόκρισις καθ' ὅλην τὴν ὑστεραίαν, 30 Μαΐου, καθ' ὃν χρόνον τὰ πλοῖα ἔφευγον μετὰ μεγίστης σπουδῆς. Ἱκέτευσα τοὺς πλοιάρχους αὐτῶν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς θρησκείας ν' ἀναβάλωσι τὴν ἀναχώρησιν αὐτῶν, τοὐλάχιστον μίαν ἡμέραν

ἀκόμη, διότι ἐθεώρουν βέβαιον, ὅτι θὰ ἠδυνάμην ἕως τότε νὰ ὁμολογήσω τὴν εἰρήνην. Ἀλλ' οὐδὲν ἠθέλησαν ν' ἀκούσωσι καὶ ἀπέπλευσαν τὴν αὐτὴν ἐκείνην ἡμέραν, περὶ τὸ μεσονύκτιον».

Διηγεῖται κατόπιν ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ὁ διοικητὴς τοῦ Γαλατᾶ, ὅτι ὁ Μωάμεθ, πληροφορηθεὶς τὴν φυγὴν ἐκείνην τῶν πλοίων καὶ τῶν κατοίκων, ἐξωργίσθη, μετα ταχύτητος προσηνέχθη πρὸς τοὺς πρέσβεις, προσθέσας, ὅτι πάντας τοὺς ὑπολειφθέντας θὰ ἐξοντώσῃ. Βλέπων ὁ διοικητής, ὅτι αὐτός τε καὶ οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ ἠπειλοῦντο διὰ θανάτου, μετέβη πρὸς τὸν σουλτάνον, καὶ ἐξηυμένισεν αὐτόν, ὅστις κατόπιν ἦλθεν εἰς Γαλατᾶν.

Ὁ Κατακτητὴς ἐπέμεινεν, ἵνα τὰ τείχη καταδαφισθῶσιν, οὕτως ὥστε ὁ Γαλατᾶς νὰ διατελῇ ἐκτεθειμένος εἰς τὴν διάθεσιν αὐτοῦ.

«Διέταξε — λέγει ὁ Ἄγγελος Ἰωάννης Ζαχαρίας — νὰ καταδαφισθῶσιν ἢ νὰ πληρωθῶσι χώματος τὰ πάντα, οἱ πύργοι, οἱ τάφροι τοῦ τείχους, ὁ πύργος ὁ λεγόμενος τοῦ Σταυροῦ (ὅπου ἦτο προσηλωμένον ἓν τῶν ἄκρων τῆς ἁλύσεως) καὶ πολλαὶ ἄλλαι ὀχυραὶ θέσεις τοῦ περιβόλου, ἅπαντα τὰ πρὸς τὴν θάλασσαν τείχη, τὰ μεταπύργια καὶ προτειχίσματα.

»Ἔγειναν δὲ οἱ Τοῦρκοι κύριοι καὶ πάντων τῶν πυροβόλων καὶ ἀρχαιοτρόπων ὅλμων τοῦ Γαλατᾶ καὶ πάντων τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἐφοδίων, τῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς φυγόντας ἀστούς. Ἀλλ' ὑπεσχέθη ὁ Μωάμεθ, ὅτι ταῦτα ἤθελον ἀποδοθῆ εἰς τοὺς ἐπιστρέφοντας, εἰ δὲ μὴ ἔμελλον νὰ δημευθῶσι, πρὸς ὄφελος ἑαυτοῦ. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐφρόντισα νὰ σταλῇ εἰς Χίον πρέσβυς τοῦ σουλτάνου μετ' ἐπιστολῆς αὐτοῦ, γνωριζούσης εἰς ἅπαντας τοὺς ἐμπόρους καὶ τοὺς ἀστοὺς τοῦ Γαλατᾶ, τοὺς εἰς ταύτην τὴν νῆσον καταφυγόντας, ὅτι ἠδύναντο νὰ ἐπανέλθωσι καὶ ὅτι, ἂν ἤθελον ἀνταποκριθῆ εἰς ταύτην τὴν πρόσκλησιν, θ' ἀπεδίδοντο εἰς αὐτοὺς ἅπασαι αὐτῶν αἱ περιουσίαι. Τὸν Τοῦρκον πρέσβυν, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ ἐντολὴ αὕτη, συνώδευεν ὁ Γενουαῖος Ἀντώνιος Κόκκας».

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λεονάρδος ἐπιμαρτυρεῖ, ὅτι ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ συνταχθῇ κατάλογος τῶν περιουσιῶν τῶν φυγάδων Γενουαίων, καὶ παρέσχεν αὐτοῖς προθεσμίαν τριῶν μηνῶν πρὸς ἐπάνοδον. Παρελθούσης τῆς προθεσμίας ταύτης, τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν θὰ ἐδημεύοντο.

Μετριοπαθέστερος ὑπῆρξεν ὁ Κατακτητὴς μετὰ ταῦτα πρὸς τοὺς Γενουαίους, ἐκδηλώσας τὸν πόθον ἐν εἰρήνῃ μετ' αὐτῶν ἐν τῷ μέλλοντι νὰ διάγῃ. Καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς νέας διομο-

λογήσεις, δι᾽ ὧν διετήρουν τὰς πλείστας τῶν παραχωρήσεων καὶ προνομιῶν, ἃς ἀπελάμβανον παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Διετήρουν συνάμα τὸ τεῖχος τοῦ Γαλατᾶ καὶ τὴν διοίκησιν. Θὰ εἶχον τὸ δικαίωμα αὐτοὶ νὰ ἐκλέγωσι τὸν διοικητήν, ἐλευθέρως νὰ ἐμπορεύωνται καθ᾽ ἅπασαν τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ διατηρῶσι τὰς ἐκκλησίας, ἐκτὸς τῆς κρούσεως τῶν κωδώνων.

Εἰς κύρωσιν τῶν μετὰ τῶν Γενουαίων διομολογηθέντων, ὁ Πορθητὴς παρέσχεν αὐτοῖς **Ὁρκωμοτικόν.**

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, γεγραμμένον ἐν τῇ ἁπλῇ ἑλληνικῇ, ἀναδημοσιεύομεν ὡς ἔχει ἐν τῷ πρωτοτύπῳ. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι **ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διετηρήθη ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τῶν σουλτάνων πρός τε τοὺς Ἕλληνας καὶ Λατίνους μέχρι τῶν χρόνων Σελὴμ τοῦ Β΄.**

(Ἐν κεφαλίδι ὑπάρχει ὁ τουγρᾶς, ἤτοι τὸ μονόγραμμα τοῦ σουλτάνου).

«Ἐγὼ ὁ μέγας Αὐθέντης καὶ μέγας Ἀμηρᾶς Σουλτάνος ὁ Μεχμὲτ Μπέης, ὁ υἱὸς τοῦ μεγάλου Αὐθέντου καὶ μεγάλου Ἀμηρᾶ Σουλτάνου τοῦ Μουρὰτ Μπέη.

»Ὀμνύω εἰς τὸν Θεὸν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, καὶ εἰς τὸν μέγαν ἡμῶν Προφήτην τὸν Μωάμεθ, καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ Μουσάφια ὁποῦ ἔχομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ εἰς τοὺς ρκδ΄ χιλιάδας προφήτας τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ Πάππου μου καὶ τοῦ Πατρός μου, καὶ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὰ παιδία μου, καὶ εἰς τὸ σπαθὶ ὁποῦ ζώνομαι.

»Ἐπειδὴ ἔστειλαν οἱ καθολικοὶ Ἄρχοντες τοῦ Γαλατᾶ πρὸς τὴν Πόρταν τῆς Αὐθεντείας μου τοὺς τετιμημένους Ἄρχοντας τὸν Κύριον Παπιλᾶν Παραβᾶν, καὶ τὸν Κύριον Μαρκέζον Δριφάγκην, καὶ τὸν Δραγομάνον των Νικόλαον Πελατζόνην, καὶ ἐπροσκύνησαν τὴν Βασιλείαν μου καὶ ἐδεήθησαν τῆς Αὐθεντείας μου, καὶ νὰ ἔχουν τὰς νομὰς κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ καθόλου τόπου τῆς Αὐθεντείας μου· νὰ χαλάσω τὸ κάστρον των, αὐτοὶ δὲ νὰ ἔχουν τὰ πράγματά των, καὶ τὰ ὀσπήτια των, καὶ τὰ μαγαζία των καὶ τὰ ἀμπέλιά των, καὶ τοὺς μύλους των, καὶ τὰ καράβιά των, καὶ τὰς βάρκας των, καὶ τὰς πραγματείας των ὅλας, καὶ τὰς γυναῖκάς των, καὶ τὰ παιδία των εἰς τὸ θέλημά των, καὶ νὰ πωλοῦν τὰς πραγματείας των ἐλεύθερα, καθὼς ὅλος ὁ τόπος τῆς Αὐθεντείας μου, νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχωνται ἐλεύθερα διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. καὶ κουμέρκιον νὰ μὴ δίδουν μήτε φιαστικόν, εἰμὴ νὰ δίδουν χαράτζιον, ὡς καθὼς εἶναι ὅλος ὁ τόπος τῆς Αὐθεντείας μου· οἱ αὐτοὶ νόμοι καὶ συνήθειαι νὰ εἶναι οἱ αὐτοὶ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν, καὶ νὰ τοὺς ἔχω ἀκριβούς, καὶ νὰ τοὺς διαφεντεύω, ὡς καθὼς διαφεντεύω τὸ πρόσωπόν μου ὅλον.

»Τὰς ἐκκλησίας των νὰ τὰς ἔχουν καὶ νὰ τὰς ψάλλουν, μόνον καμπάναις

καὶ σημαντήρια νὰ μηδὲν κτυποῦν, ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας μαΐδιον νὰ μὴ ζητήσω μηδὲ αὐτοὶ νὰ ποιήσουν ἄλλας ἐκκλησίας. Οἱ πραγματευτάδες τῶν Γενουβέζων νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχωνται ἐλεύθερα, νὰ ποιοῦν τὰς πραγματείας των, παιδία ποτὲ εἰς Γιανιτζάρους νὰ μὴ πάρω, μήτε τινὰ νέον, μήτε Τοῦρκοι νὰ εἶναι εἰς τὸ μέσον των, ἀμὴ νὰ εἶναι ἐξόχως, εἴμητα νὰ βάλῃ ἡ Αὐθεντεία μου σκλάβον νὰ τοὺς βλέπῃ, αὐτοὶ δὲ οἱ Γαλατιανοὶ νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ βάλλουν πρωτόγηρον εἰς τὸ μέσον των, διὰ νὰ διορθώνῃ τὰς δουλείας ὁποῦ ἔχουν οἱ πραγματευτάδες. Γιανιτζάροι καὶ σκλάβοι νὰ μηδὲν κονεύουν εἰς τὰ ὀσπήτιά των, τὰ κουμέρκια, ὁποῦ χρεωστοῦν, νὰ τὰ μαζώξουν. Ἔχουν καὶ χρέος ἀπερνῶντες τὰ ὅσα ἐξόδευσαν, ἔχουν τὴν ἄδειαν νὰ τὰ μαζώξουν ἀπὸ τὴν μέσην τους, διὰ νὰ ἄγουν ἀπὸ τὸ χρέος. Οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πραγματευτάδες των νὰ μηδὲν ἀγγαρεύονται. Οἱ πραγματευτάδες τῶν Γενουβέζων νὰ ἔχουν ἄδειαν νὰ πηγαίνουν καὶ νὰ ἔρχωνται καὶ νὰ δίδουν κουμέρκιον κατὰ τοὺς νόμους καὶ συνήθειαν.

»Ἔγραφα τὸ παρὸν Ὁρκωμοτικὸν καὶ ὤμοσεν ἡ Αὐθεντεία μου ἐν ἔτει Ἐγείρας 857».

Κάτω τοῦ ἐγγράφου τούτου εὑρίσκονται αἱ ἀκόλουθοι ἀραβικαὶ λέξεις:

«Ἐγένετο ἐν ταῖς τελευταίαις δέκα ἡμέραις τοῦ Τζεμαζὴλ οὺλ ἀχήρ, 857, ἐν τῇ καλῶς φρουρουμένῃ Κωνσταντινουπόλει. Ὑπογράφει ὁ ἀτυχὴς Ζαγανός».

Ἄγνωστον διατί ὁ Ζαγανός, ὁ ἀρχηγὸς στρατιωτικοῦ σώματος καὶ γαμβρὸς τοῦ Πορθητοῦ, προσυπογράφων τὴν Συνθήκην ταύτην, αὐτοκαλεῖται **ἀτυχής.** Πιθανὸν ὁ εὐνοούμενος τῆς χθὲς νὰ ὑπέπεσε σήμερον εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ σουλτάνου.

ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΗΜΩΘΕΙΣΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν, ὁ Πορθητὴς διέταξε τὴν παῦσιν τῶν φόνων, τῶν δηώσεων καὶ τῆς αἰχμαλωσίας. Οἱ κοπετοὶ τῶν ἡττημένων καὶ οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν νικητῶν βαθμηδὸν κατέπαυον καὶ σιγὴ ἐν τέλει ἐπεχύθη ἐπὶ τῆς δυστήνου πόλεως.

«Ἦν γὰρ — γράφει ὁ Δούκας — ἡ πόλις πᾶσα ἄοικος, οὔτε ἄνθρωπος, οὔτε κτῆνος, οὔτ᾽ ὄρνεον κραυγάζων ἢ λαλῶν ἐντός».

Τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως εἶχε περατωθῆ.

Ἀλλ᾽ ἐπεβάλλετο εἰς τὸν Πορθητὴν νὰ φροντίσῃ περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς ἐρημωθείσης Πόλεως, ἣν προώριζεν ὡς πρωτεύουσαν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους. Καὶ προεκήρυξεν, ὅπως πάντες οἱ κε-

κρυμμένοι κάτοικοι προσέλθωσιν ἐλευθέρως καὶ ἀνενοχλήτως, καὶ οἰκήματα νὰ δοθῶσιν εἰς πάντας τοὺς λοιποὺς αἰχμαλώτους, τοὺς ἐξαγοράσαντας ἤδη ἑαυτοὺς ἢ ὑποσχομένους νὰ καταβάλωσιν ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ τ' ἀνάλογα λύτρα.

«Ποιήσας οὖν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἁλώσεως ὁ ἀμηρᾶς θρίαμβον καὶ χαρὰν μεγάλην διὰ τὴν νίκην, τὴν κατὰ τῆς πόλεως — γράφει ὁ Φραντζῆς — ἐκέλευσεν ἵνα ἐξέλθωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι μικροί τε καὶ μεγάλοι, οἱ ὄντες κεκρυμμένοι ἐν τισι τόποις κρυφοῖς τῆς πόλεως καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἀνενόχλητοι ὦσιν· ὁμοίως καὶ πάντες ὅσοι ἐκ τῆς πόλεως ἔφυγον διὰ τὸν φόβον τοῦ πολέμου, ἕκαστος αὐτῶν ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ βιῶναι ἕκαστον κατὰ τὴν τάξιν καὶ θρησκείαν αὐτοῦ, ὡς καὶ πρότερον ἦν».

Εἰς τοὺς Τούρκους μεγιστάνας παρεχώρησεν ὁ σουλτάνος τὰ μέγαρα τῶν Ἑλλήνων ἀρχόντων καὶ τὰ μεγάλα ἀνάκτορα τοῦ Βυζαντίου, ἐξέλεξε δὲ αὐτὸς πρὸς οἰκοδομὴν ἀνακτόρου τὸν νέον περίβολον, τὸν περιτειχισθέντα ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἐν ᾧ οἱ μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες δὲν εἶχον ἀνεγείρει ἀνάκτορον, ἐξακολουθοῦντες νὰ οἰκῶσιν ἐν Βλαχέρναις.

Ὁ Κριτόβουλος γράφει: «Καὶ πρῶτον ὁ Πορθητὴς βουλεύεται, ὅπως ἂν τὴν πόλιν ξυνοικήσας πάλιν, οὐχ ὅσον ἦν πρότερον, καὶ πᾶσαν εὖ διάθοιτο, ὥστε βασίλειον εἶναι αὐτῷ, ἐν ἐπικαίρῳ γῆς καὶ θαλάσσης κειμένην.

» Ἔπειτα δωρεῖται πᾶσι τοῖς ἐν τέλει καὶ οἰκείοις οἰκίας τε λαμπράς, τὰς τῶν δυνατῶν, καὶ παραδείσους καὶ ἀγροὺς καὶ ἀμπέλους ἔσω τῆς πόλεως, τοῖς δὲ καὶ ναοὺς περικαλλεῖς, ὥστε εἶναι αὐτοῖς ἐς κατοίκησιν. Ἐκλέγεται δὲ καὶ αὐτὸς τὸν μέσον καὶ κάλλιστον χῶρον τῆς πόλεως ἐς οἰκοδομὴν βασιλείων. Μετὰ δὲ τοῦτο, τῶν αἰχμαλώτων ὅσους ἔλαβε δασμόν, ξὺν γυναιξὶ καὶ παισὶ καθίζει παρὰ τῷ τοῦ λιμένος αἰγιαλῷ τῆς πόλεως, θαλασσίους ὄντας, οὓς πρῴην Στενίτας ὠνόμαζον, δοὺς αὐτοῖς καὶ οἰκίας καὶ ἀτέλειαν χρόνων ῥητῶν. Καὶ τοῖς ἄλλοις δὲ πᾶσι τοῦτ' αὐτὸ προκηρύξας, ὅσοι τὴν ἰδίαν ὠνὴν καταβαλόντες ἢ ξυνθέμενοι καταβαλεῖν ἐν καιρῷ ῥητῷ τοῖς δεσπόταις, βούλοιντ' ἂν κατοικεῖν ἐν τῇ πόλει, καὶ τούτοις δὴ ἀτέλειαν καὶ οἰκίας παρέσχεν ἢ τῶν ἰδίων ἢ τῶν ἀλλοτρίων».

«Ἀριστεῖα» ἀποκαλεῖ ὁ Κριτόβουλος τὴν τῶν αἰχμαλώτων λείαν, ἣν ἔλαβεν ὁ σουλτάνος, τὸ πέμπτον τοῦ ὅλου. Συνέκειτο αὕτη

ἐκ τῶν ὡραιοτέρων παρθένων καὶ παίδων, ὧν ἐθαύμαζε τὴν ἀγωγήν, τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν συμπεριφοράν.

«Βασιλεὺς δὲ Μεχεμέτης — γράφει ὁ ῥηθεὶς ἱστοριογράφος — τήν τε πόλιν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα καλῶς θεασάμενος, ἐπάνεισιν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ διατίθεται τὰ κατὰ τὴν λείαν. Καὶ πρῶτον μὲν λαμβάνει τὸν ξυνήθη δασμὸν αὐτῷ τῶν λαφύρων, ἔπειτα δὲ καὶ **ἀριστεῖα** ὑπὸ πάντων ἐκλέγεται, παρθένους τε ὡραίας καὶ τῶν εὖ γεγονότων καὶ παῖδας καλλίστους, ἔστιν ἃ δὲ τούτων καὶ ὠνούμενος παρὰ τῶν στρατιωτῶν. Ἐκλέγεται δὲ καὶ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, οὓς ἐμάνθανε γένει τε καὶ φρονήσει καὶ ἀρετῇ διαφέρειν τῶν ἄλλων. Μετὰ δὲ τοῦτο τῶν εὐγενῶν παίδων, οὓς ἔλαβεν ἀριστίνδην ἐπιλεξάμενος, ἀποκαθίστησιν, οὓς μὲν σωματοφύλακας καὶ περὶ αὐτόν, οὓς δὲ καὶ περὶ τὴν ἄλλην θεραπείαν αὐτοῦ, τῆς τε φρονήσεως καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς καὶ παιδείας θαυμάσας αὐτούς. Καὶ γὰρ ἦσαν ὥρᾳ τε σώματος διαλάμποντες καὶ ψυχῆς εὐγενείᾳ καὶ εὐφυΐᾳ, τῇ τε τῶν τρόπων καὶ τοῦ ἤθους καταστάσει πολὺ διαφέροντες, ἅτε γένους ὄντες ἐπισήμου τε καὶ λαμπροῦ καὶ φύσεως τυχόντες ἀρίστης καὶ ἐν τοῖς βασιλείοις πεπαιδευμένοι καλῶς. Ὁμοίως δὲ καὶ τὴν τῶν παρθένων αἰδῶ καὶ κόσμον καὶ κάλλος ἐθαύμασε, καὶ τὴν ἐν τοῖς καλοῖς πᾶσι τοῦ γένους ὑπεροχήν».

Μετὰ τὸν οἰκισμὸν τῶν αἰχμαλώτων τούτων, διέταξεν ὁ σουλτάνος τὴν ἀποστολὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ Τραπεζοῦντος, Σινώπης καὶ Ἀργυρουπόλεως πεντακισχιλίων οἰκογενειῶν, ἐν αἷς πολλοὶ κτίσται, πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν καταπεσόντων τειχῶν.

Μωάμεθ ὁ Β' οὐχὶ μόνον κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὴν ἅλωσιν ἡμέρας καὶ μῆνας, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλον τὸν μετέπειτα χρόνον τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἡγεμονίας διὰ παντὸς τρόπου ἠγωνίσθη ν' αὐξήσῃ τὸ ἑλληνικὸν πλῆθος τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πολλοὺς ἤρχισε κατοικίζων καὶ διὰ τῆς βίας. Οὕτω, τρία ἔτη μετὰ τὴν ἅλωσιν, κατῳκίσθησαν ἔξωθεν τῶν τειχῶν τρισχίλιοι αἰχμάλωτοι ἐκ Κορίνθου, καὶ διετάχθη ἡ διὰ βίας προσαγωγὴ τῶν κατοίκων τῆς ἐπὶ Πόντου Ἀμάστρεως.

Δύο μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔτη ἐξεδόθη σουλτανικὸν διάταγμα, ἐπιτάσσον τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστροφὴν τῶν ἄλλοτε διαβιωσάντων ἐν αὐτῇ. Καὶ ἐπέστρεψαν ἐξ Ἀδριανουπόλεως, Φιλιππουπόλεως, Προύσης καὶ ἄλλων πόλεων πολλοί, ἐν οἷς εὐπατρίδαι, λό-

γιοι καὶ βιομήχανοι, τυχόντες διαφόρων εὐκολιῶν καὶ προνομίων.

Εἰσῳκίσθησαν ἐπίσης πάντες οἱ κάτοικοι τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Φωκαίας, τῆς Θάσου καὶ τῆς Σαμοθράκης, καὶ δι' ἀποστολῆς τεσσαράκοντα πλοίων ἀνὰ τὸ Αἰγαῖον ἐπεδιώχθη ἡ εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ Τουρκικοῦ κράτους προσέλευσις Ἑλλήνων.

Ο ΚΑΤΑΚΤΗΤΗΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Κατὰ τὰς πρώτας περὶ τοῦ νέου συνοικισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διατάξεις, ὁ Κατακτητὴς ἐπεχείρησε νὰ ρυθμίσῃ ὁριστικῶς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸ μέγα τῶν Χριστιανῶν ὑπηκόων πλῆθος. Λέγομεν ὁριστικῶς, διότι εἶχε μὲν καὶ πρότερον πολλοὺς τοιούτους ὑπηκόους καὶ εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον θρησκευτικάς τινας καὶ διοικητικὰς προνομίας, ἀλλὰ τὸ ζήτημα προέκυψεν ἐνώπιόν του καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν μόνον ἀφ' ἧς, καταλαβὼν τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἰδὼν πεσόντα τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα, ἠδυνήθη νὰ ὑπολάβῃ ἑαυτὸν κύριον ἁπάσης τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς. **Μωάμεθ ὁ Β' οὐδ' οἱ προκάτοχοι αὐτοῦ ἢ διάδοχοι διενοήθησάν ποτε τὴν ὁλοσχερῆ τῶν Χριστιανῶν ἐξισλάμισιν ἢ ἐξόντωσιν.** Οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι τοῦ Τουρκικοῦ κράτους ἦσαν ἀπαραίτητοι ὡς παραγωγεῖς, ὡς ἔμποροι, ὡς ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων. Ἂν ἡ ἀφροσύνη τοῦ Σελὴμ τοῦ Α' ἠπείλησε πρὸς στιγμὴν τὸν ἐξισλαμισμὸν ἅπαντος τοῦ ὑπηκόου, συνετώτεραι κατόπιν ἐπεκράτησαν ἀρχαί.

Ὁ Πορθητὴς τοσοῦτον ἐξετίμα τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, τοσοῦτον ἐθεώρει σωτήριον τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς, ὥστε οὐ μόνον αὐτὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐξέμαθεν, ἀλλὰ πολλοὺς παρ' ἑαυτῷ διετήρει, μετὰ τὴν ἅλωσιν, Ἕλληνας, **Γραμματικοὺς** καλουμένους, καὶ πολλὰ τῶν νομισμάτων αὐτοῦ δι' **ἑλληνικῶν** γραμμάτων ἐχαράχθησαν.

Ἐὰν μετὰ ταῦτα ἐλησμονήθησαν ὀλίγον αἱ παραδόσεις τοῦ σουλτάνου ἐκείνου, οὐχ ἧττον ὅμως ἡ **ἑλληνικὴ ἐπίδρασις**, ἰσχυρὰ διὰ τῶν μεγάλων διερμηνέων, συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰς τὴν γέννησιν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς ἐν Ἀνατολῇ.

Διὰ τῶν μεγάλων τούτων διερμηνέων ἐρρυθμίσθη τὸ πρῶτον

τὸ διπλωματικὸν ὕφος τῆς Τουρκικῆς γλώσσης. Δι' αὐτῶν ἡ ἀστοιχείωτος Τουρκικὴ γλῶσσα μετεβλήθη προϊόντος τοῦ χρόνου εἰς πλουσίαν καὶ εὔστροφον. Οἱ Ἕλληνες ἐκεῖνοι, βαθεῖς περὶ τὴν περσικὴν καὶ ἀραβικὴν φιλολογίαν, ἐμπεφορημένοι τῆς ἑλληνικῆς τοῦ λόγου ὑφῆς, ἐπλούτισαν μὲν το λεξικὸν τῆς γλώσσης διὰ τῆς εἰσαγωγῆς εὐήχων ἐκ τῶν δύο ἐκείνων γλωσσῶν λέξεων, ἐμόρφωσαν δὲ ἑλληνικώτερον, οὕτως εἰπεῖν, τὴν σύνταξιν καὶ τὴν ὑφὴν τοῦ λόγου. Τα τουρκικὰ συγγράμματα Ἰακώβου τοῦ Ἀργυροπούλου θεωροῦνται καὶ σήμερον ἔτι πρότυπα παρὰ τοῖς Τούρκοις, συνιστώμενα εἰς τὴν Τουρκικὴν νεολαίαν ὡς πολύτιμα μορφωτικὰ τοῦ ὕφους.

Ἡ ΕΥΝΟΙΑ ΤΟΥ ΠΟΡΘΗΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟ "ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΕΘΝΟΣ" ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

ΚΥΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

Τοῦ συνοικισμοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀρξαμένου, ἐδέησε πρὸ παντὸς ἄλλου να κανονισθῇ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τῶν χριστιανῶν διοίκησις. Ἐνταῦθα δὲ συνέπεσε νὰ συμβιβασθῇ τὸ συμφέρον τοῦ νέου κυριάρχου.

Το μέγα πλῆθος τῶν ὀρθοδόξων ἐξηκολούθει ἀρνούμενον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐν Ρώμῃ Ἐκκλησίας· αὐτὸ δὲ τοῦτο ἤθελε καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ Β', ἵνα διατηρήσῃ τὴν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως διάστασιν καὶ ψυχράνῃ ἐπὶ μᾶλλον αὐτήν.

Ἐπὶ τούτῳ λοιπὸν ἀπεφάσισεν οὐ μόνον ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ Ὀρθόδοξον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ νὰ παραδώσῃ τοὺς οἴακας αὐτοῦ εἰς χεῖρας ἀνδρὸς πανδήμως κατὰ τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἀγωνισθέντος.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐνετείλατο τὴν ἐκλογὴν Πατριάρχου διὰ τοῦ ἑπομένου αὐτοκρατορικοῦ βερατίου :

«Κατὰ τὰ παλαιὰ ἤθη καὶ κατὰ τὴν παλαιὰν τάξιν ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Πατριάρχου ἐκλεχθήτω καὶ ἐγκαθιδρυθήτω ἕτερος. Πατριαρχευέτω ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐχέτω τὴν φιλίαν ἡμῶν, ἐν οἷς ἂν χρήζοι καὶ ἐθέλει, ἔχων **πάντα τὰ προνόμια τῶν προκατόχων του**· μηδεὶς αὐτὸν ἐνοχλήτω ἢ ἀντιτεινάτω, ἀλλ' ἔστω ἀναίτητος καὶ

ἀφορολόγητος καὶ ἀδιάσειστος ἀπὸ παντὸς ἐναντίου, καὶ τέλους καὶ δόσεων ἐλεύθερος ἔστω **καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν Πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἀρχιερεῖς.** Αἱ ἐκκλησίαι μὴ μεταβαλέσθωσαν εἰς τεμένη καὶ ἡ λατρεία ἔστω ἐλευθέρα καὶ ἀκώλυτος».

Ἐξεχωρεῖτο ἐπίσης εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τὸ δικαίωμα νὰ τελῶσι τοὺς γάμους, τὰς ταφὰς καὶ τὰς ἄλλας θρησκευτικὰς τελετὰς ἀνενοχλήτως, πομπωδῶς νὰ ἑορτάζωσι τὸ Πάσχα καὶ διετάσσετο κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ νύκτας αἱ πύλαι τοῦ Φαναρίου, ἤτοι τῆς συνοικίας τῶν Ἑλλήνων, νὰ μενωσιν ἀνοικταί.

Διὰ τοῦ βερατίου ἐπίσης τούτου, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἐπεδίδετο εἰς πάντα νέον τῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγόν, ὡρίζετο, ὅτι «εἰς τὸν πατριάρχην προσήκει ἡ ὑπερτάτη διοίκησις ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων· ὅτι δύναται κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν νὰ καθαιρῇ ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους, ἡ δὲ Πύλη ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ ἐκδίδει τὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτούμενα φερμάνια· ὅτι εἶναι ὁ ὕπατος ποινικὸς δικαστὴς ἅπαντος τοῦ κλήρου, κατηγορηθέντος δὲ ἐπισκόπου ἐνώπιον τῆς Πύλης, αὕτη δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ κρίνῃ αὐτόν, εἰμὴ τῇ συναινέσει τοῦ πατριάρχου· ὅτι ἐπιτρέπεται τῇ Χριστιανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ κατοχὴ ὅλων τῶν ἀνέκαθεν πρὸς τὴν θείαν λατρείαν ὡρισμένων κτιρίων, νέα ὅμως δὲν δύνανται νὰ οἰκοδομηθῶσιν· ὅτι **οὐδεὶς δύναται νὰ καταναγκασθῇ εἰς τὸ ν' ἀσπασθῇ τὸν ἰσλαμισμόν».**

Ἀλλὰ δὲν ἀνεγνωρίζετο τοιουτοτρόπως μόνη ἡ ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐξουσία τοῦ πατριάρχου. Διὰ τοῦ αὐτοῦ βερατίου ἐπετρέπετο αὐτῷ καὶ ὡς πρὸς τοὺς λαϊκοὺς δικαστικὴ καὶ διοικητικὴ δικαιοδοσία οὐ μικρά. Αὐτῷ προσῆκεν ἀπολύτως μὲν πᾶσα ἐπὶ γαμικῶν ὑποθέσεων κρίσις, συνάμα δὲ καὶ ἡ περὶ ὅλων τῶν ἀστικῶν διαφορῶν κρίσις, ὅσας οἱ διάδικοι, ἐὰν ἦσαν ἀμφότεροι Χριστιανοί, καθυπέβαλλον εἰς αὐτόν. Ἐδικαιοῦτο, πρὸς τούτοις, νὰ φορολογῇ χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας, οὐ μόνον τὸν κλῆρον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λαϊκούς, καὶ νὰ συντηρῇ ἀστυνομικοὺς φύλακας. Πᾶς Χριστιανὸς ὑπεχρεοῦτο νὰ διαθέτῃ τὸ τρίτον τῆς περιουσίας του ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, αἱ δὲ τοιαῦται διαθῆκαι ἦσαν ἀναγκαστικῶς ἐκτελεσταί.

Διὰ τῶν δικαιωμάτων τούτων καὶ προνομίων ἥ τε κυβέρνησις

Μωάμεθ τοῦ Β' καὶ αἱ μετ' αὐτὸν ἀνεγνώριζον τὸν πατριάρχην «**ἐθνάρχην τοῦ βασιλικοῦ ἔθνους τῶν Ρωμαίων**», ὑπέρτατον οὐ μόνον ἐκκλησιαστικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς πολιτικὸν τοῦ Ἔθνους ἄρχοντα. Καὶ ἐπειδὴ τότε οὐδεμία ἐγίνετο διάκρισις κατὰ ἔθνη τῶν διαφόρων μὴ μουσουλμάνων τοῦ κράτους ὑπηκόων, ἀλλ' ἅπαντες ἐλέγοντο Ρωμαῖοι, ἡ δικαιοδοσία τοῦ πατριάρχου ἐπεξετείνετο ἐπὶ ἅπαν τὸ ὀρθόδοξον χριστιανικὸν τῆς Ἀνατολῆς πλήρωμα, οὐ μόνον ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἀλβανούς, τοὺς Βουλγάρους, τοὺς Σέρβους, τοὺς ἄλλους Σλαύους καὶ τοὺς Ἀρμενίους. Ὡς ἀρχηγὸς δὲ τοῦ Ἔθνους ἦτο καὶ ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ καὶ προστάτης παρὰ τε τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ παρ' ὅλαις ταῖς Δυνάμεσι, παρὰ ταῖς ὁποίαις τὸ Ἔθνος καὶ ἡ Ἐκκλησία εἶχον συμφέροντα. Διετέλει, ἑπομένως, ὁ πατριάρχης εἰς ἄμεσον ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν Δυνάμεων τούτων καὶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη διεξῆγε τὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις διὰ τοῦ Ρεῒζ ἐφέντη, ὅπως πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων Δυνάμεων.

Ὁ ὀργανισμὸς τῆς Συνόδου καὶ τῆς αὐλῆς τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἔμεινεν οἷος πρότερον. Ἐν γένει, τὸ ἀξίωμα, δι' οὗ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας περιεβλήθη ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως, ἦτο, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν τοὐλάχιστον αὐτοῦ ἐπιφάνειαν, ὅμοιον καὶ ἔν τισι μάλιστα ὑπέρτερον, τοῦ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ὁ λαὸς οὐ μόνον ὁ Χριστιανικός, ἀλλὰ καὶ ὁ μουσουλμανικός, μετὰ τὴν Ἅλωσιν, κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Πορθητοῦ, προσεκύνει τὸν πατριάρχην ὡς **αὐθέντην** καὶ βασιλεῖ ἰσότιμον.

Περὶ τῶν τοιούτων πρὸς τὸ Ἔθνος τῶν Ρωμαίων καὶ πρὸς τὸν πατριάρχην εὐνοϊκῶν διαθέσεων τοῦ Πορθητοῦ προκειμένου, ὁ Φραντζῆς εὑρίσκει αὖθις εὐκαιρίαν ἵνα ἐκφέρῃ τὰς πικρὰς του κρίσεις, γράφων:

«Οὗτος οὖν ὁ παμμίαρος καὶ φθορεὺς τῶν Χριστιανῶν, πονηρὸς ὢν καὶ πολύτροπος καὶ τῇ ἀλώπεκι ὑποκρινόμενος, ταῦτα οὐχ ὑπὲρ εὐλαβείας ἢ καλοκαγαθίας αὐτοῦ ἐποίει, ἀλλ' ἵνα οἱ Χριστιανοὶ ἀκούσωσι τὰς ἐπαγγελίας, συνταχθῶσί τε ἐν τῇ πόλει καὶ κατοικήσωσιν αὐτήν, ἣ ἐκ τοῦ καθημερινοῦ πολέμου ἠρημώθη καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἁλώσει».

Βραδύτερον, ἄλλα αὐτοκρατορικὰ βεράτια, δι' ὧν ἐξησφαλίζοντο τὰ δίκαια τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀπετέλεσαν τὸν λεγόμενον **συνταγματικὸν Χάρτην.**

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ Ο Β΄.

Πατριάρχης πρὸ τῆς Ἁλώσεως, ἀπὸ τοῦ 1450, ἦτο ὁ Ἀθανάσιος ὁ Β΄.

Κατά τινας νεωτέρους ἱστορικούς, ὁ Πατριάρχης οὗτος ἐφονεύθη κατὰ τὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον θεωροῦμεν ἀπίθανον. Οὐδαμοῦ τῶν ἀφηγήσεων τῶν συγχρόνων τῇ Ἁλώσει ἱστορικῶν ἀπηντήσαμεν τὸν Ἀθανάσιον, μήτε προϊστάμενον τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τελεσθείσης κοινῆς μετὰ τῶν παπιστῶν τελετῆς, μήτε μετὰ ταῦτα δρῶντα, καθ' ἃς μάλιστα ὥρας ἡ παρουσία αὐτοῦ ἐπεβάλλετο, ἐν τῇ τελευταίᾳ, ἰδίᾳ, ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίᾳ τῶν Ὀρθοδόξων, καθ' ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ καὶ ὁ λαὸς μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων.

Κατ' ἄλλους ἱστορικούς, ὁ Ἀθανάσιος πρὸ τῆς Ἁλώσεως, ἕνεκα τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων, παρῃτήθη τοῦ θρόνου, ἀποθανὼν μετὰ ταῦτα.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, πατριάρχης μετὰ τὴν Ἅλωσιν δὲν ὑπῆρχεν.

Εἰς τὸν μοναχὸν Γεώργιον Σχολάριον ἀπέβλεψεν ὁ Πορθητής, ὡς τὸν μόνον ἐνδεδειγμένον διὰ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἄνδρα σοφώτατον, παρὰ τῷ λαῷ προσφιλῆ.

Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἱστορίας ἡμῶν ταύτης εἴδομεν τὸν Σχολάριον ἐμμένοντα εἰς τὸ δόγμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ τῆς μονῆς τῆς Παμμακαρίστου, ἔνθα ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα, διερεθίζοντα τὸν λαὸν κατὰ τῶν Λατίνων, καὶ ἐντόνως διαμαρτυρόμενον κατὰ τῆς Ἑνώσεως, ἐνῷ ὁ αὐτοκράτωρ μετὰ πολλῆς δυσχερείας κατώρθου νὰ τελεσθῇ ἡ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργία, καθ' ἣν ἐμνημονεύθη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πάπα Νικολάου.

Ἐπανείδομεν μετὰ ταῦτα τὸν Γεννάδιον ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, κατὰ τὰς φρικώδεις ἐκείνας στιγμάς, καθ' ἃς στίφη Τούρκων, Γενιτσάρων τὸ πλεῖστον, αἱμόφυρτα ἐκ τῶν φόνων τῶν προηγουμένων ἀνὰ τὴν Πόλιν θυμάτων, κατέσειον τὰς ἰσχυρὰς πύλας τοῦ Μεγάλου Ναοῦ, παταγωδῶς πλήττοντα αὐτὰς διὰ πελέκεων. Μέσῳ τῶν

κοπετῶν καὶ θρήνων τοῦ ἀπέλπιδος ἐκείνου πλήθους, τοῦ καταφυγόντος εἰς τον ναόν, ἐπιβλητικὴ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἀντήχησεν ἡ φωνὴ τοῦ Γενναδίου : «Ὅσοι πιστοί, παύσατε τοὺς θρήνους καὶ ἀκροάσθητε τῶν λόγων μου». Καὶ ἐπαρηγόρησε τὰ πλήθη — ὡς εἴδομεν ἐν τῷ οἰκείῳ κεφαλαίῳ — καὶ ἐνίσχυσε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν. «Τὰ προσκυνήματά σας, ἐκήρυττεν, ἀλλάσσουσι θέσιν, τὸ ἱερὸν τοῦτο θυσιαστήριον μετατοπίζεται, ἀλλ' ἡ πίστις, ἡ μέλλουσα νὰ σᾶς σώσῃ, θὰ διαφυλαχθῇ, παρὰ τοὺς ἀνηκούστους κινδύνους... Γινόμεθα, ἀληθῶς, ταπεινοί, ἀλλ' ἐλεύσεται καιρός, ὅτε θέλομεν πάλιν ἐπαρθῆ. Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν !»

Ἀλλ' ἐπιβάλλεται ἡμῖν νὰ γνωρίσωμεν κάλλιον τὸν πρῶτον ἀπὸ τῆς Ἁλώσεως Ἐθνάρχην, πρὶν ἢ ἴδωμεν αὐτὸν ἀνερχόμενον τὸν θρόνον, ὃν ἐκλέϊσαν Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Γεννάδιος ὁ Α΄, ὁ Φώτιος.

Ὁ Γεννάδιος Σχολάριος ἐγεννήθη τῷ 1400 ἐν Κωνσταντινουπόλει — κατ' ἄλλους ἐν Χίῳ —, ὀνομασθεὶς Γεώργιος Κουρτέσιος. Ἠκροάσατο τῶν μαθημάτων τῶν ἐν Βυζαντίῳ διδασκάλων καὶ ἰδίως τοῦ Θεσσαλονικέως Ματθαίου Καμαριώτου καὶ Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ. Νεαρὸς ἔτι ὤν, διωρίσθη διδάσκαλος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀκαδημίας καὶ βασιλικὸς δικαστὴς καὶ μυστικοσύμβουλος τοῦ βασιλέως.

Διάσημος μουσικός, εὐφραδὴς ῥήτωρ, ἔξοχος θεολόγος καὶ φιλόσοφος, μεγάλης ἀπέλαυε φήμης καὶ ὑπολήψεως ἔν τε τῷ ἐξωτερικῷ καὶ τῷ ἐσωτερικῷ. Προσφιλὴς ἦτο οἰκεῖος τοῦ μεγάλου δουκὸς Νοταρᾶ, τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος, μεθ' οὗ φιλικὴν εἶχεν ἀλληλογραφίαν, καὶ Θεοδώρου τοῦ δεσπότου.

Ὁ περιφανὴς Φίλελφος φιλικώτατα αὐτῷ συνεδέθη. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι τῶν ἐν Βυζαντίῳ καὶ Ἰταλίᾳ λογίων ἐν πνευματικῇ ἐπικοινωνίᾳ μετ' αὐτοῦ διετέλουν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος μετὰ τῶν λογίων, οὓς μεθ' ἑαυτοῦ ἤγαγεν εἰς Ἰταλίαν χάριν τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, συμπαρέλαβε καὶ τὸν Σχολάριον. Ἀποτυχούσης τῆς ἑνώσεως ἔν τε τῇ συνόδῳ τῆς Φερράρας καὶ ἐν τῇ τῆς Φλωρεντίας, καὶ τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ θεολόγων ἐπιστρεψάντων εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ μοναχὸς Γεννάδιος δὲν ἔπαυσε

λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ἀνθιστάμενος κατὰ τῆς ὑπὸ τὸν πάπαν ἑνώσεως ταύτης.

Ὁ Σχολάριος ἀνεδείχθη ἐκ τῶν σοφωτάτων καὶ πολυγραφωτάτων τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

Ἐκ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀναφέρομεν τὰ σπουδαιότερα : «Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Σωτῆρος».—«Εἰς τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου».—«Περὶ δευτέρας παρουσίας καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν».—«Ὁμιλία περὶ τῶν παθῶν τοῦ Χριστοῦ», ἐν τῷ παλατίῳ ἀναγνωσθεῖσα. —«Περὶ διαφορᾶς συγγνωστῶν καὶ θανασίμων ἁμαρτημάτων». — «Περὶ τοῦ αἰτίου μὴ γίγνεσθαι νῦν θαύματα». — «Τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ παραμυθητικοὶ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς μητρός». — «Ἐπιτάφιος Θεοδώρου δεσπότου». — «Μονῳδία ἐπικήδειος ἐπὶ τῷ θανάτῳ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου». — «Λόγος ἐπὶ τῇ ματαίᾳ καινοτομίᾳ τῆς πίστεως, θρησκευτικός, συμβουλευτικός», ἀναγνωσθεὶς ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος πρὸ τῆς ἁλώσεως». — «Λόγοι ἐπὶ τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ». — «Ἔλεγχος τῆς Ἰουδαϊκῆς πλάνης». — «Ἐκ τῶν περὶ Χριστοῦ προφητειῶν αἱ σαφέστεραι». — «Κατὰ αὐτοματιστῶν καὶ ἑλληνιστῶν, ἤτοι πολυθέων». — «Ἐρωταποκρίσεις περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ». — «Περὶ τῆς πρώτης τοῦ Θεοῦ λατρείας». — «Περὶ θείας προνοίας καὶ προορισμοῦ». — «Περὶ τῆς ἐν τῷ Χριστῷ ἀνθρωπότητος». — «Περὶ ἀναστάσεως». — «Λύσεις διαφόρων εὐαγγελικῶν ἀποριῶν». — «Ἔμμετροι εὐχαί». — «Περὶ διακρίσεως θείων ἐνεργειῶν» — «Περὶ τῶν φαῦλα πραττόντων, πότερον, ἄκοντες ἢ ἑκόντες πράττουσιν». — «Εὐχὴ τῷ Τρισυποστάτῳ Θεῷ». — «Περὶ τῶν ψυχῶν μετὰ τὴν τῶν σωμάτων διάλυσιν». — «Πρὸς τὸν Μακαριώτατον Μηδείας Θεοφάνην περὶ τῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης ψυχῆς». — «Περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Γεμιστοῦ καὶ κατὰ τῆς ἑλληνικῆς πολυθεΐας». — «Ἀπάντησις πρὸς Πλήθωνα περὶ Ἀριστοτέλους». — «Ἀπάντησις πρὸς Πλήθωνα περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». — «Ἐπιστολὴ πρὸς Ἰωσὴφ Ἔξαρχον περὶ τοῦ συγγράμματος τοῦ Πλήθωνος». — «Σύντομον περὶ τῆς δόξης τῶν Λατίνων». — «Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, κατὰ Λατίνων». — «Ἱστορία τῶν ἐν Φερράρᾳ καὶ Φλωρεντίᾳ». — «Περὶ ψυχῆς». — «Εἰς τὸ περὶ εἱμαρμένης ἐξήγησις». — «Σύνοψις τοῦ Ἀριστοτέλους φυσικῶν μετὰ τῶν σχολίων τοῦ Σιμπλικίου». — «Περὶ Τούρκων». — «Πρὸς τὸν βασιλέα Τραπεζοῦντος». — «Περὶ

στοιχείων, ἤτοι γραμμάτων, προσῳδιῶν καὶ τῶν ὀκτὼ τοῦ λόγου
μερῶν, ἤτοι εἰς τὴν γραμματικὴν πρώτη εἰσαγωγή». — «Περὶ κλί-
σεως τῶν ἀρσενικῶν ὀνομάτων».

Μετὰ τὴν Ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πατριάρχης ὤν,
ἔγραψε «**Μονῳδίαν ἐπὶ τῇ Ἁλώσει**», καὶ «Γενναδίου μοναχοῦ καὶ
πατριάρχου τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων, Περὶ τῆς μόνης ὁδοῦ
σωτηρίας». Τὸ ἔργον τοῦτο ἐξεδόθη ἀπαιτήσει τοῦ σουλτάνου.

Βλέπων Μωάμεθ ὁ Β΄ τὴν ἐν Βυζαντίῳ λειψανδρίαν, τῶν μὲν
πεσόντων κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ ἅλωσιν, πλείστων δὲ φευγόν-
των τὴν ἐπικειμένην ὑποτέλειαν, ἐσκέφθη, ὡς ἐλέχθη, ὅτι τὸ μό-
νον μέσον πρὸς περισυλλογὴν τῶν φευγόντων κατοίκων ἦτο ἡ ἀνα-
γνώρισις καὶ ὑποστήριξις τοῦ Πατριαρχείου ὡς θρησκευτικοῦ τῶν
Χριστιανῶν κέντρου.

Ἡ συνετὴ αὕτη πολιτικὴ τοῦ Πορθητοῦ εὐάρεστον παρήγα-
γεν ἐντύπωσιν εἰς τὰ περίφοβα πνεύματα τῶν Χριστιανῶν, οἵτι-
νες, ἐπιλαθόμενοί πως τῶν δεινῶν τῆς ἁλωθείσης πατρίδος, πρὸς
τὸ ἀνιδρυόμενον θρησκευτικὸν κέντρον μετ᾽ ἀνακουφίσεως προσ-
έβλεπον.

Ἐπὶ ἓξ μῆνας ἀνεζήτει τὸν σοφὸν μοναχὸν ὁ Μωάμεθ. Μετὰ
πολλὰς ἐρεύνας, εὑρέθη οὗτος ἔν τινι κώμῃ, παρὰ τὴν Ἀδρια-
νούπολιν, αἰχμάλωτος Τούρκου μεγιστᾶνος. Διέταξε τότε νὰ ὁδη-
γηθῇ μετὰ πολλῶν τιμῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν καί, καλέσας παρ᾽
ἑαυτῷ ἐν ἰδιαιτέρᾳ συνδιαλέξει, ἐπείσθη περὶ τῆς ἀξίας τοῦ
ἀνδρὸς καὶ αὐθωρεὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐπὶ τὸν θρόνον.

Ὁ μοναχὸς Γεννάδιος, ὑπὸ τὰ εὐτελῆ ράσα ἀναχωρητοῦ, τη-
ρῶν ἐξόχους ἀρετάς, ἀπεποιήθη τὸ πρῶτον τὴν ὑπερτάτην ταύ-
την τιμήν. Ἀλλ᾽ ἐν τέλει, μετὰ πολλάς, κατόπιν, παρακλήσεις
τῶν ἐναπολειφθέντων Χριστιανῶν, συγκατένευσε ν᾽ ἀναδεχθῇ τὸ
φορτίον τοῦ δυσχερεστάτου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀξιώματος.
Διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ Πορθητοῦ, διὰ τῶν φώτων καὶ
τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ ἤλπιζεν, ὅτι, μεσολαβῶν μεταξὺ τῆς ἰσχύος καὶ
τῆς δυστυχίας, ἧττον ἐπαισθητὰ ἤθελε καταστήσει τὰ ἐκ τῆς
ἁλώσεως δεινά.

Η ΕΓΚΑΘΙΔΡΥΣΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ.

ΤΙΜΑΙ ΤΟΥ ΣΟΥΛΤΑΝΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ "ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΝ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ,,

Συνεπείᾳ τῆς ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' γενομένης προσκλήσεως εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τοῦ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τιμητικῶς κληθέντος σοφοῦ μοναχοῦ, συνελθόντες ὀλίγοι τινὲς ἐκ τῶν πλησιεστέρων εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἑδρευόντων ἀρχιερέων καὶ οἱ περιλιπόμενοι κληρικοὶ καὶ ὁ λαός, ἐχειροτόνησαν, κατὰ τὰ **Βυζαντινὰ ἔθιμα**, ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων — τῆς Ἁγίας Σοφίας μετατραπείσης ἤδη εἰς Μουσουλμανικὸν τέμενος — πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως καὶ νέας Ῥώμης τὸν ῥηθέντα μοναχόν, ὑπὸ τὸ ὄνομα **Γεννάδιον τὸν Β'.** Ὁ συνώνυμος αὐτῷ Γεννάδιος ὁ Α', ἀνὴρ συνετὸς ἐπίσης, ὃν «Ἀνδρικὸν» καὶ «Γεννάδαν» ἀποκαλοῦσιν οἱ συγγραφεῖς, ἐπατριάρχευσε κατὰ τὸ 458.

Ὁ νέος πατριάρχης καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἔτι τηρῶν τὴν μετριοφροσύνην αὐτοῦ, καταργήσας τοὺς ἄλλους τίτλους, ὑπεγράφετο **«πατριάρχης τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων».**

Τὰ περὶ τῆς ἀναδείξεως τοῦ Γενναδίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ σουλτάνου ὁ σύγχρονος τῇ Ἁλώσει Κριτόβουλος ὡς ἑπομένως ἐξιστορεῖ :

«Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας στέλλει καὶ προσκαλεῖ ὁ Πορθητὴς τὸν Γεννάδιον, ἄνδρα λίαν σοφὸν καὶ θαυμαστόν. Περὶ τῆς σοφίας, τῆς φρονήσεως καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀνδρὸς τούτου πολλὰ εἶχεν ἀκούσει ὁ Πορθητής, διὸ καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐζήτει αὐτόν, ἐπιθυμῶν νὰ γνωρίσῃ αὐτὸν καὶ νὰ ἀκούσῃ τὴν σοφίαν αὐτοῦ. Μετὰ πολλοῦ κόπου κατώρθωσε νὰ εὕρῃ αὐτὸν ἐν Ἀδριανουπόλει, φυλαττόμενον ἔν τινι κώμῃ παρ' ἰσχύονι καὶ τυγχάνοντα πολλῶν περιποιήσεων, διότι ἐσέβετο τὴν ἀρετὴν αὐτοῦ οὗτος. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ βασιλεὺς καὶ ἀμέσως λαβὼν πεῖραν τῆς σοφίας, συνέσεως καὶ ἀρετῆς τοῦ ἀνδρός, πρὸς δὲ καὶ τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως καὶ χάριτος, ἐθαύμασε καὶ ἐπεριποιήθη καὶ ἐτίμησεν αὐτόν. Ἐπέτρεψε δὲ αὐτῷ ἐλευθέραν παρ' αὐτῷ τὴν εἴσοδον καὶ ἐλευθερίαν λόγου, ἐκτιμῶν τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ἐτίμησε δὲ αὐτὸν διὰ πολυτίμων δώρων. Τέλος δὲ καθίστησιν αὐτὸν καὶ ἀρχιερέα τῶν Χριστιανῶν, παραχωρήσας αὐτῷ πολλὰ καὶ ἐν **«ἄλλοις καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας κράτος** καὶ τὴν **ἄλλην δύναμιν καὶ ἀρχήν».** Ἐπιτρέπει δὲ αὐτῷ καὶ διαλέξεις πρὸς αὐτὸν πολλὰς καὶ καλὰς περὶ τῆς πίστεως καὶ θεολογίας τῶν Χριστιανῶν, οὐ μόνον αὐτὸς μεταβαίνων παρὰ τῷ σουλτάνῳ, ἀλλ' ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ ἐντίμους καὶ σοφούς».

Μετὰ τὴν ἐπίσημον ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων τελετήν, προσεκάλεσεν ὁ σουλτάνος τὸν νέον «πατριάρχην τῶν Ῥωμαίων», ἵνα συγγευματίσωσι καὶ συνομιλήσωσιν.

Ἡ ἐν τοῖς ἀνακτόροις συνδιάλεξις διήρκεσεν ἐπὶ τρίωρον. Κατ' αὐτὴν ὁ Μωάμεθ ὑπεσχέθη, ὅτι θὰ σεβασθῇ τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅτι ὑπὸ τὸ πνεῦμα τοῦτο ἐθέσπισεν ἤδη νόμους, δι' ὧν ἐν πολλοῖς ἐπικυροῦνται αἱ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων παραχωρούμεναι τῷ πατριάρχῃ προνομίαι, ὡς προηγουμένως εἴδομεν.

Ἐν τέλει ὁ Πορθητὴς ἰδίᾳ χειρὶ προσέφερε τῷ πατριάρχῃ μανδύαν λαμπρόν, χίλια χρυσᾶ φλωρία καὶ δεκανίκιον χρυσοῦν, ὡς σύμβολον τῆς ἐξουσίας, ἣν ἐλάμβανεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ὀρθοδοξίας, εἰπὼν αὐτῷ : **«Πατριάρχευε ἐν εἰρήνῃ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντα τὰ σὰ προνόμια, ὥσπερ οἱ πρὸ σοῦ πατριαρχεύσαντες».**

Ἔπειτα κατῆλθε μετ' αὐτοῦ μέχρι τῆς αὐλῆς τῶν ἀνακτόρων, καίτοι ὁ μετριόφρων Γεννάδιος προσεπάθησε ν' ἀποφύγῃ τὸ ὅλως ἔκτακτον τοῦτο τῆς τιμῆς δεῖγμα.

Ἐν τῇ αὐλῇ ἦτο ἕτοιμος ἵππος πολυτελῶς ἐγκεκοσμημένος, δῶρον τοῦ Μωάμεθ πρὸς τὸν Γεννάδιον τὸν Β'.

Αὐτὸς ὁ σουλτάνος ἐβοήθησε τὸν πατριάρχην νὰ ἱππεύσῃ καὶ διέταξε πάντας τοὺς ἄρχοντας τῆς Αὐλῆς νὰ συνοδεύσωσιν **αὐτόν.**

Μετὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης συνοδείας καὶ ἐν ἤχοις σαλπίγγων περιῆλθε τὴν πόλιν ὁ πατριάρχης, ἐπευλογῶν τοὺς κατὰ τὴν διάβασιν αὐτοῦ γονυπετοῦντας εὐαρίθμους Χριστιανούς.

Ὁ Φραντζῆς λεπτομερῶς περιγράφει τὴν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ διεξαγομένην τελετὴν τῆς χειροτονίας πατριάρχου. Ἐπειδή, διαταγῇ τοῦ Πορθητοῦ, οἱ αὐτοὶ ἐτηρήθησαν τύποι καὶ κατὰ τὴν

χειροτονίαν τοῦ Γενναδίου, μεταφέρομεν ἐπὶ λέξει τὴν περιγραφὴν ταύτην.

«... Ὁμοίως προσέταξεν ὁ ἀμηρᾶς τοῖς Χριστιανοῖς, ἵνα ποιήσωσι καὶ πατριάρχην ὡς σύνηθες ἦν κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν. Καὶ ἐκλέξαντες οἱ ἐντυχόντες ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ὀλίγοι πάνυ ἱερωμένοι καὶ λαϊκοὶ τὸν σοφώτατον κὺρ Γεώργιον τὸν Σχολάριον, εἰς πατριάρχην ἐχειροτόνησαν, ὃν καὶ Γεννάδιον ἐπωνόμασαν.

»Προϋπῆρχε δὲ καὶ τάξις καὶ συνήθεια τοῖς βασιλεῦσι Χριστιανοῖς, ἵνα δωροποιῶσι τῷ νεωστὶ χειροτονηθέντι πατριάρχῃ δεκανίκιον χρυσοῦν μετὰ λίθων πολυτίμων καὶ μαργάρων ἐγκεκοσμημένον καὶ ἵππον ἐκλεκτόν, ἐκ τῶν βασιλικῶν, μετὰ ἐφιππίου καὶ ἐφεστρίδος βασιλικῆς, ἐγκεκοσμημένον πολυτελῶς· καὶ μετὰ χασδίου λευκοῦ καὶ χρυσοῦ σκεπόμενος ἦν ὁ ἵππος.

»Καὶ ἐκ τοῦ παλατίου τοῦ βασιλικοῦ μετὰ πάσης τῆς συγκλήτου ἐξερχόμενος ὁ πατριάρχης καὶ ἐπευφημούμενος, ἐν τῷ πατριαρχείῳ ἐπανέστρεφε.

»Καὶ ἡ χειροτονία ἐγίνετο παρὰ τῶν ἀρχιερέων, ὡς τάξις καὶ νόμος ἦν. Ἐλάμβανε δὲ ὁ μέλλων γενέσθαι πατριάρχης ἐκ τῶν βασιλέως χειρῶν τὸ δεκανίκιον τοιουτοτρόπως: Καθεζομένου τοῦ βασιλέως ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ δίφρου, οἱ τῆς συγκλήτου πάσης ἵσταντο ἀσκεπεῖς καὶ ὀρθοί. Ὁ μέγας πρωτοπαπᾶς τοῦ παλατίου ἐποίει εὐλογητόν, εἶτα καὶ μικρὰν ἐκτενήν. Ὁ μέγας δομέστικος ἔψαλλε τὸ «ὅπου γὰρ βασιλέως παρουσία», καὶ τὰ ἑξῆς, εἶτα τὸ «δόξα» ὁ λαμπαδάριος ἐκ τοῦ ἑτέρου χοροῦ καὶ τὸ «νῦν ὁ βασιλεὺς τῶν οὐρανῶν» καὶ τὰ ἑξῆς. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τοῦ τροπαρίου, ὁ βασιλεὺς ἀνίστατο, ἔχων ἐπὶ τὴν δεξιὰν τὸ δεκανίκιον, ὁ δὲ ὑποψήφιος ἐρχόμενος, καὶ ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους αὐτοῦ ὁ Καισαρείας, ἐκ τοῦ ἑτέρου ὁ Ἡρακλείας μητροπολίτης, ποιεῖ πρὸς πάντας μετανοίας τρεῖς, εἶτα προσέρχεται τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐνώπιον τούτου ποιεῖ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ προσκύνησιν. Ὁ βασιλεύς, τὸ δεκανίκιον ὀλίγον ὑψῶν, ἔλεγεν: «Ἡ ἁγία Τριάς, ἡ τὴν ἐμὴν βασιλείαν δωρησαμένη, προχειρίζεταί σοι εἰς πατριάρχην νέας Ῥώμης». Καὶ οὕτως ἐκ τῶν βασιλικῶν χειρῶν ὁ πατριάρχης ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν εὐχαριστίαν τῷ βασιλεῖ ἐδίδου. Εἶτα οἱ χοροὶ ἔψαλλον τὸ «εἰς πολλὰ ἔτη, δέσποτα», ἐκ τρίτου, καὶ ἀπόλυσις. Ὁ πατριάρχης κατερχόμενος μετὰ λαμπάδων ἐπὶ τὰ διβάθουλα καὶ εὑρίσκων τὸν ἵππον ἡτοιμασμένον, ἀνέβαινεν ἐπ' αὐτόν».

»Οὕτω δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἀλιτήριος ἀμηρᾶς — ἐξακολουθεῖ ὁ Φραντζῆς — θέλων ποιῆσαι, ὡς βασιλεῖς τῆς πόλεως, καθὼς ἐποίουν καὶ οἱ Χριστιανοὶ βασιλεῖς, τὸν πατριάρχην προσεκαλέσατο, ἵνα συγκαθίσῃ μετ' αὐτοῦ τοῦ ἀριστῆσαι καὶ ὁμιλῆσαι. Καὶ ἐλθόντος τοῦ πατριάρχου, ἐδέξατο αὐτὸν ὁ τύραννος μετὰ μεγάλης τιμῆς. Καὶ πολλὰ ὁμιλήσαντες ἀναμεταξύ, καὶ ἐπαγγελίας ἀμετρήτους ἐπηγγείλατο δοῦναι τῷ πατριάρχῃ. Ὡς δὲ ἤγγικεν ὁ καιρὸς ἐξελθεῖν τὸν πατριάρχην ἐκ τοῦ παλατίου, ἐκβαλὼν ὁ ἀμηρᾶς, δέδωκεν αὐτῷ δῶρον τὸ πολύτιμον ἐκεῖνο δεκανίκιον, καὶ ἐπαρεκάλεσεν αὐτὸν δεχθῆναι τοῦτο. Καὶ κατῆλθε μετὰ τοῦ πατριάρχου ἕως κάτωθεν τῆς αὐλῆς, θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος τοῦ πατριάρχου, καὶ τὸν ἵππον εὐπρεπισμένον ἔχων, ἀνεβίβασεν αὐτόν, καὶ προσέταξεν, ἵνα πάντες οἱ ἄρχοντες τῆς αὐλῆς αὐτοῦ ἐξέλθωσιν εἰς συνοδείαν τῷ πατριάρχῃ, καὶ οὕτως ἄχρι τοῦ σεπτοῦ Ἀποστολείου συνώδευσαν αὐτόν, τινῶν προπορευομένων καί τινων ἑπομένων αὐτῷ. Αὐτὸ γὰρ τὸ τῶν Ἀποστόλων τέμενος δέδωκεν ὁ ἀμηρᾶς εἰς πατριαρχεῖον, τὸν δὲ περικαλλῆ καὶ θεῖον ναὸν τῆς Θεοῦ Σοφίας, τὸ περιβόητον κειμήλιον, τὸν οὐρανὸν τὸν ἐπίγειον καὶ τὸ ξένον ἄκουσμα, ἐποίησεν ὁ ἀλιτήριος εἰς ἴδιον αὐτοῦ προσκύνημα. Ὁ δὲ ἐν Βλαχέρναις ναὸς πυρπολημένος ἦν.

»Ποιήσας ὁ πατριάρχης ἐν τῷ σεπτῷ Ἀποστολείῳ καιρὸν ὀλίγον, ἔπειτα θεωρῶν, ὅτι ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι τῆς πόλεως οὐδεὶς ταλαίπωρος Χριστιανὸς ἐναπέμεινε καὶ φοβηθεὶς μή τι ἐναντίον συμβῇ αὐτῷ διὰ τὴν ἐρημίαν, διότι ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν εὑρέθη τις Ἀγαρηνὸς πεφονευμένος ἐν τῷ τοῦ ναοῦ περιαυλίῳ, καὶ διὰ ταύτας τὰς αἰτίας ὁ πατριάρχης ᾔτησε τὴν μονὴν τῆς Παμμακαρίστου, καὶ ἐδωρήθη αὐτῷ τοῦ εἶναι εἰς κατοίκησιν. Ἐν ἐκείνοις γὰρ τοῖς μέρεσιν ἐναπέμεινάν τινες ὀλίγοι Χριστιανοί. Τὰς δὲ ἐν Παμμακαρίστῳ μοναχὰς προσέταξαν ἀπελθεῖν ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου προφήτου Ἰωάννου, τοῦ ἐν τῷ τρούλλῳ».

Τὸ **Ἀποστολεῖον**, περὶ οὗ ἀναφέρει ὁ Φραντζῆς, ἦτοι ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ἦτο καὶ πρὸ τῆς Ἁλώσεως πατριαρχεῖον.

Εἰς τὴν μονὴν τῆς Παμμακαρίστου, εἰς πατριαρχεῖον μεταβληθεῖσαν, διέμενον οἱ πατριάρχαι μέχρι τοῦ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος. Ἀλλ' εὑρεθέντος πτώματος Τούρκου—ὡς τοιοῦτον συνέβη καὶ ἐν τῷ Ἀποστολείῳ, ὡς εἴδομεν—ἔξωθι τοῦ πατριαρχείου τούτου καὶ ἀποδοθέντος τοῖς Χριστιανοῖς τοῦ φόνου αὐτοῦ,

ἡρπάγη βιαίως καὶ τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο ὑπὸ τῶν κρατούντων.

Ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς μονῆς ταύτης ἀνηγέρθη κατόπιν τὸ τέμενος **Φετιγιέ.**

Τὸ Πατριαρχεῖον μετηνέχθη τότε ἐν τῷ κατὰ Ξυλόπορταν μικρῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ βραδύτερον, τῷ 1603, ἐγκατεστάθη ἐν τῇ κατὰ Φανάριον μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα μέχρι τῆς σήμερον εὕρηται.

Ὁ Πορθητής, περιερχόμενος συνεχῶς τὴν πόλιν πρὸς ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν ἐν αὐτῇ συμβαινόντων, εἰσῆλθέ ποτε καὶ ἐντὸς τῆς αὐλῆς τῶν Πατριαρχείων, ἔνθα ἀφιππεύσας, διηυθύνθη ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ὁ πατριάρχης, κατελθὼν ἀμέσως, προσηγόρευσεν εὐσχημόνως τῷ σουλτάνῳ, καθεσθέντι ἐπὶ θρόνου.

Πολλὰς ὁ Μωάμεθ ἀπέτεινε τότε ἐρωτήσεις τῷ Γενναδίῳ περὶ τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν, εἰς ἃς μετὰ παρρησίας ἀπεκρίνατο οὗτος, ἐπεξηγῶν τὰς κυριωτέρας διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐκ τῆς διαλέξεως ἐκείνης μεγάλως ηὐχαριστήθη ὁ σουλτάνος καὶ ἀποχωρῶν ἐνετείλατο τῷ πατριάρχῃ, ἵνα καὶ ἐγγράφως ἐκθέσῃ αὐτῷ τὰς περὶ χριστιανικῆς θρησκείας ἀρχάς, καὶ ἔκτοτε εὐνούστερος ἐφαίνετο πρὸς τοὺς ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ Χριστιανούς.

Αἱ γραπταὶ αὗται ἐκθέσεις τοῦ Γενναδίου, ἐν αἷς περιείχετο καὶ ἡ ἐν τῷ ναῷ γενομένη πρὸς τὸν Πορθητὴν συνδιάλεξις, ἐξεδόθησαν, ὡς εἴδομεν, ὑπὸ τὸν τίτλον : «Γενναδίου μοναχοῦ καὶ πατριάρχου τῶν τοῦ Χριστοῦ πενήτων, **Περὶ τῆς μόνης ὁδοῦ πρὸς σωτηρίαν».** Αἰτήσει τοῦ σουλτάνου, τὸ ἔργον τοῦτο μετεφράσθη ἀραβιστὶ ὑπὸ τοῦ κριτοῦ τῆς Βερροίας Ἀχμὲτ καὶ ἐπεδόθη αὐτῷ, ἀναγνώσαντι τοῦτο μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας.

Ὁ Γεννάδιος, εὐδοκίμως πατριαρχεύσας ἐπὶ πέντε ἔτη καί τινας μῆνας, συνεκάλεσε σύνοδον, ἵνα ὑποβάλῃ τὴν παραίτησιν αὐτοῦ. Πάντες οἱ κληρικοὶ καὶ ὁ λαὸς καθικέτευσαν αὐτὸν ν' ἀποσύρῃ τὴν παραίτησιν. Ἀλλ' ὁ Γεννάδιος, ἀπηυδηκὼς ἤδη, ἐπεθύμει ν' ἀπομακρυνθῇ τῆς τύρβης τοῦ κόσμου καὶ πρὸς οὐρανὸν ἀνατείνῃ τὸ πνεῦμα. Καὶ γράψας τὴν παραίτησιν αὐτοῦ ἐν τῷ κώδικι τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀνεχώρησε πάραυτα εἰς τὴν παρὰ τὰς Σέρρας μονὴν τοῦ Προδρόμου, ἐν τῷ ὄρει τοῦ Μενοικέως, ἔνθα μελετῶν, γράφων καὶ προσευχόμενος, παρέδωκε τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα ἐν ἔτει 1460. Πατριάρχης καὶ Ἐθνάρχης ἀνηγορεύθη κατόπιν Ἰσίδωρος ὁ Β'.

Η ΛΑΪΚΗ ΜΟΥΣΑ ΚΑΙ Η ΑΛΩΣΙΣ

Ἡ μεγάλη τραγῳδία τῆς Ἁλώσεως, ἡ ὁποία ἐσημείωσε διὰ τῆς ἐρυθρᾶς αὐτῆς σφραγῖδος ἕνα σταθμὸν εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν καὶ ἔκρινε τὴν τύχην ἑνὸς Ἔθνους, ὑπερμάχου τῆς προόδου καὶ τοῦ εὐγενεστέρου πολιτισμοῦ, δὲν ἦτο δυνατὸν ν' ἀφήσῃ ἀπαθῆ τὴν ἐθνικὴν Μοῦσαν.

Συντετριμμένη αὕτη, περιφερομένη εἰς ἀπροσπελάστους δειράδας, ἐκεῖ ὅπου προδοτικὸν οὖς κατακτητοῦ δὲν ἔφθανεν, ἔκρουεν, ἀντὶ λύρας, τὴν αἱμάσσουσαν καρδίαν της καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀνέθορον στόνοι, ἰαχαὶ καὶ θρῆνοι, οἱ ὁποῖοι, ἂν δὲν εἶχον τὴν ἐπιτήδευσιν τῶν ἐπιμεμελημένων δημιουργημάτων τοῦ πνεύματος, ἐνέχουσιν ὅμως ὅλον τὸ ἄρωμα τῆς θλίψεως, τὴν γραφικότητα τῆς ἀφελείας, τὸ ὑπόστρωμα τῆς μακρυνῆς ἐλπίδος.

Τὰ αὐθόρμητα ταῦτα ἔργα τῆς λαϊκῆς παραδόσεως συνελέγησαν εἰς διαφόρους συλλογάς· ἐξ αὐτῶν δὲ μεταφέρομέν τινα, ἵνα δείξωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν ἑνὸς Ἔθνους, καλουμένου νὰ ζήσῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ πολιτισμοῦ.

ΘΡΗΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

Ὁ Θρῆνος Κωνσταντινουπόλεως ἐγράφη προφανῶς ὀλίγον μετὰ τὴν Ἅλωσιν, ὁ δὲ ποιητής, διὰ λόγους προσωπικῆς ἀσφαλείας, ἀπέκρυψεν ἐξ ἀρχῆς τὸ ὄνομά του, τὸ ὁποῖον παραμένει ἄγνωστον.

Ὦ Κωνσταντῖνε βασιλεῦ, πολὺν κακὸν τὸ ποῖκες,
ὅταν ἐσὺ βουλήθηκες νὰ γένῃς βασιλέας·
νἄχεν ἀστράψειν οὐρανός, νἆχε καγῇ ἡ ὥρα,
ὅταν ἐδόθη ἡ βουλὴ στῆς πόλις τὸ παλάτιν,
καὶ βασιλέαν σ' ἔστεψαν εἰς τὴν ἁγιὰν Σοφίαν.
Νἆχεν ἀστράψειν οὐρανός, νἆχε καγῆν ἡ ὥρα·
ἥλιος, σελήνη μηδαμοῦ νὰ μ' εἶχαν ἀνατείλειν,
καὶ τέτοια μέρα μελανὴ νὰ μ' εἶχε ξημερώσει·
εἰς τοῦ Μαΐου τοῦ μηνὸς στὰς εἴκοσι ἐννέα,
Τρίτην ἡμέραν δολερὴν π' αὐθέντευεν ὁ Ἄρης.

Ἐκείνη ὥρα ἡ βαρεά, ἡ ὥρα τοῦ πλανήτου,
ἡ φούσκωσις Ἀνατολῆς ἐπήρασι τὴν πόλιν
οἱ Τοῦρκοι σκύλοι ἀσεβεῖς· ὢ συμφορὰ μεγάλη !
ὅποιος ἔνι Χριστιανός, τὴν πόλιν ἂς τὴν κλαύσῃ.
Λέγουν· «οἱ Τοῦρκοι ἐσέβησαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν,
καὶ τρέχουν καὶ κουρσεύουν την πεζοὶ καὶ καβαλλάροι,
τὴν πόλιν τὴν θεόκτιστον, καὶ τίς νὰ τὸ πιστεύσῃ ;
ἐγὼ ἀπιστῶ το, φίλε μου, τὸ δολερόν μανδάτον».

Ἔνι τοῦ κόσμου χαλασμὸς καὶ συντελειὰ μεγάλη,
συντελεσμὸς τῶν Χριστιανῶν, τῶν ταπεινῶν Ρωμαίων·
ὅμως ἂς τὸ θλιβοῦν πολλὰ καὶ γένη τῶν Λατίνων
διὰ τοῦτο ποῦ συνέβηκε στὴ χώρα τῶν Ρωμαίων·
διατ' ἦτον σπίτιν ὁλωνῶν, Ρωμαίων καὶ Λατίνων,
ἡ πόλις ἡ κακότυχος καὶ ὁ βασιλεὺς ὁμάδιν.

Ποῦναι, λοιπόν, τὰ λείψανα, ποῦ αἱ ἅγιαι εἰκόνες ;
ἡ ὁδηγήτρια ἡ κυρά, ἡ δέσποινα τοῦ κόσμου ;
Λέγουσιν, ἀναλήφθησαν στὸν οὐρανὸν ἀπάνω
τὰ λείψανα τὰ ἅγια καὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη,
οἱ ἄγγελοι τὰ πήρασιν ἐμπρὸς εἰς τὸν δεσπότην.
Καὶ τοῦτο ἔνι ἀληθινόν, ὡς δοῦλοι τοῦ δεσπότου
εἰκόνες τε καὶ λείψανα ὅλα ἀναληφθῆκαν
εἰς οὐρανούς, εἰς τὸν Χριστόν, τὸν κύριον τῆς δόξης.

Ποῦ εἶν' τὰ μοναστήρια, ποῦ ἡ ὀρθοδοξία ;
ἀφῆκες, ἐξαπόλυκες, Πανύμνητε, τὸν κόσμον ;
οἱ ὕμνοι ποῦναι, τὸ λοιπόν, καὶ ποῦ αἱ ψαλμῳδίαι ;
καὶ ποῦ εἶν' οἱ δομέστικοι, ἡ μελῳδιὰ ἀγγέλων,
ὁ ὕμνος τῆς ἁγιᾶς Σοφιᾶς, ἡ μυρωδιαῖς, θυσίαις ;
Τί ἔγινε ἡ ψαλτική, ἡ ἅγιες προσῳδίαις ;
ποῦ ἔναιν οἱ φιλόσοφοι ρητορικοὶ Ρωμαῖοι ;
ποῦ ἡ νηστειαῖς Ρωμαίων τε, παπάδων, ἡγουμένων,
νέων, γερόντων ἀληθῶς, ὁμοῦ δὲ καὶ Λατίνων ;
τὰ τρίμερα τῶν Χριστιανῶν, Θεέ μου, δὲν τὰ θέλεις,

νὰ σὲ δοξάσουν ἀσεβεῖς στὸ ἅγιόν σου σπίτιν,
ἀπέσω στὴν ἁγιὰν Σοφιάν, στὰ ἅγια τῶν ἁγίων ;
Τίς εἶδε ἢ τίς ἤκουσε ποτέ του τέτοιον πρᾶγμα,
οἱ ἀσεβεῖς νὰ πάρουσι τὸ σπίτιν τῶν ἁγίων ;
νὰ σὲ δοξάζουν, Κύριε, οἱ Τοῦρκοι σοδομίταις ;
Θεέ μου, πῶς ἀπόμεινες στὴν τόσην ἀνομίαν,
καὶ πῶς τὸ καταδέχτηκες, δύναμις τῶν ἀγγέλων ;
Ἐχάθησαν οἱ Χριστιανοί, Θεέ, πῶς τ' ἀπομένεις ;

Ὦ βασιλεῦ παμφρόνιμε, ἀνδρεῖε Κωνσταντῖνε,
δὲν πρέπει ἄνθρωπος τινὰς νὰ σὲ κατηγορήσῃ
μικρὸς ἢ μέγας διὰ νὰ πῇ, διὰ νὰ σὲ ὀνειδίσῃ
λόγον ποτὲ εἰς γέλοιον, καὶ νὰ ἀναγελάσῃ,
νὰ εἴπῃ πῶς καὶ διὰ σὲ ἐχάθηκεν ἡ πόλις,
καὶ πῶς τὴν ἐπερίλαβαν οἱ ἀσεβεῖς τὴν πόλιν·
μηδὲ κατηγορήσετε τὸν βασιληάν, αὐθένταις,
οὐδὲ τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ, οὐδὲ τοὺς στρατιώτας,
μικρούς, μεγάλους ἢ πτωχούς, ὅλους ἀνδρειωμένους.
Τὸ θάρρος ὁποῦ ἤλπιζαν οἱ Χριστιανοὶ στὴν πόλιν
ἦτον στὸν ἁγιώτατον τὸν πάπαν τε τῆς Ρώμης,
καὶ εἰς τοὺς γκαρδιναλίους του, νὰ δώσουσι βοήθειαν·
εἰς τοὺς ρεγάδαις τῆς Φραγκιᾶς τῶν αὐθεντῶν τῶν ὅλων,
δουκάδαις, κούντους, πρίγκιπαις καὶ τὰ κουμούνια ὅλα,
μετὰ τοῦ βασιλέως τε καὶ τῆς Ἀλαμανίας,
Σέρβους καὶ Ρούσους, Βλάχους τε, ὁμοίως καὶ Οὐγγάρους,
τοὺς Παίονας τοὺς φουμιστούς, τοῦ Πιάγκω τὰ φωσσάτα·
κάτεργ' ἀπ' τὴν Βενετιὰν τὴν πολυχρυσωμένην,
καράβι' ἀπὸ τὴν Γένοβαν, τριήρεις καὶ λιβέρα,
καὶ ἀπὸ τὴν Κατελώνιαν κι' ἀπὸ τὴν Ἰτάλιαν,
νὰ δράμουν νὰ συντρέξουσι τὴν ταπεινὴν τὴν πόλιν,
τὴν πόλιν τὴν πανάτυχον, τὸ μέλος τὸ οἰκεῖον,
τὸν βασιλέα τὸν πτωχόν, τὸν ἄθλιον Κωνσταντῖνον,
ὁποῦχε ἐλπίδα εἰς αὐτούς, νὰ τόνε βοηθήσουν,
τὸν πόθον καὶ τὴν πίστιν του καὶ ὅλον του τὸ θάρρος,
καὶ ἐγελάστην ὁ πτωχὸς κ' ἔχασε τὴν ζωὴν του,

καὶ ἀπέθανεν, ὡς λέγουσιν, ἐπάνω στὸ σπαθίν του.
Τὸ θάρρος ὁποῦ ἤλπιζεν εὑρέθη γελασμένος,
καὶ ἐκομπώθη εἰς αὐτοὺς καὶ γίνην χαλασμένος,
καὶ χάθησαν οἱ Χριστιανοί, Ρωμαῖοι καὶ Λατῖνοι.

Ἐκείν' ἡ μέρα σκοτεινή, ἀστραποκαϋμένη,
τῆς Τρίτης τῆς ἀσβολερῆς, τῆς μαυρογελασμένης,
τῆς θεοκαρδουνόκαυτης, μπουρμπαρδοχαλασμένης,
ἐχάσε μάννα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶν τὴν μάνναν,
καὶ τῶν κυροῦδων τὰ παιδιὰ ὑπᾶν ἀσβολωμένα,
δεμέν' ἀπὸ τὴν σφόνδυλα, ὅλ' ἁλυσοδεμένα,
δεμέν' ἀπὸ τὸν τράχηλον καὶ τὸ «οὐαὶ» φωνάζουν,
μὲ τὴν τρομάραν τὴν πολλήν, μὲ θρηνισμὸν καρδίας.
Τρέμουν ὡς φυλλοκάλαμον ἐξετραχηλισμένα,
γυμνά, χωρὶς πουκάμισον, ἐξάγκωνα δεμένα,
βλέπουν ἐμπρὸς καὶ πίσω των νὰ ἴδουν τοὺς γονεῖς των.
καὶ βλέπουν τοὺς πατέρας τους ἐξάγκωνα δεμένους·
ὁ κύρης βλέπει τὸ παιδὶν καὶ τὸ παιδὶν τὸν κύρην,
ἄφωνοι δίχως ὁμιλιὰν διαβαίνουν τὸ μαγκούριν.
Ἡ μάνναις ἡ ταλαίπωρες ὑπᾶν ξεγυμνωμέναις,
τῆς πόλης ἡ πολίτισσαις ἐξανασκεπασμέναις,
πλούσιες, πτωχαῖς ἀνάκατα, μὲ τὸ σχοινὶ δεμέναις,
τῆς πόλης ἡ εὐγενικαῖς, ἡ ἀστραποκαϋμέναις·
ὁ ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸν βλέπει σιδηρωμένον,
θωροῦν καὶ τὸν πατέρα των μὲ ἅλυσον δεμένον,
καὶ δύ' ἀδελφάδες εὔμορφαις, πολλὰ ὡραιωμέναις,
ἐντροπιασμένα ἐπάγαιναν μὲ τὸ σχοινὶν δεμέναις,
ἐστράφησαν ὀπίσω ταις, βλέπουν τοὺς ἀδελφούς των
ὁμάδιν μὲ τὸν κύρην των νὰ κλαίγουν, νὰ θρηνοῦνται.

Τὸ δάκρυ τὸ ἀστάλακτον, ὁ βοησμὸς κλαμάτου,
ἐφαίνετο, ἐδύθιζεν ἡ σφαίρωσις τοῦ Κρόνου,
νὰ κλαίῃ μάννα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴν μάνναν,
τὰ κλάμματα νὰ λούνουνται ὁ φίλος μὲ τὸν φίλον,
ὁ σύντεκνος τὴν σύντεκνον, ὁ γείτων πάλιν γείτων,
νὰ κλαίουν, νὰ θρηνίζωνται, νὰ μεγαλοφωνάζουν,
ἀπ' τὴν μεγάλην συμφορὰν πικρᾶς αἰχμαλωσίας.

ΑΝΑΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

Τὸ «Ἀνάκλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» εἶνε κατά τι μεταγενέστερον τοῦ Θρήνου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχει καὶ μέρη ὁμοιάζοντα. Ἀξία προσοχῆς εἶνε ἡ διαλογικὴ αὐτοῦ μορφὴ καὶ ἡ ὅλη πρὸς τὰ δημοτικὰ ᾄσματα ὁμοιότης. Ὁ ποιητὴς αὐτοῦ πιθανῶς ἦτο Κρής.

Θρῆνος, κλαυμὸς καὶ ὀδυρμὸς καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
θλῖψις ἀπαραμύθητος ἔπεσε τοῖς Ρωμαίοις!
ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχήν τους.

Τίς τῶπεν; τίς τὸ μήνυσε! πότ' ἦλθεν τὸ μαντάτο;
Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον τὸ ὑπάντεσε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
«καράβιν, πόθεν ἔρχεσαι, καὶ πόθεν καταιβαίνεις;»
— «Ἔρκομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κ' ἀκ' τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἀκ' τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ' τὴν ἀνεμοζάλην,
ἀπαὶ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην·
ἐγὼ γομάριν δὲ βαστῶ, ἀμμὲ μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς Χριστιανούς, πικρὰ καὶ θολωμένα·
οἱ Τουρκιῶται ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς Χριστιανοὺς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».
— «Στάσου, καράβι, νὰ χαρῇς, πάλι νὰ σ' ἐρωτήσω·
ἐκεῖ 'λαχεν ὁ βασιλεὺς ὁ κύρις Κωνσταντῖνος,
ὁ φρένιμος, ὁ δυνατός, ὁ περισσ' ἀνδρειωμένος,
ὁ πρᾶγος, ὁ καλόλογος, τὸ φῆμιν τῶν Ρωμαίων;»

— «Ἐκεῖ 'λαχεν ὁ Δράγασης, ὁ κακομαιρασμένος.
Σὰν εἶδεν τ' ἄνομα σκυλιὰ καὶ χάλασαν τοὺς τοίχους,
καὶ τρέξασιν καὶ 'μπήκασιν πεζοὶν καὶ καβαλλάροιν,
καὶ κόπτασι τοὺς Χριστιανούς, ὡς χόρτο στὸ λειβάδι,
βαρειὰ βαρειὰ 'ναστέναξεν μετὰ κλαυθμοῦ καὶ εἶπε·
«ἐλέησον, πρᾶγμα τὸ θωροῦν τὰ δολερά μου μάτια!
πῶς ἔχω μάτια καὶ θωρῶ; πῶς ἔχω φῶς καὶ βλέπω;

πῶς ἔχω νοῦν καὶ περπατῶ στὸν ἄτυχον τὸν κόσμον ;
θωρῶ, οἱ Τοῦρκοι 'νέβησαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν,
καὶ τώρα ν' ἀφανίζουσιν ἐμὲν καὶ τὸν λαόν μου !»
Ἐβίγλισεν ὁ ταπεινὸς δεξιὰ καὶ ἀριστερά του·
θωρεῖ, φεύγουν οἱ Κρητικοίν, φεύγουν οἱ Γενουβῆσοιν,
φεύγουσιν οἱ Βενέτικοι, καὶ 'κεῖνος ἀπομένειν·
ἐλάλησεν ὁ ταπεινὸς μὲ τὰ καμένα χείλη.

— «Ἐσεῖς, παιδιά μου, φεύγετε, πᾶτε νὰ γλυτωθῆτε,
καὶ μέναν ποῦ μ' ἀφίνετε τὸν κακομοιρασμένο ;
ἀφίνετέ με στὰ σκυλιὰ κ' εἰς τοῦ θεριοῦ τὸ στόμα.
Κόψετε τὸ κεφάλιν μου, Χριστιανοὶ Ρωμαῖοι,
ἐπάρετέ το, Κρητικοίν, βαστᾶτέ το στὴν Κρήτην,
νὰ τὴν ἰδοῦν οἱ Κρητικοὶν νὰ καρδιοπονέσουν,
νὰ δείρουσι τὰ στήθη τους, νὰ χύσουν μαῦρα δάκρυα,
καὶ νὰ μὲ μακαρίσουσι, ὅτ' οὔλους τοὺς ἀγάπων·
μηδὲν μὲ πιάσουν τὰ σκυλιά, μηδὲ μὲ κυριεύσουν,
ὅτι ἀνελεήμονα τῶν ἀσεβῶν τὰ σπλάγχνα,
μηδὲν μὲ πάρουν σ' ἀμπρᾶ, στὸ σκύλον Μαχουμέτην,
μὲ τὸ θλιμμένον πρόσωπον, μὲ τὰ θλιμμένα μάτια,
μὲ τὴν τρεμοῦραν τὴν πολλήν, μὲ τὰ καμένα χείλη,
καὶ θέσει πόδαν ἄτακτο εἰς τὸν ἐμὸν αὐχένα,
εἰς βασιλέως τράχηλον δὲν πρέπειν ποῦς ἀνόμου·
μὴ μὲ ρωτήσῃ ἄνομος, νὰ 'πῇ «ποῦν' ὁ Θεός σου ;»
νὰ ρίσῃ ὁ σκύλος τὰ σκυλιὰ νὰ μὲ κακολογήσουν,
νὰ παίξουσιν τὸ στέμμα μου, νὰ βρίσουν τὴν τιμήν μου·
ἀμὴν μὲ βασανίζουσιν καὶ τυραννίζουσίν με,
νὰ κόψουν τὸ κεφάλιν μου, νὰ μπήξουν εἰς κοντάριν·
νὰ σκίσουν τὴν καρδία μου, νὰ φᾶν τὰ σωτικά μου,
νὰ πιοῦν ἀπὸ τὸ αἷμά μου, νὰ βάψουν τὰ σπαθιά τους
καὶ νὰ καυχοῦνται ἄνομοι εἰς τὴν ἀπώλειάν μου !»

Ἡλιέ μου, ἀναίτειλε παντοῦ σ' οὖλον τὸν κόσμον,
φέγγε κ' ἔκτεινε τῆς ἀκτῖνές σου σ' ὅλην τὴν οἰκουμένην,
κ' εἰς τὴν Κωνσταντινόπολιν τὴν πρώην φουμισμένην,
καὶ τώρα τὴν Τουρκόπολιν, δὲν πρέπει πειὸ νὰ φέγγῃς·

ἀλλ' οὐδὲ τὰς ἀκτῖνάς σου πρέπει ἐκεῖ νὰ στέλλῃς,
νὰ βλέπουν τ' ἄνομα σκυλιά, ταῖς ἀνομιαῖς νὰ κάμνουν,
νὰ ποίσουν σταύλους ἐκκλησιαῖς, νὰ καίουν τὰς εἰκόνας,
νὰ σκίζουν, νὰ καταπατοῦν τὰ 'λόχρυσα Βαγγέλια,
νὰ καθυβρίζουν τοὺς σταυρούς, νὰ τοὺς κατατσακίζουν,
νὰ παίρνουσιν τ' ἀσήμια τους καὶ τὰ μαργαριτάρια
καὶ τῶν ἁγιῶν τὰ λείψανα, τὰ μοσχομυρισμένα,
νὰ καίουν, ν' ἀφανίζουσιν, στὴν θάλασσα νὰ ρίπτουν,
νὰ παίρνουν τὰ λιθάρια των καὶ τὴν εὐκόσμησίν των,
καὶ τ' ἅγια δισκοπότηρα κοῦπαις κρασὶ νὰ πίνουν.

Ἄρχοντες, ἀρχοντόπουλοιν, ἀρχόντισσαις μεγάλαις,
εὐγενικαῖς καὶ φρένιμαις, ἀκριβαναθρεμμέναις,
ἀνέγλυκαις, πανέφημαις, ὕπανδραις καὶ χηράδες,
καὶ καλογρηαῖς καὶ γόνικαις, παρθέναις, ἡγουμέναις,
ἄνεμος δὲν τῆς ἔδιδε, ἥλιος οὐκ ἔβλεπέν ταις,
ἐβγάλλαν καὶ 'νεγνώθησαν εἰς τ' ἅγια μοναστήρια,
ἠρπάγησαν ἀνηλεῶς ὡς καταδικασμέναις,
πῶς νὰ ταῖς πάρουν στὴν Τουρκιά, σκλάβαις νὰ πουληθοῦσιν
καὶ νὰ ταῖς διασκορπίσουσιν σ' ἀνατολὴν καὶ δύσιν,
γυμναῖς καὶ ἀνυπόλυταις, δαρμέναις, πειvασμέναις.
Μὴ τὸ πομένῃς, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξῃς.
ἥλιε, σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσῃς !
Θὲ νὰ εἰπῶ καὶ τί μακρὺν ἀλληγορίας λόγον·
ἥλιον τάξε νοητὸν τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον,
σελήνη ἐπονόμασε τὴν ἅϊάν του πολιν·
μὴ σοῦ φανῇ παράξενο τοῦτον ἀποῦ σοῦ λέγω·
κόσμο μέγαν τὸν ἄνθρωπον θεὸς ἐπονομάζειν,
ὃν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον τὴν πᾶσα κτίσι.
Αὐτὸς λοιπόν, ἐκόσμησεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος
τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβεν καὶ τὴν ἐπωνομίαν·
ὁμοίως Ἰουστινιανὸς ἐκόσμησεν μεγάλα,
ἔκτισεν τὴν ἁγίαν Σοφιάν, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
παραπλήσιον γέγονε Σιὼν τῆς Παναγίας·
ἐκείνη ἦταν ἥλιος, εἰς Πόλιν ἡ σελήνη,

χωρὶς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐ δὲ λάμπει·
ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
ἐλάμπαν, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν πόλιν,
τὴν δύσιν, τὴν ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Ὅταν εἰς νοῦν μου θυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
στενάζω καὶ ὀδύρομαι, καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μὲ θυμωδῆς καὶ μόχθου.
Ὁ κόσμος τῆς ἁγιᾶς Σοφιᾶς, τὰ πέπλα τῆς Τραπέζας
τῆς παναγίας, τῆς σεμνῆς, τὰ καθιερωμένα,
τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντήσουν ; . . .

«ΒΟΗΘΑ, ΧΡΙΣΤΕ ΚΑΙ ΠΑΝΑΓΙΑ, ΤΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΣΥΝΗ !»

Σύρτε χαμπέρια στὴν Φραγκιά, στὴν Μοσχοβιὰ μαντάτα.
Πῆραν τὴν Πόλιν, ἐπῆρανε ὀπ' ἦταν ξακουσμένη,
ἐπῆραν καὶ τὸν Γαλατᾶ, 'πῆραν καὶ τὸ Φανάρι,
πῆραν καὶ τὴν Ἁγιὰ Σοφιά, τὸ μέγα μοναστῆρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα, μ' ἐξῆντα δυὸ καμπάναις,
κάθε καμπάνα καὶ παππᾶς, κάθε παππᾶς καὶ διάκος,
μὲ πεντακόσιες καλογρηαῖς καὶ χίλιους καλογήρους.
Τοῦρκοι χιλιάδες μπήκανε στοῦ Ρωμανοῦ τὴν πόρτα
κι' ὁ Κωνσταντῖνος Δράγασης, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι,
τρέχει, κτυπάει τὴν Τουρκιά, ποῦ μετρημοὺς δὲν ἔχουν.
Κλάψατ' ἀδέρφια Χριστιανοί, καὶ μαῦρα νὰ ντυθῆτε,
Τὸν Βασιλιά μας σκότωσαν, αὐτὸν τὸν Παληολόγο !
ποὖχε καρδιὰ τοῦ λιονταριοῦ, καὶ δύναμι τοῦ δράκου.
Τρέξατ' ἀδέρφια Χριστιανοί, στὸν Ἅγιον Πατριάρχην,
ν' ἄρθῃ μὲ τ' ἅγια θυμιατὰ νὰ κάμωμεν τὸ ξόδι.
Γιουροῦσι ἔκαμ' ἡ Τουρκιά, κι' αὐτοὶ οἱ Γενιτσάροι
κι' ὁ Ἀμπρᾶς ἐπρόσταξε νὰ κόψουν τοὺς Ρωμαίους.
Τρεῖς μέραις μᾶς ἐκόβανε καὶ ἄλλαις τόσαις νύχταις.
Ἔκοψαν τὸν Νοταρᾶ, μ' ὅλην τὴν φαμηλιά του. . .
Ἔπεσ' ἡ Πόλι στὴ σκλαβιά, στ' Ἀγαρινοῦ τὰ χέρια,
Βοήθα, Χριστὲ καὶ Παναγιά, τὴν Χριστιανωσύνη !

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ

Θρηνήσατε, Χριστιανοί, Ἀνατολῆς καὶ Δύσης,
θρηνήσατε καὶ κλαύσατε τὸν χαλασμὸν τὸν μέγαν.
Στὰ χίλια τετρακόσια καὶ τὰ πενῆντα τρία,
ἡμέρα Τρίτη, τοῦ Μαΐου σταῖς εἰκοσιεννέα,
ἐπῆραν οἱ Ἀγαρινοὶ τὴν Κωνσταντίνου πόλιν.
Τὸν ἀσημένιον τὸν Σταυρὸν λακτοπατοῦν καὶ τρίβουν·
εἰς τῶν ἁγίων τοὺς ναοὺς ἐμβαίνουν καβαλλάροι,
τὸν ἄρτον τὸν πανάχραντον εἰς τὰς ὁδοὺς τὸν ρίπτουν·
τοὺς ἱερεῖς σκοτώνουσι, μιαίνουν τας παρθένας·
κι' ὁ Κωνσταντῖνος Δράγαζης, ὁ βασιλιᾶς τῆς Πόλης,
ὡς τὸ μανδάτον ἤκουσε, τὸ θλιβερὸ τὸ πρᾶγμα,
βρυχᾶται καὶ μοιρολογᾶ, παρηγοριὰν οὐκ ἔχει.
Ἁρπάζει τὸ κοντάριν του καὶ ζώνει τὸ σπαθίν του,
καβαλλικᾶ τὴν φάρσαν του, τὴν ἀσπροποδοράτην,
καὶ κρούει τοὺς Ἀγαρινούς, τοὺς ἀσεβεῖς τοὺς σκύλους·
δέκα πασάδες στότωσε κ' ἐξῆντα Γενιτσάρους,
καὶ ἐτσακίσθη τὸ σπαθίν, ἐρράγη τὸ κοντάριν·
καὶ μόνος, μόνος ἔμεινε, δίχως κἄμμιὰν βοήθειαν,
καὶ ὕψωσε τὰ μάτια του στὸν οὐρανὸν καὶ εἶπε :
«Κύριε, Παντοδύναμε, δημιουργὲ τοῦ κόσμου,
»ἐλέησον τὸ πόπολον, ἐλέησον τὴν Πόλιν ! »
Κι' εἷς Τοῦρκος τὸν ἐδάρεσεν ἐπάνω στὸ κεφάλιν·
κι' ἀπὸ τῆς φάρσας ἔπεσεν ὁ μαυροκωνσταντῖνος,
καὶ χάμω ἐξαπλώθηκε στὴν κόνιν καὶ τὸ αἷμα.
Τὴν κεφαλήν του ἔκοψαν, στήνουν την στὸ κοντάριν·
καὶ τὸ κορμίν του ἔθαψαν στὴν δάφνην ὑποκάτω.

«ΠΑΛΕ ΜΕ ΧΡΟΝΟΥΣ, ΜΕ ΚΑΙΡΟΥΣ, ΠΑΛΕ ΔΙΚΑ ΣΑΣ ΕΙΝΑΙ»

Σημαίν' ὁ Θεός, σημαίν' ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ 'πουράνια,
σημαίνει κ' ἡ 'Αγιὰ Σοφιά, τὸ μέγα Μοναστῆρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κ' ἑξηνταδυὸ καμπάνες
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος,
νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νάβγῃ ὁ Βασιλέας.
Περιστερὰ κατέβηκεν ἀπὸ τὰ μεσουράνια·
— «Πάψετε τὸ Χερουβικό, κι' ἂς χαμηλώσουν τ' Ἅγια!
»παπάδες, πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς, κεριά, σβυστῆτε,
»γιατ' εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψῃ.
»Μόν' στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιὰ νἄρθουνε τρία καράβια,
»τὄνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρό, καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο.
»τὸ τρίτο τὸ καλήτερο τὴν Ἅγια Τράπεζά μας.
Ἡ Δέσποινα ἐταράχθηκε, κ' ἐδάκρυσαν ἡ 'κόνες.
— «Σώπασε, Κυρὰ Δέσποινα, καὶ σεῖς 'κόνες μὴν κλαῖτε·
»Πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλε δικά σας εἶναι».

ΑΙ ΛΑΪΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Ὅταν ὁ βασιλὲς στὴν Πόλη ἀπεφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν 'Αγιὰ Σοφιά, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο, ποῦ νὰ τοῦ ἀρέσῃ. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλὲς καὶ ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποῦ ἔπαιρνε τἀντίδερο ἀπὸ τοῦ Πατριάρχη τὸ χέρι, ἔπεσε τἀντίδερο χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρίσκει. Ὅταν ἔξαφνα βλέπει μιὰ μέλισσα μὲ τἀντίδερο στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρο. Βγαίνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσσια νὰ τὰ τρυγήσῃ, γιὰ νὰ βρεθῇ τἀντίδερο. Καὶ ἄλλος κανεὶς δὲν τὄβρε, παρ' ἢ ὁ πρωτομάστορας, ποῦ σ' ἕνα κυψέλι εἶδε ἀντὶ γιὰ κερήθρα μιὰ πελώρια ἐκκλησιὰ πελεκητὴ καὶ στὴν ἅγια Τράπεζά της τὸ ἀντίδερο. Τὴν εἶχε φτειασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀντίδερου τῆς προσφορᾶς. Αὐτὴ τὴν ἐκκλησιὰ ἐπαρουσίασεν ὁ πρωτομάστορας στὸ βασιλέ, καὶ ἴδια μ' αὐτὴ ἔκαμαν τὴν 'Αγιὰ Σοφιά.

Ο ΠΑΠΑΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τὴν ὥρα ποῦ μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι στὴν 'Αγιὰ Σοφιὰ δὲν εἶχε τελειώσῃ ἀκόμη ἡ λειτουργία. Ὁ παπᾶς, ποῦ ἔκανε τὴν λειτουργία, πῆρε ἀμέσως τὸ ἅγιο δισκοπότηρο, ἀνέβη στὰ κατηχούμενα, ἐμπῆκε σὲ μιὰ θύρα καὶ ἡ θύρα ἔκλεισε ἀμέσως. Οἱ Τοῦρκοι ποῦ τὸν ἐκυνήγησαν, εἶδαν νὰ γίνῃ ἄφαντος καὶ ηὗραν ἐμπρός των τοῖχο· πολέμησαν νὰ τὸν χαλάσουν μὲ τὰ ὅπλα τους καὶ δὲν μπόρεσαν. Ἔφεραν ὕστερα χτίσταις, κ' ἐκεῖνοι δὲν ἔκαμαν τίποτα. Προσκάλεσαν κατόπιν ὅλους τοὺς χτίσταις τῆς Πόλης ἔβαλαν τὰ πάντα εἰς ἐνέργεια νὰ γκρεμίσουν ἐκεῖνον τὸν τοῖχο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν οἱ κόποι πῆγαν χαμένοι. Οὔτε μὲ λωστούς, οὔτε

μὲ ὅλα των τὰ σύνεργα δὲν μπόρεσαν νὰ χαλάσουν τὸν τοῖχο, γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ν' ἀνοίξῃ μόνη της, ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα, καὶ νὰ βγῇ ἀπὸ κεῖ ὁ παπᾶς νὰ τελειώσῃ τὴν λειτουργία στὴν Ἁγιὰ Σοφιά, ὅταν θὰ πάρωμε πίσω τὴν Πόλη.

Η ΚΟΛΟΝΝΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Σὲ μιὰ κολόννα τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς, ψηλά, πολὺ ψηλά, φαίνεται ὡς στὰ τώρα αἷμα. Εἶναι σημάδι, ποῦ ἔβαλε ὁ Ἀμιρᾶς ὁ Μουχαμέτης μὲ τὴν ἀπαλάμη του βουτημένη στὸ αἷμα, ὅταν μπῆκε στὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ καὶ τὴν ἔκαμε τζαμί. Κ' ἔφτασε τόσο ψηλά, γιατὶ πατοῦσε ἀπάνου σὲ σωροὺς κορμιὰ Χριστιανῶν, ποῦ σκότωσαν μέσ' στὴν ἐκκλησιὰ οἱ Τοῦρκοι.

Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Τὴν ἡμέρα ποῦ πάρθηκε ἡ Πόλη ἔβαλαν σ' ἕνα καράβι τὴν ἅγια Τράπεζα τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς, νὰ τὴν πάῃ στὴ Φραγκιά, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ ἄνοιξε τὸ καράβι καὶ ἡ ἅγια Τράπεζα ἐβούλιαξε στὸν πάτο. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καὶ κύματα κι' ἂν εἶναι γύρω. Καὶ τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη, ποῦ εἶναι πάντα ἐκεῖ καὶ ἀπὸ τὴν εὐωδία, ποῦ βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθηκαν καὶ νὰ τὴν ἰδοῦν στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

Ὅταν θὰ πάρωμε πάλιν τὴν Πόλη, θὰ βρεθῇ καὶ ἡ ἅγια Τράπεζα καὶ θὰ τὴν στήσουν στὴν Ἁγιὰ Σοφιά, νὰ γίνουν σ' αὐτὴν τὰ ἐγκαίνια.

Ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

Πέντ' ἕξη χρόνια προτοῦ νὰ γίνῃ τὸ πρῶτο σεφέρι, ἐφάνη ἀποπάνω ἀπὸ τὸ θόλο τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς ἕνας φωτεινὸς σταυρός. Οἱ Τοῦρκοι κατατρόμαξαν, καὶ ἔκαμαν πολλὰ νὰ τὸν σβύσουν, μόν' δὲν μπόρεσαν. Αὐτὸ ἦταν σημεῖο φανερὸ ἀπὸ τὸ Θεό, πῶς θὰ γίνῃ πάλι δική μας ἡ Ἁγιὰ Σοφιά.

ΤΑ ΤΗΓΑΝΙΣΜΕΝΑ ΨΑΡΙΑ

Τὸν καιρὸ ποῦ εἶχαν ζώσῃ τὴν Πόλη οἱ Τοῦρκοι, ἕνας καλόγερος ἐτηγάνιζε ἑφτὰ ψάρια στὸ τηγάνι. Τὰ εἶχε τηγανίσῃ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, κι' ὅτι ἦταν νὰ τὰ γυρίσῃ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔρχεται ἕνας καὶ τοῦ λέει, πῶς πῆραν οἱ Τοῦρκοι τὴν Πόλη. «Ποτὲ δὲν θὰ πατήσουν τὴν Πόλη οἱ Τοῦρκοι, λέει ὁ καλόγερος. Τότε θὰ τὸ πιστέψω αὐτό, ἂν αὐτὰ τὰ ψάρια τὰ τηγανισμένα ζωντανέψουν!» Δὲν ἀπόσωσε τὸ λόγο, καὶ τὰ ψάρια πήδησαν ἀπὸ τὸ τηγάνι ζωντανά, κ' ἔπεσαν σ' ἕνα νερὸ ἐκεῖ κοντά.

Καὶ εἶναι ὡς στὰ σήμερα τὰ ζωντανεμένα ἐκεῖνα ψάρια στὸ Μπαλουκλῆ, καὶ θὰ βρίσκωνται ἐκεῖ μισοτηγανισμένα καὶ ζωντανὰ ὡς νὰ ἔρθῃ ἡ ὥρα νὰ πάρωμε τὴν Πόλη. Τότε λένε, πῶς θἄρθῇ ἕνας ἄλλος καλόγερος νὰ τ' ἀποτηγανίσῃ.

Ο ΜΑΡΜΑΡΩΜΕΝΟΣ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τουρκέψῃ ἡ Πόλη, καὶ μπῆκαν μέσα οἱ Τοῦρκοι, ἔτρεξε ὁ βασιλιᾶς μας καβάλλα στἄλογό του νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ἦταν πλῆθος ἀρίθμητο ἡ Τουρκιά. Χιλιάδες τὸν ἔβαλαν στὴ μέση, κ' ἐκεῖνος χτυποῦσε κ' ἔκοβε ἀδιάκοπα μὲ τὸ σπαθί του. Τότε σκοτώθη τ' ἄλογό του, κ' ἔπεσε κι' αὐτός. Κ' ἐκεῖ ποὺ ἕνας Ἀράπης σήκωσε τὸ σπαθί του νὰ χτυπήσῃ τὸν βασιλιᾶ, ἦρθε ἄγγελος Κυρίου καὶ τὸν ἅρπαξε καὶ τὸν πῆγε σὲ μιὰ σπηλιὰ βαθειὰ στὴ γῆ κάτω, κοντὰ στὴ Χρυσόπορτα.

Ἐκεῖ μένει μαρμαρωμένος ὁ βασιλιᾶς, καὶ καρτερεῖ τὴν ὥρα νἄρθῃ πάλι ὁ ἄγγελος νὰ τὸν σηκώσῃ. Οἱ Τοῦρκοι τὸ ξέρουν αὐτό, μὰ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν τὴ σπηλιὰ ποῦ εἶναι ὁ βασιλιᾶς, γι' αὐτὸ ἔχτισαν τὴν πόρτα ποὺ ξέρουν πῶς ἀπ' αὐτὴ θὰ ἔμπῃ ὁ βασιλιᾶς γιὰ νὰ τοὺς πάρῃ πίσω τὴν Πόλη. Μὰ ὅταν εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ κατεβῇ ὁ ἄγγελος στὴ σπηλιὰ καὶ θὰ τὸν ξεμαρμαρώσῃ, καὶ θὰ τοῦ δώσῃ στὸ χέρι πάλι τὸ σπαθί, ποῦ εἶχε στὴ μάχη. Καὶ θὰ σηκωθῇ ὁ βασιλιᾶς, καὶ θὰ μπῇ στὴν Πόλη ἀπὸ τὴν Χρυσόπορτα, καὶ κυνηγῶντας μὲ τὰ φουσσᾶτά του τοὺς Τούρκους, θὰ τοὺς διώξῃ ὡς στὴν Κόκκινη Μηλιά. Καὶ θὰ γίνῃ μεγάλος σκοτωμός, ποὺ θὰ κολυμπήσῃ τὸ μουσκάρι στὸ αἷμα.

Η ΝΕΩΤΕΡΑ ΜΟΥΣΑ

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Μέρα καὶ νύχτα μελετᾷ
ὁ βασιλὲς στὴν Πόλι
νὰ κτίσῃ την Ἁγιὰ-Σοφιά.
Σ' ὅλο τον κόσμον ἐρωτᾷ
καὶ σχέδια φέρνουν ὅλοι,
κτιστὰ ἢ μόνον ζωγραφιά.

Ὁ Ἀρχικτίστης ὁδηγᾷ
κι' ὁ ὑπουργὸς πυοτείνει
ἐμπρὸς σὲ θρόνον ἀψηλό.
Ὁ βασιλές, αὐτὸς σιγᾷ,
αὐτὸς μονο δεν κρίνει
κἀνένα ἄξιο καὶ καλο.

— Εἶναι ἡ Δύναμι, ὁ Θεὸς
κ' ἡ Εὐμορφιὰ μονάχη.
π' ἀντανακλᾶται σ' ὁλουνούς.
Γι' αὐτὸ τοῦ πρέπει κι' ὁ ναὸς
δύναμι, κάλλος νἄχῃ,
νἆν' ὅμοιος μὲ τοὺς οὐρανούς.

Ὅλ' οἱ μαστόροι σκυθρωποί,
καὶ ὅλ' οἱ μεγιστᾶνοι
τὸν προσκυνοῦν γονατιστά.
Κἀνεὶς δὲν ξεύρει τί νὰ πῇ,
κἀνένας πῶς νὰ κάνῃ
τὴν ἐκκλησιὰ ποῦ τοὺς ζῆτᾷ.

Κι' ὁλονυχτῆς σκυμμένοι ἐκεῖ,
τὸ σχέδιο ποῦ προστάζει,
καθεὶς νὰ κάμῃ προσπαθεῖ.
Ξημέρωσεν ἡ Κυριακή,
κἀνένας δὲν ἀδειάζει
νὰ πάγῃ νὰ λειτουργηθῇ.

Ἐκεῖ στὴν πρωϊνὴ δροσιὰ
θωροῦν ἕνα τρικέρι,
κι' ἀκοῦν γεροντικὴ λαλιά :
«Ἀπόλυσεν ἡ ἐκκλησιά»,
κι' ὁ Πατριάρχης φέρει
τ' ἀντίδωρο στὸν βασιλιᾶ.

Σκύβ' ἀπ' τὸν θρόνον καὶ φιλᾷ
τὸ χέρι, ποῦ τοῦ δίδει
τὸ Ὕψωμα καὶ τὴν εὐχή.
Μὰ 'κεῖ δὲν ἔπιασε καλά,
καὶ πέφτει ἕνα ψιχίδι
σὲ λεοντόδερμα παχύ.

Τὸ σκῆπτρο ἀφῆκε στὴ στιγμή,
τὸν θρόνον ἔχει ἀφήσῃ
καὶ νὰ τὸ εὕρῃ προσπαθεῖ,
μὴ μείνῃ κατὰ γῆς καὶ μὴ
κἀνένας τὸ πατήσῃ
κι' ἀπὸ τὸ κρῖμαα κολσθῇ.

Μὰ 'κεῖ, ποῦ μ' ὄψι θλιβερὴ
γιὰ νὰ τὸ εὕρῃ ἀκόμα
ἐμπρὸς στὸν θρόνο του ζητᾷ,
νὰ καὶ μιὰ μέλισσα θωρεῖ,
τ' ἀντίδωρο στὸ στόμα,
κι' ἀπ' τὸ παράθυρο πετᾷ.

Βγάλλει παντοῦ διαλαλητὴ
στὴν ξακουστὴ τὴν Πόλι,
καὶ τάζει ἕνα πουγγὶ βαθύ.
«Ὅποιος μελίσσια κι' ἂν κρατῇ,
νὰ τὰ τρυγήσετε ὅλοι,
τ' ἀντίδωρό μου νὰ βρεθῇ !»

Τρυγοῦν οἱ ἄνθρωποι γοργά,
κἀνένας δὲν κερδαίνει
ἄλλο ἀπὸ μέλι καὶ κερί.
Κι' ὁ Πρωτομάστορης τρυγᾷ,
κ' ἐξαφνισμένος μένει
ἐμπρὸς στὸ θαῦμα, ποῦ θωρεῖ !

Σ' ἕνα κοφίνι διαλεχτό,
στὸ πειὸ καλὸ κυψέλι,
λάμπει κι' ἀστράφτει κἄτι τί.
Ξανθὸ κερὶ δὲν εἶν' αὐτό,
γλυκὸ δὲν εἶναι μέλι,
εἶν' ἐκκλησιὰ πελεκητή !

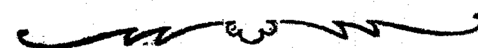
Οἱ τροῦλοι λὲς κ' εἶν' οὐρανοί,
πυκνὰ οἱ στύλοι δάση,
καὶ Οἰκουμένη ἡ πατωσιά.
Ποτὲ χριστιανικὴ φωνὴ
Θεὸ δὲν θὰ δοξάσῃ
σὲ πειὸ καλήτερη ἐκκλησιά !

Μὲ τὴν ματιά του προχωρεῖ,
μέσ' στ' Ἅγιο Βῆμα μπήσκει,
ποῦ τὸ φωτίζει μ' ἀντηλιά·
στὴν Ἁγία Τράπεζα θωρεῖ,
τὸν Ἀστερίσκο βρίσκει
τ' ἀντίδωρο τοῦ βασιλιᾶ !

Στὸν θρόνο μπρὸς μὲ συστολὴ
βαθειὰ μετάνοια κάνει,
δείχνει τὸ σχέδιο τοῦ ναοῦ :
— Εἴμεθα ὅλ' ἁμαρτωλοί,
κἀνένας μας δὲν φθάνει
τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ.

Γιὰ τ' ἁγιασμένο Του ψωμὶ
τὸ καθαρὸ μελίσσι
διὲς τί κερήθρα συγκροτεῖ !
Γιὰ τοῦ Ὑψίστου τὴν τιμὴ
ὁ βασιλὲς ἂς κτίσῃ
μιὰν ἐκκλησία σὰν αὐτή.

Στὸν Πλάστη στρέφει ὁ βασιλές,
— Εὐχαριστῶ σε κράζει,
μεγαλοδύναμη Εὐμορφιά !
Φιλᾷ τὸ σχέδιο τρεῖς βολές,
καὶ σὰν αὐτὸ προστάζει
νὰ κτίσουν τὴν Ἁγιὰ Σοφιά.

ΤΑ ΨΑΡΙ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Σαράντα μέρες πολεμᾶ ὁ Μωχαμὲτ νὰ πάρῃ
τὴν Πόλι τὴν μεγάλη.
Σαράντα μέρες ἔκαμεν ὁ 'γούμενος τὸ ψάρι
στὰ χείλη του νὰ βάλῃ.

Ἀπ' τὲς σαράντα κ' ὕστερα, πεθύμησε νὰ φάγῃ
τηγανισμένο ψάρι.
— Ἂν μᾶς φυλάγ' ἡ Παναγιά, καθὼς μᾶς ἐφυλάγει,
τὴν Πόλι ποιὸς θὰ πάρῃ ;

Ρίχτει τὰ δίχτυα στὸν γιαλό, τρία ψαράκια πιάνει,
— Θεὸς νὰ τὰ βλογήσῃ !
Τὸ λάδι βάλλει στὴ φωτιὰ μέσ' στ' ἀργυρὸ τηγάνι,
γιὰ νὰ τὰ τηγανίσῃ.

Τὰ τηγανίζει ἀπὸ τὴν μιά, καὶ πᾶ νὰ τὰ γυρίσῃ
κι' ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος.
Ὁ παραγυιός του βιαστικὰ πετᾶ νὰ τοῦ μιλήσῃ,
καὶ τἄχασεν ὁ γέρος !

— Μὴν τηγανίζῃς, γέροντα, καὶ μόσχισε τὸ ψάρι
στὴν Πόλι τὴν μεγάλη !
Τὴν Πόλι τὴν ἐξακουστὴ οἱ Τοῦρκοι ἔχουν πάρει,
μᾶς κόβουν τὸ κεφάλι !

— Στὴν Πόλι Τούρκου δὲν πατοῦν κι' Ἀγαρινοῦ ποδάρια !
Μὲ φαίνεται σὰν ψέμα !
Μ' ἂν εἶν' ἀλήθεια τὸ κακό, νὰ σηκωθοῦν τὰ ψάρια
νὰ πέσουν μέσ' τὸ ρέμα !

Ἀκόμα ὁ λόγος 'βάσταγε, τὰ ψάρια ἀπ' τὸ τηγάνι,
τὴν μιὰ μεριὰ ψημένα,
'πηδῆξανε κ' ἐπέσανε στῆς λίμνης τὴν λεκάνη,
γερά, ζωντανεμένα.

Ἀκόμα ὡς τώρα πλέουνε, κόκκιν' ἀπὸ τὸ μέρος,
ὅπου τὰ εἶχε ψήσει.
Φυλάγουν τὸ Βυζάντιο ν' ἀναστηθῇ κι' ὁ γέρος
νὰ τ' ἀποτηγανίσῃ.

Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΙΩΑΝΝΟΥ Μ. ΔΑΜΒΕΡΓΗ

Στῆς Προποντίδος μιὰν ἀχτὴ
μαύρη φουσκών' ἡ θάλασσα,
τὰ κύματ' ἀγριεύουνε,
ὅταν περνοῦνε Ἀγαρινοί.

Στῆς Προποντίδος μιὰν ἀχτὴ
παίζουν γλυκὰ τὰ κύματα,
ἀνθόνερο ραντίζουνε,
ὅταν περνοῦνε Χριστιανοί.

Ἐκεῖ 'ναι τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς
ἡ Ἅγια Τράπεζα κρυμμένη,
χρόνια καὶ χρόνια βουλιαγμένη,

Καὶ μέσ' στὰ φύκια τοῦ γιαλοῦ,
ὅπως οἱ ἄλλοι ἐξωρισμένοι,
τὸν λειτουργό της περιμένει.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Ἀκόμα ἡ Ἁγιὰ Σοφιὰ δὲν τούρκεψεν, ἀκόμα,
ἀκόμα ἔχει μέσα της τὸ Αἷμα καὶ τὸ Σῶμα,
σταυρὸ στὸ ἕνα χέρι της καὶ στ' ἄλλο της κοντάρι,
κι' ἀκόμα δὲν τὴν πάτησε Σαρακηνὸ ποδάρι.

Καθὼς ὁ ἥλιος, στὰ βουνὰ ὁπόταν βασιλεύῃ,
τὸ φωτοβόλο πρόσωπο μὲ σπλάχνος πίσω νεύει
καὶ λίγο φῶς παρηγοριὰ πριχοῦ νὰ δύσῃ χύνει,
ἔτσι κ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἀκόμη δὲν ἀφίνει
τὴν ἀκριβή του 'Εκκλησιά, κι' ἀκόμα τὴν ζεσταίνει,
ὡσὰν ψυχή, ποῦ σ' ἄρρωστο κορμὶ ἀκόμα μένει.
Ἄχ, τί γλυκὰ καὶ λυπηρὰ οἱ θόλοι της ἠχοῦνε !
Θαρρεῖς πῶς ψαίλνουν ἄνθρωποι, ὁποῦ ψυχομαχοῦνε
κ' ἡ 'Εκκλησιὰ νεκρώσιμο πῶς ψαίλνει στὴν πατρίδα.
Κ' εἶναι ὁ ἦχος δάκρυα, ἀπελπισιὰ μ' ἐλπίδα,
πικρὸς ἀποχαιρετισμὸς μ' ἀντάμωσι κρυμμένη,
θανάτου πίκρα, μὲ χαρὰ κρυφὴ καὶ μακρυσμένη . . .
Αὐτ' εἶναι ἡ 'Αγιὰ Σοφιά ; ... Αὐτή, ποῦ σὰν ἐγίνη,
χαμήλωσαν οἱ οὐρανοὶ γιὰ νὰ τὴν δοῦν κ' ἐκεῖνοι ;
Ποῦ εἶναι, ποῦ ἡ δόξα της, τὰ πλούτη της, τὰ κάλλη ;
πῶς ἐγυμνώθ' ἡ 'Εκκλησιὰ τοῦ Γένους ἡ μεγάλη ;
Δὲν τὴν ἐγύμνωσαν ἐχθροί· μονάχη στὴν πατρίδα
τὰ χάρισε, καὶ τἄκανε σπαθιά, κοντάρι' ἀσπίδα.
Θέλει κι' αὐτὴ τὸν πόλεμο· γι' αὐτὸ ἐγυμνώθη ὅλη.
Πόσο γλυκὰ π' ἀντιλαλοῦν οἱ ἅγιοί της θόλοι !
Πῶς ὁ ψαλμὸς λυπητερὰ ἐπάνω ἀναβαίνει,
καὶ τρίζουν τὰ Εἰκονίσματα κ' ἡ Παναγιὰ χλωμαίνει !
Κλαῖνε γυναῖκες καὶ παιδιά· τὰ βρέφη ξεφωνίζουν,
κ' οἱ ἄνδρες εἰς τὰ μάρμαρα θλιμμένοι γονατίζουν.
Εἰς τὸν Πατρίκιο κοντὰ ὁ ψωμοζήτης στέκει,
καὶ εἰς τὸ πλάγι τοῦ φτωχοῦ ὁ πλούσιος παρέκει.
Ἄχ, ἡ μεγάλη συμφορὰ ξεχνᾷ τὰ μεγαλεῖα,
κ' εἴμεθα μόνο ἀδελφοὶ στὴν ἄκρα δυστυχία !

'Αργὰ-ἀργὰ τῆς 'Εκκλησιᾶς ἀκούετ' ἡ καμπάνα,
καὶ τὰ παιδιά της προσκαλεῖ ἡ πικραμένη μάννα.
Κάθε φορά, π' ἀκούεται ἡ θλιβερὴ φωνή της,
θαρρεῖς πῶς εἶν' ἡ ὕστερη κ' ἐβγῆκεν ἡ ψυχή της !
Τὴν ὕστερή της λειτουργιὰ ἡ 'Εκκλησία δίνει,
καὶ εἶναι Δεῖπνος Μυστικὸς ἡ λειτουργιὰ ἐκείνη !
Πότε, Θεέ μου, θ' ἀκουσθῇ κι' 'Ανάστασι ἐκεῖ πέρα ;
εἶναι μακρυά, πολὺ μακρυὰ ἀκόμ' ἐκεῖν' ἡ μέρα ;

Χιλιάδες χείλ' ἡ δέησις ἀνοιγοκλεῖ, χιλιάδες
φιλοῦν τὰ Εἰκονίσματα κι' ἀνάβουνε λαμπάδες !
Παρακαλοῦνε τὸν Θεὸ τὰ πικραμένα χείλη
κανέν' ἀπ' τοὺς ἀγγέλους του σωτῆρα νὰ τοὺς στείλῃ.
Γιατί, γιατί σὲ μιὰ μεριὰ κάθε ματιὰ γυρίζει ;
γιατί τὸ πλῆθος ἔξαφνα μὲ μιᾶς παραμερίζει
μ' ἀγάπη καὶ μὲ σεβασμό ; Ποιὸς εἶναι ; ποιὸς προβαίνει ;
«'Ο Αὐτοκράτωρ !» κράζουνε. Κι' ὁ Κωνσταντῖνος μπαίνει.
Ἄχ, τί χλωμός, τί σκυθρωπός ! βασιλικὰ ντυμένος,
μὰ μὲ φτωχὴ καὶ ταπεινὴ χλαμύδα σκεπασμένος.
'Εντύθη ἔτσι ταπεινά, γιατ' εἶναι μαύρη ὥρα
καὶ ἦλθε νὰ προσευχηθῇ γιὰ τὴν πατρίδα τώρα.
Ἕνα μονάχα στολισμὸ δὲν βγάζει : τὸ σπαθί του·
μαζὶ μ' αὐτὸ γεννήθηκε καὶ θὰ χαθῇ μαζί του.
Στὰ πέδιλά του φαίνονται ἀπάνω κεντημένοι
οἱ δυὸ δικέφαλοι ἀϊτοὶ μὲ φτέρυγ' ἀνοιγμένοι,
ἐκεῖνοι, ποῦ σημαία τους τὴν ἔχουν τώρα ἄλλοι,
μὰ πάλι στὴν πατρίδα τους θενὰ γυρίσουν, πάλι !

'Ωραῖος εἰς τὴν θλῖψι του, μὲ μάτι θολωμένο
καὶ δίχως στέμμα—ἀκάνθινο σ' ὀλίγο θενὰ βάλῃ—
εἰς τ' Ἅγιο Βῆμα προχωρεῖ μὲ μέτωπο σκυμμένο,
καὶ δὲν ἀκούεται φωνὴ σὲ τόσο πλῆθος ἄλλη,
παρὰ μονάχα ἡ φωνὴ τοῦ λειτουργοῦ· κ' 'Εκεῖνος
θλιμμένη γέρνει κεφαλὴ μπροστὰ στὸν Σταυρωμένο,
κι' ἀπ' τὄνα μέρος ὁ Χριστός, ἀπ' τ' ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος,
σιωπηλοὶ κυττάζονται μὲ μάτι δακρυσμένο . . .
'Ωσὰν νὰ εἶναι ἀδελφοί, τὸ πρόσωπό τους μοιάζει·
— καὶ τὸ Θεὸ ἡ συμφορὰ μαζί μας ἀδελφώνει ! —
'Ο Κωνσταντῖνος τὸν Χριστὸ ἀκίνητος κυττάζει,
καὶ τὴν γυμνή του κεφαλὴ μπροστά του χαμηλώνει.
Τὰ χείλη του σαλεύουνε, μὰ δίχως νὰ μιλοῦνε . . .
Εἰς τὸν μεγάλο Μάρτυρα τί λέγει ὁ Κωνσταντῖνος ;
γιὰ ποιὸν τὰ χείλη τὰ χλωμά, γιὰ ποιὸν παρακαλοῦνε ;...
καὶ ποιὸς δὲν ξέρει τί ζητεῖ ἀπ' τὸ Χριστὸ ἐκεῖνος !

Σηκώνεται καὶ ταπεινὰ πρὸς τὸν λαὸ γυρίζει
καὶ λέγει : «συγχωρᾶτέ με !» βαθειὰ συγκινημένος,
καὶ ἀπὸ χίλια στόματα ἡ Ἐκκλησιὰ βοΐζει,
κι' ὅλα τὰ χείλη κράζουνε μὲ μιᾶς : «συχωρεμένος !»

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ

29 Μαΐου 1453.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ

Τὴν νύχτα τὴν μαγιάτικη
ψυχομαχοῦσε ἡ Πόλι. . .,
στὰ κάστρα οἱ ἄνδρες ὅλοι,
κάστρο ἔχουν τὴν καρδιά.

Καὶ μέσ' στὰ σπίτια ἀπόμειναν
ξάγρυπνοι, λαφιασμένοι,
γέροι κι' ἀρρωστημένοι,
γυναῖκες καὶ παιδιά.

Στὴν ἐκκλησία ὁλόνυχτα
τῆς Ἅγιας, ποῦ γιορτάζει,
κλαίοντας καθένας τάζει,
μὲ πίστι προσκυνᾷ.

Κι' ὅλα ἀπ' τοὺς κήπους ἔκοψαν
τὰ ρόδα, ποῦ εἶχαν μείνει,
καὶ τἄφεραν σ' ἐκείνη
στολίδια της στερνά. . .

Ἡ λιτανεία ξεκίνησε
μὲ τῆς αὐγῆς τὴν ὥρα. . .,
κανεὶς δὲν ξέρει ὡς τώρα,
ποῦ ἡ Πόλι ἔχει χαθῆ.

Ἡ λιτανεία ξεκίνησε
καὶ στάθηκε στὴν θύρα·
γραμμένο τὤχε ἡ μοῖρα
γιὰ πάντα νὰ σταθῇ.

Σπαθιὰ φονιάδων ἄστραψαν,
κ' ἔπεσαν ἀπ' τὰ χέρια
σβυσμένα τ' ἁγιοκέρια
στὴν ματωμένη γῆ.

Τὰ ρόδα ροδοσύννεφα
κρεμάστηκαν στὰ οὐράνια :
μαρτυρικὰ στεφάνια
στὴν φοβερὴ σφαγή.

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

— Τὸν εἶδες μὲ τὰ μάτια σου, γιαγιά, τὸν Βασιλέα,
ἢ μήπως καὶ σὲ 'φάνηκε, σὰν ὄνειρο, νὰ ποῦμε,
σὰν παραμῦθι τάχα ;
— Τὸν εἶδα μὲ τὰ 'μάτια μου, ὡσὰν καὶ σένα νέα·
πᾶ νὰ γενῶ 'κατὸ χρονῶ, κι' ἀκόμα τὸ θυμοῦμαι,
σὰν νἆταν χθὲς μονάχα.
Στὴν Πόλι, στὴν Χρυσόπορτα, στὸν πύργον ἀπὸ κάτου,
εἶν' ἕνα σπήλαιο πλατύ, 'στρωμένο σὰν παλάτι,
σὰν ἅγιο παρακκλῆσι.
Κανένας Τοῦρκος δὲν 'μπορεῖ νὰ κρατηθῇ κοντά του,
κανεὶς τῆς σιδερόπορτας ναὗρῇ τὸ μονοπάτι,
νὰ πᾷ νὰ τὸ μηνύσῃ.
Μόνο κανένας Χριστιανός, κανένας ποῦ τὸ 'ξέρει,
περν' ἀπ' αὐτοῦ κρυφὰ-κρυφὰ καὶ τὸν σταυρό του κάνει
μὲ φόβο καὶ μ' ἐλπίδα.
Ἔτσι κ' ἐγώ, βαστούμενη στὸ πατρικό μου χέρι,
ἐπῆγα καὶ 'προσκύνησα. Καὶ ἐδ' αὐτοῦ μ' ἐφάνη,
ὄχι μ' ἐφάνη ! εἶδα :
Μέσ' στὸ σκοτάδι τὸ βαθὺ ἕν' ἄστρο, σὰν λυχνάρι,
σὰν μία φλόγα μυστική, ἀπ' τὸν Θεὸ ἀναμμένη,
γαλάζια λάμψι χύνει
καὶ φέγγει τὴν λευκόχλωμη τοῦ Βασιλέως χάρι,
ποῦ μὲ κλεισμένα βλέφαρα ἐξαπλωμένος μένει
στὴν ἀργυρῆ του κλίνη.
— Ἀπέθανε, γιαγιά ; — Ποτέ, παιδάκι μου ! Κοιμᾶται !
Στὰ στήθη του ὁ Σταυραετός, στὰ πόδια του προβάλλει
δικέφαλο Ξαφτέρι·
ἐπάν' ἀπ' τὸ κεφάλι του, ἡ ἀσπίδα παραστέκει·
κ' ἐκεῖ, ποῦ τὸ χρυσόπλεκτο, τὸ ψυφωτὸ ζωνάρι
τὴν μέση του κατέχει,
σὰν ἀστραπὴ 'π' ἀπέμεινε χωρὶς ἀστροπελέκι,
ζερβιά, ὡς κάτου κρέμεται τ' ἀστραφτερὸ θηκάρι —
μέσα σπαθὶ δὲν ἔχει !

— Γιατί, γιαγιά ; Ποῦ εἶναί το ; — Βαμμένο μέσ' στὸ αἷμα,
ἀκόμα ὡς τώρα 'βρίσκεται σ' ἑνὸς ἀγγέλου χέρι,
στὸν οὐρανὸν ἐπάνου . . .
Ἤτανε τότε ποὺ ἡ Τουρκιὰ τὴν Πόλιν ἐπολέμα.
Μέσα μιὰ φούχτα ἐλεύθεροι, ἀπ' ἔξω μύριο ἀσκέρι
οἱ σκλάβοι τοῦ Σουλτάνου.
Κι' ὁ Μωχαμὲτ ὁ ἴδιος του πὰ στ' ἄγριό του ἄτι :
— Δός μου τῆς Πόλης τὰ κλειδιά! τοῦ Κωνσταντίνου κράζει,
καὶ τὸ σπαθί σου δός μου !
— Ἔλα καὶ πάρ' τα ! λέγει αὐτὸς τοῦ Τούρκου του μουχτάτη·
ἐγὼ δὲν δίνω τίποτε ! Τίποτ' ἐνόσῳ βράζει
μιὰ στάλα γαῖμα ἐντός μου ! —
Κ'ἐπρόβαλαν τὰ λάβαρα, κι' ἀρχίνησεν ἡ μάχη !
Σαράντα 'μέρες πολεμοῦν, σαράντα 'μερονύχτια
χτυπιοῦνται καὶ χτυποῦνε,
οἱ Τοῦρκοι σὰν τὰ κύματα κ' οἱ Χριστιανοὶ σὰν βράχοι,
κι' οὔτε τῶν Φράγκων προδοσιές, οὔτε τῶν φλάρων δίχτυα
τὸν Βασιλέα σειοῦνε.
Ἀπ' τὲς σαράντα κ' ὕστερα Θεὸς τὸν παραγγέλλει :
— Γιὰ τοῦ λαοῦ τὰ κρίματα εἶναι γραφτὸ νὰ γίνῃ,
προσκύνα τὸν Σουλτάνο ! —
Μ' αὐτός, τὸ χέρι στὸ σπαθί, πεισμώνεται, δὲν θέλει :
— Πρὶν 'μπρὸς σὲ Τοῦρκο τύραννο τὸ γόνατό μου κλίνῃ,
'πὲς κάλλιο ν' ἀποθάνω !
Ἔξω ἀπ' τὸ κάστρο χύνεται μὲ σπάθα γυμνωμένη,
καὶ σφάζει Τούρκων 'κατοστὲς κι' Ἀγαρηνῶν χιλιάδες
ἐκεῖνος κι' ὁ στρατός του.
Μὰ ἦτ' ὀλίγος ὁ στρατός, κ' οἱ πρῶτοι λαβωμένοι.
Ἔπεσαν τ' ἀρχοντόπουλα· ἔφυγαν οἱ Ρηγάδες,
κι' ἀπέμεινεν ἀτός του.
Ὅσο τὸν ζώνουν τὰ σκυλιά, τόσο χτυπᾷ καὶ σφάζει,
σὰν πληγωμένος λέοντας, σὰν τίγρις τῆς ἐρήμου,
ποὺ τὰ παιδιά της σκώσουν.
Μὰ 'κεῖ τοῦ πέφτει τ' ἄλογο ! Καὶ πέφτει αὐτὸς καὶ κράζει:
— Δὲν βρίσκετ' ἕνας Χριστιανὸς νὰ πάρ' τὴν κεφαλή μου ;
πρὶν πᾶν καὶ μὲ σκλαβώσουν ;

Μιὰ τρίχα, καὶ τὸν 'σκότωνεν Ἀράπικη λεπίδα !
Μὰ δὲν τὸ ἤθελ' ὁ Θεός. Δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ
τῶν Χριστιανῶν τὸ Γένος
αἰώνια δίχως βασιλιὰ κ' ἐλευθεριᾶς ἐλπίδα.
Γι' αὐτὸ προστάζ' ἕν' ἄγγελο νὰ πᾷ νὰ τὸν βοηθήσῃ
σὰν ἦταν κυκλωμένος.
Κι' αὐτὸς τὸν Μαῦρο λακπατᾷ, τὸν Βασιλὲ γλυτώνει·
τὸ κοφτερό του τὸ σπαθὶ τοῦ παίρν' ἀπὸ τὸ χέρι,
τοὺς Τούρκους διασκορπίζει.
Πὰ στὰ λευκά του τὰ φτερὰ τὸν Βασιλέα σκώνει,
μέσ' στὸ πλατὺ τὸ σπήλαιο, ποὺ σ' εἶπα, τόνε φέρει
κ' ἐκεῖ τόνε κοιμίζει.
—Καὶ τώρα πειὰ δὲν ἠμπορεῖ, γιαγιάκα, νὰ ξυπνήσῃ ;
— Ὤ, βέβαια ! Καιρούς-καιρούς, σηκώνει τὸ κεφάλι,
στὸν ὕπνο τὸν βαθύ του,
καὶ βλέπει ἂν ἦρθεν ἡ στιγμή, πῶχ' ὁ Θεὸς ὁρίσῃ,
καὶ βλέπ' ἂν ἦρθ' ὁ ἄγγελος γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ πάλι
τὸ κοφτερὸ σπαθί του.
—Καὶ θἄρθῃ, ναί, γιαγιάκα μου ;—Θἄρθῃ, παιδί μου, θἄρθῃ
Καὶ ὅταν ἔρθῃ, τί χαρὰ στὴν γῆ, στὴν οἰκουμένη,
σ' ὅποιους θὰ ζοῦνε τότε !
Διπλό, τριπλὸ θὰ πάρουμεν αὐτὸ ποῦ μᾶς ἐπάρθη,
κ' ἡ Πόλι κ' ἡ Ἀγιὰ Σοφιὰ δική μας θένα γείνῃ.
— Πότε, γιαγιά μου ; Πότε ;
— Ὅταν τρανέψῃς, γυιόκα μου, κι' ἀρματωθῇς καὶ κάμῃς
τὸν ὅρκο σου στὴν Ἐλευθεριά, σὺ κι' ὅλ' ἡ νεολαία,
νὰ σώσετε τὴν χώρα. —
Τότε θενἄρθῃ ὁ ἄγγελος κι' ἀγγελικαὶ δυνάμεις,
νὰ 'μποῦνε, νὰ 'ξυπνήσουνε, νὰ ποῦν' στὸν Βασιλέα
πῶς ἦλθε πειὰ ἡ ὥρα !
Κι' ὁ Βασιλὲς θὰ σηκωθῇ, τὴν σπάθα του νὰ δράξῃ,
καὶ στρατηγός σας θενὰ 'μπῇ στὸ πρῶτό του βασίλειο
τὸν Τοῦρκο νὰ χτυπήσῃ.
Καὶ χτύπα-χτύπα, θὰ τὸν πᾷ μακρὰ νὰ τὸν πετάξῃ,
πίσω στὴν Κόκκινη Μηλιά, καὶ πίσ' ἀπὸ τὸν ἥλιο,
ποῦ πειὰ νὰ μὴ γυρίσῃ !

ΟΡΘΡΟΥ ΒΑΘΕΟΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΟΛΕΜΗ

«Τίς ἀποκυλίσῃ ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς
θύρας τοῦ μνημείου;»
(Μάρκος ιστ')

Στὸ μνῆμα σταματᾷ σκυμμένος ὁ Ἄγγελος,
ἐκεῖ, ποῦ σ' ἕνα νεκρικὸ καντῆλι
τῆς Δόξας τ' ἄστρο, πρὸς τὴν δύσι γέρνοντας,
μιὰ ἀχτίδα του εἶχε στείλει.

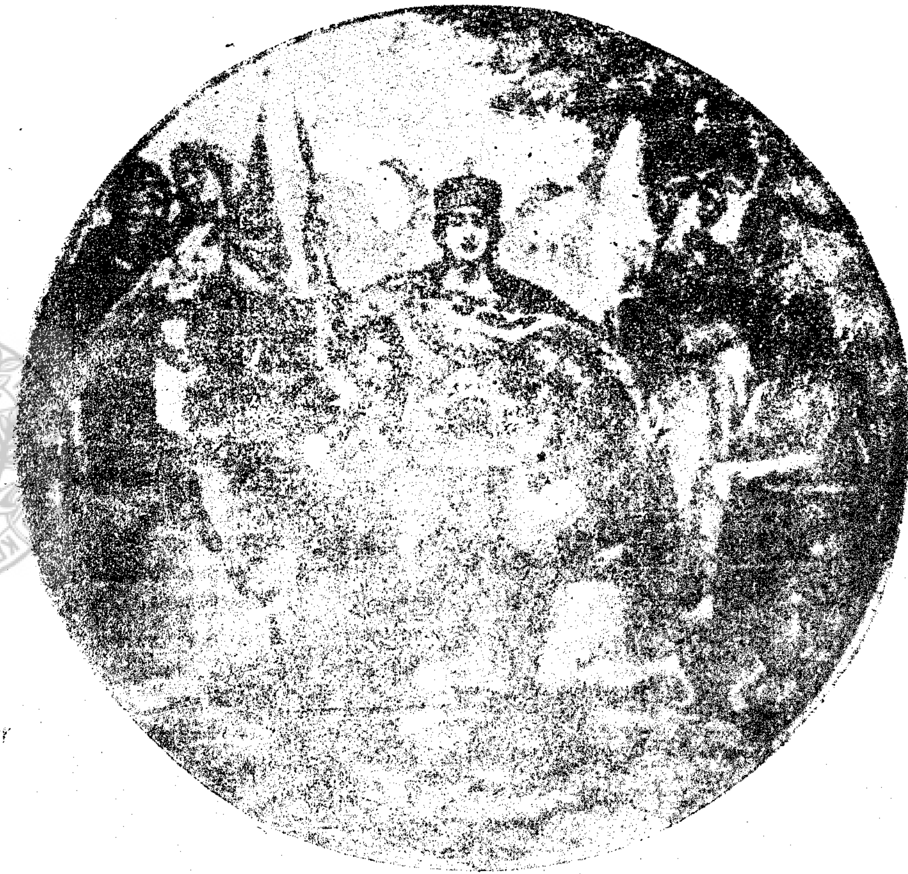
Κι' ἁπλώνοντας τὰ χέρια κρινοδάκτυλα,
τὴν μαρμαρένια πλάκα ἀνασηκώνει:
— «Ξεμαρμαρώσου, Βασιλιά, κ' ἐπέρασαν
»καιροὶ καὶ χρόνοι!

»Ξεμαρμαρώσου! τὸ σπαθί σου τὤφερα,
»τὸ ἀστόμωτο σπαθί, ποῦ σοῦ εἶχα πάρει
»τὴν ὥρα, ποῦ αἱματόλουστο σὲ πάταγε
»Τούρκου ποδάρι!»

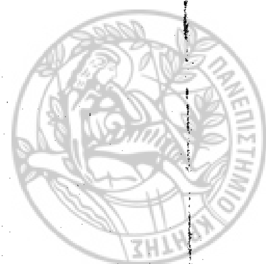
Ἔτσι εἶπ' ἐκεῖνος, καὶ μὲ μιᾶς ἀκούστηκε
βροντή, σὰν κεραυνοὶ ἑνωμένοι χίλιοι,
καὶ τὸ φτωχὸ καντῆλι ξάφνου ἀνάλαμψε
σὰν ἥλιος, σὰν τρεῖς ἥλιοι.

Καὶ ράγισεν ἡ πλάκα ἡ βαρειοσήκωτη,
τρικύμισεν ὁ ἀγέρας βροντωμένος,
κι' ὀρθάνοιξε τὰ μάτια του κ' ἐξύπνησεν
ὁ Κοιμισμένος.

Καὶ σέρνοντας τὸ σάβανο πορφύρα του,
πρὸς τὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ πηγαίνει, ἐκείνη
τὴν λειτουργιὰ ν' ἀκούσῃ τὴν στερνόψαλτη,
ποῦ ἀτέλειωτη εἶχε μείνει.

Η ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ
Ἐκ μεγάλης ἐλαιογραφίας Δ. Μπισκίνη.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ